

Альманах
Українського
Народного
Союзу
на 1970
рік

ALMANAC
OF THE
UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION
FOR THE YEAR
1970

SVOBODA PRESS
Jersey City — New York

А Л Ь М А Н А Х
У К Р А І Н С Ь К О Г О Н А Р О Д Н О Г О С О Ю З У

Н А Р І К

1 9 7 0

РІЧНИК 60-ий

ВИДАВНИЦТВО „СВОБОДА”

Джерзі Ситі — Нью Йорк

*Обкладинка і мистецьке оформлення заголовків статей
роботи артиста-маляра Богдана Титли*

Printed in U.S.A.

Svoboda — 81-83 Grand Street, Jersey City, N.J. 07303

ДЕРЖАВНІ ГИМНИ

THE STAR-SPANGLED BANNER

*O say, can you see, by the dawn's early light,
What so proudly we hail'd at the twilight's last gleaming?
Whose broad stripes and bright stars, thro' the perilous fight,
O'er the ramparts we watch'd, were so gallantly streaming?
And the rockets' red glare, bombs bursting in air,
Gave proof thro' the night that our flag was still there.
O say, does that star-spangled banner yet wave
O'er the land of the free and the home of the brave?*

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ГИМН

*Ще не вмерла Україна і слава і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці, —
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.
Душу-тіло ми положим за нашу свободу
І покажем, що ми, браття, козацького роду.*

O CANADA!

*O Canada! Our home and native land!
True patriot-love in all thy sons command.
With glowing hearts we see thee rise,
The True North, strong and free,
And stand on guard, O Canada,
We stand on guard for thee.
O Canada, glorious and free!
We stand on guard, we stand on guard for thee.
O Canada, we stand on guard for thee!*

З НОВИМ РОКОМ

Написав БОГДАН ЛЕПКИИ

*Сійся, родися,
Жито, пшениця,
Всяка пшениця,
Сійся, родися!*

*Щоб наша нива,
Як прийдуть жнива,
Колосом повним
Нас веселила.*

*Щоб наші люди
За працю й труди
Не турбувалися,
Що з ними буде.*

*Хто потрудився
На ріднім полі,
Дай йому, Господи,
Долі і волі.*

*Хто ж не трудився,
Не печалився,*

*В своєму горі
Сам провинився.*

*Доля не мати
І не подруга,
Волю добуде нам
Наша потуга.*

*Наша потуга,
Наше завзяття, —
Тож я бажаю вам
Витривати, браття!*

*Горе забудьте,
Киньте печалі,
Праця і сила — це
Наші скрижалі.*

*Наші скрижалі
І заповіти,
Вірмо, що й нам колись
Сонце засвітить!*

ШІСТДЕСЯТИЙ КАЛЕНДАР-АЛЬМАНАХ

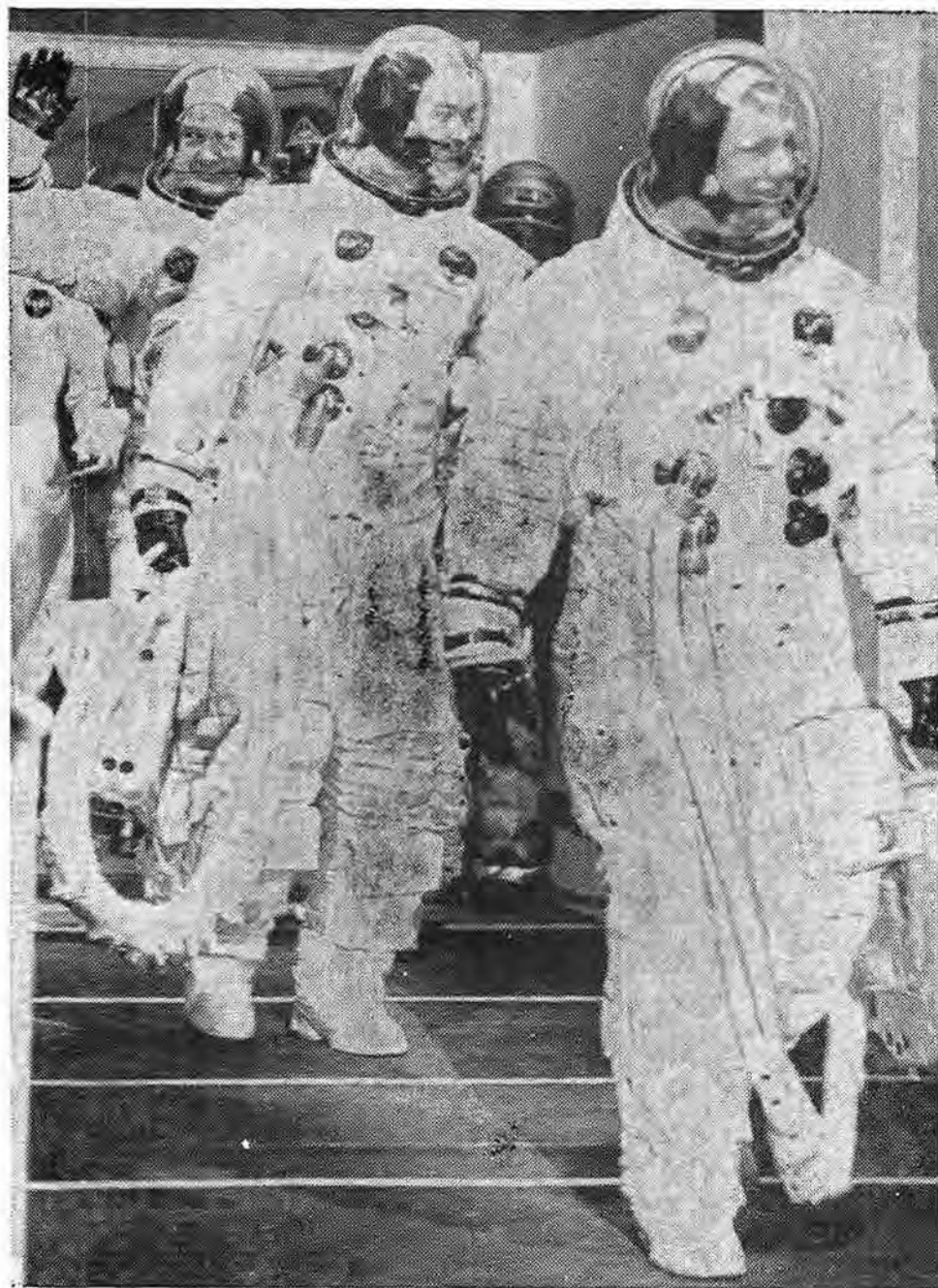
Щорічні календарі-альманахи Українського Народного Союзу і „Свободи” вже мають свою велику традицію і становлять багатюще джерело матеріалів для загальної історії і, зокрема, історії українського життя по цей і по той бік океану. Вистажить познайомитися з бібліографічним оглядом календарів-альманахів, що його склав ред. Богдан Кравців у попередньому календарі, щоб переконатись, яку солідну й єдину в своєму роді позицію становлять вони в загально-українському культурному доробку. Іхню вартість і значення збільшує ще та обставина, що вони, ці календарі-альманахи УНСоюзу і „Свободи”, вже від довшого часу появляються в 20-тисячному тиражі, отже є найбільш поширеною книжковою публікацією в українській діаспорі.

Від яких двадцяти років майже кожний із цих календарів-альманахів присвячений якійсь події чи річниці. Ювілеї Українського Народного Союзу, роковини Тараса Шевченка, Івана Франка, гетьмана Івана Мазепи, Української Національної Революції, пам'ятник Тарасові Шевченкові у Вашингтоні — всі ці і багато інших роковин і подій були відзначені ювілейними виданнями цих календарів.

Шістдесятий календар дещо відбігає від цієї засади і в ньому, крім різноманітних „календарних” матеріалів, окрему увагу віддано такій епохальній події, як перша виправа людини на Місяць, а з українських подій, зокрема, відмічено торжества посвячення храму св. Софії та синод Єпископату УКЦеркви в Римі, собор УАПЦеркви в Німецькій, посвячення православного храму св. Симона в Парижі та ювілейні святкування 75-річчя Українського Народного Союзу.

Однак і цей календар можна уважати за ювілейний, бо він — шістдесятий з серги календар-альманах УНСоюзу.

ПЕРЕМОЖЦІ МІСЯЦЯ

*Залюга американського космічного корабля „Аполло 11”, що його історичний лет закінчився висадженням людей на Місяці в днях 20-21 липня 1969 року.
На фото (зліва): Ніл Армстронг, Майк Коллінс й Едвін Алдрін.*

Написав Методій Борецький

Подорож людини на Місяць та її щасливий поворот на Землю загально уважають подією епохального значення. Ця експедиція в багатьох аспектах перевищує такі дотеперішні досяги людства, як відкриття американського материка Колумбом та розбиття „неподільного” атома.

Головною і основною причиною космічних дослідів, а зокрема виправи на Місяць, був і с гін людини відкривати все нове і невідоме.

Досліди над поверхнею Місяця почалися ще на початку XVII століття (1609), коли Галілео Галілей (1564-

1642), засновник експериментальної фізики і астрономії, уперше в історії людства спрямував свій далековид у напрямі Місяця. На підставі телескопічних студій він виготовив першу малу поверхні Місяця.

Хоч від першої телескопічної обсервації Місяця до першого вступу людини на його поверхню минуло коло чотирьох століть, прискіплені намагання здобути поверхню Місяця почалися щойно в 1950-их роках. Безпосередньою причиною цього прискіплення був успішний випуск 4 жовтня 1957 р. Советським Союзом „Спутника” в орбіту довкруги Землі. Цей факт започаткував далекопростірні змагання двох найбільших світових потуг: З’єднаних Штатів Америки і СССР. Хронологія подій у цих змаганнях, що довели до перемоги ЗСА внаслідок успішного причалення двох астронавтів на поверхню Місяця 20 липня 1969 р., довга, трудна і зв’язана з людськими жертвами.

Поштовх до ще більшого прискіплення космічних перегонів прийшов 12 квітня 1961 року, коли СССР вислав Юрія Гагаріна в космічному кораблі „Восток”. Ю. Гагарін облетів Землю і щасливо повернувся на призначене місце. Це був перший лет людини в космосі взагалі. Після того успіху Советського Союзу президент ЗСА Джан Ф. Кеннеді покликав до життя окреме тіло, завданням якого було виготовити пляни та керувати всією діяльністю космічних дослідів, а зокрема намаганнями вислати людину на поверхню Місяця ще перед кінцем 1970 року. Це керівне тіло названо Крайовою Аеронавтичною і Космічною Адміністрацією, а в скороченні НАСА.

**

Плян НАСА відносно дослідів космічних просторів та висадки людини на Місяць складався з трьох програм: „Меркюрі”, „Джеміні” і „Аполло”.

Внизу подаємо в хронологічному порядку події, які довели до успіш-

ного причалення американських астронавтів на поверхню Місяця:

• 5 травня 1961 р. — підорбітний політ Алана Б. Шепарда в програмі „Меркюрі-3”. Перший лет американця в космічному просторі.

• 21 липня 1961 р. — підорбітний лет Вірджіла І. Гріссом в програмі „Меркюрі-4”. Астронавт врятувався, а його капсуля потонула в океані.

• 20 лютого 1962 р. — Джан Г. Гленн облетів Землю три рази в її орбіті у програмі „Меркюрі-6”. Перший американець в орбіті Землі.

• 24 травня 1962 р. — Скотт М. Карпентер облетів Землю три рази в її орбіті у програмі „Меркюрі-7”. Приземлився за 250 миль від місця призначення.

• 3 жовтня 1962 р. — Волтер М. Шірра, мол., облетів Землю шість разів у програмі „Меркюрі-8”. Приводився за п'ять миль від місця призначення.

• 15-16 травня 1963 р. — Гордон Л. Купер, мол., облетів Землю в її орбіті 22 рази у програмі „Меркюрі-9”.

• 23 березня 1965 р. — Вірджіл І. Гріссом і Джан В. Янг облетіли Землю три рази і виконали перші орбітні вправи в програмі „Джеміні-3”.

• 3-7 червня 1965 р. — Джеймс А. МакДівіт і Едвард Г. Вайт II облетіли Землю в її орбіті 62 рази, а Вайт виконав 21-хвилинний хід у космосі в програмі „Джеміні-4”.

• 21-29 серпня 1965 р. — Гордон Л. Купер, мол., і Чарлз Конрад мол., облетіли Землю 120 разів у програмі „Джеміні-5”.

• 4-18 грудня 1965 р. — Френк Борман і Джеймс Ловел, мол., облетівши Землю 206 разів у програмі „Джеміні-7”, доконали найдовшого космічного лету — 330 годин і 35 хвилин.

• 15-16 грудня 1965 р. Волтер М. Шірра, мол., і Томас П. Стаффорд, облетівши Землю 16 разів у програмі „Джеміні-6”, наблизилися до літаючого „Джеміні-7” на віддалі одної стопи.

• 16-17 березня 1966 р. Є Ніл А.

Армстронг і Дейвід Р. Скот, облетівши не повних сім орбіт довкруги Землі і злучившись успішно з ракетою „Аджена” (вистріленою за годину перед злукою), змушені були повернутись на Землю внаслідок безконтрольних ракетних вистрілів і небажаних рухів комплексу. Цей політ відбувся в програмі „Джеміні-8”.

• 3-6 червня 1966 р. — Томас П. Стаффорд і Юджін А. Сернан облетіли Землю 44 рази і повернулися на неї, виконавши ряд важливих доручень у програмі „Джеміні-9”.

• 18-21 липня 1966 р. — Джан В. Янг і Майкел Коллінс облетіли в земній орбіті 43 рази у програмі „Джеміні-10”. Астронавти виконали точні зустрічі-сполуки з двома ракетами „Аджена” і хід у просторі.

• 12-15 вересня 1966 р. — Чарлз Конрад, мол. і Ричард Ф. Гордон, мол., облетіли Землю 44 рази в програмі „Джеміні-11”, виконавши зустріч-сполуку з ракетою „Аджена” та хід у просторі.

• 11-15 листопада 1966 р. — Джеймс Ловел, мол. і Едвін Е. Алдрін, мол., облетіли Землю 59 разів у програмі „Джеміні-12”. Тоді теж вони виконали хід у просторі, злучилися з ракетою „Аджена” і перевели ряд вправ при відкритих дверях космічного корабля.

• 27 січня 1967 р. — Під час вправ згоріли три американські астронавти: Гас Гріссом, Ед Вайт і Роджер Чейфі у першій етапі програми „Аполло”. Пожежа сталась на землі.

• 11 жовтня 1968 р. — Волтер М. Шірра, мол., Дон Ф. Ейзеле і Волтер Р. Каннінгем облетіли Землю 163 рази перший раз у програмі „Аполло-7”.

• 21 грудня 1968 р. — Френк Борман, Джеймс Ловел, мол. і Вілліам А. Андерс виконали перший політ в орбіту Місяця, облетівши його 10 разів у програмі „Аполло-8”.

• 3 березня 1969 р. — Джеймс А. МакДівіт, Дейвід Р. Скот і Рассел Л. Швейкарт облетіли Землю 151 раз,

виконавши зустріч-сполуку з місячним судном у програмі „Аполло-9”.

• 18 травня 1969 р. — Томас П. Стаффорд, Юджін А. Сернан і Джан В. Янг залетіли в орбіту Місяця. Т. П. Стаффорд і Ю. А. Сернан, відлучившись в місячній судні, злетіли на віддалі 9 миль від поверхні Місяця в програмі „Аполло-10”.

• 16 липня 1969 р. — лет астронавтів Ніла А. Армстронга, Едвіна Е. Алдріна, мол. і Майкела Коллінса в програмі „Аполло-11” в орбіту Місяця. Звідтіля Ніль Армстронг і Едвін Алдрін 20 липня 1969 р. причалили на поверхню Місяця в околиці Моря Спокою, залишивши в орбіті Місяця астронавта Коллінса в командній модулі.

Історичний лет космічного корабля „Аполло-11” почався 16 липня 1969 р. з Кейп Кеннеді на Флориді. Внизу подаємо найважливіші дані про підготовку вилету та подорож до Місяця:

• Інсталяція ракети „Сатурн-5” з космічним кораблем на випускному пункті.

• Вхід трьох астронавтів, Армстронга, Алдріна і Коллінса, в командну модулю космічного корабля.

• Вистріл ракети „Сатурн-5” із залогою трьох космічних летунів з Кейп Кеннеді.

• Через дві з половиною хвилини перший ступінь ракети відлітає, а другий ступінь запалюється.

• Охоронний прилад на верхку ракети — потрібний під час вистрілу — відлучившись, відпадає.

• Другий ракетний ступінь горить шість з половиною хвилин. Тоді третій ступінь відлучається і влітає в орбіту довкруги Землі.

• Докладна перевірка космічного корабля в орбіті Землі та його висилка до Місяця внаслідок діяння третього ракетного ступня.

• Командна і обслугова модулі обертаються разом і злучуються з місячним висадним судном.

• Після злуки космічний корабель

Юрій Кондратюк

відділяється від третього ракетного ступня.

• Сповільнення лету і вступ корабля в місячну орбіту.

• Два астронавти — Армстронг і Алдрін — переходять до висадного місячного судна і приготавлиються до злету на поверхню Місяця.

• Відділення місячного судна від матірнього корабля, який залишається в орбіті Місяця.

• Лет місячного судна до поверхні.

• Запалення спускового двигуна місячного судна, що сповільнює причалення.

• Причалення і загальна перевірка місячного судна.

• Два астронавти — Армстронг і Алдрін — досліджують поверхню Місяця, збирають зразки ґрунту та інстальюють відповідні інструменти. Ці інструменти залучені до центрального передавача, який передає інформації, зібрані тими інструментами, безпосередньо на Землю. До тих інструментів належать:

• Магнетний метр — прилад до вимірювання магнетичного поля на Місяці.

• Тепловий новий виявляч — вимірює місячний атмосферичний тиск (якщо такий є), як також силу, тривання і засяг радіації. Цей прилад може також викрити джерело радіації.

• Соняшний спектрометр — прилад для вимірювання сили і змін соняшної радіації на Місяці з поміччю аналізу барви світляних хвиль.

• Радіоізотопічний генератор і те-

леметричний радіоприлад, який доставлятиме безперервно протягом року електричний струм (50 ватів) для згаданих інструментів, це радіо передаватиме одержані з інструментів інформації безпосередньо на Землю.

- Сейсмометр — прилад для вимірювання місячних потрясень (якщо такі існують).

- Космічний радіаційний лічильник — прилад для вимірювання космічної радіації на Місяці (радіація на поверхні Місяця багато сильніша, ніж на Землі, внаслідок відсутності атмосферного пояса).

- Свердло для досліджування зразків місячного ґрунту.

- Інструмент для вимірювання провідності тепла в місячному ґрунті.

- Активний сейсмічний метр — прилад для вимірювання густоти і складу місячної поверхні.

Крім інсталяції вище наведених інструментів, астронавти закріпили на поверхні Місяця американський зоряний прапор і зібрали визначену кількість місячного ґрунту.

Одною з драматичних подій під час перебування астронавтів на поверхні Місяця була їх коротка безпосередня телефонічна розмова з президентом Річардом М. Ніксоном. Президент ЗСА передав астронавтам привіт і gratуляції, свої особисті і від цілого народу.

Після виконання всіх запланованих завдань, астронавти почали пригтовлятися до вилету в місячну орбіту, де на них чекав астронавт М. Коллінс в командному кораблі.

До найважливіших функцій поворотної подорожі далекопростірних дослідників належать:

- Вилет астронавтів з поверхні Місяця у „таксівки” з поміччю спеціального двигуна.

- Довгоочікувана злука всіх трьох астронавтів в орбіті Місяця.

- Перехід Армстронга і Алдріна з „таксівки” до матірнього корабля, відкинення і залишення „таксівки” в просторах.

- Початок повороту до Землі з поміччю ракетного вистрілу.

- Розлучення послугової модулі від командної частини корабля перед злетом у земну атмосферу і залишення командної модулі в просторах.

- „Вогненна” зустріч у надземній атмосфері (температура внаслідок тертя підноситься до 5.000 ступнів Фаренгайта).

- Відкриття парашутів у двох стадіях для легкого приземлення.

- Приводнення і тріумфальна зустріч астронавтів на покладі корабля.

Астронавтів в спеціальних біологічно-ізольованих одягах перевезено гелікоптером на поклад корабля „Горнет”, на якому вони перейшли до відповідного приготованого автомобільного причепа.

Залогу „Аполло 11” зустрічали в особливий спосіб з огляду на безпеку перенесення мікроорганічного життя у формі бактерій або вірусів з Місяця на Землю.

На покладі корабля „Горнет” астронавтів привітав президент Річард Ніксон, який з високими урядовцями НАСА приглядався злетові космічних героїв на Тихому океані.

Після тріумфальної зустрічі астронавтів перевезено до морського порту на летище, звідси їх доставлено літаком до головного космічного центру в Гюстоні, Техас.

З летища їх перевели до відповідного сконструйованої лябораторії (Лунар Рісівінг Лябораторі), відгородивши від зовнішнього світу. В повній ізоляції астронавти провели три тижні. Їхню здобич — зразки місячного ґрунту — перевезено в ізоляційній скрині до тої самої лябораторії для геологічних і біологічних студій.

Експедицію на Місяць закінчено успішно. Всі труднощі поборено. „Неможливе” виконано в подивугідний спосіб.

Сьогодні ще дещо заскоро, щоб вповні оцінити цей безприкладний в історії людства осяг. Все таки вже з

Галілео Галілей демонструє свій власний далековид, що його він збудував 1609 р.

перспективи сьогоднішнього дня знавці технічних і споріднених ділянок приходять до висновку, що внаслідок експедиції на Місяць вже найближчі десятиліття принесуть очікувані і непередбачені до цього часу користі. В загальному можна ствердити, що наполегливі далекопростірні досліди взагалі, а успішна виправа на Місяць зокрема, матимуть далекосяжні наслідки. Завдяки тим намаганням вже здобуто, або в плані досягнути:

- Незвичайно корисний психологічний вплив на населення ЗСА. Цей успіх наявно доказав, що при добрій волі і сконцентрованих зусиллях цілого народу можна успішно розв'язувати найбільш скомпліковані проблеми.

- Винахід нової системи керування дуже скомплікованим підприємством („Система підходу”), яким, очевидно, був проєкт „Аполло”. Програма

„Аполло” — найбільше підприємство, що його досі зорганізовано. В ньому працювали понад 350.000 осіб у 20.000 різних компаніях або науково-дослідчих чи університетських закладах. При продукції самої ракети „Сатурн-5” було zatrudнено 5.000 контракторів з 150.000 працівниками. Кошти цієї програми перевищили суму 24 білльйонів доларів. Ця система керівництва полягає в тому, що великий проєкт розділюється на менші складові частини для кращої контролі управління.

- Завдяки Крайовій Аеронавтичній і Космічній Адміністрації американські університети річно випускають коло 1.000 наукових сил з титулами докторів технічних наук.

- Поступ і осяги в практичному застосуванні теоретичного знання.

- Наукові відкриття внаслідок космічних дослідів.

- Коло 2.500 технічних поліпшень або оригінальних винаходів з потенційним практичним застосуванням.

- Винахід покриття для штучних сателітів, що видержує 1.300 ступенів тепла і 320 ступенів холоду. Цей винахід уживатимуть при виробі фарб.

- Винахід електромагнетичного молотка (вживаного при конструкції ракети „Сатурн-5”), що може на холодню злитовувати, вигладжувати і змінювати форму різних металів. Його застосовуватимуть в автомобільній і повітряно-летунській індустрії.

- Винахід цілого ряду нових хемічних сполук — пластичних і металевих стопів. Цих вогнетривалих матеріалів уживатимуть для виробу фіранок, матраців і людського одягу.

- Сконструйовано телевізійний апарат, що важить лише півтора фунта (24 унцій), а розміром дорівнює пачці папірос.

- Виготовлено відповідні програми на обчислювальні машини (компютери), що коштували від 100.000 до 1.000.000 дол., а тепер їх застосовують в конструкції і продукції за ціну лише 100 дол.

- Випродуковано низку металевих і інших матеріалів, що при терті самі себе змащують. Їх застосовуватимуть в машинобудівельній індустрії.

- Сконструйовано ряд мініатюрних електронічних обчислювачів-компютерів.

- Винахід апаратів, що уможливають одній медичній сестрі у лікарні слідкувати за биттям серця, кровотиском, температурою і диханням рівночасно коло ста пацієнтів.

- Збудовано інструмент, що вимірює тиск повітря на ракетах. Тепер його випробовують в медицині на пацієнтах, хворих на серце. Цей інструмент такий малий, що лікарі впускають його в артерію хворого. В артерії він пливе до серця, щоб звідтіля послати лікареві потрібні інформації.

- Сконструйовано мініатюрні телевізійні апарати, що їх використовуюва-

тимуть при лікуванні пацієнтів на шлункові недуги.

- Обчислювальну технічну систему, застосовану у поліпшенні фотознімок з Місяця або Марса, уживатимуть при рентгенових пересвітленнях. З поміччю тієї системи рентгенові знімки мозку, наприклад, дуже чітко показують кровоносні судини.

- Метр для контролі стану костей астронавтів під час їх перебування у безваговому просторі уживатимуть для дослідження костей старших віком осіб.

- Спеціального стопу з титанічного металю вживатимуть при застосуванні штучних ніг або рук для осіб, частинно спаралізованих.

- Винахід спеціальних окулярів, яких уживатимуть для обертання листків книжки, засвічування і гашення світла, контролі радіових і телевізійних апаратів, електронічної машинки для писання, і т. д., для осіб, що не рухають руками й ногами.

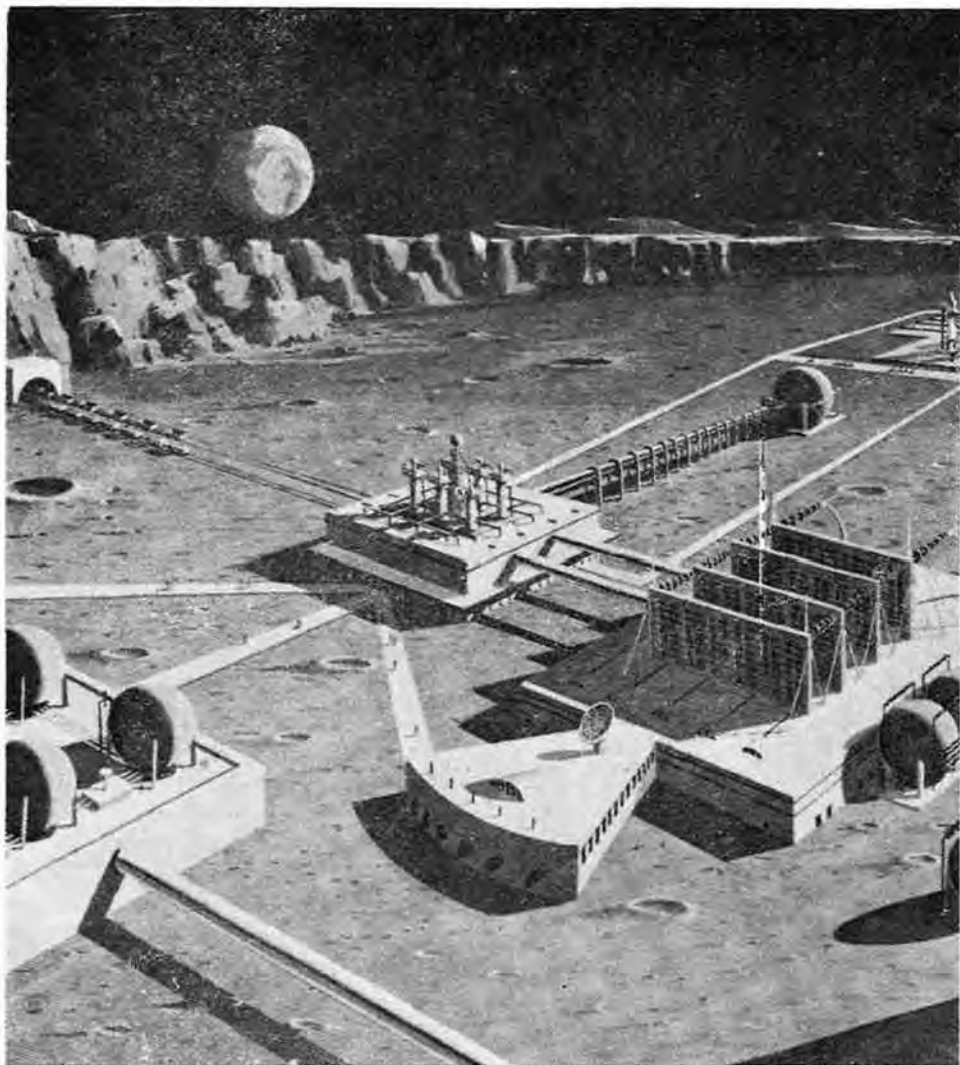
- Сконструйовано робот, яким спаралізовані особи зможуть послуговатися, щоб ходити по сходах, по снігу, горах і т. д.

- Прилад для вишколювання астронавтів (ходження по Місяці) застосовуватимуть у медицині для реконвалесцентів.

- Сенситивний інструмент для вимірювання ударів мікроскопічних частинок пилу по космічних кораблях застосовуватимуть для викривання хвороби Паркінсона та інших неврологічних недугах.

- Високопоживний, а рівночасно легкостравний харч для астронавтів плянують продукувати для пацієнтів зі шлунковими недомаганнями та старших віком осіб.

- Тому, що сконцентрований харч, якого вживають космічні летуни, можна легко перевозити і переховувати, у відносно короткий час можна буде розв'язати проблему прохарчування голодуючого населення в кожному закутку земної кулі.

Уявний рисунок Місячного індустріального комплексу в стадії планування. Він зображує процес видобуття водня і кисня з місячних скель. Науковці припускають повну економічність такого процесу на початку 21-го століття.

- Удосконалення всесвітньої комунікації з поміччю спеціальних штучних сателітів,

- З поміччю телевізійних штучних сателітів можна слідкувати за подіями в той час, як вони відбуваються, майже в усіх країнах світу.

- Телефонічні розмови в світовому розмірі є також наслідками дослідів космічних просторів.

- У стадії застосування точно передбачування погоди на п'ять днів наперед. В плані — передбачування погоди на два тижні наперед.

- Obserвування земних ресурсів з космічних просторів допоможе вчасно відкривати хвороби урожаїв, визначати поклади мінералів та краще планувати водоконтрольні і конструкторські проекти.

• Збудування пасажирських літаків, що літатимуть швидше від звука.

• Удосконалена інженерна техніка застосована для земних потреб — допоможе розв'язати проблему знечистення повітря і рік (води), розвине масову транспортну мережу і спричинить прискорене будівництво кращих шкіл, лікарень та житлових будинків.

• Удосконалення методів дослідження всесвітніх просторів, збудування більш складованих космічних кораблів та постійних лабораторій.

Деякі знавці далекопростірних дослідів твердять, що за декілька років гроші, витрачені на космічні дослідження, повернуться кількакратно внаслідок практичного застосування набутого знання. Вони передбачають побудову різного роду фабрик на Місяці і в космічних просторах для виробництва деяких продуктів, що їх не можна (або не економічно) виробляти на поверхні Землі. Наприклад, виготовлення ідеальних сферичної форми кулькових вальниць (бол берінгс) для машин можливе лише в далеких безвагових просторах.

У космічних просторах є можливим вирощувати майже досконалі великі кристали, потрібні для продукції електронічних компонентів обчислювальних машин, радіопаратів і телевізорів.

Наведені вище дані, хоч на перший погляд виглядають фантастичними, вже в найближчому десятилітті можуть бути успішно використовані для теперішнього і майбутніх поколінь.

**
*

Хочемо дещо згадати і про вклад деяких українських вчених в програму дослідів космічних просторів.

Юрій Кондратюк (1900-1942) — один з перших творців і дослідників ракетної техніки. Кондратюк розробив ряд схем ракет для міжпланетних подорожей, багато працював над проблемою польотів у космосі і запропонував створити постійну станцію-

Павло Попович

лабораторію в орбіті довкруги Місяця. В 1929 р. вийшла його книжка „Завоювання міжпланетних просторів”, в якій він обчислив шлях орбітного лету, запропонував збудувати в соняшній системі ряд міжпланетних баз і подав спосіб та обчислення для сповільнення лету космічного корабля при зустрічі з атмосферою під час повороту на Землю з далеких просторів. Його праці виявилися багатьма чужими мовами.

Павло Попович — народжений 1930 р., космонавт СРСР. В дні 12-15 серпня 1962 р. здійснив на космічному кораблі „Восток-4” разом з А. Г. Ніколаєвим, який летів на кораблі „Восток-3”, перший груповий тривалий політ у космос. У космосі Попович перебув 71 годину, облетівши понад сорок вісім раз навколо Землі і пройшовши шлях близько двох з половиною мільйонів миль.

Крім Кондратюка і Поповича, десятки наших, відомих і невідомих, інженерів і вчених були і є затруднені в ЗСА і СРСР посередньо або безпосередньо в дослідках космічних просторів. Однак, через брак точних даних важко дати оцінку здобуткам на цьому відтинку, а вони напевно важливі.

В неділю 20 липня Року Божого 1969, о 4 год. 17 хв. і 40 сек. по полуд-

ні східноамериканського часу, стала подія, яку згадуватимуть прийдешні покоління з найбільшим подивом. Це був великий момент, коли два герої завоювання космічних просторів — Армстронг і Алдрін — осіли на поверхню Місяця в судні, що його називають „Орлом”, а о 10 год. 56 хв. і 20 сек., людська нога — Ніла Ал-

дена Армстронга — вперше ступила на поверхню іншої планети. І нема найменшого сумніву, що цей момент буде записаний в історії людства, а зокрема в історії дослідів космічних просторів, як: “That’s one small step for a man, one giant leap for mankind.”

НОВА ЗЕМЛЯ

Написав Лев Яцкевич

*Загвинту мов птаху, струнку металеву ракету,
Напрямену вістрям до льоту в гай неозорі —
Де поміж бруньками сузір, мов космічні лелеки —
Кружляють сонця і гарцюють прудкі метеори.*

*Ввійду до кабіни вузьким коридором, мов в штольні —
І керми глибинні наставляю на зоряні нетрі,
Провірю ги грають стрілки в апаратах контрольних,
Чи діють в кисневих баньках — золоті манометри.*

*Я вилезу в заграві сонця з левад кугерявих,
І рідну планету покину в зеленім покої —
Заквітне жоржиною шлях і в серпанку кривавім
Злопоге стривожене небо — роздерте надвое!*

*По рейках орбіт я помгу мов по килимі яснім
І зорям іржавим промовлю в останне — прощайте!
Зелена монета землі в пальцях неба погасне,
В міжзоряній стужі, де плаже душа Фаренгайта.*

*І буду кружляти отак по орбітах надхнення
Енесем в шуканні світів, повних хліба та меду,
А рій золотих місяців на прудких веретенах
Освітить мій шлях — кризь молошні куші Андромеди.*

*У ніз фіолетну на землю злегу невідому —
І станувши твердо на дику рістню полонини,
Негувану вістку подам золотим мікрофоном,
Що нова планета скорилась під стоми людини!*

НА ГРАНІ ДВОХ СВІТІВ

ПОСВЯЧЕННЯ ХРАМУ СВ. СОФІЇ ТА СИНОД ЄПИСКОПІВ УКЦ В РИМІ

Написав Антін Драган

Нас учили в школі, ми читали в книжках та дещо спостерігали в житті, що Україна, наша батьківщина, положена на грані двох світів, східного і західного, з усіма їхніми питоменностями, що в Україні вже від зарання її історії перехрещуються шляхи, впливи й інтереси тих двох світів з усіма творчими і трагічними наслідками. Вся історія України стоїть під знаком цього її положення на грані двох світів. Схрещення в Україні візантійських культурних впливів із західними підносили на недосяжні вершини український культурний розвиток, що його аж надто часто в історії руйнували, плюндруючи рівночасно український матеріальний

добробок, схрещені в Україні конфлікти східних і західних інтересів.

Великим прикладом і символом тієї грані двох світів в Україні є без сумніву історія українських Церков, Православної і Католицької, що зокрема відчувалося під час торжественного посвячення новозбудованого першого українського храму і відбутого з цієї нагоди синоду єпископів Української Католицької Церкви в Римі від 27-го вересня до 4-го жовтня 1969-го року. Здавалося, що все: обряд торжеств, виголошені з цієї нагоди проповіді і промови, учасники святкувань, наради і рішення Синоду, навіть сама назва новозбудованого храму нагадували і пригадували та свідчили про Україну на грані двох світів.

Короткий опис тих торжеств і подані повністю деякі із виголошених там проповідей і промов потверджують цю тезу.

В ОЧКУВАННІ ТОРЖЕСТВА І ПІДГОТОВА ДО НЬОГО

Уже раніше, зокрема під час триумфальних відвідин Верховного Архiepіскопа і Кардинала Йосифа Сліпого українських поселень в ЗСА і Канаді в половині 1968-го року було відомо, що з його ініціативи будуватиметься в Римі український храм св. Софії та що передбачається його торжественне посвячення. Українці католики в багатьох країнах, які складали на будову цього храму свої пожертви, з нетерпінням очікували цього торжества не тільки з уваги на храм, але в надії, що з цієї нагоди відбудеться Синод Українського Католицького Єпископату та що на цьому Синоді буде в якийсь спосіб вирішена справа патріархального устрою Української Католицької Церкви, що від кількох років стало найпершою проблемою української діаспори. Початково передбачалося торжественне посвячення храму на кінець червня, але праці при будові не були закінчені і з кінцем червня щойно появилoся офіційне повідомлення, що посвячення відбудеться 27 і 28-го вересня 1969 року з участю Папи Павла VI.

Не зважаючи на відносно короткий час, що відділяв саме торжество від повідомлення про нього, по всіх країнах, зокрема в ЗСА і Канаді, почалася масова акція для організації паломництва до Риму. Акцію вели Владика і світські організації, зокрема Т-ва за патріархальний устрій УК-Церкви. І в цій акції наголошувалося в першу чергу справу патріархату УКЦеркви.

ВСІ ДОРОГИ ВЕДУТЬ ДО РИМУ

Врешті прийшов очікуваний тиждень, на кінець якого були визначені торжества. Уже в четвер, 25-го вересня 1969 р., почалося масове паломництво до Риму українців з багатьох

країн їхнього поселення. Літаками з північно-американського континенту, поїздами, автобусами і автомобілями з європейських країн, тисячі вірних Української Католицької Церкви відгукнулися на заклики своїх Владик та вирушили до Вічного Міста на небувале українське торжество. У цих днях для українців справді всі дороги вели до Риму. Чому таке масове паломництво? На це чи не найбільш влучно відповіла давня українська емігрантка з Перт Амбою, ЗСА, яка вже в літаку на цей запит сказала: „Я була цього року в Україні і там України не пізнала. Тепер їду до Риму, може там її побачу”. Більшість паломників бажали побачити Україну, її вартість і її значення у здійсненні їхніх прагнень і постулатів щодо помісности та патріархального завершення УКЦеркви.

СУМНІВИ І ПОБОУВАННЯ

У літаках, що ними летіли паломники до Риму, опісля в їхніх приміщеннях в Римі та при всіляких зустрічах справа синоду і патріархату була головною темою та до останньої хвилини вона викликала більше сумнівів і побоювань, ніж надій. В суботу, 27-го вересня, отже в день призначеного на 5-ту годину по полудні першого торжества посвячення храму св. Софії, поодинокі групи громадян та репрезентанти їхніх організацій відвідували Верховного Архiepіскопа Йосифа в його палаці у Ватикані, але авдiснiцiї і розмови не зменшували сумнівів навіть щодо можливостей відбуття Синоду. Верховний Архiepіскоп здвигав раменами і ніяких запевнень не давав. В іншому місці, у приміщеннях Великої Семінарії, де живе і має свою канцелярію Архiepіскоп Іван Бучко, зібралася в тому часі поважна група паломників і застала там Владик з Канади й Америки. Прислуховуючись розмовам, можна було набрати враження, що Владика, не мавши певности чи Синод зможе відбутися, наче приготувляли паломників на всяку можливість. Мов-

Українські прочани з багатьох країн світу біля новозбудованого храму св. Софії в Римі під час торжеств його посвячення

ляв: патріархат, ну й що? І знову здавалося, що справа патріархату УКЦеркви може впасти жертвою того великого комплексу, що його становить положення України на грані двох світів.

ПЕРШЕ ТОРЖЕСТВО

Перше торжество посвячення новозбудованого храму святої Софії, у безпосередньому сусідстві будинку Українського Католицького Університету та Малої Семінарії, на окраїнах Риму, відбулося в суботу 27-го вересня 1969 р. о год. 5-ій по пол. Уже надовго перед визначеним часом велика, виложена мармуром площа перед храмом вповнилася тисячами паломників. Урочистість посвячення розпочалася точно у призначеному часі, як Верховний Архиспископ Кир Йосиф, Митрополити Кир Максим і Кир Амврозій, Архиспископи Іван

Бучко і Гавриїл Букатко та всі Єпископи Української Католицької Церкви у супроводі майже сімох десятків духовників, численних монахів і монахинь, під ентузіастичні оплески тисяч вірних увійшли до храму. Тільки репрезентанти численних українських установ і організацій, між ними репрезентанти Українського Народного Союзу — головний президент Іосип Лисогір, який одночасно з о. мітрагом д-ром Василем Кушнірем репрезентував Президію Секретаріату СКВУ, та заступник головного президента інж. Степан Куропась — могли приміститися у самому храмі. Інші слухали урочистих відправ, передаваних гучномовцями, стоячи на подвір'ї. Насамперед відбулося посвячення храму. Відправою проводив Верховний Архиспископ Кир Йосиф у сослуженні всіх Владик Української Католицької Церкви і численного духовенства. Діяконували о. Бог-

дан Смик з Ютики, ЗСА та о. Роман Набережний з Торонта, Канада. Співав хор української католицької парохії св. Івана Хрестителя з Ньюарку, ЗСА, під диригентурою п. М. Добоша та зі сольовими партіями у виконанні оперового співака мґра Осипа Стецури. Після посвячення престолу Верховним Архiepіскопом, Митрополит Кир Максим Германюк покропив храм священною водою, а Митрополит Кир Амврозій Сенишин священною олією поклав знак хреста на стінах і дверях храму.

ВІСТКА, ЯКОЇ ВСІ ОЧІКУВАЛИ

Опісля Блаженніший Верховний Архiepіскоп Йосиф у сослуженні всіх Владик та численного духовенства відправив Божественну Літургію, а перед її закінченням Первоієрарх коротко промовив. Він заявив, що храм св. Софії у Римі, що його здвигнули своїми жертвами українці, розсіяні в діаспорі, з'єднав усіх: владик, священників та мирян і він повинен стати осередком наших об'єднаних молитов за визволення і благо нашого народу. Коли на закінчення свого короткого слова Верховний Архiepіскоп Кир Йосиф повідомив, що вже в понеділок 29-го вересня 1969 р. почнеться Синод Українського Католицького Єпископату — то навіть приявні в храмі Владика і священники не могли здержатись від ентузіастичних оплесків, що справді „урбі ет орбі” сповіщали задушевні прагнення українців католиків. Це була вістка, якої очікували не тільки приявні на тому святі, але й мільйони українців на рідній землі і в широкому світі.

Перше торжество цієї пам'ятної суботи, 27-го вересня 1969-го року, в яку за старим календарним стилем припадало свято Воздвиження Чесного Хреста, закінчено трикратним співом „Хресту Твоєму”. Було на правду зворушливо, як Верховний Архiepіскоп, разом з Владиками, священниками та приявними в храмі мирянами, під кінець кожного співу припадали

*Верховний Архiepіскоп
Кардинал Йосиф Сліпий затовідає
в храмі св. Софії Синод Єпископів
УКЦеркви*

чолом до землі в поклоні символів християнського світу. А після „Хресту Твоєму” і поклонів, у храмі і через гучномовці здригнула римським повітрям чи не найбільш актуальна молитва - гімн українського народу: „Боже, вислухай благаання: нищить недоля наш край; в єдності сила народу, Боже, нам єдність подай!..”

Замовкла пісня, закінчилося торжество, і здавалося, що Господь вислухав молитви, бо навряд чи будь-коли можна було спостерегти більшу єдність, більше єдинодумств, як між тисячами приявних на цьому торжестві паломників. І не було сумніву, що всіх тут єднає насамперед одне спільне прагнення: завершити організацію Української Католицької Церкви її патріархальним устроєм.

БОГА БЛАГАЙ, АЛЕ РУК НЕ ПОКЛАДАЙ . . .

Цю давню українську народну мудрість: „Бога благай, але рук не покладай!” пам'ятали і здійснювали на

Тут, біля храму св. Софії, вони тільки паломники: голова Світового Т-ва за патріархальний устрій УКЦеркви д-р Володимир Пушкар (зліва), ректор Українського Вільного Університету і голова Християнського Руху проф. д-р Володимир Янів та головний президент УНС Йосип Лисогір.

торжествах у Римі усі: Владики, духовенство і миряни. Тільки бо за згодою всіх Владик міг відбутися Синод Єпископату і до цього, як і до згоди на відбуття Синоду з боку властей Вселенської Церкви не в малій, якщо не рішальній мірі причинилася однастайна постава та відповідна активність духовенства і мирян.

СВЯЩЕНИКИ РАДЯТЬ І ДОРАДЖУЮТЬ

У торжествах взяло участь понад сім десятків священників УКЦеркви з усіх її епархій у багатьох країнах світу. Після урочистостей посвячення храму, вони 27 і 28-го вересня 1969 р. в приміщеннях Українського Католицького Університету відбули зуст-

річ і наради. Під час дискусії виявилася потреба зорганізованої співпраці всього українського католицького духовенства для взаємної підтримки в душпастирській праці та для скріплення вузів християнської любови. Зібрані священники схвалили вислати привіт заповідженому Синодові Єпископату УКЦеркви з проханням про завершення її устрою патріархатом. У другому документі, також зверненому до зібраних на Синоді Владик, подано ряд побажань відносно актуальних проблем УКЦеркви. Зібране духовенство вирішило продовжувати започатковану тепер в Римі свою спільну працю і співпрацю відновленням Товариства св. Андрея, яке існувало колись у Львові. На президента зустрічі і нарад був обраний всч. о. Любомир Гузар із ЗСА.

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ МИРЯН

Було очевидним, що головною спонукою і причиною масового паломництва мирян на торжества посвячення храму св. Софії в Римі було бажання використати цю нагоду для здійснення чи бодай відповідної конкретизації найактуальнішого тепер прагнення українців католиків у світі — відбуття Синоду Єпископату Української Католицької Церкви та патріархального завершення її устрою. У паломництві взяла участь репрезентанти багатьох центральних установ та організацій у країнах вільного світу. Світовий Конгрес Вільних Українців репрезентував його президент о. мітрат д-р Василь Кушнір та в перших двох днях його заступник п. Йосип Лисогір, що вже в неділю мусів відлетіти до Бостону, де мав невідкличну функцію на Крайовому Конгресі Братських Організацій ЗСА і Канади. Український Конгресовий Комітет Америки репрезентував д-р Степан Ворох, Український Народний Союз заступник головного президента інж. Степан Куропась, УРСюоз його голова п. Антін Батюк, „Провидіння” його президент о. шамбелян Мирослав Харина, а „Народну По-

Українські паломники з Югославії

міч" її голова п. Володимир Мазур — щоб згадати тільки декого, бо були заступлені чи не всі крайові та численні місцеві установи і організації. Зорганізованих в Товариствах за патріархальний устрій УКЦеркви мирян, у Комітетах Оборони Традицій, Християнському Русі та інших організаціях з тими самими цілями репрезентували із ЗСА: Юрій Городиловський, Василь Маркус, о. Михайло Горошко, Володимир Пушкар, Зиновій Гіль, Ярослав Мандик, Мирослав Мичковський, Володимир Возняк, Ярослав Крив'як, Михайло Логана, Василь Пасічник, Богдан Ясинський, Роман Осінчук, Степан Процик, Богдан Попель, Юрій Теодорович та Антін Вітковський; з Канади: Петро Біланюк, Микола Кушпета та Василь Софронів-Левицький; з Німеччини: Маркіян Заяць і Михайло Добрянський; зі Швейції: Михайло Бойко; з Голландії — о. Дзвоник; з Бельгії — п. Клос, Петро Зелений і Володимир Попович; з Венесуелі — Всеволод Закревський; з Іспанії — Теодор Барабаш; з Франції — Осип Мельникович та з Австралії — Степан Мицак. Проф. д-р Володимир Янів репрезентував очолюваний ним Український Християнський Рух.

ПАЛОМНИКИ З ТАМТОГО БОКУ

Про Україну на грані двох світів свідчила й участь паломників не тільки із Заходу, але й з „тамтого боку“, зі Сходу, з Чехо-Словаччини і Югославії. З Чехо-Словаччини приїхав хор під диригентурою Степана Шутка, але не довго задержався в Римі і не брав передбаченої участі в торжествах посвячення храму св. Софії, бо вже в суботу, 27-го вересня вполудне його телеграмою з Праги відкликано і він негайно відлетів літаком назад до Праги. Раніше хор, що нараховував 37 осіб, співав під час Святої Літургії, яку в одній з римських церков, ще перед посвяченням храму св. Софії, відправив їх Владика, пражівський екзарх Преосв. Василь Гопко, якого до Пряшева не пускають. Формально за причину відклику хору з Праги подано великі кошти його удержання, в що, очевидно, ніхто не вірив, бо коли б ці кошти справді були причиною, то дві тисячі паломників із ЗСА і Канади напевно були б склали більше ніж потрібну суму.

Без перешкоди і будь-яких обмежень перебули кілька днів понад 70 паломників з Югославії під проводом своїх Владик ВПреосв. Гавриїла Букатка та Преосв. Йоахима Сегеді і

Під час торжественної Святої Літургії біля входу до храму св. Софії. По лівому боці (як дивитись на фотознімку) від Верховного Архiepіскопа, що під парасолею, стоїть Митрополит УКЦ в Канаді Максим Германюк, по правому боці стоїть Митрополит УКЦ в ЗСА Американої Сенишин та Архiepіскоп Гавріїл Букатко.

двох священиків. Ці паломники мали зустріч з Блаженнішим Верховним Архiepіскопом та іншими Владиками, купували багато пам'яток, зокрема кольорових карточок і фотографій з храму св. Софії та його торжественного посвячення, свобідно розмовляли з паломниками з інших країн.

СЕЙ ДЕНЬ, ЄГО ЖЕ СОТВОРИ ГОСПОДЬ . . .

Кульмінацією церковних святкувань були відвідини Папи Павла VI в храмі св. Софії в неділю, 28-го вересня 1969 р., принесення ним і покладення в храмі мощів св. Климентія, благословення храму і опісля проповідь, відвідини в приміщеннях Українського Католицького Університету та, вкінці, зустріч і благословення тисячних мас українських паломників. Це був справді „Сей день, єго же сотвори Господь . . .”, як співається у молитві-пісні, під звуки якої Вселенський Архисрей увійшов до українського храму.

Приїзд Папи Павла VI з мощами св. Климентія попередила Соборна Архисрейська Свята Літургія, що її

як і попереднього дня, відправив Верховний Архiepіскоп у сослуженні всіх Владик УКЦеркви та численного духовенства. Як і попереднього дня діяконували о. Богдан Смик з Ютики, ЗСА, та о. Роман Набережний з Торонта, Канада. Співали на зміну церковний хор з Торонта і Візантійський Хор з Утрехту. Цим разом Свята Літургія відбувалася під вільним небом, чи радше під гарячим сонцем перед входом до храму. Можна було спостерігати труднощі, що їх мали зодягнені в ризи Владики, один з яких опісля занедужав, та священики. Тільки під кінець Св. Літургії хтось здогадався, щоб бодай над Верховним Архiepіскопом відкрити парасолю та штучною гінно захистити його перед сонцем. Не багато з нас мало нагеду бути свідком такої справді Соборної Архисрейської Святої Літургії. Власне під час такої відправи можна збагнути і відчуту всю незрівнянну красу українського обряду.

Під кінець св. Літургії виголосив своє знаменне слово-проповідь Верховний Архiepіскоп Кир Йосиф Сліпий, Первоієрарх Української Католицької Церкви:

Дорогі Браття і Сестри!

Коли розпочинаємо оце нинішнє святкове Слово, два різні почування проймають нашу душу, жаху і радості. Почування боязни, чи належно оцінюємо вагу нинішньої хвилини, чи вірно здаємо собі справу з нової події та чи вміємо, як слід, в покорі зложити Господеві щиру подяку? Та з другого боку, ворухиться несміло інша думка, а саме, що всетаки, слава Богу, у нашій важкій недолі і непосильних труднощах, ми могли завершити оце додатне досягнення і поставити крок вперед, якби хто неприхильно нині не задивлявся на нашу радість і на продовжування нашої світлої Софійської традиції Великих князів: Володимира Великого і Ярослава Мудрого в Києві.

Найперше, ми вчинили Богу угодне діло, що здвигнули оцей храм і цей Університетський будинок, передусім для українського народу, як благодарення за всі добродійства і хрести, як Господнє святилище, як храм молитви і благань за майбутнє. Це сильна твердиня в нашій боротьбі і в наших життєвих стремліннях, дійсний постій і символ гарячої молитви, спільної жертви і джерело живої води-науки для нашого просвітління, покріплення і зросту, на Україні і на поселенні. Піднести і звернути душу до Бога, це найвища чинність людини на землі. Розмова з найвищим Єством і своїм Творцем, це напрям на життя і прямування до вічності. Де ж краще підноситься душа до Бога в молитві, як не в Його храмі і де більше вона відривається від світу, від його думок і зайнят, як не в святині Бога? Кожний тут, бодай на хвилину, у вічності! А чинить він це у своїй образі і у своїй мові з своїм усім народом в його потребах. Людина світліє в молитві, як тінь і теміль ясніє у блиску світла! А радість цієї хвилини тим більша, що Ви прийшли, Дорогі Браття і Сестри, до свого дому і свого храму, здвигнених Вашими жертвами і Вашою керваницею. Які зворушливі жертви! Австралія прислала обрусів, а Ганновер — хоругви.

Ми, недостойні, глядимо з подивом на подвиги царя Соломона і васілевса Юстиніяна, за їх — неперевищені в історії людства — здвигнення превеличавих Святинь, а передусім за їх глибокий поклін Божій Мудрості, другій Особі Пресвятої Тройці, як твір безмежного і незглибинного розуму Бога Вітця, що народилась перед безоднями й віками, що возсідає на престолі поруч Нього (Муд. 9,4; Притч. 8,24), що вийшла з уст Всевишнього і з Ним вона разом по віки (Сир. 14,20; 1,1). Ми, піднесені їх молитвами до Св. Софії і ревністю для їх звеличення і прослави та задивленні в унагляднення рук людських Божої Мудрості у видимому світі, повторяємо їх з глибоким зворушенням: „Вислухай з неба, з місця, де пробувавш, наші молитви і благання, вчини нам правду. Прости народові Твоєму, що согрішив проти Тебе, і всі його провини проти Тебе. Нехай зглянуться над нами ті, що заняли нас в полон, і змилосердяться над нами, бо ми народ Твій і насліддя Твоє" (1 Цар. 8, 49-51).

Водночас і наш храм присвячений Божій Мудрості, бо йдемо слідами наших предків, що в осередку усього життя поставили Св. Софію, щоб над усею Руссю-Україною, впродовж віків долі і недолі спочив дух мудрості і розуму, дух ради і кріпости, дух знання і страху Господнього (Іс. 11, 2). Щоб заслуханому у Боже слово, як джерело мудрості (Сирах 1, 5), спливала на наш нарід від Божої мудрості хоч краплина безмежної і нескінченної Божої всевідчости.

Цей храм нехай буде заохотою до дальшої молитви всього народу до Божої Мудрості за просвітління і порятунок у найважчих стражданнях і терпіннях наших. Зокрема цей храм нехай буде спільним нашим храмом із нез'єдиненими православними, так як він в XI ст., у найсвітліших часах наших об'єднував увесь наш нарід — у собі та у вселенській католицькій Церкві.

Та не тільки для українців має бути ця святиня прибіжищем молитви про мудрість, але і для всіх, що знаходяться у безвихідних положеннях і безпросвіттах. Божа Мудрість нехай піднесе свій жезл потіхи і рятунку, розради і вказівки, над кожним, хто до неї прибігає! Бо храм наш, не зважаючи на свою скромність в порівнянні з небезлічними і неперевершеними красою храмами в Римі, звернув уже на себе увагу — і своїм одиноким іменем, і своїм стилем, і мистецьким досягненням української творчості.

Накінець перенесімося в подібний момент на Україну, до Києва, коли то українець з роду — митрополит Іларіон — в храмі великого князя Володимира, а може й на посвячення собору Софії, голосив своє „Слово о Законі і Благодаті“ в приязності Великого князя Ярослава Мудрого, усеї родини князів, княжого двору і здвигу народу. А говорив він тоді як справді вдохновений речник усього народу і його окремішності!

„Величає похвальними голосами Римська країна Петра і Павла, через яких вони повірили в Ісуса Христа Сина Божого, Азія і Ефез і Патм — Івана Богослова, Індія Тому, Єгипет Марка; всі краї і города, і люди почитають і величають кожний свого вчителя, що навчив їх правовірної віри. Віддаймо ж і ми похвалу, по нашим силам, хоч малими похвалами нашому вчителеві і наставникові, що зробив багато дивних діл, великого каганові (володареві) нашої землі Володимирові, внукові Ігоря старого, синові славного Святослава, який впродовж свого віку володів мужеством та хоробрістю; був відомий у многих країнах, і через його побіди і силу згадують його нині та славлять. Бо не в убогій та невідомій країні він царствував, тільки в Руській, яка є відома та яку знають по всіх кінцях землі... Апостольська труба та Євангельський грім далися чути у всіх городах; тиміян, випущений на славу Богу, освятив воздух; монастирі на горах постали, появилися чорноризці; мужі і жінки, малі і великі, і всі люди наповнили церкви, величаючи словами: один святий, один Господь Ісус Христос, во славу Бога Отця...”

„Цей славний із славних родився, благородний від благородних, каган наш Володимир... Скинув із себе разом з одежою і ветхого чоловіка... Тоді почала відходити від нас бісовська мряка і зоря благовір'я явилася. Твій син Юрій (Ярослав) — котрого Господь зробив по тобі наступником у твоїм владичтві, не нарушив Твоїх уставів, побудував „Церкву дивну і славу всім окружним сторонам, якої другої не знайдеться у всім північнім краю від Сходу до Заходу”.

І кінчить Іларіон свою промову зверненням до Володимира: Встань, Чесна Главо, з гробу Твого, встань, отрясь сон. Ти не вмер!”

Здаймо собі нині ось тут справу з того, що стоїмо в довгому історичному ряді наших церковних і державних мужів, вірних і громадян, що відповідальність за майбутнє нашого народу лежить на нас, сучасних і грядучих поколіннях, оживити давню світлу українську традицію в думанні і діянні. — Важке завдання, та Божа премудрість нехай просвічує нам шлях. Виходім з цього дому Божої Премудрости (Прип. 2,1) на свої всеземські поселення, підбадьорені і впевнені, що наша недоля скінчиться і ясний день перед нами зоріє.

Опісля ще Митрополит Максим Германюк відчитав молитву Слуги Божого Андрея до Божої Премудрости і відправу закінчено могутньою піснею-гимном „Боже Великий, Єдиний, нам Україну храни...”

„СЛАВА!”, „ВІВА ЕЛЬ ПАПА!”

Свята Літургія закінчилася в приязності приблизно 5.000 паломників і римлян, що в цьому Вічному Місті разом наче символізували зустріч

Сходу і Заходу та Україну на грані двох світів. Цим символом прозвучало й могутнє українське „Слава!“ на переміну з італійським „Віва ель Папа!“, як на подвір'я собору св. Софії почали приїжджати авто за авто і в одному з них показалася зодягнена в білі шати постать Вселенського Архирея. Окликам справді не було кінця. На зустріч Голови Вселенської Церкви вийшли всі українські Владики та духовенство і опісля всі процесією ввійшли до храму, Папа Павло VI увесь час благословляючи тисячні маси народу.

У храмі Вселенського Архирея привітав Первоісарх Української Католицької Церкви, її Верховний Архиспископ Кардинал Йосиф Сліпий.

*Вселенський Архирей
Папа Павло VI в'їжджає на подвір'я
храму св. Софії*

ВЕРХОВНИЙ АРХИСПИСКОП КАРД. КИР ЙОСИФ ВІТАЄ ПАПУ ПАВЛА VI

Святіший Отче,

Охоплюючий погляд нашого ума на існуючу вселенну, на Бога і світ, негайно і ясно вказує нам, що перший рух у відвічній тиші починається з дією Інтелекту. Природний розум відкриває в Бозі найзвершеніше життя, якого суть становиться у мисленні і любові. Бо ж не може існувати совершенніше буття з вищими прикметами, ніж діяння розуму і волі.

Боже Об'явлення засвідчує нам, що плодами двох духових Божих актів є дві Божі різні від себе Особи: Мудрість-Слово і Любов-Дух Святий. Перший рух Отця — це мисль, і з цього думання бере початок відвічне життя і вся дія та сотворення на-зовні. В цьому першому акті Бог Отець пізнає свою безмежну сутність-есенцію, повноту всіх досконалостей, а таїнственным плодом цього акту є Мудрість-Друга Божа Особа, що „вийшла з уст Всевишнього“ і є з ним повіки (Сирах, 24,3; 1,1). А в книзі Премудрости читаємо, що „Мудрість возсідає побіч його трону“ (Муд. 9,4). Вона є роджена перед віками: „коли ще не було безодень, Я зачалась“ (Прип. 8,24). Ці всі вислови завершуються Прологом Йоана Богослова: „В началі було Слово“ (Йоан, 1,1). У сотворенні Божа Мудрість виявляє себе нам різноманітними актами і в кожному творінні, але в найвищому ступені в людині, в її розумі і в її волі, як образ внутрішнього Божого життя.

Людина дорожить умом як найбільшим даром Божим і, почитаючи Божу Мудрість, благає її, щоб отримати ласкаве єднання і просвічення свого життя. Навіть погани, а зокрема вавилонці, єгиптяни, греки і римляни вважали мудру людину як ідеал, що його досягається в людському житті. При святинях збиралися жреці і мудреці, і займалися наукою і мудрістю. Як зразковий приклад Святе Письмо подає царя Соломона, який не просив у Бога скарбів: срібла і золота, але мудрости у житті. Святі книги муд-

рости та Єрусалимська святиня, найкраща в старовинному Сході, є найбільшими свідками превеликого дару мудрости.

Овочем надзвичайного почитання „Софії — Мудрости” на християнському Сході є Собор Св. Софії в Царгороді, побудований імператором Юстиніаном, в архітектурі і мистецтві аж до сьогодні ще неперевершений шедевр. Велич її архітектури та краса мозаїк, аж по сьогодні найбільше досконалий твір людського генія, залишаться зразком до наслідування на майбутні віки в Європі і на цілому світі.

Собор Св. Софії є доказом глибокого почитання Божої Мудрости також в княжій Русі-Україні, оснований і здвигнений князем св. Володимиром Великим і його сином Ярославом Мудрим. Ця святиня Ярослава в Києві стала відтак зразком для багатьох церков в Україні, Білорусі і Московщині, як осередок найвищого знання. Великий князь Ярослав, прозваний Мудрим, зібрав при Св. Софії багату бібліотеку та оснував школу, з якої пізніше вийшов славний збірник — кодекс державного права Русі-Україні, що звався „Руська Правда”.

Тодішній київський митрополит, Іларіон, належав до найбільш інтелегентних і освічених людей XI століття. Українські хроніки-літописи цього часу є одними з кращих в Європі. Наука широко процвітала в Україні ще в XII-XIII століттях, аж до монгольської навали. Київський Митрополит, Клим Смолятич, вибраний 1147 року, був поставлений на митрополичий престол українськими єпископами, які його благословили мошами — головою св. Папи Климента, якого за часів Траяна заслано до Херсонесу, де і помер мученичою смертю. Мощі його були віднайдені Солунськими Братами, Кирилом і Методієм 860/861 року; а мала часточка цих мощей спочиває тепер тут у пресолі Св. Софії, покладені Вашою Святістю.

Знаємо, що Митрополит Клим Смолятич славився великим знанням богословських і клясичних наук. Під час монгольської займанщини наша культура могла розвиватися лише в західній Україні, де Галичина і Волинь за короля Данила і його брата Василька, заледве встигли зберегти свою, хоч досить вже обмежену, суверенність.

В XVI-XVII століттях почали процвітати школи церковних брацтв у Львові, Острозі, Вильні, Володимирі Волинським і в Києві. Великі заслуги на цьому полі покладали князь К. Острозький і митрополити В. Рутський і П. Могила. За цього останнього київську братську школу піднесено до ступеня Академії. З Берестейською Унією 1596 року українці знайшли велику поміч в Римі, в Італії та в Німеччині. Собор Св. Софії в Києві, зруйнований під час монгольської окупації, був відновлений заходами Петра Могили, і назавжди позістав для всіх українців символом науки і мудрости.

За часів австрійської та російської окупації України постали університети, де вчилася більшість української молоді. На місце здавленого Львівського університету створено Філософську та Богословську Академію, яка блискуче розвивала свою діяльність наукову аж до большевицької окупації західних земель України. Тепер всі університети в Україні сталися атеїстичними.

Ці славні традиції наших університетів, що захищали віру в Тридцного Бога, бажає перейняти і продовжувати цей Український Католицький Університет, прикрашений Собором Св. Софії, вічного символу правдивої науки і мудрости та всіх зусиль на університетському рівні українців проти атеїзму.

Отож, ласкаво просимо Вашу Святість перш усього прийняти нашу глибоку подяку, що особисто дали доручення записати цю нашу власність на Апостольську Столицю, забезпечуючи її авторитетом Апостольського

Престолу, щоб могли тут свobodно плекатись високі богословські і світські науки в цих важких часах.

Благословіть, Святіший Отче, всіх наших добродіїв, неб. інжен. Балі, який допоміг нам закупити цей терен; архітекта Ді Стефано за його проєкт; фірму Мацці за будови та маляра Гординського; майстра мозаїки Монтічеллі і майстра мармору проф. Мацей, Сестер Василянук за їх труд і поміч; професорів і студентів та усіх прихильників цієї установи. Просимо рівнож Вашого благословення для кожного українця, чи — то з рідних земель Батьківщини, чи з країн еміграції, який тут шукатиме просвічення і помочі в надбанні правдивого знання в цих складних обставинах нього і для нашого народу у будучому. А Свята Софія нехай буде духовним захистом і скріпленням не лише для українців, а також і для всіх інших. У своєму своєрідному українсько-візантійському стилі, у своїй красі з мозаїками високої вартости ця церква починає причаровувати цілий Рим, цю неперевершену столицю архітектури і мистецтва. І для Риму Св. Софія нехай буде особливою святинєю молитви до Божої Мудрости, щоб кожний римлянин, кожний італієць, обтяжений прикростями і клопотами життя, був вислуханий Божим Словом-Мудрістю і міг знайти потіху для себе і для всіх, що йому близькі в намірах і рішеннях.

Святіший Отче, благословіть нас!

СЛОВО ПАПИ ПАВЛА VI

У відповідь на привітання Папа Павло VI виголосив своє слово:

Владико Кардинале Йосифе Сліпий, Верховний Архископсе,
Український Львівський Митрополите!

Достойні Брати в єпископстві, у священстві, в католицькій вірі!

Зокрема ви, українці, що живете поза територією вашої нації, і тут зійшлися з різних сторін Європи, Америки і світу. І всі ви, панове, що своєю присутністю вшановуєте це врочисте свято!

І ви, римляни, що знову ж таки, за своїм традиційним звичаєм, приймаєте очих синів української нації вже не як чужинців, але як виходців з їхньої батьківщини та співгромадян спільної римської вітчизни! Усі ви прославляйте з нами Господа, який дозволяє нам радіти цим днем, в якому відбуваються великі задуми Божі й історичні, як на це вказують слова, ті поки що висловлені Кард. Сліпим.

Ось перед нами — і це пригадують нам оці моці — постать одного Вселенського Архирея, наскільки це знаємо (пор. св. Іриней, Проти ересей, III, 3,3; П. Г. 7, 849), — мученик Климентій, папа в останньому десятиріччі першого століття (в роках 92-100), дуже ймовірно учень св. Павла, що його апостол згадує в листі до Филип'ян (4, 3), він же й автор одного дуже відомого листа до Коринтян, в якому є викладене оте вчення про Церкву, що його вже накреслив св. Павло, з його наукою про містичне тіло Христа, і яке доводить, як то „Боже право ієрархії є основоположним елементом католицизму” (Батіфоль, Ль'Егліз нессант е ле католицизм, ст. 156); Святій Климентій, скажімо, Папа і Мученик, який, згідно з дещо пізнішим переданням, мав бути на заслання з часів Траяна на Херсонесі, де його кинуто в море, і де він помер за віру. Згідно знову з дальшим переданням, „св. Кирило, апостол слов'ян, в IX ст., приніс до Риму моці св. Климента і поклав їх у базиліці, побудованій на Челю на пошану Святого Архирея в епосі Константина, про яку то згадує св. Ієронім” (Возіо, I Падрі Апостолічі, I,

Папа Павло VI виголошує своє слово в храмі св. Софії

72), — тій самій, що прийняла тлінні останки св. Кирила в 869 р.; його тисячостолітню річницю ми святкували цього року.

І стільки для нас вистачало б, щоб побачити у згадці сьогодні отут свідчення нашого почитання цих двох Святих, Климента і Кирила: які ж бо традиційні і духовні вузли існували між Церквою Римською і Церквами Східними, і якого то екуменічного значення набирає оця свята будівля, присвячена Вожій Мудрості, Святій Софії, оцьому невисказаному імені, якому — в історії, в мистецтві, в незрівняному почитанні — віддає славу найвеличніша церква Святої Софії „Нового Риму“, старинна Візантія, Константинопіль минулих століть, Істамбул сучасної історії; те ж саме ім'я, як це тільки-но було згадано, — Собору Святої Софії в Києві, побудованого Князем Св. Володимиром, що його вважається засновником християнства на цих безмежних східних просторах (пор. Амман, *Історія делья Кісза Русса*, 12).

Огі історичні горизонти, що ось відкрилися перед нашим зором і для нашої пошани, кидають своє світло на оцю нову римську церкву, посвячену Святій Софії, і які кажуть подивляти один факт, який виглядає дуже простий, а є дуже незвичайний: вічна життєвість, мирна, але непереможна, Української Католицької Церкви. Як і в інших націй світу, де їхні вірні і трудящі діти засвідчують оту постійну міць, що виявляється в гарних, численних, впорядкованих громадах, і в священних пам'ятниках, і побожних та запопадливих установах, — так і сьогодні в Римі Українська Католицька Церква підносить свої намети, яким, як це видно, повірено спадкоємство минулих століть й оту обітницю майбутніх віків.

Ми радіємо з-за цієї події. В ній додаємо благодать Божого Промислу. Вачимо знак церковної спільности. Вачимо запоруку незмінної програми цього Апостольського Престолу, стільки разів потвердженої нашими попередниками

— Левом XIII, Пієм XI і Пієм XII (пор. Енци. Орієнталес, А. А. С., 1946, ст. 34), — а саме те, щоб шанувати, що більше, щоб піддержувати в їхній справжній непорочності ті Східні Церкви, які бажають творити єдине стадо Христове з цією Римською Церквою, і які, як ось Українська Церква, засвідчують це братньою солідарністю, синівським довір'ям, люб'язною співпрацею, щоб утвердити і поширити у світі християнське ім'я.

Ми бажасмо висловити нашу вдячність Господеві нашому Ісусові Христові, Найвищому Главі і Владиці-Пастиреві свої Церкви. І не можемо промовчати, разом із нашою Священною Конгрегацією для Східних Церков, нашого благовоління до достойної особи Кардинала Сліпого, що в ньому ми з радістю визнаємо подвижника цього чину, він бо на оцій римській землі засвідчує подвійну традицію Української Католицької Церкви: одну — релігійну, через здвиження оцього нового храму, і другу — культурну, через заснування, ще тількищо в початковій стадії, але багатонадійного і в сучасну хвилину так знаменного, нового Католицького Університету, що особливо характеризується студіями історії і мислі України. Ми вже більше разів засвідчували наш подив і нашу пошану для цього світлого представника Української Церкви, бо в ньому ми бачимо достойного наступника того славного Пастиря Львівської Митрополичої Церкви, яким був Архiepіскоп Андрей Шептицький (1900-1944). В далекому 1923 р., в дуже таки особливих обставинах, ми мали щастя з ним познайомитися. Й отож ми раділи, коли то, за заступництвом нашого достойного попередника, Папи Йоана XXIII, вдалося досягти його звільнення після багатьох років заслання. Ми теж завжди бажали, щоб його перебування в Ватикані було для нього погідним та плідним на добротворчість та щоб воно було для Риму прикладом безстрашної та пастирської вірності Христові і Його Церкві.

Йому й усім тим, що допомагали йому в тому важкому почині, що його сьогодні маємо щастя торжественно посвятити, наше признання і наше Благословення!

МІЖ НАРОДОМ

Своє слово виголосив Папа Павло VI італійською мовою, а на закінчення подав її зміст в англійській мові. Опісля привітався з усіма Владиками, обмінюючись з кожним кількома словами. Зокрема довше зупинився Святіший Отець в розмові з пражівським єпископом Василем Гопком та вінніпезьким митрополитом Максимом Германюком. У супроводі всіх Владик Папа перейшов до приміщень Українського Католицького Університету, вітаючися з священниками і паломниками, що з усіх усюдів простягали до нього руки. Довше зупинився Папа Павло VI між групою малих семінаристів, сердечно вітаючи і благословляючи їх. Вільш, як годину провів Папа в Храмі святої Софії та між українцями, а після його від'їзду маси народу ще довго не відходили,

*Папа Павло VI в товаристві
Верховного Архiepіскопа Йосифа
благословить храм св. Софії*

Папа Павло VI і Верховний Архиспископ Кардинал Йосиф між народом після посвячення храму св. Софії

обмінюючись враженнями з тих небувалих урочистостей, що знову закінчився співом „Боже Великий, Єдиний, нам Україну храни”.

ФЕСТИВАЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ПІСНІ

Тієї ж неділі, 28-го вересня 1969 р., у вщерть заповненій аудиторії Палацу Пію відбувся о год. 5-ій по полуд-

ні, мабуть перший того роду в Римі, фестиваль української музичної і пісенної культури. Започаткувала його струнна оркестра Музичного Інституту ім. М. Лисенка в Торонті під диригентурою проф. Івана Коваліва, виконавши „Палпський гимн” К. Гуно. Опісля коротке слово виголосив Верховний Архиспископ Кардинал Йосиф Сліпий.

СЛОВО ВЕРХОВНОГО АРХИСПІСКОПА

Святчна Громадо!

Відкриваємо нинішній Концерт Українського Народу в честь Св. Софії в Римі. Нехай хвилі етеру розносять його по всьому світі, як вияв української душі і поборності та пошани для Божої Премудрости. Здвигнення Її храму є продовженням нашої світлої традиції від часів великого князя Мудрого — 1040 р і наступних років аж по наші дні. Українські святософійські паломники з усього світу є нині найкращим свідоцтвом одної з найвищих рис народнього характеру впродовж майже двотисячлітнього існування українського християнства — почитання Божої Премудрости і цих всіх творчих досягнень народу, в яких вона проявлялася. Нехай і нинішні свята будуть поклоном і вдячністю за всі блага і всі хрести, які доводилось нести нашому народові і Церкві.

Впродовж тисячліть людство визнавало і почитало, правильно і хибно, Найвищий розум, що створив світ і людину та дав їм ум і творчі сили. Писання Старого Завіту є повні найвищих похвал для Божої Премудрости, а його речником є цар Соломон, — в Новому Завіті св. Павло і св. Іван. Цар Юстиніян представив Її своїм мистецько неперевершеним храмом в Царгороді. Усе людство почитало своїх геніїв і мудреців, тому і в цій найбільшій аудиторії

Риму звеличувано заслужених представників і творчі уми людства. Нехай і нинішнє наше свято тут з нагоди посвячення храму Св. Софії в Римі буде зверненням очей нашого розуму до джерела всякої мудрости у світі, — Божої Премудрости, — бо в думання і ділання людини закрадається не Божа, а світська мудрість, що веде людство до загибелі.

Про появу храму Премудрости в Римі промовить Його Ексцеленція Юлій Андреотті, президент послів християнсько-демократичної партії, заслужений громадський діяч і політик, відомий не лише в Римі і в Італії, але в цілому світі.

Нехай нинішній спів буде піднесенням високо душі нас усіх до Божої Мудрости.

Слово свого Первоієрарха прийняли привітні довгими аплявзами та вставанням з місць. Опісля промовляв президент послів італійської Християнсько-Демократичної партії Юлій Андреотті. Також і він говорив про Україну на грані двох світів, про християнський український наріччя, його тисячолітню культуру, його слухні аспірації та його героїчні змагання.

До краю зворушливим моментом було, як опісля 77-літній Первоієрарх УКЦеркви, колишній ректор Богословської Академії у Львові, довголітній в'язень безбожницького комуністичного режиму Митрополит-Ісповідник виявив найбільшу пошану до народженого в далекій від України Канаді одного з наймолодших і найвищих рангою парламентаристів, сенатора Павла Юзика, взявши його під руку та підпровадивши до сцени. Великою залею, здавалося, потрясли бурхливі оплески, як сенатор Юзик, промовляючи англійською мовою, не тільки в імені паломників, але й мільйонів українців у діаспорі та в імені поневоленого українського народу, видвигнув на цьому римському форумі, в приваєності Владик УКЦеркви, багатьох Кардиналів та членів Римської Курії, справу патріархального завершення УКЦеркви із її першим патріархом, Митрополитом-Ісповідником Йосифом Сліпим, як невідкличний постулят.

У мистецькій частині програми виступали згадана вже струнна оркестра з Торонта, Мішаний Хор Свято-Миколаївської церкви з Торонта під

диригентурою проф. Івана Коваліва, Візантійсько-Український Хор з Утрехту, Голляндія, під диригентурою проф. д-ра М. Антоновича, „Веснівка” — дівочий хор Курсів Українознавства Свято-Миколаївської школи в Торонті під диригентурою Квітки Зорич-Кондратської та фортепіановому акомпанієменті Зені Кушпети, Мішаний Хор церкви св. Івана Хрестителя з Ньюарку під диригентурою Михайла Добоша та оперові співачки-солістки Марія Лисогір при акомпанієменті Галини Клим, Галина Андреадіє при акомпанієменті Оксани Жолкевич та Йосип Гошуляк при акомпанієменті маєстра Люїджі Малаятести. На закінчення всі хори під диригентурою о. Володимира Жолкевича з Торонта спільно виконали Лисенкове „Боже Великий, Єдиний”.

ІСТОРИЧНА ПОДІЯ: СИНОД ЄПІСКОПАТУ УКЦ

Наступного дня, в понеділок 29-го вересня 1969, після Архисреїської Святої Літургії і Молебня в храмі св. Софії, почався Синод Єпископату Української Католицької Церкви, що його з великими надіями і тривогами очікували мільйони людей. Синод відбувався в приміщеннях Українського Католицького Університету і в його відкритті взяли участь усі Владики УКЦеркви, за виїмком Митрополита УКЦ в ЗСА Амвросія Сенишина. На цю тему було багато всіляких здогадів та поголосок, але потвердженою правдою є, що після відправи Святої Літургії під гарячим сонцем поперед-

нього дня Митрополит Амвросій за-
недужав та — згідно з інформаціями
— переслав Верховному Архисписко-
пові вияснення причини своєї відсут-
ности, разом із тезами передбаченої
для нього доповіді і запевненням, що

він погодиться з рішеннями Синоду,
прийнятими вимаганою більшістю го-
лосів.

Синод відкрив Верховний Архис-
пископ Кардинал Йосиф Сліпий, ви-
голосивши вступне слово:

РІШУЧЕ СЛОВО ПЕРВОІЄРАРХА

Починаємо цей Синод в дуже складних і важких умовах. Як знаємо, всі осередки й основи нашої Церкви в Україні знищені до тла. Але наша Церква видержує цю пробу та всі переслідування і виходить з них досі переможно.

Нині наша Церква і тут відроджується за Божою волею. Маємо в Бозі надію, що Синод закінчиться нашою перемогою для Христа.

Є різні перешкоди, є різні домагання, які нині ставляться у світі, зокре-
ма нашій вірі. Треба нам старатися, щоб наш Синод і наші вірні причинилися
до того, щоб корабель нашої Церкви був ведений просто до цілі, оминаючи
всякі Сцилли і Харибди. Треба, щоб вірні нашої Церкви мали ясний дорого-
вказ, як мають дійти до спасення.

Заявляємо прилюдно, що треба сказати те тверде і рішуче слово, Боже
слово, тепер, чи воно буде кому приємне чи неприємне. Певно знайдуться в
теперішньому світі різні вороги, та з ними ми не можемо числитися.

Я не буду нині, відкриваючи цей Синод, вказувати на всі ті питання, на
всі ті домагання, які ставляться до нас від цього світу. Найважливіше для
нас, щоб ми дали вказівки, які є конечні для священиків і так само для вір-
них, для дальшої їх християнської дії, так чисто церковної, як і національної
для прослави Бога.

Подорожі наші, які ми разом відбували, засвідчили яскраво, що наше
церковне життя злучене з народом. Було незвичайно мило для нас Владик,
коли ми чули це виразно з уст світських мирян.

Це великий дар, що наш народ і своє народне життя, національне життя,
будує на християнських засадах. І коли ми це переведемо рішеннями нашого
Синоду, то зробимо великий крок вперед. Я б сказав, що те, що вирішиться
нашим нинішнім Синодом, поставить милевий камінь на тому шляху, по яко-
му йдемо ми і наша Церква.

Після Другого Ватиканського Собору ми станули на засаді Декрету про
Східні Церкви. Ми станули на патріархальному уставі й на тому становищі
ми будемо продовжувати нашу роботу.

Нехай Дух Святий зішле святі дари і просвітить наш ум, щоб ми якнай-
краще виконали наше завдання.

Відкриття і пізніші наради Синоду
відбувалися за закритими дверима з
участю виключно Владик. Тому і всі
інформації про цей Синод можна бу-
ло черпати тільки із офіційальних по-
відомлень.

БЕНКЕТ: ГОЛОС НАРОДУ

Того самого дня, у понеділок 29-го
вересня вечером у вщерть виповненій
залі готелю Гілтона відбувся великий

бенкет, на якому в привності Владик
Української Католицької Церкви,
кардиналів — репрезентантів Ватика-
ну та численних священиків чи не
найміцніше пролунав голос народу:
Хочемо Патріархату, бо він нам на-
лежить, ми на нього заслуговуємо
і він є в найкращому інтересі Вселен-
ської Церкви. Майже сотня репрезен-
тантів зорганізованого українського

Владика Української Католицької Церкви зі своїм Первоієрархом

життя в багатьох країнах вільного світу, між ними і репрезентант УНСоюзу, заступник його головного предсідника інж. Степан Куропась, засіли разом з Владиками за почесним столом. Перший із привітальним словом виступив голова Проводу ООН і президент АБН Ярослава Стецько. Описля промовляв голова ПУН Олег Штуль Жданович. В дальшому промовляли: член Виконного Органу УНРади д-р Василь Федорончук, від СФУЖО п-і Стефанія Савчук, п-і Ірина Малицька, потім ректор Українського Вільного Університету проф. д-р Володимир Янів, який говорив по-французьки, і на кінець сенатор Павло Юзик. Темою і заключенням усіх цих виступів був: ПАТРІЯРХАТ! За кожним виступом присутні піднімалися спонтанно з місць та апльодували.

Була також мистецька програма з виступами „Перепеличок” з Вінніпегу та сольоспівом Галини Андреадіс. Вкінці коротке заключне слово виголосив Верховний Архiepіскоп Кардинал Йосиф Сліпий із висновком: усе, що зроблено і сказано, доказує і переконує, що Україна живе і житиме вічно. Після проведеної молитви залунало могутнє „Ще не вмерла Україна”.

СИНОД ВИСЛУХАВ МИРЯН

Як уже згадано, Синод Єпископату УКЦеркви відбувався за закритими дверима з участю виключно Владик.

Тільки один раз, в середу 1-го жовтня 1969 р. в полудневих годинах на Синод допущено репрезентацію мирян. Про склад делегації між Синодом і нею посередничав Владика Ізидор Борецький з Торонта, який і приніс вістку, що на Синод будуть допущені тільки ті особи, що мають складати заяви і до них належали: д-р Роман Осінчук, проф. Василь Маркус та д-р Микола Кушпета, що були обрані репрезентацією Мирян, і проф. Володимир Янів, адв. Богдан Долішний, п-і інж. Стефанія Пушкар і д-р Степан Ворох, що репрезентували поодинокі центральні установи. Преса не була допущена на цю зустріч, але, згідно з одержаними інформаціями, деякі з делегатів з'ясовували такі проблеми і постуляти чи прохання і пропозиції від мирян:

Д-р Роман Осінчук, який очолював репрезентацію: (1) Представники мирян бажали б мати конституційне задоволення участі в майбутніх Синодах; (2) Миряни вважають, що Помісна Церква повинна охоплювати не тільки вірних на означеній території, але й усіх вірних того самого обряду в діаспорі; (3) Бажанням і постулятом мирян є помісність і патріархальне завершення УКЦеркви.

Проф. Василь Маркус: (1) Миряни вважають за необхідне поліпшення відносин між ними і священниками та, головнo, наближення Ієрарха до вірних; (2) Миряни зроблять все можливе, щоб патріаршому Урядові

УКЦеркви запевнити не тільки всю моральну, але й матеріальну підтримку і вважають, що в тій цілі треба скоротити створити 10-мільйоновий Фонд, проценти від інвестицій якого, разом з іншими впливами і пожертвами, становили б фінансову базу того Уряду.

Д-р Микола Кушпета з'ясував побажання мирян щодо мови в Літургії,

а п-і Стефанія Пушкар говорила про постійні зв'язки між Церквою і родиною та про співпрацю у вихованні молодого покоління.

Синод закінчився в суботу, 4-го жовтня 1969 р., і тоді вперше приготовано та передано для преси офіційне повідомлення із короткою характеристикою перебігу нарад та їх кінцевим вислідом:

КОМУНІКАТ СИНОДУ УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО ЕПІСКОПАТУ

В днях від 29 вересня до 4 жовтня 1969 року, після величавих урочистостей посвячення Собору Святої Софії, що їх звеличали своєю участю Христовий Намісник, Святіший Отець Папа Павло VI, Представники Священної Конгрегації для Східних Церков і інших Римських Конгрегацій, як також Представники різних Держав, відбувся, у приміщеннях Українського Католицького Університету в Римі, Синод українських католицьких Єпископів.

Синод розглянув і вирішив ряд важливих питань відносно життя і праці Української Католицької Церкви, як питання: літургійної мови, виховання кандидатів до священничого стану, релігійної й національної формації нашої молоді, екуменічного діалогу з нашими православними братами, апостоляту мирян і т.д.

Найважливішою точкою нарад було питання патріархального устрою Української Католицької Церкви та вивіщення Верховного Архиепископства до гідності Патріархату. Під цим оглядом Синод випрацював і прийняв Конституцію патріархального устрою Української Католицької Церкви та передав її на руки Святішого Отця wraz із супровідним письмом, прохаючи Христового Намісника вивістити Верховне Архиепископство Української Католицької Церкви до гідності Київсько-Галицького Патріархату.

Синод виготував спільне Пастирське Послання, звернене до вірних, в якому вияснює окреме значення цього Синоду, його рішень і постанов та висловлює свої побажання відносно їх здійснення.

Вкінці Синод бажає оцим висловити свою найщирішу подяку Отцям Духовним, Представникам наших Чернечих мужеських і жіночих Згромаджень та усім тим нашим вірним, які так численно взяли участь у торжествах посвячення Собору Святої Софії в Римі.

Зокрема Синод висловлює свою щирю подяку усім хорам і мистцям, що своїми мистецькими виступами піднесли велич і врочистість цих незабутніх історичних подій.

Рим, дня 4 жовтня 1969 року.

Президія Синоду

Згадане в Комунікаті Спільне Пастирське Послання появилася в біuletині Українського Пресового Бюро в Римі „Вісті з Риму” 25-го жовтня 1969 року і це послання з черги є вимовним документом України на грані двох світів.

PER ASPERA AD ASTRA

На кардинальському гербі Верховного Архиепископа Йосифа Сліпого виписана клясична латинська сентенція: *per aspera ad astra* — через терни до зір. Здається, що нічим краще

і влучніше не можна б схарактеризувати не тільки життя самого власника цього гербу, але й всю суть України на грані двох світів, що так яскраво проявилось під час торжеств у Римі, про які тут мова. Від самого бо зарання своєї історії Україна і її нарід через терни змагають до зір. Через терни до зір змагають одиниці і суспільні групи, через терни проходять у змаганні до зір наші Церкви, наша наука, наша економія, все наше життя. Далеко не закінчився ще тернистий шлях і Української Католицької Церкви, що його в не меншій мірі пройшла і проходить Українська Православна Церква та інші Церкви і Церковні Об'єднання в Україні, але торжества в Римі впродовж того пам'ятного тижня від 27-го вересня до 4-го жовтня 1969 року, зокрема Синд Єпископів Української Католицької Церкви та схвалена ним конституція патріархального устрою тієї Церкви поважно наблизили її, а з нею і наш нарід до зоряного майбутнього. Бо хоча Українська Католицька Церква є тільки малою частиною православного українського Божого люду, але вона є його органічною частиною і її змагання є орга-

*Кардинальський герб Верховного
Архєпископа Кир Йосифа*

нічною частиною змагань українського народу, як ними є її терпіння і невдачі та успіхи і перемоги.

Торжества і події в Римі увидатнили історичну істину, що Україна поставлена на грані двох світів, щоб творити нове життя та що вона цю свою історичну місію виконує.

**

*Заслухалися мури Ватикану —
У град Петра здалека вість прийшла:
Шукати Мудрість йдуть нові прочани,
Шукати так, як олень джерела.*

*Ідуть по Мудрість — золоту і білу,
Що чистотою стін і світлом бань
Колись понад Дніпром замерехтіла,
Мов смолоскип, мов негасима грань.*

*Ідуть Софію прадідню шукати,
Що Мудрий Князь новий побудував:
Руками, що збороли каземати
І дужом, що словнявся Ярослав.*

*Ідуть прочан полки непроглядимі:
З усіх чужин ідуть, з усіх країн,
Молитись, щоб у Києві і в Римі
Заграв Софій новий, воскресний дзвін!*

Леся Храплива

СОБОР УАПЦ

В днях від 12 до 14-го вересня 1969 року відбувся в місті Оттобрунні біля Мюнхену в Німеччині Надзвичайний Собор Української Автокефальної Православної Церкви, що своїм перебігом, своїми резолюціями і Звер-

ненням до Рідних Земель віддзеркалює, подібно як і Синод Єпископів УКЦеркви в Римі, положення України на грані двох світів. Звернення Собору до Рідних Земель подаємо нижче, як історичний документ.

ЗВЕРНЕННЯ ДО РІДНИХ ЗЕМЕЛЬ

*Блаженніший Митрополит УАПЦ
НИКАНОР БУРЧАК-АБРАМОВИЧ
(1883-1969)*

21 вересня 1969 року відійшов у вічність бл. п. Митрополит Ніканор, великий богослов, борець за незалежність Церкви українського народу, оборонець української правди проти польських, московських і німецьких переслідувань та довголітній зверхник Української Автокефальної Православної Церкви. Ми — єпископи, священство і обрані представники мирян з Австралії, Австрії, Великої Британії, Бельгії, Німеччини, скандинавських країн та Франції, зібрані 12-14 вересня 1969 року на Надзвичайному Соборі, — обрали Преосвященного Мстислава Митрополитом Української Автокефальної Православної Церкви, надаючи йому титул Архiepіскопа Київського і Переяславського, про що Вас, дорогі й улюблені, оцим і сповіщаємо. Цим актом запевнено безперервність дії Української Автокефальної Православної Церкви.

„Минувшина українського народу, — казав у своїй доповіді на Соборі Преосвященний Мстислав, — переконливо свідчить, що обов'язок служіння Богові і людині наш народ вже давно усвідомив як доручене йому післанництво, як обов'язок благовістя

Слова Христового і серед інших людей та народів, Щоб як слід виконати цей почесний обов'язок, треба було постійно збагачувати власні духовні скарби, скарби власної душі. Процес збагачування тривав безперервно за всяких обставин. Цей процес у першу чергу відбувався в лоні Української Православної Церкви, і то від зарання Ї існування. Всі Ї установи були поставлені на службу Богові й людині”...

Наші монастирі були не тільки місцями для духовного вдосконалення людини, але й служили народові в усіх його життєвих потребах. Українська Церква і всі Ї установи, зокрема ж церковні братства, були творцями культури, носіями нових течій, державотворчим чинником і дійсно невід'ємною частиною національного організму. Тому вороги наші, вдаряючи по державі українській, водночас вдаряли і в її Церкву. Тому саме життя Церкви завмирало разом з державою і оживало разом з нею. Відродження нашої Церкви за часів незабутнього Митрополита Петра Могили стало джерелом національного зриву в славу добу Б. Хмельницького, а розквіт Ї за Івана Мазепи став ґрунтом для дальшого спротиву захланним сусідам. Пізніше нищення Церкви було нищенням нашої національної окремішності, відродження ж Ї в нашому столітті проходило рівнобіжно з Українською Національною Революцією. Тому саме ліквідацію зовнішніх форм УАПЦеркви в двадцяті й тридцяті роки безбожні большевики проводили як нищення духу самостійності народу.

Ось уже впродовж півстоліття Церква і релігія в Україні зазнають нечуваних переслідувань. Безбожний окупант намагається викоренити всяку релігію, щоб зробити з народу безобличну масу, нездібну піднятися духовно понад матеріальні потреби людини. Намагається вирвати саму думку про самобутність українського народу й незалежність його св. Православної Церкви, в першу чергу для того, щоб позбавити наш народ організованої форми національного церковного життя. Та, не зважаючи на все, не вдалося йому й досі вирвати з душі народу нашого прагнення і пориву до надземних wartości. Не зважаючи на найтяжчі переслідування, не зважаючи на заборону релігійного виховання молоді, віра в Бога в народі живе, про що свідчать заповнені вірними храми, наявність священничих покликань, хрищення батьками своїх дітей, бажання освятити подружнє життя в мурах Христової Церкви.

Бачачи це, безбожний режим толерує там і тут нечисленні вже Божі храми, дозволяє на відправи в них. Але й тут він намагається укласти ці вияви церковного життя в рамки своєї колоніальної політики, під зверхністю чужої нам Московської патріархії, в системі Російської Церкви, під наглядом поставленого Москвою екзарха, якому присвоєно титул „митрополита Київського”, щоб цим титулом вирвати з пам'яті українського народу саму згадку про самостійність і славне минуле в лоні Вселенської Православної Церкви Київської Митрополії, заіснування якої благовістив св. Апостол Андрій Первозваний, а фундаменти під мури якої поклав наш Святий і Великий Князь Володимир.

Цей московський екзарх, що нагадує колишніх царських воєвід в Україні, не є виразником волі українського народу і його св. Церкви, яку народ змушений тепер берегти в своєму найпевнішому сховку, — в душі й серці. Бережіть же, наші дорогі й улюблені, Ї й далі, будьте суверенні духом та вдивляйтесь у майбутній образ відродженої з руїн національної й вповні незалежної Української Православної Церкви, яка в минулому здобула для себе повне право бути в лоні Вселенської Православної Церкви рівною в гідності і правах з патріархіями й іншими автокефальними Церквами Сходу.

*Духовенство і миряни — делегати на Надзвичайний Собор
Української Автокефальної Православної Церкви, що відбувся в дні з
12-14 вересня 1969 року в Оттобруні у Німеччині*

Серця наші кров'ю обливаються, коли бачимо ваші душевні страждання, що їх викликає довголітнє переслідування віруючих у Бога й заборона існування нашої рідної Церкви в Україні. Змушені користати офіційно дозволеними формами церковного життя, ви несіть і далі хрест плекання освячених кров'ю мучеників українських церковних традицій і навіть у найлютіше врем'я не відступайте від духовної суверенності та переховуйте і помножуйте найвищі ідеали людства: братню у Христі любов, чистоту сумління та відданість ідеї національної самобутності окремих народів і соціальної серед них справедливості.

Тож будьте у перших рядах тих, що йдуть шляхом, вказаним Христом Спасителем: тим, що відкидають усяку тиранію, заборону будь-якої релігії, переслідування будь-якої Церкви, будь-якого культу. Свобода неподільна і на сторожі її у всіх можливих виявах повинні стояти всі українці, зокрема ж віруючі, зокрема ж православні, бо Українська Православна Церква завжди була носієм справедливості й любові.

Наїзник з півночі відібрав незалежність Київській Митрополії, але ніхто не може вирвати почуття тієї самостійності з ваших і наших сердець. Плекайте ж її там, у серцях ваших. Нехай будуть вам чужі укази наставлених чужою владою зверхників, зокрема в ділянці міжцерковних відносин, зосібна щодо переслідування людей інших віровизнань. Моліться ж і живіть церковними справами у катакомбах сердець ваших, щоб уникнути викривлень, накинених безбожним режимом.

Усяку можливість використайте для відродження глибокої християнської думки, для визволення церковно-релігійного життя від чужої нашому народові обрядовщини. Наш Собор виніс шерг ухвал, спрямованих на поглиблен-

ня духовної творчості, яка послужить нам усім — вам на Батьківщині і нам по всьому вільному світі розсіяним. У першу ж чергу ми й далі намагатимемось допомогти вам не лише словом, але й ділом, інформуючи світ про ваше тяжке положення і страждання. Намагатимемось зрушити сумління людства і збільшити його змагання за свободу людини у всьому світі.

Щоб краще виконати це завдання, ми посилено заходи для власного самовдосконалення і повного об'єднання наших сил та можливостей, щоб реалізувати те, чого не можете виконати ви: помноження кваліфікованих богословських кадрів, видання богословської і релігійної літератури, поглиблення богословських студій та репрезентацію нашої Церкви й народу в лоні екуменічного руху. Ми й надалі намагатимемось бути голосом вашої душі, як довго замкнені ваші уста.

Усе, до чого кличемо вас, ми стараємось здійснювати поза Батьківщиною постійно зростаючою серед нас любов'ю у Христі й для Христа до наших братів по крові і плоті — українських католиків, євангеліків та всіх віруючих у Єдиного Творця і Вседержителя.

Підносимо наші благання до Всевишнього, щоб кріпив вас Своєю Десницею на вашому страдницькому шляху й віримо у дальшу вашу незламність, як і в те, що недалекий вже той час, коли єдиним серцем і єдиними устами віддамо славу і поклоніння Господу в мурах вільної Української Автокефальної Православної Церкви у вільній українській державі.

Нехай же благодать Господа нашого Ісуса Христа і любов Бога і Отця, і спільність Святого Духа перебувають з усіма нами!

Видано Р. Б. 1969, місяця вересня, 14 дня.

Українське Православне Морзєство В ПАРИЖІ

У неділю 21 вересня 1969-го року український Париж переживав подію, що зворушила справді всіх українців: після 15 років важких зусиль, впертої праці і незвичайної жертвенности — посвячено церкву Св. Симона, що навіки вшановуватиме ім'я Головного Отамана Симона Петлюри та повинна стати релігійно-культурним осередком, бо в тому ж будинку вже примістилась, як співвласник, Бібліотека ім. С. Петлюри.

Посвячення доконав Архископ Мстислав Скрипник, новообраний Митрополит УАПЦ, в сослуженні Превосв. Доната, єпископа Мельборнського, шости священників, між якими були о. Протопресв. А. Теодорович з Австралії та о. Протопресв. І. Бачинський, Адміністратор на Західню Європу. Як гості були присутні два священники інших Прав. Церков, та Всесв. і Виреп. о. шамбелян М. Левенець, як представник відсутнього у Парижі Преосвященного Екзарха для українців католиків Кир Володимира Маланчука. Від польської спільноти був ред. Янковські, син кол. посла з Рівенщини.

Службу Богу попередив урочистий чин Посвячення Храму, що почався точно о год. 9:30 при виповненій по береги церкви. Між тими, що молилися, було значне число українців греко-католиків, як вияв братнього зрозуміння і спільної радості українським осягом.

*Високопреосвященний
Митрополит УАПЦ
МСТИСЛАВ СКРИПНИК*

Глибокозмістовну проповідь виголосив Владика Мстислав, вітаючи українців Парижу з великим святом, звертаючи увагу на те, що в різні часи наша Православна Церква, що завжди йшла з народом і працювала для народу, була чинником творення культурних вартостей, тож і тепер паризька церква повинна розвиватися як осередок релігійно-культурний на пожиток всіх українців.

Після Молебня і привітального слова о. І. Бачинського, присутні на Бо-

гослуженні зібрались в одному з паризьких ресторанів на спільний обід. Чергу промов відкрив голова парафіяльної ради інж. Татарчук, вітаючи Владик і всіх присутніх та висловлюючи окреме признання п. П. Плевакові, що був душею 15-літньої праці, яка завершилась сьогоднішньою урочистістю.

У короткому слові П. Плевако висловив свою радість, що довгі й важкі заходи Комітету для будови Храму УАПЦ в Парижі та Братства Св. Симона увінчались успіхом. Висловив він жаль, що через неймовірні ціни на площі в Парижі, а фактично — через повний брак вільних площ, не вдалось збудувати українського Храму в українському стилі, а треба було задовольнитись купном готового будинку, що його пристосовано для вжиття як дому молитви й культурного осередку.

Далі промовляли: Преосв. Владика Донат, Президент УНР в екзилі Микола Ливицький, о. шамб. М. Левенець, голова ПУН О. Штуль-Жданович, д-р Д. Квітковський — представник УПЦ в ЗСА, інж. д-р А. Жуковський від НТШ і його голови проф. д-ра В. Кубійовича та Ректора УВУ проф. В. Янева, полк. Зкусило, о. Є. Омельченко, п. В. Авраменко з ЗСА, п. Сармаха, п. Безносук, інж. М. Маслов, о. Черновецький, п-і Шинська, М. Ковальський, о. І. Бачинський.

Усі промовці зупинялися над темою події, що в Європі належить до нещоденних, а тим, що відбувається в Парижі, набирає окремого значення. Звертали увагу на тісне пов'язання Української Православної Церкви з народом, на її національність, яку вона доказала своїм мучеництвом. На важливість факту, що Бібліотека ім. С. Петлюри приміщується вже в спільному з церквою будинку. Підкреслено й необхідність посилення праці серед молоді.

Інж. М. Маслов подав до відома привіти, які наспіли, між ними від Великого Рабина Франції. Окреме враження зробив привіт о. шамбеля-

Придбаний Братством св. Симона будинок у Парижі

на М. Левенця, який почав від відчитання телеграми від Верховного Архiepіскопа Еміненції Йосифа Сліпого, й цим запевнив, що братня любов буде зростати між українцями всіх віровизнань, доки закінчиться осягненням єдності Христової Церкви, за яку всі ми віками молимося.

Владика Митрополит Мстислав у своєму слові висловив подяку за телеграму Іх Еміненції та за увагу збоку Кир Володимира. А далі ще раз і ще раз повертався до необхідності єдності нашої з братами в поневоленій Україні, які в найлютіших умовах бережуть віру в Бога й любов до своєї Церкви, чого доказ ми мали в 1942 р., коли церковне життя так буйно розцвіло, не зважаючи на всі знищення і на всю ворожість нового окупанта.

Сьогоднішні наші осяги, — казав Владика, — це осяги властиво лише десяти відсотків активних, чи найактивніших. Коли б справді змобілізу-

бати всю нашу енергію у вільному відсутність напруги.

Порушив і тему екуменізму, висловлюючи радість з відпущення відносин і виразних виявів бажання взаємного пізнання і розуміння, приязні з Владиками УКЦеркви. Говорачи про співзвучність Церкви з потре-

бами народу, Владика висловив певність, що УАПЦ й далі співпрацюватиме з усіма нашими політичними силами, щоб наблизитись до великої мети — національно-державного визволення.

У. С.

Леонід ПОЛТАВА

ВОЖДЬ

На кладовищі Монпарнас у Парижі — заквітчана могила св. п. Симона Петлюри

Гробниці і хрести в мутній затоці ноґі,
Ненаге кораблі, що збилися в нітьмі —
Вони йще пливти, вони ще жити хозуть,
Ще дижати, бодай камінними грудьми.
Ще руху, ще! Дарма — ніщо не окриля,
Ніхто не кине їх в блакитну висоту.
Вони не попливуть. Вони у тім порту,
Де вігним якорем тримає все земля.
Мовжить останній порт, хрестами переп'ятий,
Замислений, німий. Ледь устає трава
Біля посмертних плит. І плити з нею — встати
Бажають теж! Бодай одна, жива,
Мала порушина! .. Які ще сили тут
Пригаїлись, пригавлені навік!
Прислухайтесь вноґі, як нароста в порту
Підземний гуркіт і надземний крик...
І з гурту кораблів — один вбере ту силу,
Ту спрагу жити знов, той поклик встати, йти.
Не руки, не хрести — над ним замають крила,
Щоб вище неба міг, над всесвітом пливти! —
В о ж д ь стане на містку. У поросі й диму,
На тілі — знаки ран, ненаге ордени,
Тугий зелений френз, і зброя при йому,
І фронтових ногей непогамовні сні...
Він зрине, наге смерз. Він вріжеться набозм
В поблідлі небеса сполоханих країн;
Він виклиге юрбу — і стане над юрбою,
Державу виклиге -- і встане із руїн!
Прощай, останній порт — холодний Монпарнас!
Дороги і вітри вже стеляться на Схід,
Де аж гримить земля, і небо, і нарід:
— Безсмертний поміж нас — Петлюра поміж нас!

Всенародний Ювілей

У 1969-му році сповнилося 75 років з того часу, як — за словами літописця — „Україна воскресла в Америці“, коли в День Вашингтона 22-го лютого 1894-го року в пенсильвенійському містечку Шамокіні створено Український Народний Союз. З цієї нагоди, з нагоди 75-річчя Українського Народного Союзу, відбулися в багатьох містах і місцевостях З'єднаних Стейтів Америки і Канади юві-

лейні святкування, форма і зміст яких перетворили ювілей Українського Народного Союзу у справжній всенародний ювілей українців на північно-американському континенті.

Саму суть ювілею та ювілейних святкувань ядерно з'ясовує проголошений напередодні 75-річчя УНС заклик його Головного Екзекутивного Комітету, в якому сказано:

У ПОШАНІ ДО ПОНЕРІВ — ЛИЦЕМ ДО МОЛОДІ

Цього Року Божого 1969-го, в День Батька З'єднаних Стейтів Америки Юрія Вашингтона 22-го лютого, сповняється 75 років з того часу, як у вуглекопському пенсильвенійському містечку Шамокіні створено таке „всенародне об'єднання, до якого кожний український переселенець, звідки він не походив би і де б він не жив, міг належати“ — Український Народний Союз. Заснували цю першу в Новому Світі крайову українську забезпечено-допомогову та суспільно-громадську устанovu наші священики-піонери та горстка свідомих робітників-переселенців з головною метою: зорганізувати всі наші людські духові і матеріальні ресурси на допомогу самим собі в Божому Світі та своєму українському народові на Рідній Землі в його змаганнях до волі і незалежності.

Повних 75 років виконує Український Народний Союз це своє завдання, ставши угольним каменем, на якому здвигнено ту велизну будівлю, що її називаємо Українською Спільнотою в З'єднаних Стейтах Америки і в Канаді. Завдяки запозаткованій створенням Українського Народного Союзу зорганізованості та спільними зусиллями Пієнігно-Американський континент від Арктики в Канаді по Мексиканську затоку на півдні, від Атлантику на сході по Пацифік на заході покритися густою мережею українських парафій і громад, українських церков, шкіл і народних домів, а творчий ум і трудящі руки кількох українських генерацій створили неоціненні духові й матеріальні вар-

Ювілейна емблема у 75-річчя УНС

тості, дали замітний вклад у багатобізну розбудову своїх прибраних батьківщин, З'єднаних Штатів Америки і Канади, внесли поважний вклад у змагання українського народу на Рідній Землі.

У першому повідомленні про створення Українського Народного Союзу сказано, що „важливий крок зроблено, Український Народний Союз уже створено, український нарід воскрес в Америці”. Історія потверджує ці слова. Тим то й 75-літній ювілей Українського Народного Союзу є рівночасно і ювілеєм організації Американської і Канадійської України. Мавши це на увазі та оцим проголошуючи 1969-ий рік

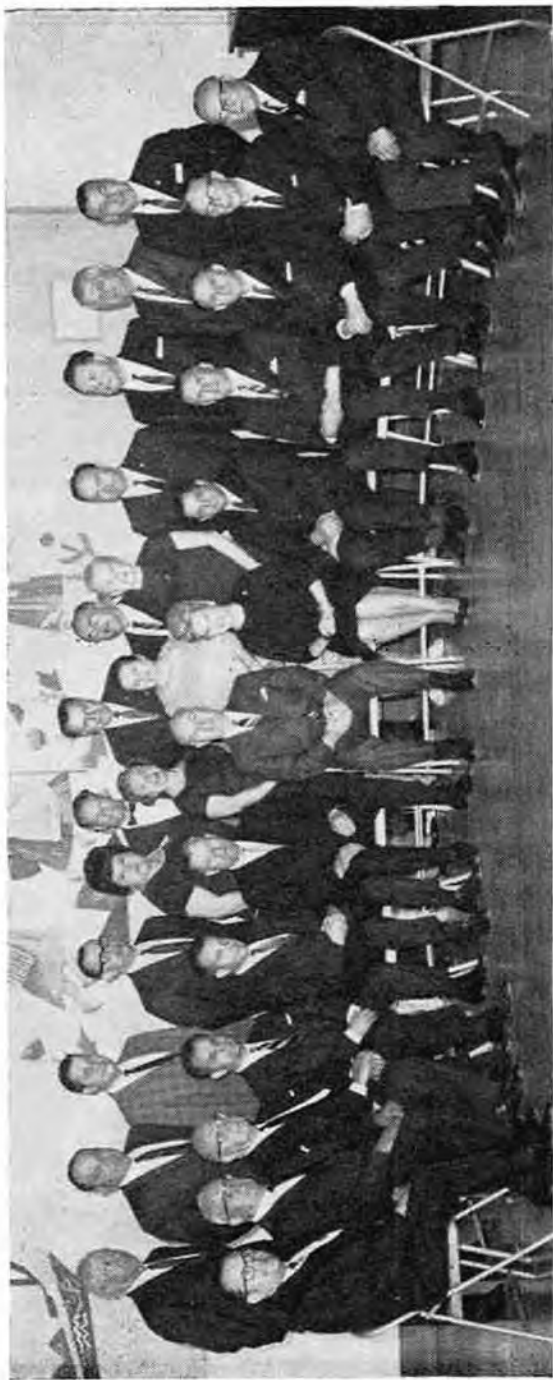
ЮВІЛЕЙНИМ РОКОМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ, закликаємо його багатотисячне зленство відзначити цей Ювілей згідно з найкращими традиціями нашої установи, додатковими і збільшеними зусиллями для:

- Скріплення і дальшої розбудови наших Української Католицької і Православної Церков та Євангельських Церковних Згромаджень;

- Дальшої розбудови і росту наших центральних крайових репрезентацій, Українського Конгресового Комітету Америки і Комітету Українців Канади та створеної недавно надбудови — Світового Конгресу Вільних Українців, як і всіх наших народних, професійних, наукових, суспільно-громадських, жіночих, економічних харитативних й інших установ і організацій, а зокрема організацій нашої молоді і нашого шкільництва;

- Закріплення духового зв'язку з нашим українським народом на Рідній Землі та ще більшої і видатнішої допомоги в його героїчних змаганнях до волі і незалежності!

У своєму першому заклик до створення Українського Народного Союзу його основоположники висловили надію, що коли „моя думка та мисль втілиться в діло, то грядучі покоління, які народяться на вільній землі, будуть дякувати і тихим нелукавим словом згадувати нас, і наші могили завітгають квітами, політими сльозами радості і вдячності”.

Головний Уряд Українського Народного Союзу в Ювілейному 1969-му році

З нагоди теперішнього Ювілею 75-річчя ми віддамо найкращу і найбільшу пошану нашим піонерам-основоположникам, як докладемо нових зусиль для здійснення їхнього заповіту: об'єднання всіх українців Нового Світу, звідки вони не походили б і де б вони не жили, в організаційних рядах Українського Народного Союзу, цієї справжньої Української Заморської Твердині!

Наші основоположники створили Український Народний Союз з думкою про майбутнє, про ті генерації, що прийдуть по них. Тож і ми відзначаючи 75-літній Ювілей цієї установи, віддаймо всю пошану її піонерам-основоположникам та звернімося лицем до нашої молоді, нашого майбутнього!

Закликаємо всі Відділи Українського Народного Союзу в ЗСА і в Канаді та всі їхні Окружні Комітети, щоб під цим гаслом: **У ПОШАНИ ДО ПІОНЕРІВ — ЛИЦЕМ ДО МОЛОДІ!** — вже тепер заініціювали, спільно з усіма іншими місцевими українськими організаціями і установами, підготову до відповідного відзначення цього Великого Ювілею Американської і Канадійської України впродовж цього ювілейного року!

Джерзі Ситі, Н. Дж., 2-го січня 1969-го року.

ГОЛОВНИЙ ЕКЗЕКУТИВНИЙ КОМІТЕТ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

Як 75 років тому створення Українського Народного Союзу та проголошений ним з цієї нагоди заклик став своєрідною ідеологією Американської України, так і заклик Екзекутивного Комітету цієї установи з нагоди її 75-річчя, зокрема ювілейне гасло: „У пошані до піонерів — лицем до молоді!“, стало для всієї Української Громади справжнім гаслом року. Найстарша українська установа в Новому Світі знову віддзеркалила дух часу та звернула своїй суспільності увагу на найактуальнішу проблему, проблему dorостаючих генерацій. Видвигнене УНСоюзом гас-

ло „Лицем до молоді!“ залунало відгомонам на сторінках всієї української преси, на численних публічних зібраннях та імпрезах, включно із Десятим Конгресом Американських Українців з кінцем жовтня 1969-го року.

ПОЧЕСНИЙ ЮВІЛЕЙНИЙ КОМІТЕТ

Вимовним доказом всенародного характеру ювілею Українського Народного Союзу може послужити склад створеного з цієї нагоди Почесного Ювілейного Комітету:

ПОЧЕСНИЙ ЮВІЛЕЙНИЙ КОМПІТЕТ У 75-РІЧЧЯ УНС

(По 31-го січня 1969)

Блаженніший ВОСИФ СЛІШИИ, Верховний Архієпископ і Кардинал
Первоієрарх Української Католицької Церкви

Блаженніший ІОАН ТЕОДОРОВИЧ, Митрополит
Первоієрарх Української Православної Церкви в ЗСА

Українські Католицькі Владики в ЗСА:

ВПревос. АМВРОЗІЙ СЕНІШИН,
Митрополит Українців Католиків в ЗСА
Превос. ВОСИФ ШМОНДЮК,
Єпископ Стемфорду
Превос. ЯРОСЛАВ ГАБРО,
Єпископ Чикаго

Українські Православні Владики:

ВПревос. МСТИСЛАВ, Архієпископ
Превос. ОЛЕКСАНДЕР, Єпископ

Губернатори Стратії:

Нон. GEORGE ROMNEY,
Former Governor, State of Michigan
Нон. RICHARD J. HUGHES,
Governor, State of New Jersey
Нон. RAYMOND P. SHAFER,
Governor, Commonwealth of Pennsylvania
Нон. NELSON A. ROCKEFELLER,
Governor, State of New York
Нон. JOHN DEMPSEY,
Governor, State of Connecticut

Члени Парламенту Канади:

Дост. ПАВЛО ЮЗИК, Сенатор
Дост. ВАСИЛЬ СКОРЕЙКО, Посол
Дост. СТЕПАН ПАПРОЦЬКИЙ, Посол
Дост. МАРКО Г. СМЕРЧАНСЬКИЙ, Посол
Дост. ВОЛОДИМИР ДЯКУН, Посол
Дост. АЛЛЕН СУЛЛТИЦЬКИЙ, Посол
Дост. ДОНАЛД МАЗАНКОВСЬКИЙ, Посол

Голови Українських Наукових Установ:

Дост. проф. д-р РОМАН СМАЛЬ-СТОЦЬКИЙ,
Президент Наукового Товариства ім. Шевченка

Українські Католицькі Владики в Канаді:

ВПревос. МАКСИМ ГЕРМАНЮК,
Митрополит Української Католицької Церкви в Канаді
Превос. НІЛ САВАРІН,
Єпископ Едмонтонський
Превос. ІЗИДОР БОРЕЦЬКИЙ,
Єпископ Торонтоський
Превос. АНДРІЙ РОБОРЕЦЬКИЙ,
Єпископ Саскатунський

Голови Протестантських Церковних Об'єднань:

ВПреп. ОЛЕКСА Р. ГАРБУЗЮК,
Голова Об'єднання Українських Євангельсько-
Батистських Церков
ВПреп. МИХАЙЛО ФЕСЕНКО,
Президент Ради Українських Євангельських
Церков в Канаді
ВПреп. ІВАН ЯЦЕНТИЙ,
Президент Українського Євангельського
Об'єднання в Північній Америці

Прем'єри Провінцій:

Нон. JOHN P. ROBARTS,
Prime Minister, Province of Ontario
Нон. HARRY E. STROM,
Premier, Province of Alberta
Нон. JEAN-JACQUES BERTRAND,
Prime Minister, Province of Quebec
Нон. W. ROSS THATCHER,
Premier, Province of Saskatchewan
Нон. WALTER WEIR,
Premier, Province of Manitoba

Голови Українських Крайових Репрезентацій:

ВПреп. о. міграт д-р ВАСИЛЬ КУШНІР,
Президент Секретаріату Світового Конгресу
Вільних Українців,
Президент Комітету Українців Канади
ВШан. проф. д-р ЛЕВ ДОБРЯНСЬКИЙ,
Президент Українського Конгресового Комітету
Америку

Почесний Член Головного Уряду УНС:

ВШан. РОМАН СЛОБОДЯН

ПРИВІТАННЯ

Не менш вимовним доказом цієї всенародности ювілею УНСоюзу можуть послужити і численні привітання, що їх одержано та які говорять самі за себе. Друкуємо тільки деякі з них.

PRESIDENT NIXON'S MESSAGE

THE WHITE HOUSE
WASHINGTON
February 21, 1969

My warm congratulations go out to the members of the Ukrainian National Association as you observe the 75th anniversary of your founding. One of the finest aspects of American life has been the ability of so many people of different creeds, races and national backgrounds to work together in the public interest. None have contributed more to this success than the members of your own organization.

I am happy to salute the boundless talent, energy and diligence by which our citizens of Ukrainian descent have enriched our country's heritage. And I am deeply grateful for the role your membership has played in encouraging and strengthening the finest of Ukrainian traditions in America.

Please accept my best wishes for the years ahead.

RICHARD NIXON

ПРИВІТАННЯ ВІД ПЕРВОІЄРАРХА

Первоієрарх Української Католицької Церкви, Блаженніший Верховний Архiepіскоп Кардинал Кир Йосиф, який очолює Почесний Ювілейний Комітет УНСоюзу, надіслав з Ватикану таке привітання з нагоди 75-річчя УНСоюзу, що було відчитане під час Ювілейного Бенкету в Нью Йорку 22-го лютого 1969-го року:

Слава Ісусу Христу!

Ватикан, дня 8 лютого 1969

Високодостойні Збори!

Не маючи змоги взяти особисто участі у Ювілейних Святкуваннях 75-річчя Українського Народного Союзу, прохаю прийняти мій сердечний привіт і глибоке бажання, щоб цей Ювілей став граничним стовпом, не лише в творчості й діянні Українського Народного Союзу, але також і українського громадянства в Америці, в його діяльності та досягненнях. Нехай це буде водночас і зібранням та зосередженням всіх українських сил в Америці до дальшої праці на добро нашого Народу і Церкви.

Хвала і слава за минуле, а на майбутнє гідні досягнення у нових виднокругах.

*Благословення Господне на Вас!
† И О С И Ф,
Верховний Архiepіскоп і Кардинал*

КАНЦЕЛЯРІЯ
ВЕРХОВНОГО АРХІЕПІСКОПА
І КАРДИНАЛА
ЙОСИФА СЛІПГО

Слава Ісусу Христу!

*Ватикан,
дня 15 листопада 1968*

*Високоповажаний
Пане Президенте!*

*З милими вражіннями і споминами
вернувся я до Риму та й взявся до
праці.*

*Я дуже дякую Вам за ту велику
честь очолювати Ваш Почесний Ювілейний
Комітет і приймаю її. На жаль, я не буду
могти помагати в організації, бо я дуже
переладований працею.*

*Також дякую Вам за всі Ваші старання,
велику прихильність і труди в часі мого
побуту в Америці.*

З Архiepірейським Благословенням,

*† Йосиф,
Верховний Архiepіскоп
і Кардинал*

УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ
МИТРОПОЛИЧНИЙ ОРДИНАРІЯТ
У ВІННІПЕГУ

Сл. Іс. Христу.

Вінніпег,
дня 28 листопада 1968.

Високоповажаний
Пане Предсіднику,

У відповідь на Ваше письмо з дня 26 листопада 1968 р. в справі нашого членства в Почеснім Ювілейнім Комітеті з нагоди святкування 75-річчя Українського Народного Союзу оцим подаємо до ласкавого відомо, що ми приймасмо Ваше запрошення і даємо нашу згоду прийняти членство в згаданому Комітеті.

З побажанням повного успіху в переведенні запланованого Ювілею щиро Вас здоровимо і залучуємо наші Архирейські благословення.

Щиро відданий в Господі,

† Максим,
Митрополит.

МИТРОПОЛИТ УКРАЇНЦІВ
КАТОЛИКІВ У ЗСА,
ВПРЕОСВЯЩЕННИШИЙ АРХИ-
ЄПИСКОП КИР АМВРОЗІЙ
СЕНИШИН, ЧСВВ

Високопреосвященніший Митрополит Кир Амврозій Сенишин не тільки дав свою ласкаву згоду ввійти до Почесного Ювілейного Комітету УНС, але й взяв особисту участь у Ювілейному Бенкеті в Нью Йорку 22-го лютого 1969 року та залочаткував цей бенкет такою молитвою:

Ми зійшлися тут, дорогі в Христі, в 237-му річницю уродин Юрія Вашингтона, Батька цієї вільної країни, щоб вшанувати 75-річчя Українського Народного Союзу, що його історія переплелась з історією Українців в Америці. Цей вечір — це святочна

хвилина в нашій національній житті, тож звернімся до Бога молитвою:

Всемогутній Боже, що в Своїому Провидінню підклусися народами світу, молимося в цю святочну хвилину, глянь милосерно на наш український народ, кріпи його вірою і надією, скороти неволю, хорони його перед загіями безбожних ворогів. Дозволь, щоб жертви українських героїв не були даремними, але щоб з них вирости квіти волі українського народу.

Молимося, Боже Єдиний, хорони нашу свободолюбну Америку, що її конституція дає нам повну свободу для нашої релігійної і громадсько-політичної праці. Дай їй силу і витривалість, щоб змогла зберегти правопорядок і завести супокій у цілому світі.

Господи Боже, зглянься на нашу українську спільноту у вільному світі, зокрема на наших братів і сестер в Америці і Канаді. Благослови всіх працівників на полі церковному, народному і культурному. Дай провідникам українського народу розум Соломона, мужність Давида, терпеливість праєдного Йова, щоб через туземні небезпеки змогли повести нашу українську спільноту дорогами, згідними з Твоїми Божими законами.

Просимо Тебе Боже, благослови нашу молодь, дай їй ласку пізнати ціль життя, щоб вона високо несла церковні і народні прапори. Бережи її від дикого нігілізму, що морально і фізично розкладає уесь світ.

Зокрема клонимо наші голови перед Тобою, Милостивий Боже. Зволь благословити членство і світлий провід Українського Народного Союзу, в добродійній праці для Божої слави і народної справи. „І дай нам єдиними устами і єдиним серцем славити і оспівувати пречесне і величне Ім'я Твоє, Отця, і Сина, і Святого Духа, нині і повсякчас і на віки віків". Христе Боже, благослови іство і життя слугам Твоїм, бо Ти є святий завжди, нині і повсякчас і на віки віків. Амінь.

ТОРОНТОНСЬКА
УКРАЇНСЬКА КАТОЛИЦЬКА
ЕПАРХІЯ

Торонто,
28 листопада 1968.

Високоповажаний
Пане Предсіднику,

З приємністю довідуємося, що в 1969-му році сповняться 75 років від заснування Українського Народного Союзу, першої української суспільно-громадської та братерсько-допомогової установи.

Ми щиро вітаємо Вашу ініціативу, щоб відзначити 75-ту річницю цієї Установи для дальшого її розвитку і росту в усіх ділянках. Ми радо приймаємо запрошення в члени Почесного Ювілейного Комітету для так почесної цілі і бажаємо якнайкращих успіхів у Вашій праці для здійснення Ваших планів.

Щиро здоровимо Вас в Христі Господі, Ваш

† *Изидор,*
Єпископ.

**

УКРАЇНСЬКА КАТОЛИЦЬКА
ЕПАРХІЯ ЕДМОНТОНУ
Єпископська Канцелярія

Едмонтон, Альберта
29 листопада 1968.

Високоповажаний Предсіднику,

Наближаючимся 75-літтям Українського Народного Союзу радію. Доконаною діяльністю його на різних ділянках праці в Америці й Канаді тішуся. Плянам і шляхетним задумам його в найближчій будучині я бажаю найкращих успіхів. А що до членства у Почесному Ювілейному Комітеті, — то складаю щиро подяку за пам'ять і ласкавість і засилаю від себе найщиріше Архисрейське Благословення Вам і всім Дорогим Членам Союзу

† *Ніл,*
Єпископ.

УКРАЇНСЬКА КАТОЛИЦЬКА
ЕПАРХІЯ САСКАТУНУ
Єпископська Канцелярія

Саскатун, Саскачеван,
9 грудня 1968.

Вельмишановний
Пане Предсіднику!

За письмо з дня 26 листопада ц.р. і брошурку А. Драгана „Український Народний Союз в минулому і сучасному” щиро дякуємо.

З приємністю приймаємо вістку про широкі плани відзначення 75-річчя „Українського Народного Союзу”, дуже корисної установи. Вітаючи всі Ваші заходи, уважаємо собі за честь бути в рядах членів Почесного Ювілейного Комітету. Цим письмом даємо на це нашу згоду.

Бажаючи дальших успішних кроків у Ваших плянах, пересилаємо наше Архисрейське Благословення та остаємо з правдивою пошаною.

† *Андрей,*
Єпископ.

**

УКРАЇНСЬКА КАТОЛИЦЬКА
ЕПАРХІЯ СТЕМФОРДУ
Єпископська Канцелярія

Стемфорд, Конн.
дня 31 грудня 1968

Високоповажаний Пане
Предсіднику!

У відповідь на Ваше письмо з дня 26 листопада ввічливо повідомляю, що приймаю членство в Почесному Ювілейному Комітеті для вшанування 75-ліття існування Українського Народного Союзу.

Бажаю всього найкращого з Новим Роком, остаюсь,

Відданий в Господі,
† *Йосиф,*
Єпископ Стемфорду.

УКРАЇНСЬКА КАТОЛИЦЬКА
ЕПАРХІЯ СВ. О. МИКОЛАЯ
В ЧИКАГО

Єпископська Канцелярія

Чикаго, Ілл.,
27 листопада, 1968.

Високоповажаний Пане
Пресіднику!

Щиро дякую за Ваше ласкаве письмо з дня 26 листопада ц.р., wraz із запрошенням до участі в Почесному Ювілейному Комітеті для відзначення 75-ліття Українського Народного Союзу.

Я дуже радо даю свою згоду на членство в цьому Почесному Ювілейному Комітеті.

З найкращими побажаннями для Вас, остаюсь, щиро відданий в Христі Господі,

† *Ярослав,*
Єпископ Чикагський.

**
*

Владика Української Православної Церкви в ЗСА, Блаженніший Митрополит Іоан, Високопреосвященніший Архієпископ Мстислав та Преосвященніший Єпископ Олександр висловили своє благословення для УН-Союзу з нагоди його 75-ліття та дали свою згоду на участь у Почесному Ювілейному Комітеті особисто або телефонічно.

**
*

ОБ'ЄДНАННЯ
УКРАЇНСЬКИХ ЄВАНГЕЛЬСЬКО-
БАПТИСТСЬКИХ ЦЕРКОВ

Елмгирет, Ілл.
9 грудня 1968.

Високодостойний
Пане Пресіднику!

Прошу прийняти вислів моєї глибокої вдячності за Вашого листа з дня 2 грудня й ласкаве запрошення в члені Почесного Ювілейного Комітету для відзначення 75-літнього Ювілею Українського Народного Союзу.

Український Народний Союз відіграв велику роль у розвитку національного, культурного, наукового і, навіть, релігійного життя українського поселення на цьому суходолі й я вдячний Богові, що ми маємо таку українську установу. Тому мені приємно повідомити Вас, що я з радістю приймаю Ваше ласкаве запрошення бути членом Почесного Ювілейного Комітету для відзначення 75-ліття Українського Народного Союзу.

Смію запевнити Вас, що я буду робити все можливе в ділянці поширення доброго ймення УНС поміж українськими баптистами й буду скеровувати все євангельське суспільство на шлях сприяння розвитку Союзу.

Сердечно вітаю весь Головний Екзекутивний Комітет Українського Народного Союзу й прошу Вас, Пане Президенте, прийняти вислів моєї глибокої до Вас пошани.

Остаюсь щиро Ваш,
О. Р. Гарбузюк,
голова Об'єднання УЄВЦ

**

ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ
ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ЦЕРКОВ
В КАНАДІ

Торонто, Онт.,
4 грудня 1968.

Вельмишановний
Пане Пресіднику!

Дякую за запрошення до Почесного Ювілейного Комітету. Осягнення і заслуги Українського Народного Союзу добре відомі українському загалові і я рахуватиму за шану бути членом Почесного Ювілейного Комітету з нагоди 75-ліття УНСоюзу.

Бажаючи Вам щастя і здоров'я та благословення Божого в усім,

Щиро Ваш,
Михайло Фесенко,
голова.

QUEBEC
OFFICE OF THE PRIME MINISTER
QUEBEC CITY

January 13, 1969

Dear Mr. Lesawyer,

Prime Minister Bertrand has asked me to thank you for your letter of December 27, 1968 asking him to become a member of your Honorary Committee on the occasion of the 75th anniversary of your Association.

Mr. Bertrand is most appreciative of your invitation and would be greatly honoured to be counted among the distinguished persons on your Honorary Committee.

The Prime Minister of Quebec takes this opportunity to extend to you, Mr. Lesawyer, and to the members of your Association, best wishes for a great jubilee year.

Sincerely,
Paul-A. Chouinard

*
**

ONTARIO
OFFICE OF THE PRIME MINISTER
AND PRESIDENT OF THE
COUNCIL

Toronto, Ontario,
January 6, 1969.

Dear Mr. Lesawyer:

The Honourable John P. Robarts, Prime Minister of Ontario, has asked me to let you know that he will be delighted to be a member of your Honorary Committee celebrating the Ukrainian National Association's 75th Anniversary in 1969.

Would you please extend Mr. Robarts' best wishes for the success of your diamond jubilee year.

Yours sincerely,
J. K. Reynolds,
Chief Executive Officer,

ALBERTA
OFFICE OF THE PREMIER

Edmonton 6,
Alberta

January 22nd, 1969

Dear Mr. Lesawyer:

Thank you sincerely for your letter received in this office December 30th, advising that 1969 will be the Diamond Jubilee Year for Ukrainian National Association. Inc., and inviting me to be a member of your 75th Anniversary Honorary Committee. Your courtesy is deeply appreciated, and I would be pleased to serve as an Honorary Member of your Committee.

Thanking you again for writing, and with best wishes for every success during your Diamond Jubilee Year.

Yours very truly,
Harry E. Strom,
Premier.

**

SASKATCHEWAN
OFFICE OF THE PREMIER

Regina, Saskatchewan,
January 13, 1969

Dear Mr. Lesawyer:

May I thank you for your letter of December 27 indicating that your Association is celebrating its 75th Anniversary in 1969.

You invited me to become a member of your Honorary Committee. I accept with pleasure.

Yours sincerely,
W. Ross Thatcher,
Premier.

**

MANITOBA
OFFICE OF THE PREMIER

January 15th, 1969

Dear Mr. Lesawyer:

I acknowledge your letter of December 27, 1969, regarding the celebration of your Association's 75th Anniversary during 1969.

I am pleased to accept your invitation to have my name included as a member of your 75th Anniversary Honorary Committee.

I extend to you and the members of your Association my best wishes for a most eventful Diamond Jubilee year.

Yours sincerely,
Walter Weir,
Premier.

**

HOUSE OF COMMONS
CANADA

Ottawa, Ontario,
January 22, 1969

Dear Mr. Lesawyer:

Thank you most sincerely for your letter of December 27th. I regret that I did not reply earlier. The Parliament of Canada was on a recess for the Christmas season and we have just recently returned to work so my failure to answer your letter earlier should not be interpreted as a lack of interest.

I accept most gratefully your invitation to become an Honorary Committee member of your Association and I take this opportunity to wish you continued success in your endeavours in the years that lie ahead.

Once again thank you for writing and kindest personal regards.

William Skoreyko, M.P.,
Edmonton-East.

**

HOUSE OF COMMONS
CANADA

Ottawa, Ontario,
January 7th, 1969

Dear Sir:

I deem it an honour and a privilege to become a member of your Honorary Committee.

Sincerely,
Stven Paproski, M.P.,
Edmonton Centre,

CANADA

HOUSE OF COMMONS

Winnipeg 29, Manitoba
January 2nd, 1969

Dear Mr. Lesawyer:

Thank you for your letter of December 27th, 1968.

I am very pleased to accept your invitation to become a member of your 75th Anniversary Honorary Committee and wish you every success in your endeavors.

Sincerely,
Mark G. Smerchanski, M.P.

**

HOUSE OF COMMONS
CANADA

Ottawa, Ontario,
January 14th, 1969

Dear Mr. Lesawyer,

Thank you for your very kind letter of December 27th last regarding your Association.

I would be very honoured to serve as a member of your Association's Honorary Committee and look forward to an opportunity to meet you personally during your 75th Anniversary celebrations this year.

Kindest regards.

Yours sincerely,
Walter Deakon, M.P.,
High Park.

**

HOUSE OF COMMONS
CANADA

Ottawa, Ontario,
January 13th, 1969

Dr. Mr. Lesawyer:

Thank you very much for your letter of December 27th last.

I would be honoured to be a mem-

ber of your Honourary Committee and would like to express my appreciation to you for very kind letter.

Yours sincerely,
Allen Sulatycky, M.P.
Rocky Mountain

**
*

HOUSE OF COMMONS
CANADA

Ottawa, Ontario,
January 21, 1969

Dear Mr. Lesawyer:

Thank you for your letter of December 27th, 1968 advising me of the forthcoming celebrations marking the 75th Anniversary of your Association.

I also thank you for the invitation to become a member of your 75th Anniversary Honourary Committee. I am only too pleased to accept, and have the subsequent honor of becoming associated with so many distinguished Americans.

Wishing you every success in this eventful year, I am,

Sincerely yours,
Donald F. Mazankowski, M.P.,
Vegreville

**
*

STATE OF NEW JERSEY
Office of the Governor

Trenton, N.J.
January 10, 1969

Dear Mr. Lesawyer:

Thank you for your kind letter of recent date telling me about the 75th anniversary celebration of the Ukrainian National Association. If it will be helpful to your efforts in behalf of this celebration, you may list me as a member of the Honourary Committee.

Best wishes for a successful event.

Sincerely yours,
Richard J. Hughes,
Governor.

COMMONWEALTH OF
PENNSYLVANIA

Secretary to the Governor

Harrisburg, Pa.,
December 20, 1969

Hon. Perrin C. Hamilton
Secretary of Property and Supplies
Harrisburg, Pa.

Dear Perrin:

The Governor has received the letter to Mr. Walter T. Darmopray from Mr. Joseph Lesawyer regarding the 75th Anniversary Celebration of the Ukrainian National Association.

He will be pleased to have his name used as an Honourary Member of the Anniversary Committee, and will also be pleased to send a message on June 1st. However, it will not be possible for him to be the Main Speaker at the Festival on Sunday, June 1st.

Sincerely,
Robert K. Bloom.

Copy to:

Mr. Walter T. Darmopray
Mr. Joseph Lesawyer

**
*

STATE OF CONNECTICUT
Executive Chambers

Hartford, Conn.,
December 4, 1968

Dear Mr. Lesawyer:

Thank you for your recent letter telling of plans for the celebration of the 75th Anniversary of the Ukrainian National Association in 1969.

I would be pleased to be listed as a member of the Honourary Committee. My warm greetings.

Sincerely,
John Dempsey,
Governor.

STATE OF MICHIGAN
Office of the Governor

Lansing, Mich.
December 10, 1969

Dr. Mr. Lesawyer:

Your letter of November 27 was awaiting my attention upon my return yesterday, and I will be pleased to serve as an Honorary member of your 75th Anniversary Honorary Committee.

Best wishes for success in your Diamond Jubilee Year Celebration.

Sincerely,
George Romney,
Governor.

ПРЕЗИДЕНТ УККА
ПРОФ. ЛЕВ Е. ДОБРЯНСЬКИЙ

Washington, D.C.,
December 6, 1968

Thank you very much for your letter of November 29 and its thoughtful invitation to become a member of UNA's 75th Anniversary Honorary Committee. I gratefully accept it.

Sincerely,
Lev E. Dobriansky

ГОЛОВНА РАДА НАУКОВИХ
ТОВАРИСТВ ІМ. ШЕВЧЕНКА
Нью Йорк, Н.Й.,
24 січня 1969

Високоповажаний
Пане Президенте!

За Ваше запрошення на Ювілейний Бенкет УНСоюзу, що відбудеться 22 лютого 1969 р. в готелі Комодор в Нью Йорку — прийміть щиру подяку.

Я приїду з Вашингтону на це Ваше свято і буду репрезентувати, як президент, Головну Раду Наукових Товариств ім. Шевченка.

Управу Американського НТШ бу-

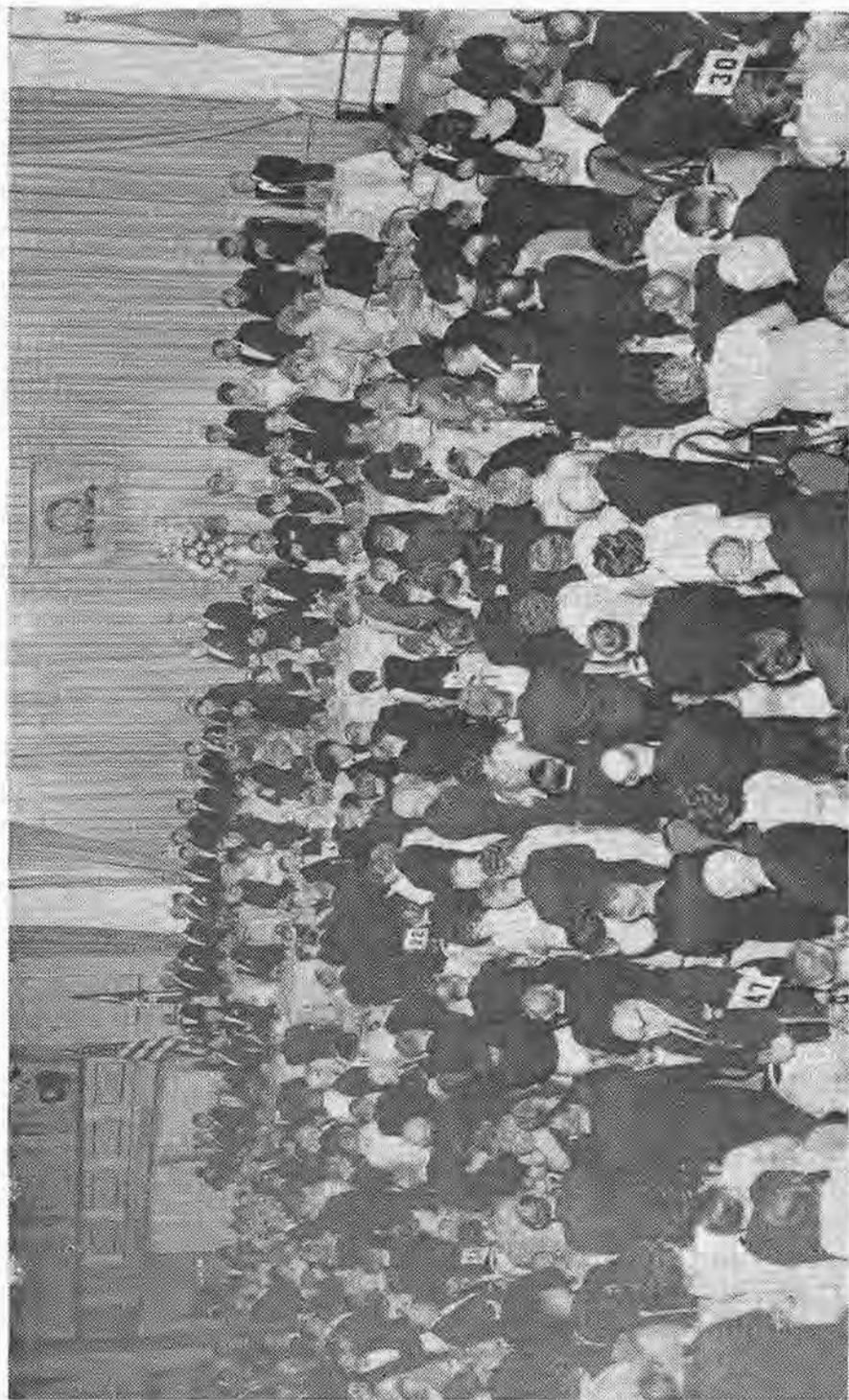
де репрезентувати проф. д-р В. Стецюк, науковий секретар НТШ.

З висловами правдивої пошани,
Р. Смаль-Стоцький.

ЮВІЛЕЙНИЙ БЕНКЕТ

Першою ювілейною імпрезою Українського Народного Союзу з нагоди його 75-річчя був Ювілейний Бенкет, що відбувся щодо дня точно в це 75-річчя, себто 22-го лютого 1969-го року в готелі Коммодор в Нью Йорку. Опис цього Банкету подаємо за „Свободою” з 25-го лютого 1969. В ньому сказано:

Нью Йорк — „Мої гарячі GRATULACIЇ для членів Українського Народного Союзу з нагоди відзначування 75-річчя його заснування. Один з найкращих аспектів американського життя полягає в тому, що люди різних віровизнань, рас і національних походжень можуть працювати у публічному інтересі. Ніхто більше не причинився до цього успіху, як члени Вашої власної організації” — написав президент Ричард М. Ніксон у привітальному листі з нагоди 75-річчя Українського Народного Союзу, що його відчитала на влаштованому з цієї нагоди Ювілейному Бенкеті в готелі Коммодор в Нью Йорку в суботу, 22-го лютого ц. р., представниця Уряду ЗСА на цьому Бенкеті, асистентка секретаря виховання, здоров'я і добродійності Патриція Райлі Гігг. Благословення для УНСоюзу і його членства переслав з цієї нагоди Первоісрарх Української Католицької Церкви Блаженніший Верховний Архiepіскоп Кардинал Йосиф Сліпий, що його оваційно прийняли приявні на цьому бенкеті понад 600 репрезентантів зорганізованого українського життя в Америці і Канаді. Благословення особисто передав Митрополит Українців Католиків в ЗСА Високопреосвященніший Кир Амврозій, у приявності Стемфордського Владика Преосвященнішого Кир Йосифа

Почесна Президія й гості — учасники Ювілейного Банкету Українського Народного Союзу, що відбувся в Нью Йорку 23 лютого 1969 року

Шмондюка. Голова Консисторії Української Православної Церкви в ЗСА ВПреосвященніший Архиспископ Мстислав і Чикагівський Єпископ Преосвященніший Кир Ярослав переслали письмові привітання. Особисте привітання та палку промову виголосив сенатор Павло Юзик з Канади, а особисті привітання склали чоловічі репрезентанти трьох інших братських Союзів: головний президент Українського Робітничого Союзу п. Антія Батюк, головний президент Союзу Українців Католиків „Провидіння” впреп. о. шамбелян Мирослав Харина та заступник головного президента Української Народної Помочі п. Лев Фугала.

Як 75 років тому радісно повідомила „Свобода” старовинним українським словом про створення першої крайової братерської української організації в Америці — „Свершилася”, так і тепер, через три чвертьстоліття, у сам день створення УНСоюзу, 22 лютого — пролунало це слово в оновленій формі: „Сталося!” Понад 600 репрезентантів Українських Церков, членства Українського Народного Союзу, чільних представників організованого українського життя у ЗСА і Канаді, багато молоді взяли участь у Ювілейному Бенкеті УНСоюзу, відзначаючи Діамантовий Ювілей організації, найбільшої у вільному світі, створеної колись руками і центами піонерів та священників, покликаних дупати скалу неволі, убогости і беззахисности. Перед такою, за висловом Івана Франка, скалою, опинились понад 75 років тому українські поселенці в Новому Світі, без знання мови, без фінансів, навіть без національного імени. Нині на Ювілейному Бенкеті УНСоюзу кожний присутній з радістю відчув, що й він був співтворцем великої справи — створення могутньої української братерської організації, з її 88 тисячами членства, 35 мільйонами доларів майна, різносторонньою діяльністю для зміцнення країн нашого поселення, самого членства УНСоюзу і всієї україн-

ської вільної спільноти, що й за океаном не забуває про здійснення великої мети — відновлення Української Держави.

О 6-ій годині вечора перед Бенкетом у сусідній залі відбулось прийняття-коктейль для запрошених гостей, членів Екзекутиви УНСоюзу, американських і канадських представників, Владик і священників Українських Церков. Багато з гостей у бенкетовій залі мали на грудях значки УНСоюзу, з символічним потиском рук на тлі зоряного і синьо-жовтого прапорів, а також ювілейні значки з нагоди 75-річчя щоденника „Свобода”. Підвищення для почесної Президії було прикрашене квітами, національними прапорами України, Америки і Канади та великою емблемою УНСоюзу.

О 7 год. 30 хв. вечора зала оплесками вітала членів Почесної Президії, які зайняли місця за двома підвищеними столами. Молодий співак-тенор Роман Осадчук, при фортепіановому супроводі музичного керівника Метрополітальної Студії в Нью-Йорку піаніста Джана Расна, виконав Американський і Канадський гімни, а потім заінтонував „Ще не вмерла Україна” — гімн України, підхоплений усіма присутніми.

З молитвою подяки і проханням благословення для всього членства УНСоюзу та його праці звернувся до Творця Митрополит Української Католицької Церкви у ЗСА Високопреосвященніший Амвросій Сенишин. „Історія УНСоюзу тісно переплелася і історією українців у Америці і Канаді”. — сказав Митрополит Кир Амвросій, прохаючи Бога, щоб благословив Провід УНСоюзу далі вести велику організацію згідно з Божими законами, на добро спільної справи. „Просимо Тебе, Боже, благослови членство УНСоюзу, благослови нашу молодь, щоб вона високо несла церковні і народні прапори” — лунало в залі, і до цих слів Митрополита особливо уважно прислухались молодь, її батьки, сиві піонери, здаючи собі

справу, що все майбутнє УНСоюзу і всієї нашої спільноти в обох країнах залежатиме в недалекому майбутньому від сучасної української молоді.

З коротким привітальним словом українською мовою звернувся до присутніх головний голова Союзу-Ювілята Йосип Лисогір: „Сьогодні вранці, як зійшло сонце, сповнилося сім з половиною декад праці Українського Народного Союзу!“ — з почуттям гордості і радості сповіщав п. Й. Лисогір про те, що „Звершилось!“, закликаючи до дальшої праці й розбудови розпочатого 75 літ тому спільного всеукраїнського діла, на що зала відповіла тривалими схвальними оплесками.

Далі ведення бенкету перебрав тостмайстер адв. Іван О. Флис, який при відповідних нагодах промовляв то українською, то англійською мовами, даючи зразок двомовності українця в Америці, як потім у своїх промовах такий же зразок подали Митрополит Кир Амврозій і сенатор Канади проф. Павло Юзик; обом їм особливо подякував майстер церемонії адв. І. Флис за те, що знайшли час серед безлічі обов'язків і змогли прийти на цей Ювілейний Бенкет. До речі, Митрополит Кир Амврозій мав того дня відлетіти до Риму і відклав на день відліг задля участі у відзначуванні Діамантового Ювілею УНСоюзу.

Під час вечері майстер церемонії відчитував багато привітальних листів і телеграм, у тому від Верховного Архієпископа Блаженішого Йосифа, Кардинала з Риму, від Української Православної Церкви у ЗСА, від Української Євангельської Церкви, з підписом пастора Володимира Боровського, від Дієцезії св. Миколая в Чикаго, з підписом Кир Ярослава Габра, від багатьох центральних і місцевих установ.

Після вечері були представлені привітні на бенкеті члени Почесної Президії. Під час вечері влаштовано несподіванку Митрополитові Кир Амврозієві з нагоди його уродин під-

несенням торта, подарунком та відспіванням усією залєю Многоліття англійською і українською мовами.

З короткими привітаннями, з побажаннями найкращих успіхів на майбутнє Союзові-Ювілятові виступали згадані вже чоловіки репрезентанти трьох інших українських братських Союзів. З промовою, яку закінчив благословенням усіх присутніх та праці УНСоюзу на майбутнє, виступав перед від'їздом до Риму Митрополит Кир Амврозій Сенишин, закликаючи до творчої праці та оптимістичної віри в майбутнє та пам'ятати золоті слова поета Б. Лепкого, що „врятують нас з біди наші власні сили“. Промову-привіт виголосив президент УККА проф. д-р Лев Добрянський, який між ін., розповів про заходи у Вашингтоні для найкращої інформації Уряду про становище на Сході Європи. По-англійськи і по-українськи промовляв головний промовець на бенкеті сенатор Павло Юзик з Канади. Він привітав присутніх від імені 8 українських федеральних послів у Канаді, славив працю УНСоюзу для української спільноти в обох країнах — на добро справи визволення України, закликав плекати українську мову і традиції. Представниця Уряду п-ні Патрісія Р. Гітт, асистентка секретаря здоров'я, освіти і добробутності, представлена п-ні Марією Душник, відчитала текст привітального листа від Президента Р. Ніксона до УНСоюзу з нагоди його 75-ліття, назвала Україну „Ірландією Росії“, виявляючи добре обізнання з боротьбою українського народу за свої природні і Божі права, закликала зберігати українські культурні традиції, розвивати далі УНСоюз, бо такого типу братські організації — це одна з головних остоїв американського життя. Промовець пошанувала особливо українську мову, звертаючись по-українськи на початку словами „Добрий вечір! та в кінці „Дякую!“

У мистецькій частині оплесками вдячності вітали присутні мистецьке виконання українських пісень та арій

ВПреосв. Митрополит Амвросій Сенишин, у приявності Преосв. Йосифа Шмондюка, єпископа Стемфорду, сенатора Павла Юзика, пані Патриції Гітт та членів Екзекутиви УНС і деяких гостей біля урочистого торта, що ним та многолітствієм вшановано його під час ювілейного бенкету УНС.

з різних опер, що їх виконував молодий співак-тенор із Метрополітальної Опери в Нью Йорку Роман Осадчук, із фортепіановим супроводом Джана Района, директора Метрополітальної Студії. Програма складалася з пісень і творів А. Гнатишина, М. Лисенка, Г. Доніцетті і кількох творів, виконаних на „біс”.

Тостмайстер бенкету знову, під оплески присутніх, вітав багатьох визначних діячів та представників Відділів УНСоюзу, подякував членам Ділового Комітету.

Заключну промову виголосив довголітній касир УНСоюзу і тепер почесний член його Головного Уряду п.

Роман Слободян, який переповів історію створення УНСоюзу та цитував слова Т. Шевченка про братолюбіє і братську співпрацю. Потім ред. А. Драган представив голову Наукової Ради ФКУ та професорського комітету українознавчих студій в Гарварді, проф. д-ра Омеляна Прицака, який подякував УНСоюзові і всій громаді за підтримку у важливій праці для добра України в її боротьбі проти московсько-большевицького колоніалізму і закликав УНСоюзу у його 75-річчя стати патроном українських студій в Гарвардському університеті, де буде далі розбудовуватись центр українознавчих студій, потрібних як

вільнолюбній Америці, так і Нескореній Україні.

Заключну молитву провів репрезентант Української Православної Церкви в ЗСА Впреп. о. мітрат Артемій Селепина.

Так із вдячністю Богові за пройдений шлях впродовж 75 років та з надією на Боже благословення для дальшої праці закінчився великий Ювілейний Бенкет УНСоюзу.

УНСоюз вступив у нове, четверте чвертьсторіччя діяльності. Численна участь у ювілейному бенкеті представників української і канадської спільнот, членів урядів ЗСА і Канади, звичайного рядового членства із сотень Відділів УНСоюзу та висловлені щирі побажання й молитви за успіхи в дальшій праці виявили, що ця створена руками перших українських піонерів організація виросла на велику силу, на яку великі надії покладає вся українська спільнота не тільки у Америці й Канаді, а й у вільному світі та там, у далекій і завжди рідній Україні. (Л. п.)

ЮВІЛЕЙНЕ СВЯТО УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ: ОПЕРА „АННА ЯРОСЛАВНА”

Це вже належить до традицій Українського Народного Союзу, що свої ювілеї він відзначає з одного боку посиленою організаційною і громадською активністю, а з другого боку — презентацією кращих зразків української культури. Такий характер і напрям ювілейних святкувань УНСоюзу започаткували вже його піонери, які перше десятиріччя цієї установи відзначили першим великим і на високому рівні поставленим та виконаним концертом в дні 30-го трав-

*Д-р Антін Рудницький,
композитор опери
„Анна Ярославна”*

ня в Шамокіні. Від того часу кожний ювілей УНСоюзу включав і якусь виїмкову, більшу і коштовнішу українську культурну імпрезу. Вершом цих імпрез у минулому можна вважати прем'єру оригінальної опери Антона Рудницького до лібретта Леоніда Полтави „Анна Ярославна”, що відбулася з нагоди 75-річчя УНСоюзу в Нью Йорку і Філадельфії 24 і 25 травня 1969-го року, а опісля в інших містах: Дітроїті, Клівленді, Чикаго і Торонті. Тло та причини і цілі цієї ділянки в активності УНСоюзу характеризує коротко і влучно вступне слово головного президента УНС Йосипа Лисогора, що ним він попередив прем'єру „Анни Ярославни” в Карнегі Голл в Нью Йорку 24-го травня 1969 р. У цьому слові сказано:

Ваші Ексселенції, Пані і Панове!

Український Народний Союз та його члени в Америці і Канаді з гордістю презентують Вам сьогодні „Анну Ярославну”, оригінальну оперу Антона Рудницького до лібретта Леоніда Полтави.

Сьогоднішня пра-прем'єра цієї опери є черговим великим досягненням на довгому списку культурної активності, що її виконує Союз від самого початку свого існування.

„Анна Ярославна” с золотим кільцем в ланцюгу культурних і патріотичних подій, започакованих концертом з нагоди першої конвенції Українського Народного Союзу 30-го травня 1894-го року в Шамокіні. На цьому пам'ятному концерті, програму якого виконали об'єднані церковні хори Шамокіну й Оліфанту, вперше на американській землі відспівано гімн національної України: „Ще не вмерла Україна!”

А „Свобода” вже в четвертому числі з 1-го листопада 1893-го року закликала: „Покажімо нашим сусідам, що українці є також частиною Америки та що український нарід займас почесне місце між усіма іншими народами”.

Від того часу не тільки ми самі, але й наші американські і канадійські співграмадяні одушевляються незрівняними зразками української культури. Український Народний Союз своєю підтримкою таких подій допомагає зберігати, розвивати і збагачувати в Новому Світі наш великий культурний доробок, що його так безжалісно нищить окупант у нашій батьківщині — Україні.

Нехай буде благословенна та година, в якій наші піонери створили Український Народний Союз, визначили йому велику мету та започаткували організацію наших людських духових і матеріальних ресурсів, що стали твердою базою для наших змагань за краще завтра. Цим нашим піонерам завдячуємо, що сьогодні можемо бути учасниками великого свята нашої культури. Наша велика вдячність належить всім, що беруть в ньому участь. Рівночасно молимо Всевишнього, щоб дав нам мудрість й енергію та допоміг нам збільшувати наші ресурси для ще більшої і видатнішої служби нашому народові в майбутньому, щоб ми ще більше і видатніше допомагали нашому поневоленому московським комунізмом народові в його змаганнях до волі і незалежності.

Про саму пра-прем'єру „Анна Ярославна” в Нью Йорку „Свобода” з 27-го травня 1969 р. звітувала:

Нью Йорк. — Це було насправді культурне свято! Святочний настрій відчувалось надовго перед початком прем'єри опери Антона Рудницького „Анна Ярославна” до слів Леоніда Полтави в суботу 24-го травня ц. р. Сподіваючись що буде дуже багато осіб і бажаючи заздалегідь знайти свої місця на залі, святочаю одягнені мужчини і жінки почали напливати до Карнегі Голл швидко після 7-ої год. вечером. Перед тим будинком, що відомий музичним колам у всьому культурному світі, почали громадитись маси українців, які прибували всіма можливими засобами комунікації не тільки з Нью Йорку і всіх довкільних міст, як Ньюарк, Ірвінгтон, Пассейк чи Бабилон, але й Нью Гейвену, Рочестеру та канадійських Торонта й Монтреалю. Заїздили

зачартеровані автобуси. Ліворуч головного входу пишалась на будинку велика англійська афіша роботи Петра Холодного, виписана середньовічним письмом. Коли врешті відкрито входові двері — заповнився партер, всі льожі і три дальші поверхи. Із 2.769 місць в Карнегі Голл не було буквально ні одного вільного місця, а сотні осіб даремне в останніх днях побивалися за квитками. Між приявними видно було чимало дітей, що їх батьки привели з собою з спеціальною ціллю, щоб тим дітям залишилось на все життя враження і спомин такої величавої імпрези. Було багато студентської молоді. З високопоставлених гостей треба згадати ВПресв. Митрополита Кир Амвросія, що прибув з Філадельфії, ВПресв. Архиепи-

Продовження на сторінці 203

ДЕ і ЯК НАРОДИВСЯ ГИМН

"Ще не вмерла Україна"

Написав Степан Шах

Тридцять років тому в останньому передвоєнному числі „Перемиських Епархіальних Відомостей“ за місяць травень 1939 р., помістив на сторінках 68-74 перемиський єпископ-помічник Григорій Лакота (1883-1951)¹ джерельну статтю „Перемиський директор престольного хору“.

У цій статті єпископ - науковець подав історію заснування церковного хору при перемиській кафедральній церкві св. Івана Хрестителя за перемиського єпископа Івана Свігурського (1784-1847) — у квітні 1829 р. — „користаючи з побуту в Перемишлі визначного композитора й диригента Алойзія Нанке (за дотацією 400 зол. австр. фльоренів річно). Рівночасно іменував дбайливий Владика - Освітник, що кінчив богословію в 1808 р. у Відні, а 1814 р. став парохом церкви св. Варвари у Відні, цього чеха Ал. Нанке також учителем нотного церковного співу при заснованні в 1818 р. у Перемишлі Дяко - Учительським Інститутом, що в тодішнім „язичю“ звалось „Заведеніє новческо - учительськое“, а в урядовім губерніяльнім розпорядку “Pflanzschule für angehende Kirchensänger und Lehramtskandidaten”. Цей інститут відіграв

в історії парохіяльних шкіл розлогої греко-католицької єпархії з Лемківщиною включно — важливу освітню роль. (Про цю виховну працю перемиського „Дяко-Учительського Інституту“ див. працю С. Шаха „Між Сяном і Дунайцем“, ч.1 Мюнхен, 1960, вид. „Христ. Голос“, розд 16, стор. 184-212, де є й список парохіяльних шкіл на Засянщині і Лемківщині, що стояли під опікою перемиської греко-католицької консисторії, а їх „верховним надзирателем“ був о. д-р богословія і канонів, схоліярх собору крилошан" Григорій Гинилевич (1809-1871), посол до галицького сойму з Перемиської округи в 1861 р.).

Диригент Алойз Нанке був знімченим чехом із Берну на Моравії. Ком-

¹ Про єп. Григорія Лакоту, советського в'язня і вуглекопа в концтаборі Абазь коло Боркути, на півострові Колима над Льодовитим океаном, та про його смерть за католицьку віру — 1951 р. див. книжку Ст. Шаха „Пам'яті перемиського єп. Кир Йосифата Коциловського, ЧСВВ“, Мюнхен, 1956, вид. „Христ. Голосу“, стор. 36-37. (В січні 1946 р. арештувала польська поліція обох українських владик — Кир Йосифата Коциловського й Кир Григорія Лакоту в Перемишлі і передала в руки НКВД, який вивіз їх у глибину СРСР, де обидва померли). С. III.

понував він легкі світські німецькі пісні, чеські, а опісля також і українські церковні за взором української барокової музики Дмитра Бортияського з XVIII століття. Про церковні композиції А. Нанке прихильну оцінку написав кол. проф. перемиської гімназії і комп. д-р Станислав Людкевич у „Збірнику літургічних і церковних пісень”, який вийшов у Львові 1922 р. і який доповнив опісля музиколог - молодшої вже генерації — д-р Зиновій Лисько у своїй праці „Початки музичного мистецтва в Галичині”, що появилася в журналі „Наша Культура”, Львів, за грудень 1936 р. Але перший, що написав про початки хорального співу в Перемишлі, був кол. капелян єпископа І. Снігурського — о. Йосиф Левицький (1801-1860), який помістив про це статтю в календарі „Перемишлянин” за рік 1853. А був о. Й. Левицький сам диригентом першого ним створеного при церкві св. Варвари у Відні (1835 р.) хору, займався в Перемишлі церковним хором і заложив перший драматичний кружок, що плекав спів.²

Саме у цього чеха Алойзія Нанке вчився співу і теорії музики молодий Михайло Вербицький, пізніший композитор і автор українського національного гімну „Ще не вмерла України”, уродженець Лемківщини.

Михайло Вербицький народився 1815 р. в селі Улюч³, що давніше звалось Улич, яке лежить за 24 кілометри від Сянока над Сяном, був він сином о. Михайла Вербицького (рукопол. 1804 р. у Перемишлі), декана бірчанського, тіточного брата єп. Івана Снігурського. О. дек. М. Вербицький мав двох синів: старшого Михайла і молодшого Володислава. Але батько скоро помер і діти лишилися сиротами. Виховувались вони у свого вуйка єп. Ів. Снігурського (1818-1847) у Перемишлі, де ходили до гімназії і ліцею. У книжці кол. капеляна єп. Ів. Снігурського, а відтак довголітнього і вельмязаслуженого катехита цієї гімназії — о. проф. Юстина Желохівського (1821-1900), лемка з села Морохова коло Сянока, п. н. „Ю-

анич Снігурський, его жизнь ж деятельность в Галичской Руси”, виданій накладом Ставропігійського Інституту у Львові 1894 р., читаємо на 60 стор. „При єп. Ів. Снігурським були два хлопці - сироти по покійнім парохом в Улючі тіточнім братові єпис., о. Мих. Вербицьким, старший — Михайло, молодший — Володислав. Оба вони виховувались під оком вуйка в єпископській палаті і ходили до шкіл у Перемишлі. А що мали вони музичні таланти і відзначалися гарними голосами, то гучилися вокального співу у директора хору при катедральній церкві — Алойзія Нанке. Старший Михайло, котрого музичними композиціями захоплюються тепер слухачі на концертах і театральних виставах, скінчив богословські науки, був 1850 р. висвячений в ієреї, дістав парохію у Млинах і там у 1870 р. помер. Молодший його брат — Володислав, славний у свій час сопраніст,

² Життєпис о. Йосифа Левицького, диригента, організатора єп. друкарні в 1829 р. в Перемишлі, в якій видрукував він у 3.000 примірників брошуру Маркіяна Шашкевича „Азбука і abecadlo”, автора граматики української мови — у німецькій мові, який став навіть темою повісті Івана Франка „Великий шум”, подав Ст. Шах у своїй праці „У 150-ліття уродин о. Маріяна Шашкевича”, Мюнхен, 1961, вид. „Христ. Голосу”, стор. 18-20. — С. III.

³ Лемківська місцевість Улюч, що сягає своїми початками княжих часів. В Улючі був старовинний монастир оо. Василіян з іконописною і різьбарською школою, що його знів, а майно skonфіскував цар Йосиф II у 1782 р. О. о. Василіяни перенесли тоді до монастиря в Добромилі коло Перемишля. Залишилась — по виході оо. Василіян — їх церква, збудована 1510 р., що в 1683 р. одержала новий, монахами вирізьблений і монахом Стефаном Дзенгалевишем розмальований іконостас. Церква ця стояла вже за Австрії під опікою галицького консерваторського уряду; так було і за Польщі перед другою світовою війною. Була це найстарша церква на Лемківщині. Чи стоїть вона ще там на своїй горі, коля звітдам у 1945-46 рр. українське населення примусово виселено? (Влижце про іконописну школу оо. Василіян в Улючі див. працю Ст. Шаха „Між Сяном і Дунайцем”, Мюнхен, 1960, стор. 36-37.) — С. III.

Українська церква на Засянні в Перемишлі в 1939 році

скінчивши в Перемишлі гімназію, вступив у військову службу, але помер у молодім віці". (Композитор о. М. Вербицький помер на рака, що його дістав на язиці. Був він уже вдівцем і залишив по собі сина, що був опісля професором гімназії в Бродах, де вчив історії, географії і... співу. Був теж диригентом церковного хору. С. Ш.)

У диригента Ал. Нанке вчилися обидва молоді Вербицькі (в рр. 1830-34) співу і музики. Але Михайло діставав від Нанке також початки науки гармонізації. По відході А. Нанке зайняв місце диригента катедрального хору й учителя співу в „Дяко-Учительському Інституті” другий чех — Вінкентій Сервасі, який провадив цей хор майже 24 роки, тобто до своєї смерті в 1853 р. І цей власне Сервасі провадив був згодом у свій репертуар також і композиції молодого о. Мих. Вербицького. А будучи ще на теології, побирав М. Вербицький також науку композицій в органіста при

латинській катедрі Льоренца (також чеха), а в рр. 1848-49 гармонізував М. Вербицький свої світські композиції під проводом капельмайстра військової гарнізонової музики і скрипака Ляйбольца; у нього познайомився М. Вербицький з творчістю західньо-європейських композиторів, як Людвика Бетговена (1770-1827), Карла Вебера (1786-1826), головню з його романтичною оперою „Der Freischütz” італійського композитора Донакіно Россіні (1792-1868), у якого шукав італійських мелодій легких мотивів. Але знайшов у той час М. Вербицький також і українського молодого композитора — о. Івана Лаврівського (1823-1873), що був префектом студій і духовником перемиської духовної семінарії в рр. 1850-54. Цей катедральний хор, Дяко - Учительський Інститут, о. Йосиф Левицький та обидва молоді композитори — о. о. Іван Лаврівський й Мих. Вербицький — „надавали Перемишлеві характер осередку і розсадника української музи-

Композитор Анатоль Вахнянин

ки в Галичині", як твердить професор Академічної гімназії і перший голова Т-ва „Просвіта” Анатоль Вахнянин (1841-1908)⁴ у своїх „Споминах з життя” (посмертне видання, Львів, 1908 р., яке зладив проф. д-р Кирило Студинський).

І цей Анатоль Вахнянин, колишній учень перемиської гімназії в рр. 18-51-59), а відтак богословець 4 року перемиського духовного семінару (в 1862-63 рр.) оповідає у своїх „Споминах з життя” про музичне життя того часу між іншим так:

„В гімназії учився я нотного співу під рукою професорів Сервасієго і Льоренца. Ця наука лежала в тодішній австрійській системі шкільного виховання. На так званих Singstund — ах, тричі у тижні, співали ми легенькі квартети виключно німецьких композиторів. Задля доброго альтового голосу прийнято мене в 1853 р. до хору в руській катедральній церкві, що його оснував сп. Ів. Снігурський, а управу віддав в руки знімченого чеха Нанкєвого. З того часу вперше розбудилося ширше замилювання до нотного церковного співу в Перемишлі. Я співав у цім хорі під наслідником Нанкєго — Вінкєнтєм Сервасієм, а відтак під батуютою звісного нашого композитора о. Ів. Лаврівсь-

кого, потім співав я і під Петром Любєвичєм (дяком — С. Ш.) і чехом Сєдлєком. Тут і мої численні шкільні товариші мали нагоду пізнати церковні композиції Бортяньського, Льєва, Нанкєго, Сервасія, І. Лаврівсьєго та Мих. Вербицького, тодішнього пароха в Млинах.

„Перемишль був неначе розсадником музичного життя русинів, в яким брали живу участь перемиські музикальні родини Леонтовичів, Менціньських, Раставєцьких, Сінкєвичів, Войтовичів, Нєсєлєвичів, Лавровських, Корбасєвичів і ін. Під проводом Ів. Лаврівсьєго і Мих. Вербицького стала, побіч церковного співу, звільна розвиватися і світська руська пісня.

Молодші співучі сили збиралися з хаті о. Ів. Лаврівсьєго і тут виконували при допомозі старших співаків свіжо ним скомпоновані твори. Згадаю от хоч би про „Річку”, „Осінь”, „Красну зорю”, „Сумно - марно на долині”, що в тім часі постали. До Перемишля навідувався дуже часто з Млинів о. Мих. Вербицький і привозив свої твори, укладені переважно на мужєські голоси. Пісні ці йшли у гурток гімназійної молоді у відписах. В саді Менціньських на „Підгір’ю” чи на „Будах” на Липовиці за Сяном лунала літніми вечорами радісна пісня і будила до свого національного життя. Ми пізнавали окремиї характер українських мелодій, відрубний від німецьких чи на німецький лад скомпонованих хорів”. А на 27 сторінці тих Вахнянинєвих „Споминів” читаємо: У вільних днях, під вечір, сходилися ми на „Підгір’ю” чи за „Цибулянци” і тут співали світські пісні, як приміром, „Козак пана не знає з віка”, „Як ніч мя покрисє”, „Під дубиною, під зеленою сидів го-

⁴ Життєписну сільветку проф. Анатоль Вахнянина подає Ст. Шах у своїй книжці „Рік ювілєїв — 1961”, Мюнхен, 1961, вид. „Христ. Голос”, стор. 41-44, і в III частині спомину „Львів — місто моєї молодости”, Мюнхен, 1956, стор. 231-234. — де характеризує його як диригента гімназійного хору і композитора. — С. Ш.

лубець з голубиною", „Мир вам, браття, всім приносим" і ін. По матурі поїхав Ан. Вахнянин у 1859 р. на теологічні студії до Львова, де перебув три роки — до 1862 р.

У Львові провів питомець Анатоль Вахнянин, син о. Клима Вахнянина, пароха в Сінязі, повіт Ярослав, переломові хвилі свого життя. В 1861 році зібрався у Львові вперше галицький сойм. Українці вибрали 48 послів, а 49-им був львівський митрополит барон Яхимович (1792-1863), що був перед тим перемиським єпископом (від 1848-1860), — як віріліст. З Перемишля було тоді в соймі 4 послы, вибрані у різних виборчих округах, а саме: о. схолярх д-р Григорій Гинилевич, о. крилошанин д-р Антін Юзичинський, о. архидиякон капітули Григорій Шашкевич і суддя Василь Ковальський, також укінчений теолог.

В тім 1861 р. почав у Львові виходити двічі на тиждень політичний часопис „Слово", під редакцією суспендованого урядом „за політику" молодого студента перемиської гімназії (тоді ще з німецькою мовою навчання) Богдана Дідицького, абсолювента філософії у віденському університеті (сина о. пароха в Боянці коло Жовкея). А в 1862 р. появилсь у Львові перше число літературного місячника „Вечерниці", під редакцією представника молодого, вже народовецького покоління студ. Федора Заревича (сина о. Теодора Заревича, пароха у Ракові). Провід у цьому журналі, що виходив всього півтора року, як і у місячнику „Мета", що виходив два роки (1863-65), вели члени тайних кружків „Громада", що постали за ініціативою укінченого тоді енергійного богословця Данила Танякевича, з яким Ан. Вахнянин, як студент 3-го року богословія у Львові стояв у тіснім контакті і від нього дістав переписані деякі поеми Тараса Шевченка, з якими вперше в житті стрівуся!

За почином Данила Танякевича постали протягом 1861-1868 р. такі

Композитор о. Іван Вербицький

тайні студентські „Громади" по всіх більших містах Східної Галичини, де були гімназії, і вони саме перевиховували українську молодь. В Перемишлі постала така тайна „Громада" завдяки Анатолеві Вахнянинові вже 1862 р.,⁵ бо в тім році повернувся А. Вахнянин зі Львова до Перемишля на 4-ий рік студій до духовного семінару (який він закінчив, але не приступив до свячень).

Був це час, коли поляки приготувалися потайки, але гарячково до свого третього в черги „повстання" проти Росії, до так званого powstania styczniowego з 1863-го року у Варшаві. Тоді почали вони маніфестувати назовні свій національний патріотизм „рогатувками", „польськими чобітьками", „оржелками" та співанням патріотичних пісень, — як „Jeszcze Polska nie zginęła", що була бойовою

⁵ Про політичне і виховно-національне значення цих Д. Танякевичем організованих тайних кружків „Громада" серед гімназійної молоді у Галичині 1860-их років див. працю о. Ісидора Сохецького „Будівничі новітньої української державности в Галичині", що вийшла в Бібліотеці Українознавства НТШ у Філадельфії 1961, в томі 8, п. н. „Історичні постаті Галичини 19-20 ст. (У Львові заснував тайний кружок „Громада" — в 1863 р. студент університету Юліян Романчук (1842-1932), а в Тернополі в 1864 р. Олександр Барвінський (1847-1927). — С. III.

пісню перших польських повстанських леґіонів в 1794 році, так званий "Mazurek Dąbrowskiego". Українська гімназія й університетська молодь зареагувала на це зі свого боку козацькими шапками, широкими синіми шараварами, вишиваними сорочками, червоними гарасівками, але свосі бойової пісні вона не мала.

І в такій духовній атмосфері зорганізував питомець 4-го року духовного семінару Анатоль Вахнянин, голова перемиської студентської „Громади, перший у Галичині концерт у честь Тараса Шевченка в Перемишлі в 1863 р. — силами своєї новозорганізованої „Громади“. Цей концерт відбувся в залі заїздного дому „Під Провидінням“, що був власністю єпископської консисторії, а стояв цей заїздний дім на площі біля колишньої дзвіниці (при невикінченій 1775 р. церкві), пізніше знаній як wieża zegarowa, бо на ній був годинник. Про цей концерт пише А. Вахнянин у своїм „Спомині“ на 66 стор. так: „Ми співали всяких українських пісень, я співав солю (а визначався А. Вахнянин до старости гарним баритоновим голосом — С. Ш.), а також деклямував Титаря з „Гайдамаків“ Т. Шевченка, а другий віддеклямував „Смерть козака“ Амвросія Метлинського. (Чи виголошував хто промову А. Вахнянин не згадує — С. Ш.) Зала була повна. Крім молоді були й старші, а між ними каноніки і професори гімназії. Українська пісня залунала, мабуть, уперше на українським концерті в Перемишлі. Дохід з концерту призначений був на будову церкви на „Болонях“ під Перемишлем. (На концерт приїхав з Млинів о. парох Мих. Вербицький, а з Дюбінця о. Сівкевич, також добрий співак. — С. Ш.).

Але на закінчення концерту молоді перемиські співаки не мали відповідної патріотичної пісні, як "Jeszcze Polska nie zginęła", чи свіжоскомпонована пісня львівського польського поета Корнелія Ленартовіча "Z dymem rożągów". А гимн „Головної Руської Ради“ з 1848 р. „Мир вам,

браття, всім приносим“ (Ів. Гушалеви́ча) не підходив уже молодому перемиському поколінню до вподоби!

І може тоді, під впливом цього першого в Галичині Шевченківського Концерту в Перемишлі, прийшла о. Мих. Вербицькому думка скомпонувати патріотичну пісню для галицького суспільства. Але — не було під рукою відповідного тексту для цього.

Та ось настає в Перемишлі зворот! У зв'язку з цим концертом на честь незнаного ще тоді в Галичині поета Т. Шевченка — дістав о. Мих. Вербицький від катехита гімназії о. Юстина Желехівського, пристрасного бібліофіла, спроваджений ним уперше до Перемишля (від львівського книжаря Димета) „Кобзарь“ Т. Шевченка, де був „Заповіт“ поета. Захоплений змістом „Заповіту“, підложив Мих. Вербицький його під ноти, початково на два голоси хору, а згодом і для оркестри. Композитор привіз свою нову композицію до Перемишля, і відспівали її вперше співаки — члени студентської „Громади“ під управою самого о. Мих. Вербицького. І відтоді став „Заповіт“ постійною частиною програми Шевченківських Концертів не лише у Перемишлі, але й по всіх інших містах, бо текст „Заповіту“ з нотами розіслано у відписах до всіх студентських „Громад“ в краю. Отже, Перемишль дав початок. Але на цім не закінчилось. Композитор о. Мих. Вербицький заскочив Перемишль ще й іншою справою!

У львівському місячнику „Мега“ з 1863 р. появилвся патріотичний вірш „Ще не вмерла Україна!“ — пера придніпряньського поета Павла Чубинського, що належав до молодшого вже покоління, до якого належали: Волод. Антонович, Тадей Рильський, Павло Житецький і інші. Текст цього вірша доставив о. Мих. Вербицькому згаданий уже о. катехит Ю. Желехівський (1821-1900), що мав, як каже А. Вахнянин у своїм „Спомині“ (стор. 50), „у себе на складі всі українські видання. Також і в книгарні Єленья, поляка, було чимало українських видань. Я сам набув собі у Же-

лехівського українських книжок на 30 злотих". Вірш цей припав Желехівському і Вербицькому до вподоби, так своїм пагрістичним змістом, як і легкістю укладу.

„І о. Мих. Вербицький підложив його у своїм селі, в парохіяльнім домі, під акомпаніамент старої „фусгармонії“ (фортепіяна він не мав до кінця свого життя!) під ноти, як сольослів, який сам відспівав уперше в Перемишлі у музейній залі духовного семінару на сходинах „Громади“, де привняний був і ректор семінару о. крил. д-р Григорій Гинилевич, невтомний подвижник українського політичного життя в Перемишлі⁶. Ректорові Гр. Гиляничевичі пісня ця вельми сподобалася, і він поручив своїм питомцям цю композицію у відписах поширювати серед знайомих, а членам „Громади“ переслати нотні відписи іншими „Громадам“. Мене, пише Ан. Вахнянин, крил. Гинилевич спеціально шанував і в мурах семінарії лунала наша пісня“ (стор. 51).

Молоді члени перемиської „Громади“ були захоплені легкістю композиції „Ще не вмерла Україна“ і прийняли її як протиставлення до польського бойового гимну.

А щоб усі члени „Громади“ могли цю пісню бадьоро співати, зробив він з неї хорошу композицію, і то на чотири голоси. Привіз він цю свою композицію з кінцем ще 1863 р. до Перемишля. Відспівали її вперше квітетом співаки - аматори: проф. гімназії Марк. Лаврівський проф. о. Турчманович, управ. нар. школи Кропивницький й о. Антін Леонтович — під проводом самого композитора — в хаті о. кат. Ю. Желехівського, що мешкав тоді в партеровім домі о. крил. Гр. Шашкевича — при Татарській вулиці. Де пізніше був Український Дівочий Інститут. Композиція захопила всіх і у відписах поширилась серед учнів перемиської гімназії.

Члени „Громади“, що відбували свої сходини у мешканні свого товариша - лемка Юліяна Медвецького (пізніше професора львівської політехніки і почесного члена матірнього

Т-ва „Просвіта“) закінчували відтоді свої сходини піснею „Ще не вмерла Україна“. Урочисто відспівали цю композицію вперше в Перемишлі, в залі „Під Пресидінням“, в день празника св. „Іванка“ (св. Івана Хрестителя) 1864 р. у присутності старенького вже єпископа Томи Полянського (1796 1869), лемка зі села Бортне, повіт Горлиці, який і композитора і його композицію — до слів православно-го придніпряньського поета — поблагословив у Княжгороді над Сяном!

У Львові відспівано пісню „Ще не вмерла Україна“ вперше у хоровому опрацюванні при відкритті українського театру в концертній залі ново-збудованого „Народного Дому“, у привьності також перемиського єпископа Томи Полянського.

Надруковано текст пісні „Ще не вмерла Україна“ з нотами — вперше у Львові 1885 р. у збірнику пісень п. н. „Кобзар“. І відтоді стала композиція о. Мих. Вербицького національним гимном у Галичині. Протягом років появилася багато видань цієї композиції, на яких навіть не зазначувано ані імені автора тексту, ані імені композитора. В 1917 р. вийшов під редакцією проф. Богдана Лепкого „Збірник українських бойових пісень“ з нстами п. н. „Ще не вмерла Україна“, як „співаник великих днів“, накладом Української Культурної Ради у Відні. (За дозволом „Ц.К. Міністерства Війни“ роздавали цей співаник серед австрійських вояків української національності і серед українських полонених російської армії, що перебували у таборах в Австрії і Німеччині).

З відновою української державности — в 1917-1918 р. пісня „Ще не вмерла Україна“, слова придніпрянца, музика — надзаяця, стала державним гимном. А 15 березня 1939 р. проголосив також сойм самостійної Карпатської України в Хусті пісню

⁶ Про д-ра Гр. Гинилевича див. Ст. Шах „У 150-ліття уродин Маркіяна Шашкевича“, Мюнхен, 1961, вид. „Христ. Голосу“, розд. 8, стор. 50-54, — С. III.

„Ще не вмерла Україна“ своїм державним гимном!

Нині притих державний гимн „Ще не вмерла Україна“ на українських етнографічних землях — внаслідок політичних відносин. Але він жде у наших серцях на свою віднову!

З Перемишля виселила сучасна польська влада українське населення, а село Млини зникло з поверхні землі, бо через Млини проходить нова границя між комуністичною Польщею

і ССРСР. А що сталося з пам'ятником (1938 р. старанням Т-ва „Боян“ поставленим) на гробі о. Мих. Вербицького? На нім був напис: „Композиторові українського національного гимну — Михайлові Вербицькому“.

„Господи, Боже воїнств, збудуй нас, роз'ясни обличчя Твое, і ми споможені будем!“

(Псалом 79)

П'ЯТНАДЦЯТЕ ВЕЛИКЕ СВЯТО В СВИДНИКУ

(ПРИСВЯЧУЮ УКРАЇНЦЯМ В УСЬОМУ СВІТІ)

I

*Чи є щось краще у Природі,
як те мистецтво? Ой, нема!
Воно живе в самім народі,
і родиться, і процвіта.*

*Природа — хмари в полонині,
степи, і ріки, і ставки;
Природа — наші гори сині,
Мистецтво все, і я, і Ти.*

*Мистецтво рідне найцінніше,
для нас дорожче всіх скарбів,
таких нема на світі більше:
це наша вишивка і спів;*

*Це наша та архітектура,
що з Україною зрослась...
А музика! Така бандура,
вона на світі тільки в нас!*

II

*До Свидника зійшлися лемки,
велике свято це у них,
сходились завжди, як теперки,
на празник свій із сіл
близьких.*

*Завидують гуцули, бойки,
і мріють хоз подати звіт
і радісно про свято йойкнуть,
хай живе український світ,*

*що в Свиднику народ наш рідний,
милує, любить він своє,
хоз і куток цей досить бідний,
а все ж на пісню він прийде.*

*Бо рідна пісня нестить душу,
це знає український світ,
голубить серце і зворушить,
і притягає, мов магніт.*

Свидник, 23. VI. 1969.

Василь Гренджа-Донський

АДАМ КОЦКО

і його жертва

Написав Іван Кедрин

1-го липня 1970 року сповниться 60 років, як у колишньому старому будинку львівського університету, тоді при вул. св. Миколая, згинув від польської кулі 21-річний український студент прав, Адам Коцко.

Та трагічна подія сталася у ході довгої, впертої і послідовної боротьби за українське високе шкільництво, точніше — за український університет на українській землі, боротьби, в перших рядах якої стояла українська молодь. Як трагічна битва під Крутами стала від 20-их рр. нашого сторіччя предметом культу для української високошкільної молоді, символом відданості української молоді ідеї збройної боротьби за свою державу, так само 60-ті роковини трагічної смерті Адама Коцка повинні спонукати українську високошкільну молодь у вільному світі вшанувати пам'ять того борця за українське високе шкільництво, що впав жертвою ворогів української культури, української науки.

Пригадка про вбивство Адама Коцка не має архівального значення: вона актуальна на тлі сучасної русифікаторської політики в Україні, що б'є особливо по українському високому

шкільництву. Большевицька Росія, яка вдерлася в 1939 році на західно-українські землі під гаслом „визволення” їх з польської неволі, а насправді з метою зліквідувати українську політичну ірреденту — заступила польонізаторство русифікаторством, користуючись в цій політиці такими самими методами насильства і змагаючи до тієї самої цілі: обмеження і зупинювання українців в їхньому культурному розвитку. І тому смерть Адама Коцка є не анахронічним, а актуальним символом відданості української молоді справі власного високого шкільництва. Отож варто пригадати історичне тло тієї події і її саму, бодай у найзагальніших зарисах.

В наддніпрянській Україні за царських часів не існувало взагалі українського шкільництва, не рахуючи короткотривалих так званих недільних шкіл. Усе шкільництво від народного до високого було російське, було — поруч із Церквою та адміністративним апаратом — засобом русифікації, асиміляції українства. Інакше було в Східній Галичині під австрійською владою, де українці мали в межах конституції сякі-такі можливості

національно-політичного, культурно-го й господарського розвитку. В порівнянні з відносинами в Наддніпрянській Україні Галичина була „українським П'ємонтom", але розбудова українського життя в Галичині проходила у безперервній важкій боротьбі з ворожою українцям, але фаворизованою австрійським режимом польською меншиною, яка завдяки тій австрійській протекції мала в своїх руках всю крайову владу. Та боротьба стосувалася також ділянки шкільництва.

Університет у Львові був заснований 21 жовтня 1764 р. за цісаря Йосифа II, у добі так званого просвіченого абсолютизму. 9-го березня 1787 р. засновано при тому університеті, де всі виклади відбувались німецькою мовою, науковий інститут під назвою „Студіум Рутенум", з викладами українською мовою деяких предметів з ділянок історії-філології та теології. „Студіум Рутенум" тривав до 1804 року. В наступному році перетворено університет на ліцей і відновлено його аж 7 серпня 1817 року за цісаря Франца I, що його іменем і названо університет. Від 1848 року на теологічному факультеті того університету викладали українською мовою догматику, а 19 грудня 1849 р. засновано на філософському факультеті катедру української мови й літератури, першим професором якої був учасник відомої в історії літератури „руської трійці" Яків Головацький. У 1862 році засновано на правничому факультеті катедри цивільного й карного права з українською викладовою мовою. Але від того ж року, за цісарського намісника Галичини, експонента польської шляхти графа Агенора Голуховського, починаються енергійні заходи в справі польонізації університету. Галицький сейм із його польською більшістю прийняв у 1868 році постанову про повну польонізацію Львівського університету. Все ж українські катедри ще залишено. Перед вибухом першої світової війни, в 1914 році бу-

ло у Львівському університеті 8 українських кафедр і 4 доцентури, засновані під тиском українського студентства, внаслідку заходів українських послів у галицькому сеймі та віденському парламенті і заходів Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові в західному науковому світі.

Боротьба українських студентів за нові українські катедри — зокрема за катедру української історії, яку врешті засновано у 1894 році, датується від віча українських студентів у Відні, згуртованих у тамошньому Т-ві „Січ" 15 вересня 1880 р. У 1882 р. справа українських кафедр була головною темою зборів львівського Академічного Братства. 7-го серпня 1884 року відбулося в цій самій справі віче українських студентів у Коломиї, а 19 жовтня 1889* у Львові, на якому головним доповідачем був студент Михайло Галуциньський, пізніший голова „Просвіти" і сенатор, один з найвидатніших наших людей у 20-их рр. Такі віча, збори й наради відбувались раз-у-раз, паралельно як згадано вже із заходами Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові та українських парламентаристів. Ганьбою для польської культури став історичний факт, що проти признання українцям права на власне високе шкільництво були не тільки польська політична адміністрація, але й професура, провід львівського університету й студентська молодь. Власне на підході польського політичного проводу й цілого польського суспільства до проблеми українського високого шкільництва можна найяскравіше побачити заскорузлість і обмеженість польської політичної думки, вузький і злочинний шовінізм, який власний державно-політичний максималізм розумів, як заперечування мінімальних не тільки політичних, але

* „Енциклопедія Українознавства" (стор. 929) вбачає в цьому вічі початок боротьби за український університет у Львові. Насправді вона розпочалася на дев'ять років раніше. — І. К.

й культурних прав народам, з якими жили поляки на тій самій землі.

Очевидно, що в таких відносинах, у такій атмосфері боротьба за український університет не могла проходити тільки в легальних і, так би мовити, академічних формах. Коли навесні 1906 року ректор Львівського університету відмовив українським студентам дозволу на віче в університетському будинку тільки тому, що українські делегати, які прийшли до нього в цій справі, говорили по-українськи, то віче все одно відбулося, при чому прийшло до бійки між студентами українськими й польськими, які пробували віче розбити. Було тоді кількадесят студентів — по обох сторонах — побитих і поранених. 23-го січня 1907 року знову відбулося в одній із залей Львівського університету самочинне віче українських студентів, які протестували проти ведення вписів до університету тільки польською мовою. Коли до делегації студентів, що складалася з 15-ох осіб під проводом пізніше видатного українського журналіста й політика д-ра Осипа Назарука, вийшов секретар ректорату, проф. Вінярж, ненависник українців, і накинувся на них з лайками, студенти побили його. Тоді ректор викликав поліцію, яка арештувала 116 українських студентів. У протесті проти нестерпних умовин заарештовані студенти проголосили голодівку, яка тривала 4 доби. Внаслідок інтерпеляції українських послів в австрійському парламенті та вісток у віденській пресі справа набрала неприємного для поляків розголосу, і всіх арештованих звільнили. Епілогом тієї події був сенсаційний судовий процес проти польського письменника, лауреата ноблівської нагороди за його твір „Кво Вадіс“, Генрика Сенкевіча, який кепкував на сторінках віденського щоденника „Вінер Цайтунг“, що, мовляв, українські студенти переводили голодівку з „біфстейками“. 15 студентів, які переводили були ту голодівку, заскаржили Сенкевіча до суду за образу чести, і

Адам Коцко

суд присудив його до грошової кари в сумі 300 корон.

Між українськими студентами, що переводили голодівку у в'язниці при вулиці Баторія у Львові, були такі видатні пізніше діячі культури й політики, як поет Петро Карманський, історик Іван Крип'якевич, живий ще в Америці редактор Омелян Рив'юк, Мирослав Січинський, учителі і директори гімназій Євген Форостина, Микола Галушчинський і Юліан Лещій, послаи до варшавського сойму Михайло Західний і Павло Лисяк, директор канцелярії „Просвіти“ Семен Магалис, живучий ще в Америці адвокат Осип Утриско, журналісти-редактори Володимир Кушнір та Ярослав Весоловський і багато інших. Це — доказ, як тодішня боротьба за університет гартувала молодих українських людей і яким була вона добрим ґрунтом, на якому вони дозрівали, як прийдешні провідники свого громадянства.

Університетські власті не тільки не допускали думки про відкриття українського університету чи заснування нових українських катедр, але й забороняли навіть виповнювати по-

українськи різні університетські друки. Коли ректорат не дав дозволу на заповіджене в цій справі на 19 листопада 1901 року віче студентів, вони все одно його перевели, а після того пішли демонстраційним походом центральними вулицями Львова. Ректорат провів у цій справі слідство й виключив з університету 5-ох студентів. У відповіді українські студенти знову відбули 1 грудня 1901 року віче, на якому вирішили покинути Львівський університет і перейти до інших університетів поза Галичиною.

Це була так звана „сецесія” українських студентів. Масовими збірками зібрано тоді чималий фонд на утримання українських студентів в інших університетах, але галицькі українці були тоді ще занадто бідні, щоб забезпечити постійне утримання бодай кільком сотням студентів. До того ж вважали, що не можна зрікатися права на університет в прадавній столиці українського краю — Львові. І тому сецесія з літнім семестром 1902 року скінчилась.

Але найбільш драматичною подією в боротьбі за український університет у Львові було демонстраційне віче 1 липня 1910 року. Польські студенти намагалися те віче розбити й не допустили його учасників до виходу з університетського будинку, де вони мали сформувавши похід вулицями міста. Тому польські студенти збудували на коридорі барикаду, з-поза якої почали стріляти. Поцілений кулею в чоло згинув 21-річний Адам Коцко, а Леонтович був ранений в коліно. Викликана поліція поставилась до цієї справи злобно й односторонньо. Замість повести слідство проти винуватців і шукати вбивника між поляками — поліція і прокуратура прийняли версію польської преси, що це самі українські студенти вбили свого товариша й поранили другого. Арештовано 128 українських студентів, і поліція після того мовчки придивлялась, як польські боївки громили українські установи. Після звільнення 27-ох студентів від-

бувся в лютому 1911 року судовий процес проти 101 обвинуваченого, який закінчився засудженням 5-ох студентів на три місяці в'язниці, 70-ох на один місяць, а решти на 2 тижні.

У звіттовленні про величавий похорон Адама Коцка читаємо у „Свободі” з 21 липня 1910 року: „Навіть шовіністичний магістрат міста Львова схилив голову перед мажстатом смерти за народну справу і дозволив вибрати довільне місце на вічний спочинок для покійного Адама Коцка”. Організацією похорону займався громадський комітет під проводом д-ра Володимира Бачинського; з членів того Комітету живе ще в Америці д-р Володимир Рудницький. Не виключаючи можливості наскоку польських боївок на похоронний похід чи на його учасників на цвинтарі, директор „Народної Лічниці” д-р Євген Озаркевич zorganizував рятункове поготівля. У похороні взяли участь 30 священників під проводом о. крилошанина І. Чапельського (помер в Елізабеті, Н. Дж., записавши своєю прегарну бібліотеку Науковому Т-ву ім. Шевченка). У похоронному поході йшли 17 парламентарних і соймових послів, між ними й польський незалежний посол із Львова Ернест Брайтер. Приявними були професори Михайло Грушевський і Кирило Студинський. Над свіжою могилою промовляли о. Михайло Світенький, голова Українського Парламентарного Клубу д-р Кость Левицький, від буковинських послів посол Єротеї Пігуляк, Михайло Грушевський, Константина Малицька, Павло Лисяк (пізніше адвокат, посол до варшавського Союму, видатний публіцист) від Українського Студентського Союзу, посол Яцко Остапчук від Української Соціал-демократичної партії, від Радикальної партії посол д-р Кирило Трильовський, селянин Прибила з рідного села покійного Коцка, Рязанова, пізніше видатний політик і журналіст Осип Назарук і від „Сокола” д-р Лонгін Цегельський. Закінче-

*Будинок Львівського Державного Університету ім. Івана Франка
(з другої половини 1920-их років Університету Яна Казимира,
ще перед тим Галицького Крайового Союму)*

но похоронний обряд співом „Ви жертвою в бою нерівним лягли” і „Ще не вмерла”. На будову пам’ятника на могилі Адама Коцка переведено в Галичині й Америці збірку, яка дала поважний фонд.

Всупереч усім польським заходам справа українського університету у Львові була б, мабуть, таки позитивно вирішена, якби не вибух світової війни. Польський спротив набрав характеру міжнародного політичного скандалу, бо постійні авантури у Львові на тлі боротьби за український університет та щораз гостріші виступи в цій справі Української Парламентарної Репрезентації у Відні розголошували ті події по всьому світі. Первісний польський аргумент,

що українці „не дозріли” до власного університету і не мають подестаку наукових сил, щоб обсадити ними головні катедри бодай трьох факультетів — філософського, правового й теологічного — відпав унаслідок заяв Наукового Товариства ім. Шевченка і його членів — чужинців. А аргумент, що, мовляв, заснування українського університету у Львові було б „провокацією” супроти царської Росії, обернувся проти поляків, бо свідчив про їхнє потурання російському імперіялізмові, який не визнавав культур уярмлених ним народів. Власне під натиском українського студентства Український Парламентарний Клуб у Відні загострив свою тактику супроти австрійського

уряду, який зацитував українців обіцянками, а водночас протегував полків і запевняв їх, що ті обіцянки не будуть здійснені.

12 березня 1912 року Український Парляментарний Клуб розпочав так звану інструментальну обструкцію, граючи в австрійському парламенті на різних інструментах і паралізуючи таким чином його наради. Очевидно, що це стало сенсацією у міжаародній пресі. Обструкція припинилась, коли австрійський уряд проголосив заяву, що український університет у Львові буде заснований. Але, коли виявилось, що водночас уряд запевнив польське парламентарне представництво, „Коло Польське“, що воно прийме вирішних постанов у цій справі без попереднього порозуміння з „Колом Польським“, і коли у Львові польські власті знову заборонили українським студентам відбувати мирні сходи і віча, у травні 1912 року Український Парляментарний Клуб видавив обструкцію. Тоді появилася нова заява австрійського уряду, яка знову виявилася словесним крутіством, Український Парляментарний Клуб перейшов до тактики словесної обструкції, з виголошуванням безконечних промов, які унеможливили парламентарні наради. Між іншими, посол д-р Лев Вагинський виголосив 13 липня 1912 року під час нарад у справі військового бюджету 12-годинну промову. Міністер освіти Гусарек проголосив заяву, що український університет буде заснований протягом шести років. Внаслідку затяжних переговорів устійнено в грудні 1912 року, що в 1914 році буде зголошений до парламенту законопроект про його заснування, а коли б цей законопроект своєчасно не схвалили, то все одно до 1 жовтня 1916 року всі існуючі українські катедри львівського університету будуть виділені й доповнені іншими, як окремий університет. Обіцяне в цій справі так зване „відручне письмо“ австрійського цесаря не появилася, і цим ще раз була дока-

зана забриханість і фальшива гра габсбургської Австрії, що у відношенні до народів в її межах керувалась принципом — „дівіде ет імпера“ (діли і пануй). Але, як сказано, впертість українців у боротьбі за рідний університет була б, мабуть, таки увінчалась успіхом, бо це один із неписаних законів історії, що боротьба народу за належні йому права може бути довгою і трудною, але мусить завершитись перемогою.

Відомо, що перша світова війна закінчилась розвалом австро-угорської монархії і проголошенням на її руїнах ряду національних держав, між ними 1 листопада 1918 року і Західньо-Української Народної Республіки. Тритижневі бої у Львові і пізніше 8-місячна кривава польсько-українська війна скінчилась перемогою поляків, яким допомогла армія Галлера, зформована у Франції. Постановою Ради Амбасадорів з 15 березня 1923 року Східню Галичину призначено Польщі. На прийняття цієї постанови у вирішальній мірі вплинуло схвалення в Польщі закону з 26 вересня 1922 року, в якому сказано, що найдалі як за два роки має бути створений український університет на терені одного з трьох східногалицьких воєвєдств, які мали дістати автономію. Але польський політичний провід залишився вірним собі аж до кінця існування післяверсальської Польщі: закон з 22 вересня 1922 року схвалено виключно для того, щоб обманути ним західні великодержави і українців. Польща зламала своє міжнародне зобов'язання, коли її амбасадор, граф Маврикій Замойський, власноручним підписом ствердив згоду на передумови постанови Ради Амбасадорів з 15 березня 1923 р. До кінця існування післяверсальської Польщі не тільки не засновано українського університету у Львові чи в якомусь іншому східногалицькому місті, але й скасовано всі українські катедри й доцентури, що існували за часів Австрії. Що більше — поведено brutальний похід проти українського

Українські пластуни і пластунки під час поминок над могилою Адама Коцка на Личаківському кладовищі у Львові 1930 року

шкільництва і значно зменшено число українських народних та середніх шкіл.

Коли ще в серпні 1919 р. постало у Львові Товариство наукових викладів імени Петра Могили, яке проголосило програму викладів, що її склало Наукове Товариство ім. Шевченка, польська влада відмовилася залягувати те Товариство і заборонила виклади. Всупереч польській забороні створено Кураторію українських високих шкіл на чолі з кол. віце-намісником Галичини, пізнішим сенатором, Володимиром Децикевичем, і організовано Приватний Український університет, популярно званий Тайним університетом. В тому університеті зформовано в 1921 році 58 кафедр — 26 на філософічному, 22 на правничому і 10 на медичному факультетах. Польська влада негайно повела репресії. Арештувала першого його ректора д-ра Василя Щурата, тодішнього голову Наукового Тova-

риства ім. Шевченка, та першого секретаря університету, д-ра Богдана Барвінського, і розпочала нагінку проти професорів, студентів і установ, в яких відбувалися виклади. Всіх студентів у першому році існування українського університету було 1.028. Внаслідок щораз гостріших поліцейських репресій, масових ревізій по приватних домах та установах і арештувань, в 1925 році діяльність українського приватного університету припинилась. У цілком спольонізованих Львівському університеті та політехніці заведено супроти українських студентів „номерус клявзус“, при чому найтрудніше було дістатися українській молоді на медичний факультет й у політехніку. Нагінка проти української науки й недопущання українців да науки навіть у польських високих школах у Львові — це був нечуваний у цивілізованому світі скандал, який в счач кожної культурної людини вкривав ганьбою

польську державу і польський нарід, що схвалював ту політику. Всі спроби мирно й конструктивно розв'язати українську шкільну проблему у Польщі кінчалися невдачею. А цих спроб було багато. Коли в 1925 році, після так званого травневого перевороту маршала Йосифа Пілсудського, міністром освіти став проф. Суйковський, відомий із своїх ліберальних і поступових поглядів, автор цих рядків провів був з ним у Варшаві інтерв'ю, яке оприлюднив у „Ділі”: міністер Суйковський заявив, що він „буде старатися зрушити з мертвого місця справу українського університету”. Але навіть такої обережної заяви було досить, щоб на наступному засіданні сойму його шовіністична більшість схвалила Суйковському „вотум недовір'я”. Справа створення українського університету була між 18-ма точками українського меморіалу, на основі якого започатковано восени 1935 року так звану „нормалізацію” польсько-українських відносин. Уряд не здійснив ні одної поважнішої точки цього обопільного порозуміння (припинення колонізації українських земель, відновлення закритих українських гімназій, приймання української молоді на державні становища і т. п.) а щодо українського університету, то щойно в 1937 році ректорат Львівського університету погодився на створення в ньому катедри української літератури. Але до вибуху другої світової війни та катастрофи післяверсальської Польщі тієї катедри так і не створено. Якби не було ніякого іншого акту ворожої українцям польської національної політики, як тільки її становище в справі українського високого шкільництва, цього було б досить, щоб втратити всяке довір'я і пошану до польського політичного розуму, до польської політичної чесноти.

Сучасна українська молодь у вільному світі мало або й нічого не знає

про боротьбу української студентської молоді за рідний університет в Західній Україні. На тлі тодішніх диких політичних відносин це була насправді героїчна, повна самопожертви боротьба. Вона йшла у тісній співпраці, в тісному порозумінні з українським політичним проводом та науковим і педагогічним світом. Вона записалась тим світлішими літерами в історії української політичної думки й історії української культури, що українські студенти могли студіювати за австрійської і польської окупації Західньої України в надзвичайно скромних матеріальних умовах. Нинішні українські студенти в Америці не можуть мати правильного уявлення про ту біду, про ті злидні, в яких жили й студіювали українські студенти перед першою світовою війною, між першою та другою світовими війнами, про труднощі дістати працю після закінчення студій у польських чи закордонних високих школах.

І тому в 60-річчя мученицької смерті Адама Коцка, який згинув за ідею українського високого шкільництва, треба, щоб усе наше громадянство у вільному світі, а в першу чергу студентство поклонилося його тіні і з пошаною та вдячністю спом'януло всіх тих своїх попередників, які актовою боролися за український університет.

*) Василь Мудрий: „Український університет у Львові у роках 1921-1925”, Нюрнберг, 1948. — Василь Мудрий: „Львів осередком боротьби за український університет”, „Наш Львів”, „Червона Калина”, Нью Йорк 1953. — Енциклопедія Українознавства, НТШ, Мюнхен-Нью Йорк, 1949, том 1. — Ш. — Богдан Левицький: „З боротьби за український університет у Львові”, „На Слідах”, 1956, рік II, ч. 2. — Д-р Мирон Дольницький: „Як воно справді було?” — „Свобода” з 2 листопада 1958. — „Свобода” річник з 1910 року, липень. — Гомо Політикус: „Причини упадку Польщі”, Краків 1940.

СТУДЕНТСЬКИЙ ЛЬВІВ

Написав Богдан Кравців

Писати про студентський Львів чи про студентство Львова — це значило б писати про історію багатьох західньо-українських поколінь на протязі цілого сторіччя — починаючи від покоління Руської Трійці — Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького й Івана Вагилевича — львівських студентів богословії, що видали 1837 року заборонений і сконфіскований владою альманах „Русалку Дністрову” і започаткували цим добу національного відродження в Галичині. Кожне з західньоукраїнських поколінь з того часу мало своє студентство, зв'язане зі Львовом, кожне мало свій студентський Львів із його романтикою, що їй забарвлення і розмаху надавала молодість — ота найкраща з діб в житті і людей і народів. Тому теж багато томів треба б було присвятити історії студентського Львова, писаних представниками тих чи інших поколінь, що були творцями чи хочби співучасниками тієї чи іншої історичної доби в студентському житті Львова. Спеціальних ґрун-

товних монографій вимагали б також такі маркантні і переломові доби в історії львівського студентства, як львівське студентство доби весни народів, студентський рух Франкового покоління, доба сецесії, що в ній солідарну участь брали також студенти теології, боротьба за університет, закінчена смертю Адама Коцька, участь львівського студентства у визвольних змаганнях, доба таємного Українського Університету у Львові, двадцяті і тридцяті роки в житті львівського студентства.

Ціле оте сторіччя студентського Львова, починаючи з тридцятих років 19-го століття і кінчаючи тридцятими роками 20-го століття до вибуху другої світової війни, можна схарактеризувати, визначити коротко одним словом: боротьба. Не було, здається й одного десятиріччя, на протязі всього того часу, що не проходило б під знаком боротьби, боротьби, що велася в загальному за одне: за право українців жити, називати себе українцями і розвивати свою мову і

Студенти Таємного Українського Університету у Львові під час конспіративних з'єдин-євкладів в одній із заль Природничого Музею НТШ весною 1924 року.

культуру. Не було й одного українського покоління, що його студентство не брало б в тій боротьбі такої чи іншої участі, освячуваної дуже часто жертвами волі й життя.

Виявом цієї боротьби, революційним актом, що став початком відродження української мови й літератури в Галицькій Україні був виступ Руської Трійці — Шашкевича, Головацького і Вагилевича і поява їхньої „Русалки Дністрової”. У той час, в добу політичного абсолютизму і культурної заскорузлості цей виступ, що був не тільки декларацією на право існування й розвитку рідної народної мови, але й практичним його застосуванням, викликав гостру реакцію а то й переслідування збоку державної влади і збоку ретроградних кіл в самому таки тодішньому галицькому громадянстві. Студенти львівської богословської семінарії сорокових років минулого сто-

річчя свою приналежність до революційних гуртів і своє захоплення ідеями волі заплатили роками в'язниці і втратою права виконувати священні обов'язки, але саме ж вони були першими з-поміж тих, що за Весни Народів в 1848 році творили тогочасну українську політичну репрезентацію Головну Руську Раду. І почавши з п'ятдесятих років минулого століття — це студенти були тими, що почали з одного боку довгу добу суперечок, а то й сутичок з польськими студентами і з другого боку довготривалу боротьбу з прихильниками москвофільської орієнтації серед власного суспільства. Вишивані сорочки, козацькі жупани й шапки, українська мова — всім цим маніфестували львівські студенти свою українськість і в боротьбі з польським студентством і вулицею і в змаганні з рідними і близькими собі студентами „твердоруської партії”.

Управа „Студентської Громади” у Львові в 1927-1928 роках. В першому ряді (сидять зліва): Михайло Демкович-Добрянський, Левка Зайшла, Богдан Кравців (голова), Євген Юлій Пеленський, Андрій Гасцький. Стоять: Володимир Калинович, Богдан Занько, Олександр Радивил, Михайло Колодзінський і М. Карневич.

Ця боротьба на два фронти не вгавала на протязі цілих десятиріч. Тривала вона і в 70-их роках, коли молодий Іван Франко, закінчивши драгобицьку гімназію і прибувши до Львова, став студентом львівського університету і членом тодішнього студентського товариства „Студенческий Кружок”, що видавав друкований етимологічним правописом часопис „Друг”. Перейшовши до свідомого українського студентського табору і захопившись під впливом Драгоманова разом з іншими студентами тодішніми соціалістичними ідеями, і зазнавши ув'язнення з боку державної влади і переслідування з боку власного ж громадянства, Іван Франко на довгі роки і вже навіть після виходу з університету стає провідником української поступової, передусім студентської молоді, захопленої

його „Вічним революціонером” і „Каменярами”.

Десять років пізніше, за ініціативою студентських товариств і під безперечним впливом Івана Франка та інших провідних діячів того часу започатковано організовану боротьбу за катедри української мови й української історії на львівському університеті. Своїми виступами і вічами львівські і західноукраїнські студенти добилися створення катедри історії Сходу Європи, на яку знову ж під тиском і студентства і громадянства призначено проф. Михайла Грушевського. Здобута від австрійського уряду уступка стала початком дальшої акції, уже боротьби за створення окремого українського університету у Львові. Ця боротьба, почата в липні 1899 року, велася безупинно аж до 1914 року, до вибуху першої світової

війни. Її етапами були такі характеристичні події в житті студентського Львова, як сецесія українських студентів з львівського університету в рр. 1901/1902, криваві заворушення під час іматрикуляції на львівському університеті восени 1907 року і студентські демонстрації в липні 1910 року, під час яких згинув Адам Коцко. Позначилася ця боротьба низкою демонстрацій, сутичок з польськими студентами, таких як в березні 1900 року, коли було поранених 20 польських і три українських студенти, чи в 1906 році, коли після нелегального віча українських студентів відбулася кривава бійка з поляками чи вкінці кривавою збройною вже сутичкою українських і польських студентів, що закінчилася смертю Адама Коцка, пораненням студента Леонтовича, ув'язненням понад сотні студентів і голосним процесом 101. Завершилася ця боротьба великим студентським вічем в 1913 року, коли українські студенти включили справу боротьби за український університет у Львові в ширшу програму боротьби за повну незалежність українського народу, яка єдина тільки може загарантувати повний і всесторонній розвиток української науки і культури.

Коли після атентату в Сарасві прийшла перша світова війна, то провідники львівського студентства як і все львівське студентство поголовно, включилися в організацію і формування українського Січового Стрілецтва. Це з лав львівського студентства і з його проводу вийшли такі організатори Українського Січового Стрілецтва, як Іван Чмола, Олена Степанівна, Михайло Гаврилко, Роман Дашкевич та інші і з лав цього ж студентства вийшли організатори славної всеукраїнської військової формації Січових Стрільців — Євген Коновалець, Федір Черник, Василь Кучабський, Роман Сушко та багато інших і це львівські студенти — були співтворцями й учасниками Листопадового Зриву 1918 року.

Чотири роки війни і пізніші три

роки визвольних змагань, збройної боротьби за незалежність України за-абсорбували увесь актив тогочасної української молоді і взяли всю її енергію. Вчитися не було ні часу, ні можливості. З життя українського Львова вибуло майже дві цілих студентських генерацій. Щойно після закінчення визвольних змагань: після усіх чотирирокутників смерги, зимових походів і поневіряння по таборах військово-полонених з'явилися у Львові знову студенти. Це були здебільша змужалі і загартовані в боях мужі, люди, які в мирний час повинні давно були закінчити університетські студії і включитися за своїми фахами в державне, громадське і культурне життя. Вернувшись до Львова — без зброї, але з вояцьким завзяттям — вони стали перед замкненими для них дверима львівського університету й інших високих шкіл у Польщі. Залишилося перед ними дві альтернативи, або емігрувати і вчитися закордоном, або вертатися в села до плуга і коров.

Більшість західньо-українського студентства вибрала третю можливість, згідну зрештою з традицією львівського студентства на протязі майже цілого сторіччя — шлях боротьби за власний український університет, за українські високі школи. І своєю боротьбою львівське українське студентство утвувало в історії ХХ сторіччя незаписаний в анналах ніякого іншого народу факт створення нелегального таємного університету і його існування і діяння на протязі повних чотирьох шкільних років. Творцями й організаторами цієї української Альма Матер у Львові в умовах чужої збройної окупації були недавні українські вояки і старшини і патріотичні вчителі та професори середніх шкіл, що в нормальних умовах державного існування повинні були вже довгими роками займати університетські катедри. Спільними зусиллями зорганізованого в той час в нелегальній Українській Професійній Організації Українського Студентства

Студенти і студентки в харчівні Академічного Дому у Львові зимою 1927 р.

(Профорус) і очолюваного Студентською Радою львівського студентства поставлено будівлю, що дорівнювала своєю структурою, професорським складом і рівнем навчання і наукових дослідів закордонним державним університетам. Щоб не повторювати відомого, ствердимо тільки, що повних чотири роки існували і діяли не тільки правничий і філософічний факультети, але і медичний та політехніка.

На протязі дальших трьох шкільних років до генерації засновників тасмного Українського Університету у Львові приєдналися абсольтенти середніх шкіл Західньої України і Волині в рр. 1922/23, 23/24, 24/25, між якими було теж чимало учасників визвольних змагань. Це була молодь, що в своїй більшості не брала участі у визвольних змаганнях, але ж виросла і виховалася на традиціях боротьби за український Львів. В домах їхніх батьків живими ще були спогади про роки сецесії і пізнішої боротьби за університет і, прибувши до Львова та навчаючись в академіч-

ній гімназії чи її філії, вони мали можливість пізнавати місця тієї боротьби, зустрічати матір чи сестер Адама Коцка й учасників процесу 101 і кожного року побувати на могилі Коцка, стаючи на струнко і перед його пам'яттю і перед пам'ятником на його могилі — жіночою постаттю, похиленою в тяжкому горі. І такими ж живими для тієї молоді були традиції боїв за Львів: кожного ж дня, ідучи до школи, гімназисти мали змогу спостерігати подіравлені українськими кулями мури цитаделі, галицького сойму, пошти і закарбовувати у своїй пам'яті таблиці під вмурованими в стіни польських костелів українськими шрапнелями і гранатами. І молоді абсольтенти тодішніх гімназій, ставши студентами тасмного українського університету, зразу ж включалися не тільки в шкільні зайняття, але і в наполегливу щоденну боротьбу за втримання свого університету.

Із спогадами нашої генерації кол. студентів тасмних львівських високих шкіл ці гарячі роки боротьби за

український університет пов'язані незабутніми, єдиними в своєму роді переживаннями. Їх тяжко відтворити словами молодшим генераціям, зокрема тим, що виростають і вчать тут поза залізною заслоною в умовах повної академічної свободи і з широко відкритими і науковими і суспільними можливостями. Наші — студентів філософічного факультету — виклади відбувалися то по приватних мешканнях, то в приміщеннях культурних і наукових установ: Наукового Товариства ім Шевченка, Національного Музею, „Просвіти“, а то й інколи десь під вільним небом в Стрийському парку, чи на високому замку або Кайзервальді. Викладів стислої філософії слухали ми інколи під спів солов'їв, філологічні семінари перемінювалися після приходу поліції в товариські зустрічі із грою на фортепіані господині чи її дочки — нашої товаришки, або ж в Національному Музеї на вулиці Мохнацького 42 ми із студентів палеографії ставали в одну мить музейними помічниками, що відкурювали запорошені кімнати чи виполошували формальною книгогризів із старих книжок. Дуже часто не помагала ні конспірація, ні всі стійки і „пантрування“. На викладі з'являлася польська поліція і забирала до дирекції поліції на Міцкевича передусім професора, що відважувався нелегально вчити, а в дальшому і студентів, які не мали в порядку своїх документів і прізвищ, походження яких тяжко було поліції встановити. Але тоді ми, як і наші колеги з інших факультетів, влаштовували демонстраційні походи, приєднуючися усі як один до ув'язнених і відправляваних поліцією наших професорів чи колег. Кінчалося все благальними вмовляннями поліції не робити бешкету, а коли й це не помагало, то у старостві, куди ми з'являлися разом з поліцією й ув'язненими цілою громадою, зустрічав нас українською таки лайкою комісар Кайдан чи інший з його заступників.

В спогадах наших живою зали-

шиться завжди пам'ять про наших професорів: І Крип'якевича, що навчаючи історії в філії державної гімназії, не занебував організувати бойкот польських державних свят учнями, Ю. Полянського, географа й археолога, що викладаючи нам ще в гімназії польську мову і літературу, свої виклади присвячував здебільша спогадам й оповіданням про те, як він, як командант української батареї гармат, обстрілював у 18 році поляків у Львові, померлий уже бл. п. Іларіон Свєцицький, що вчив нас любити українську старовину і мистецтво і доводив переконливо, що для того, щоб знати добре історію України, треба знати історію її сусідів, особливо ж тих, що з ними треба взяти боротьбу за існування, та інших. Якнайкращі спогади про свої професорів зберігають і колишні студенти інших факультетів Українського Університету, як наприклад медичного факультету про д-ра Маріяна Панчишина, свого професора і ректора, чи студенти техніки про проф. Миколу Чайковського, що свої сподіванки на підсоветську українізацію заплатив засланням.

Ще треба згадати на цьому місці, що у фронті боротьби за українські високі школи стояли одноставно з усім українським студентством теж і західньо-українські богослови, студенти теології. Протестуючи проти замкнення університетських студій для українських студентів, українські професори і студенти теології зривали з можливості навчання на богословському факультеті Львівського Університету, і переходили до Духовної Семінарії, організованої заходами великого нашого митрополита Андрея і тодішнього ректора і пізнішого Митрополита Йосифа Сліпого і перетвореної в рр. 1929/1930 в Богословську Академію з богословським і філософічним факультетами.

Тамсний Український Університет проіснував чотири роки завдяки посьвяті професури і студентства і жертвенності та зрозумінню громадянства,

Студентський драматичний гурток дає виставу на сцені Академічного Дому у Львові восени 1928 року (участь брали сестри Туркевичівни, Наталка Юрчинська, Зенон Книш, Володимир Сениця й інші).

причому останніми роками весь тягар його утримання і вся боротьба за конечність його існування лягли на плечі студентства. Щойно відступ і зневіра, що почалися серед громадянства у зв'язку з деякими політичними уже „легалними” акціями, вплинули на студентство в тому напрямі, щоб перенести дальшу боротьбу за український університет з одного боку на терен львівського державного університету і з другого боку, щоб віддати університетську справу в руки тодішніх політичних легальних представництв. Цілих два тижні радив весною 1925 року з'їзд ПРОФОРУС-а над цією проблемою, зміняв предсідників і резолюції, щоб з тяжкими серцями врешті залишити започатковану і ведену з великими зусиллями і жертвами боортьбу, чи вірніше, щоб перенести її знову на терен державного львівського університету, політехніки й інших високих шкіл.

Чотири роки існування тасмного Українського Університету не пройшли даремне. Наполегливі змагання і зусилля втримати цей університет дали корисні і тривалі висліди: вони передусім заживізували молоде повоснне українське покоління, що легко могло зійти в силу програних визвольних змагань і під впливом загальноосвітових повоснних обставин на манівці, і врятували її від тої деморалізації, що охопила була в ті роки французьке, німецьке чи й польське студентство. З другого боку ці чотири роки загартували українську студентську молодь до дальших змагань, поставлених уже в широку площину боротьби за визволення, за незалежність і соборність. Ще треба підкреслити, що в роки існування тасмного Українського Університету вперше мабуть в історії Львова всі українські студенти без огляду на свої політичні переконання, українці чи т. зв. москвофіли, націоналісти

Будинок Львівської Політехніки

і соціалісти чи й тодішні українські комуністи (зліквідовані поголовно пізніше Москвою) були об'єднані в одностайному фронті боротьби і ніколи й на мить, не зважаючи і на усі політичні розбіжності і суперечки серед студентства, не виявили бажання цього фронту покидати.

Після закінчення існування українських високих шкіл більшість студентства залишилася на місці, у Львові. Дехто подався за кордон і тільки кільканадцять студентів і кількох професорів, що не приховували своїх просоветських чи вірніше проукраїнізаційних симпатій, виїхало в УРСР, де за ними пропав незабаром усякий слід.

Перейшовши на терен окупантських високих шкіл студенти не зопортунізувалися, не обмежили своїх зацікавлень тільки до студій і студентських гулянок, не залишили і на мить думки про дальше продовження боротьби. Почалася жвава і наполеглива праця над сконсоліду-

ванням студентства, над організаційним охопленням львівських студентів. Відновили своє існування з дозволом університетської влади а то й без її дозволу українські студентські товариства такі, як „Студентська Громада”, „Медична Громада”, Товариство студентів техніки „Основа”, товариство ветеринарів „Варта” та інші. Всі вони зразу ж увійшли в контакт з українською студентською централею за кордоном ЦЕСУС-ом. Студентство одержало знову для свого користування — збудований і призначений колись для нього — Академічний Дім при вулиці Супінського, що зразу ж став не тільки мешкальним домом для понад сотні студентів, не тільки приміщенням для студентських товариств і їхніх зборів, але водночас тереном для громадської і політичної активізації українського студентства, осередком, з якого започатковувано і протипольські і протисоветські акції.

Замало місця, щоб подати хоч би коротко історію тих років, співучасниками яких були багато з тих, що емігрували. Студенти того часу не тільки вчилися, не тільки відвідували виклади і семінари, не тільки займалися своїми фаховими справами на терені професійних товариств. На загально-студентському форумі тих років відбувалися такі маркантні процеси, як переможна боротьба з комуністичним і советофільським напрямками серед студентства і як скристалізування й оформлення новітнього націоналістичного руху тієї доби. Це з ідеологічно-світоглядових і політичних доповідей і дискусій, проведених і на терені студентських товариств і напівлегально існуючого товариства наукових викладів ім. Петра Могили виріс початково виключно студентський Союз Української Націоналістичної Молоді, провідники якого — тодішні студенти — стали співтворцями і співорганізаторами Організації Українських Націоналістів, що відіграла таку видатну роль в тридцятих роках на Західньо-Укра-

їнських Землях і що дала потому початок Українській Повстанській Армії.

В цих роках коріняться ідеї й гасла вже не тільки студентського, але й загального західньо-українського резистансу. Це в 1927-му році Академічний Дім став тереном першої антипольської демонстрації, що виявилася в недопущенні сконсигнованої польської поліції до приміщень студентських товариств і студентських мешкань. Це в 1927/28 році всупереч виразній забороні ректора польського університету, що він не дозволить на відновлення „січових традицій" на університеті, мури якого подіравлені кулями Українських Січових Стрільців, українські студенти Львова маніфестують свою українськість шапками-мазепинками. Це львівські студенти націоналісти відзначали десяти роковини Листопадового Зриву вивішенням українських прапорів на університеті, Головному Двірці і Високому Замку і влаштуванням листопадової маніфестації з прапором УВО на Соборі св. Юра, під час якої вперше по багатьох роках зустрінуто польську поліцію стрілами. Це Академічний Дім, почавши з листопаду 1928 року і на протязі дальших років став тереном збройних боїв із польськими студентами, Академічний Дім, з вікон якого на голови польських корпорантів лявся не тільки окріп, сипалися не тільки каміння і цегла, але й револьверові стріли. І це з Академічного Дому після студентського віча вийшов дня 21 листопада 1929 року демонстраційний похід для запротестування проти засудження советськими судами членів Спілки Визволення України під проводом акад. С. Єфремова і провідників та членів Спілки Української Молоді під проводом Павлушкова, похід, що закінчився вибиттям вікон в советському консуляті. І це Академічний Дім вкінці був аж до другої світової війни тереном безупинних наскоків польської поліції, ревізій, ув'язнень.

Діяльність тогочасного студентства

не обмежувалася тільки до вищезгаданих протипольських і протисовєтських демонстрацій. Тереном їх палких а то й бурхливих інколи виступів були загальні збори львівських українських товариств таких, як „Просвіта", „Рідна Школа" й інші. Політичні віча кінчалися часто сутичками з комуністами, що відбувалися на кулаки, а інколи і кріслами. Навіть студентські бучні гулянки чи й весілля наших старших колег закінчувалися потурбуванням польських корпорантів, після чого якась „Газета Поранна" чи „Век Нови" писали, що це „пригрівка до листопада".

З оформленням націоналістичного руху в Організацію Українських Націоналістів і перейняттям низки завдань цією організацією, що їх виконували студентські організації, серед львівського студентства почався процес політичної кристалізації й оформлювання. Прийнявши націоналістичну ідеологію за свою, студентські проводи тридцятих років з допомогою розроблених добре програмово і тематично студентських конгресів організували студентство професійно, координуючи діяльність і виступи студентських репрезентацій в краю і закордоном. Тому теж започатковані в 1928-му році студентські „доповнювальні студії" по Бригідках та по інших в'язницях тодішньої Польщі продовжувалися і в тридцятих роках аж до другої світової війни і не було року, щоб більша чи менша кількість студентів не відходила для „відпочинку й контемпліції" у в'язничі келії, які замикалися за деkim і на довгі роки.

Але ж обмежити характеристику львівського студентства двадцятих і тридцятих років тільки до їхньої університетської і громадсько-політичної активності було б кривдою для доброї слави цього ж студентства. Вони любили і вміли бавитися. Їхні забави, традиційні балі „Основи" чи „Медичної Громади" чи „Ватри" були подіями в товариському житті Львова. Їхні гулянки і ті кінчалися інколи ін-

тервенцією поліції, особливо ж тоді, коли учасники їх гасили всі ліхтарні вулиць Академічної чи Мохнацького чи надто голосно ще до сходу сонця виводили серенаду під вікнами наших подруг, які, як треба було, перехову-

вали наші пістолі, виробляли нам „алібі”, і які на напади польських корпорантів вміли відповісти, як Дарка Пісецька, кажучи по-львівськи, „ренкочинами”, чи пак „чинним аргументом”.

50-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ВІДЕНЬ — ПРАГА — МІУНХЕН

Rectors of the Ukrainian

Free University 1921-1971

ALEXANDER KOLESA

DMYTRO OSTROWSKY

IYLA HORBACHEVSKY

THEODORE S. SCHERBINA

DMYTRO ANTUCHUK

ANDRIY YSHUK

SEMYON SHELUYKIN

ALEXANDER MYSHYN

IVAN BUZALOVSKY

MYKHAILO TYMOSHYN

MYKHAILO ZHUKOVSKYY

IVAN MELCH

YURIY PANKOV

NIKOLAI MOTYLIV

ALEXANDER KLYUCHYNSKY

MYKHAILO ORLETSKY

YURIY BOND

VOLODYMYR GONY

Ректори Українського Вільного Університету в 1921-1971 роках

УКРАЇНСЬКА БРИГАДА В ЧЕХО-СЛОВАЧЧИНІ І АКАДЕМІЧНА ГРОМАДА В ПРАЗІ

Написав Степан Курюпась

Українська Бригада в Німецькім-Ябліннім (Дойч-Габель) в Чехо-Словаччині готовилася до виїзду на Україну на поклик Уряду ЗУНР. Складалася вона з 2 полків піхоти, полку артилерії, сотні кінноти і відділу жандармерії. Днями сотні йшли на вправи зі співом на устах. Вечорами відбувалися різні курси: рахункові, математичні, поштові. Аматорські гуртки і гуртки самоосвітні робили своє. Вдень в лісках біля табору вправляли сурмачі, які діставали подвійну порцію харчів, так було за Австерії, бо сурмачів їхня праця дуже висилоє. При полку артилерії була кантина, вдержувана американською ІМК-ою. Всі, крім жандармів, вправляли, а в неділю ціла бригада маршувала до костела. Перед костелом на хіднику стояв зі своїм штабом полк. Варієода, який приймав дефіляду. Українська оркестра бригади, якою диригував зразу старший, відтак молодший Білобрами, грала звичайно „а віл стоїть, трясеться, осел смутно пасеться — тра-ра-ра”. Мелодія цієї коляди добре надається до маршу.

В місті службу повнила українська поліція, яка о 9 год. виганяла стрільців з коршем, парку й озера. Осінню стрільці заробляли у німецьких селян, зриваючи яблука й сливки. Овочеві дерева стояли при всіх дорогах і неужитках. До табору навідувалися час від часу представни-

ки Червоного Хреста, раз завітала туди французька місія. Таке спокійне життя довго не тривало. По році побуту прийшли до табору мундури, і тоді журнал „Скиталець”, що виходив в таборі, повідомив, що їдемо на Україну.

Але події в Україні змінилися і надія на виїзд зменшилася. Зачалася дезерція стрільців, до Праги, до польського консула по паспорти. Де які їхали просто до Тешина і переходили границю „на чорно”. Команда бригади рішила вислати на станції Чеська Ліпа і Млада Болеслав жандармів, які ловили втікачів і завертали до табору. Стрільці знайшли вихід. Вони старалися про цивільне убрання, фарбували військово, оминали Чеську Ліпу і верталися додому, бо надії на виїзд в Україну не було.

Щоб запобігти дезерції, щоб дати безділним і безнадійним стрільцям якесь заняття, команда бригади звернулася до чеського уряду з просьбою про приділ якогось заняття до часу, доки доля Галичини не буде вирішена, як всі сподівалися, в нашу користь.

І настала зміна. На службу до Праги виїхав перший курінь — 600 стрільців, три сотні. Командантом куреня став сот. Федик, командантами сотень пор. Сверида (з Пукова), чет. Савуля і чет. А. Палій (мослосоюзник). Сотні були розміщені в казар-

мах 28-го полку на Вершовіцах, в казармі Юрія з Подєбрад, і в піхотних казармах на Малій Страні. Службу повнили при 28 полку, куди приходили чеські легіонери із Сибіру і де демобілізували. Легіонери приїздили, як герої до власної держави з добрим куфрами і майном. Їх скоро демобілізували, бо вони не хотіли військової дисципліни і порядків. Рано довго спали, не дбали про трубку, бечорами не йшли спати. До чеських воєнків відносилися ворожо і їх не слухали, треба було аж українців, щоб завести в казармах сяку таку дисципліну і порядок.

По цілій Празі українці повнили службу. В казармах на Карліні, в Мотолі, на Сміхові, на стрільниці в Кобилісіх, деякі при французькій місії ген. Пелє, який реорганізував чехо - словацьку армію.

Дальші військові частини виїхали до Терезіна, Йозефова і на Мораву. Кожний волів їхати до Праги, бо з Праги можна було дістатися на університет, на різні молочарські, кооперативні і лісові курси на кошт держави. Виїхав і я зі сотнею пор. Свєриди (вєся сотня з 24-го полку з Коломиї) до Праги. Не міг зразу вписатися на університет, бо мав при курені роботу їздити по Празі і передмістях, де були розташовані наші відділи та привозити їм платню що 10 днів.

Зі шкільним роком 1920/21 я вписався на політехнічний інститут і став членом Академічної Громади в Празі. Головою тоді був пор. Індішевський, який незабаром докінчив студії інженера і виїхав на Україну. Головою Громади став студент прав Матвій Стахів, який був найдовше. Він був дуже строгий, не допускав до балачок на зборах Громади, пильнував, щоб вкладки були заплачені, відбирав голос балакучим, одним словом завів порядок. За його головування Академічна Громада зросла до 1,500 членів. До Праги напливали нові студенти з польських таборів з Югославії (армії Врангеля і Денікі-

на), з таборів полонених в Італії, Сербії і з Західної України.

Громада політично поділилася на т. зв. поступовців, націоналістів, гетьманців і незорганізованих, які мали численних промовців, між ними студ. Клунний, який ніколи не оминав нагоди забирати голос, критикуючи всіх і вся. Та найбільше студентів прибувало таки з табору бригади в Німецьким Ябліннім, з Йозефова, куди перенесли бригаду по прибуттю до Чехо - Словаччини т. зв. групи ген. Кравса. Студенти були одягнені в уніформи українських, російських, сербських армій. За почином Українського Громадського Комітету, який очолював Никифор Григорійв, студенти дістали від чехів цивільне вбрання і стипендії. Хто добре вчився і здавав іспити, діставав підмогу, коли ні, трапив право на неї.

Студенти харчувалися зразу в харчівні „Методистів“, а потім в харчівні Студентського Дому на Слупі. Домівка Громади містилася в залі пивовару на Сміхові, збори відбувалися деколи в Студентським Домі.

За мого побуту в Празі головою Студентської Громади був по М. Стахову Андрій Палій. Замітними подіями в Академічній Громаді були дві справи, а саме справа „Йолки“ і рішення амбасадорів з 14 березня 1923 р. — коли Східню Галичину признано Польщі.

Хоч на терені Громади, на зборах приходило до гострих і прикрих суперечок, не раз навіть до бійки, то в обох справах Громада стала як один. Чеський уряд, міністерство заграничних справ пропонувало, щоб українці і москалі мали разом Святвечір - Ялинку. Москалі годилися на спільну „Йолку“, але українці вислали депутацію до през. Масарика і здобули право святкувати окремо.

Демонстрація українців Праги проти рішення альянтів відбулася на Вацлавській Площі, там, де й тепер чехи демонструють проти окупації Москви.

„Проч з польською окупацією ук-

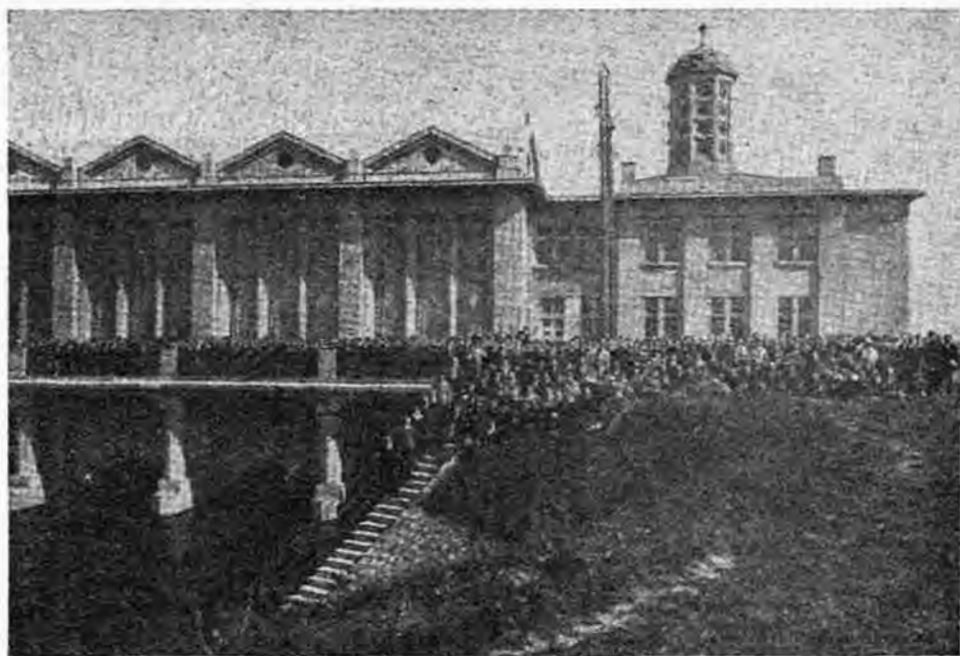
раїнської землі" — голосили транспаренти по-чеськи. Від Пшікопу по статую Вацлава — широка вулиця заповнилася демонстрантами, що маршували у вісімках.

По чотирьох роках мандрівки з таборів до Праги і з поворотом — члени бригади кінчали студії і розходилися, куди могли, а стрільці верталися легально або „на чорно” до дому. Табір в Яблінному служив студентам за місце відпочинку під час вакацій. З кінцем шкільного року студенти верталися до табору, голосилися хворими і їх приділяли до таборової лічниці. Там можна було дістати по-

маранчі, молоко, яйця і взагалі кращій харч і відживити себе на шкільний рік. Лікарі бригади дивилися крізь пальці на таке велике число „хворих”. За мого побуту там прийшла чеська інспекція і всіх нас „хворих студентів” uznала здоровими і призначила нас до запасного коша, з яким ми ходили на вправи.

Велика це історія. Я хотів лише побіжно переповісти історію, про яку ті, що її краще знають, мовчать. Нехай цей короткий спомин спонукає наших письменників до написання довшої епопеї.

УКРАЇНЬКА ГОСПОДАРСЬКА АКАДЕМІЯ В ПОДСВРАДАХ У ЧЕХО-СЛОВАЧЧИНІ

*Професори і студенти Української Господарської Академії
у Подєбрадах 1930 року*

МІЙ ДОСВІД З УКРАЇНСЬКИМИ ВТІКАЧАМИ

(ДОПОВІДЬ НА ТРЕТЬОМУ КОНГРЕСІ АМЕРИКАНСЬКИХ
УКРАЇНЦІВ У ВАШІНГТОНІ 31-го ТРАВНЯ 1946-го РОКУ)

Написав Йосип Лисогір

Сьогодні, майже через рік після Дня

Перемоги, стоїмо перед жалюгідним фактом, що кардинальна проблема життя і смерті сотень тисяч безпомічних українців на європейському континенті мало що поступила поза стадію дискусій. Війна закінчилася минулого 9-го травня тріумфом гасел свободи, волі і справедливості, проте все ще маємо маси бездомних, безпомічних і голодуючих осіб по всій Європі, які с доказом, що справедливість і милосердя ступають дуже помалу навіть в атомовій добі. Я певний, що це прикре розчарування для всіх нас. Як американські громадяни й боголюбні та милосердні люди, співчуваємо цілим серцем всім жертвам війни „осі” у всьому світі. Як американські громадяни українського роду ми поділяємо до глибини наших душ нещастя і розпуку українських людей в Європі, бож багато з них є нашими кровними свояками.

Знаємо, що Український Конгресовий Комітет Америки і причетні до нього організації багато дечого вчинили задля облегшення долі наших братів в Європі, особливо так званих переміщених осіб. Все ж, не можемо бути вдоволеними, наче ми вже зробили все те, що треба було зробити.

Пані й Панове, всі ви знаєте про жах нацистських концентраційних таборів „про невірничі трудові бата-

льйони і весь терор та знущання, що були частиною тієї злочинної системи. Можу запевнити Вас, як це зробив учора отець доктор В. Кушнір, що хоча Ви чули й читали про похмурі подробиці тих подій і оглядали світлини про страхітливую ситуацію переміщених осіб в Європі, Ви все ж не всіли при найбагатшій фантазії уявити терпіння тих нещасливих людей.

Перенесімося уявою до Західньої Німеччини з-перед 16-ох місяців. Я був там у Панцерній дивізії Третьої армії. Скінчилася битва під Балжем і переламано грізну лінію Зигфріда. Три панцерні дивізії Третьої армії помчалися в напрямку до Райну. Це був найважливіший випад від часу, коли Паттон зробив влітку 1944 р. перелім від півдня почерез Сант Лью. У тому наступі, як в усіх інших, перепліталися із блискавочною швидкістю одностайно збентеження, турбота, розтіч і смерть. А втім, було там ще щось нове. Замість маси місцевих цивільних людей, які сунули всіма шляхами разом із армією, несучи й везучи з собою найцінніше з того, що вони мали, щоб врятувати від знищення, — ми бачили безконечні струми виснажених, втомлених, змарганих мужчин і жінок, які поспішали назустріч нам, гнані нестримним бажанням. Це були невірничики-робіт-

ники, які перші дістали змогу втекти від своїх німецьких опрічників. Нас зустрічали із сльозами в очах, із щасливими усмішками та сердечними благословеннями, бо для тих людей наші гуркотливі танки і сірі уніформи були звістунами волі. Я був глибоко зворушений тим видом, бо багато тих благословенних бажань були викрикувані в нашу сторону мовою мого батька й матері — українською мовою. Всі ті люди виявляли свою щирю вдячаість, що ї повного значення я тоді ще не знав, бо ще не усвідомлював того пекла, з якого вони вийшли.

Коли ми дійшли до Райну, то тимчасово зупинилися і тому мали змогу розташуватися на кілька годин та розглянутися в своєму оточенні. Військова частина, в якій я служив, квартирувала в місті Найдермендіг, коло 20 миль на захід від Кобленцу. Тут я стрінув п'ятеро українців, які були німецькими невільниками і з якими я мав нагоду говорити, три юнаки коло 19-20 років і дві дівчини того самого віку. Хлопці походили з Західної України і весною 1942 року насильно взяли їх з їхніх домів та вивезли до Німеччини на роботи на фармах. Дівчата були теж із Західної України і перебували на примусових роботах впродовж двох з половиною років. Від тих молодих людей я почув історію, яку чув потім сотні разів, будучи в південній Німеччині та північній Австрії.

Хлопці були першими, що оповіли мені свою історію. Вона розпочалась від німецького проголошення в їхніх селах, яке наказувало, щоб певне число мужчин у віці від 16 до 45 років зголосилось до німецької військової головної квартири. Тих, які не зголосились, зганяли багнетами або на місці розстрілювали. Хлопці оповіли мені про свій примусовий 4-годинний марш до залізничної зупинки, де їх втиснули до вантажного вагона, як худобу, і як вони їхали до Німеччини п'ять днів і чотири ночі. Їм не давали їсти ані пити, ані мож-

Автор доповіді Йосип Лисогір, капітан Армії ЗСА, у військовій службі в Австрії в травні 1945 р.

ливости поладнати свої природні потреби. Два чоловіки з-посеред сорока, які були у вагоні, померли, не доїхавши до цілі.

Це була жахлива примара, але тільки прелюдія до того, що мало прийти. Подорож закінчилась недалеко Франкфурту. Тут розподілено мужчин між бауерів, і так розпочалось їх життя невільників. Це було життя тяглої худоби, перериване стусанами і зневажливим відношенням господарів. Впродовж трьох років ті хлопці не мали нічогісінського, що могли б назвати своїм, за винятком драної одежі. Вони не мали ні хвилини, коли могли б почуватися вільними, і коли могли б робити те, що їм подобається. Їхня свобода рухів була обмежена тереном господарства де вони працювали і однією сільською вулицею. Вночі їхні спальні, звичай-

но на горіщі стася, були завжди зачинені. Єдиним їхнім світлим пунктом, якщо його так можна назвати, був кращий якістю і поживніший харч, аніж його отримували примусові робітники по фабриках.

Історія дівчат була трохи інша. Їх приділили в трудовий батальйон і призначили до будови і направи доріг, що їх потребували німці у своєму поході вглиб Росії. Ті роботи велися по 16-18 годин дэнно впродовж повного тижня. Відомі зі своєї жорстокості есесівці наглядали над тими роботами. Канчук був звичайним впрядом тих СС-воєків. Вони вживали його без розбору на головах і спинах виснажених і голодних українських мужчин, жінок і дітей. Харч, що його діставали ті дівчата, складався з обмеженої пайки чорного хліба, тоненької бараболянки, раз або двічі на тиждень консервового м'яса і підмінки кави. Спали вони у великих неогріваних бараках, обведених колючим дротом. „Постіллю” була солома. Не було такої речі, як лікарська опіка. Хворі або кволі вмирали з виснаження, або їх на смерть забивали, заганняючи побоями до праці.

Наші дві приятельки будували й направляли шляхи аж до відступу німців з Росії. Тоді перевели їх копати окопи і будувати фортифікації для відступаючих військ. Літом 1944 року перевезли їх із східного фронту на західній і заставили скріплювати оборонні позиції довола Аахену. Після того прийшлося працювати на лінії Зигфрида і потім копати вузькі рови та пристелетунські схоронища вздовж шляхів німецького відступу на Заході. Це була жахлива праця, від якої гнулася спина, під рукою доведених до розпачу наглядачів. Дівчата двічі пробували втекти через американські лінії фронту, раз під Аахеном і другий раз на лінії Зигфрида, але обидва рази німці їх перехопили. Вони визволилися аж тоді, коли наші передові стежі наскочили на їх місця праці недалеко Найдермандингу в Німеччині.

Через день після того, як я розмовляв з своїми п'ятьма приятелями, я натрапив на іншу групу українських невільників у шпиталі недалеко Марія Лях, відомого літництва над озером, яких 20 миль на захід від Андернаху над Райном. Сзред тієї групи я вперше побачив мужчин, що виглядали як живі кістяки. Вони були такі кволі, що не могли піднести до рота кусня хліба. Це був страхотливий вигляд.

Між робітниками у тому шпиталі я знайшов молоду українську дівчину, оповідання якої ніколи не забуду. Це була мала темноволоса красуня ростом на яких 5 стіп, яка походила з одного великого міста в Україні. Зимом 1942 року забрали її на працю в одній німецькей фабриці амуніції недалеко Берліну. Вона плачучи оповідала про своє недавнє минуле. Це було життя у переповнених бараках, із 200 іншими українськими, чехо-словацькими і польськими дівчатами. День починався о год- 5 ранку. На сніданок вони діставали шматок чорного хліба й підмінку кави. Потім коло години приходилось іти до фабрики. Праця тривала 12, 14 або й 16 годин, залежно від того, скільки треба було дати продукції. Не було часу на відпочинок, а обідня перерва тривала пів години. Обід складався з пісної юшки, шматка хліба й підмінки кави. На вечерю була та сама юшка, шматок хліба й кава з консервовим м'ясом раз або двічі на тиждень. Це було життя, що його не витримували навіть фізично найсильніші. Наша мала приятелька заламалась після 8 місяців і її перенесли на працю у фармі. Вона врешті опинилась на літниці, де працювала в кухні.

Як я вже згадав, це були типові історії, що я їх чув від сотень українців у західній, центральній та південній Німеччині і в північній Австрії. Дехто з тих людей, що оповідали мені свої переживання, були кривними декого з привяних тут. Як і можна було сподіватися, ті люди були огір-

чені й розгублені. Деякі говорили про помсту. Але більшість мелянко-лійними жестами відкидали геть минуле і дивилися з надією у майбутнє. Вони були підбадьорені тим, що їхня доля опинилася в руках американців. Проте, це задоволення тривало, як знаємо, дуже коротко.

Коли скінчилася війна, репатріація переміщених осіб стала великою проблемою і вжито заходів для швидкого її розв'язання. Як це звичайно буває з усіма швидкими розв'язками — зроблено помилки. Українців відсилено назад до Росії всупереч їх волі. Було багато непорозумінь з тим, що таке українець, поляк, росіянин і бездержавний. Може я помиляюся, але не вірю, що офіційно розв'язано ту проблему так, щоб кожний був вдодовлений.

Швидко поширилися вістки про примусову репатріацію. Вони хвилювали більшість українців і будь-коли та будь-де я їх зустрічав, вони засипували мене турботливими запитаннями щодо своєї долі. Чи присилують їх вертатися до Росії? Чи вони не можуть переїхати до Америки, Канади або Бразилії? Чи я не можу дати їм документу, щоб вони могли залишитися в Німеччині або в Австрії! І мільйон подібних інших запитів. Деякі запитували мене, чи мені відомо, що сталося з українцями, яких завернено під російську контролю. Я признавався, що не знаю. На цю тему було багато поголосок.

Я певний, що не всі історії, що я їх чув, були правдиві, але з досвіду, що я його набрався у Лінці, в Австрії, знаю напевне, що й не все було в порядку. Справа стосується сотника російського танкового корпусу і його десятиох вояків. Наша дивізія звільнила ту групу 4 травня 1945 року. Того самого дня вони з'явилися у нашій частині за харчами. Ми дали їм добре з'їсти і спитали про їхні плани. Сотник заявив, що він хотів би дістатися назад до російської лінії фронту і вернутися до частини, яка належала до армії маршала Толбухі-

Три українські злочинці-втікачі біля Франкфурту над Майном в червні 1945 р.

на. Він сказав мені, що німці схопили його 21 квітня, три тижні тому, під час походу проти Відня. Німці тримали його і його людей в таборі полонених недалеко Лінцу, поки ми туди не прийшли. Сотник просив дати йому авто і газоліни, щоб міг заїхати до Відня. Війна офіційно ще не скінчилася, але німецький спротив вже заломився, і ми припускали, що він зможе перебратися, куди хоче. Ми дали йому те, що він хотів, і побажали щасливої дороги. Через два дні я знову натрапив на ту групу. Вони не від'їхали. Сотник, коли його запитали, чому він ще тут, відповів, що вони направляли авто. Наступного дня я знову побачив його. Його поведінка видалася мені підозрілою, і я притиснув його, щоб сказав правду, в чому річ. Після різних викрутів він нарешті признався, що він і його люди ще остаточно не вирішили, чи вертатися додому. Він пояснив, що тому, що вони були в німецькому полоні, на них будуть дивитися з підозрою і, може, важко покарають. Він з'ясував мені, що його напевно автоматично zdeградують до простого вояка, а якщо закинуть зраду батьківщини, то розстріляють. Він поважно задумався, чи не податися на захід, до Франції або Бельгії. Його оповідання зацу-

кало мене. Якщо до чоловіка, який три або чотири роки був хоробрим воюючим, а тільки три тижні воєнопоненним, можуть поставитися, як до зрадника, тому малу надію можуть мати ті, які впродовж кількох років були полоненими й мусіли працювати для ворога.

Впродовж цілого минулого літа я зустрічався і розмовляв з багатьма українськими втікачами і мушу признатися, що їх оповідання справили на мене велике враження. Більшість їх — це були чесні, багобоязні, роботящі й надзвичайно охочі до співпраці люди, які не просили нічого більше, як тільки нагоди, щоб десь поселитися і працювати на прожиток. Було між ними багато молодих людей і дітей. Вони зазнали й пережили великі злидні, але були далекими від того, щоб дивитися на себе, як на переможених та зламаних. Їх найбільшим бажанням було розпочати життя від початку, і вони були готові взяти на себе за те найбільший тягар. Як тільки ті люди діставали десь трохи можливості — вони робили чудеса, про які вчора оповідав Вам о. Кушнір. Вони проявили надзвичайний організаційний талант й влаштуували своє життя, яке охоплювало школи, церкви, високоякісні хори, часописи і обмежену самоуправу. Вони просили мало послуг, зате самі творили й досягали для себе якнайбільше. Вони бу-

ли того роду людьми, які заслугоували на те, щоб їм допомогти.

А втім, сьогодні стверджуємо, що молитви тих людей все ще не вислухані. Вони все ще не досягнули того, чого найбільше прагнуть — остаточного вирішення їхнього майбутнього. Моя просьба до Вас і до цієї організації — подвоїти і потроїти заходи, щоб знайти справедливую розв'язку для українських переміщених осіб в Європі. Не залишіть каменя, що його треба перевернути, щоб досягнути ту ціль, бо гра, про яку йдеться тут, стосується життя пів мільйона людей. Ці люди з кожного погляду заслугоують на кращу долю. Не дозвольте, щоб якісь давні претенсії, жалі, суперечки, давні упередження, амбіції чи інтриги перешкоджали Вам у Ваших заходах. Йдіть на компроміси, якщо вони потрібні, щоб мати корисний вислід. Працюйте щиро й віддано, зосереджуйте свої заходи, щоб використати машинерію Об'єднаних Націй задля досягнення добрих вислідів. Наша група тут розмірно невелика, але вперте, постійне й неупустливе проявлювання нашої енергії мусить знайти відгук. Пам'ятайте, що наші українські брати на європейському континенті дивляться на Америку й американців та їх чесну гру, як на промінець своєї надії. Я певний, що ми можемо допомогти їм. І ми мусимо зробити це.

Останні Загальні збори "ПРОСВІТИ" у Львові

У пам'ятному, історичному році 50-річчя Першого Універсалу та галицької Листопадової Революції з найглибшою й повністю заслуженою пошаною відзначаємо соті роковини постановлення Матірнього Товариства „Просвіта”.

Засноване 8-го грудня 1868 року в Львові, Товариство „Просвіта” належить до цих виїмкових національних установ, які з першого ж дня свого існування творили українську історію і впливають на хід подій свого народу навіть після припинення свого існування.

Хоч львівська „Просвіта” була зліквідована більшовиками формально у вересні 1939 року, а припинила свою діяльність в літі 1944 року, після другої большевицької окупації Львова, відзначування її ювілею, чверть сторіччя пізніше, не нагадує некрологу, бо її спадщина збереглася живою та актуальною, і нею ми живемо й ростемо далі.

Та все ж кожне сторіччя, а зокрема такої установи, як „Просвіта”, вимагає погляду в минуле, щоб не лише оцінити її вартість та її досягнення, але також визначити майбутній маршрут. До ряду проголошених ювілейних матеріалів і тих, що ще без сумніву появляться, мабуть, не зайво буде докинути огляд останніх загальних зборів „Просвіти”, які відбулися в драматичних умовах на самому порозі останньої світової війни. Особисті спомини учасника цих зборів доповнило славне львівське „Діло”,

Написав Ярослав Падох

справжній літописець ювілятки — сторічної „матері установ українських.”

НАПЕРЕДОДНІ ЗБОРІВ I — ВІЙНИ

Загальні Збори Товариства „Просвіта” у Львові скликано на четвер 8-го червня 1939 року, отже на самому передодні війни. Мешканці Львова пригадують собі тодішні настрої, що панували в цьому й так рідко коли спокійному місті. Ще свіжими були сліди розбишацьких „наїздів” польського шумовиння й студентства на українські установи, зокрема на будинок „Просвіти”, що стояв на історичному ринку, поблизу Руської вулиці. В повітрі пахло порохом, і досвідчені діячі, не тільки революціонери, не спали вдома, дожидаючи нової хви-

*) Доповідь, виголошена на святковій сесії Екзекутиви УККА у сторіччя „Просвіти” в Нью Йорку 7-го грудня 1968 року.

лі масових, обов'язково нічних арештів. А війна, що вже звисла над головами, попереджала, що нова масівка може потривати довше, як традиційні арешти перед Першим Листопадом чи 22-им Січня.

Загострена українсько-польська боротьба не сприяла внутрішньому замиренню українського громадянства. Постанови і упадок Карпато-Української Держави переніс з площини теорії в площину практики питання революційного чи еволюційно-органічного змагання до відбудови державності і цим ще більше поширив прогалину між „батьками і дітьми“, поміж старшим і молодшим поколіннями. Зумовленні близькістю війни, парламентарні заходи і ходи української офіційної політики, репрезентованої в Варшаві і Львові УНДО і радикалами, ще більше насторожували проти них безкомпромісний табір націоналістів, який на очах виростав у загальний, народний рух, що ставив усе на карту революції чи повстання, хоч уже міг досягнути по провід і легальну, зокрема парламентарну, репрезентацію народу.

В такому загальному, докраю напруженому, зовнішньому й внутрішньому настрої скликано збори цього найповажнішого і найважливішого галицького товариства. До того в ньому самому протягом ряду років не було ладу й порядку. Головний Відділ вже довгий час не давав собі ради із щораз більшими й труднішими вимогами праці. Фінансово „Просвіта“ була „дідично“ обтяжена фатальним закупом на кредит великого запасу, здебільшого перестарілих, книжок, виданих накладом Оренштайна, сплата якого з'їдала фонди, потрібні на поточну працю та видавання конечно потрібних і готових до друку книжок. Під тягарем цього боргу не могла встоятися ніяка програма фінансової реформи, і найкращі сили й зусилля, призначені на освітньо-культурну працю і видання, марнувались безконечною господарською скрутою.

До того голова Товариства, не зважаючи на свій великий досвід у праці „Просвіти“, у Відділі якої він був кругло тридцять років, а головою — років сім, не виявив потрібної стійкості та вмілості, що їх вимагало важке положення не тільки „Просвіти“, але й всього громадянства, і тому в Головному Відділі не було атмосфери діловості, а що гірше — гармонії. Про це знала широка громада, і тому не дивно, що наша преса з „Ділом“ на чолі напередодні зборів на своїх сторінках інформувала, що „Загальні збори приймуть до відома резигнацію дотеперішнього голови і виберуть нового, що його підтримає все українське громадянство в його зусиллях перевести необхідні реформи.“ („Діло“ з 9 червня 1939 р.). Або: „Треба врешті подумати над таким особовим складом нового Відділу, який давав би гарантію, що не повторяться зайві та немилі речі з останньої каденції“ (там же). Крім потреби діловості і фінансової реформи, підкреслювано потребу зміни „нині зовсім анахронічного статуту“.

Не поминула преса також питання політичного непорозуміння поміж діячами „Просвіти“. В „Слові до делегатів на Загальний Збір „Просвіти“ „Діло“ з 9 червня 1939 р. пригадувало політичні непорозуміння, які позначилися вже на зборах з 11 червня 1936 року. Виходячи з песимістичного ствердження, що „над нинішнім Загальним Збором „Просвіти“ вселадно царить мариво попереднього Збору“, редактор „Діла“, недуже то закритий під літерами „і. к.“, перестерігав делегатів проти можливості, „щоб установа ставала тереном вияву крайніх течій — „націоналістичної чи угодовецької“, повчаючи, що „компроміс між ідеями неможливий, але можливий компроміс між людьми“, і що „громадська праця це не привілей одної ідеологічної групи, а обов'язок усіх“.

Представники Головного Виділу „Просвіти” й інших українських установ та преси під час Ювілейних святкувань 70-річчя „Просвіти” у Львові, 22 травня 1938 року. Перший зліва — ред. Р. Данилевич, третій — голова Гол. Виділу д-р Іван Брик. Держить прапор хорунжий П. Петрик, за ним ред. А. Курдидик і далі посол З. Пеленський.

СПІЗНЕНІ ЗБОРИ БЕЗ ГОЛОВИ І ЗВІТУ

У такій атмосфері розпочалися Загальні Збори „Просвіти” вранці 8 червня 1939 року. Не були вони чисельні, зате були, як і передбачало добре поінформоване „Діло”, бурхливі. Простора зала театру „Ріжнородностей” була тільки наполовину заповнена. Було яких 160 делегатів, але й ті не залишилися до кінця зборів. Як було передбачено, на збори не прибув голова д-р Іван Брик, приславши листа, в якому виправдував неприявність — недугою серця. Його заступив місто голова, посол Василь Мудрий, який і проводив зборами, покликавши на секретарів ред. Юліяна Тарновича і п. Катерину Мизюк з Белзу. На збори прибули представники Городського Староства в особах віце-старости Домбовського, магістра Лисого і комісара поліції Ос-

тровського. На внесення ред. В. Глібовицького вибрано Верифікаційну Комісію та Комісію Матку і оваційно привітано єдиного члена-засновника „Просвіти”, що остався при житті, о. шамбеляна Т. Цегельського зі Струсова, якого збори, разом з о. Ст. Мохнацьким з Теревовлі, обрали почесними членами.

Звідомлення з праці склав секретар Головного Виділу мгр Микола Дужий. Польська влада, заявив він, звязалася винищити „Просвіту”, зокрема на захід від Сяну, де тільки в 30% сіл збереглися просвітянські читальні. Мірилом цієї відновленої ліквідаційної акції може послужити те, що в останніх п'ятьох місяцях розв'язано дві повітові філії „Просвіти” та 168 читалень. Та все ж в кругло 85% сіл збереглися читальні і на місце розв'язаних вносять нові подання. За звітний час внесено подання на заснування 375 читалень. Особли-

ву увагу звертала „Просвіта” на остаточну ліквідацію неграмотности, чому присвячено 388 курсів для 4.365 осіб. За останні роки видано 42 книжки накладом чверть мільйона. На 80.000 збільшилося число членів, яке дійшло до 360.000, тобто 15% дорослих українців у пошкільнім віці. 51.000 різних культурних імпрез нарахували читальні та філії, з бібліотек, яких прочитано понад три з півсьвяною мільйони книжок.

Фінансовий звіт склав ред. М. Таранько. В балансі подано 238.000 злотих прибутків і 182.000 витрат. Майно зросло на 56.000 злотих, а запас книжок становив 250.000 злотих. Дім Товариства на Ринку приносить 15 тисяч злотих річно, але майно в Грабівці і Тисковій дало лише коло 1.200 прибутку. Вкладки за три роки до централі винесли скромну суму 98.000, а на ювілейний дар складено за три роки 146.000.

Представник Контрольної Комісії дир. Кривуцький поставив внесення уділити абсолюторію, яку схвалено однодушно, хоч звіт з загальної діяльності зложено тільки до кінця 1938 року, а касовий тільки до кінця 1937 року, бо не було часу зладити його за останніх півтора року. Контрольна Комісія не мала змоги перевірити каси і господарки за той час, а тому запропонувала уділити звільнення Виділові тільки за господарку до кінця 1937 року.

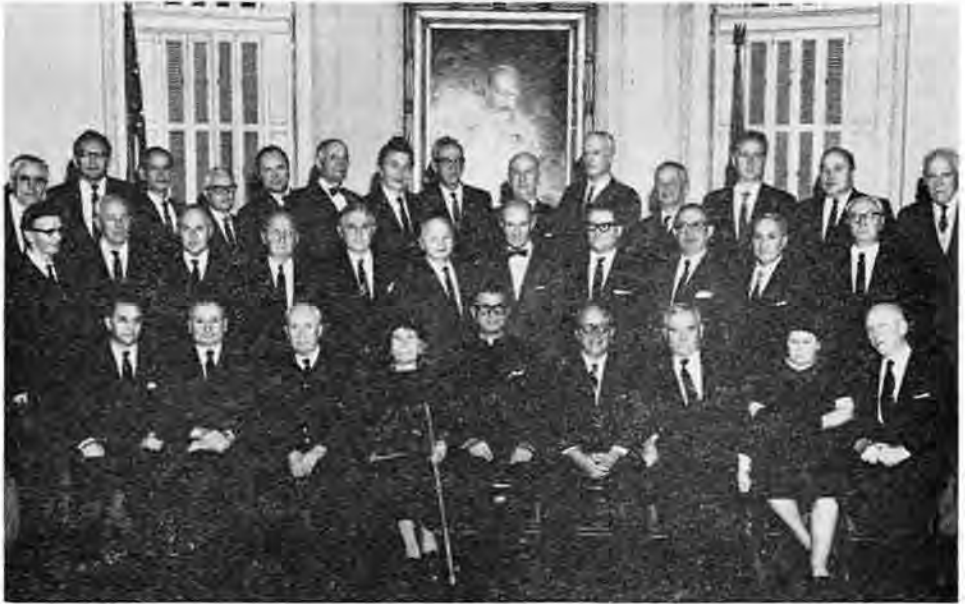
Очевидно, що це стало приводом до гострої критики на зборах та після них і знайшло відгук в пресі. До того ж збори, які мали відбуватися за статутом кожного року, вже в 1936 році відбулися з річним опізненням, а в цім 1939 році з опізненням дворічним. На тлі цього не виготовлення повного звіту з праці та не переведення повної контролі були особливо разючими. Вже ці факти давали основу сподіватися, що справа вибору нового Виділу буде головною точкою зборів. Так воно й сталося.

Згідно з передбаченням редактора „Діла”, вся увага зборів була зосереджена на виборі нового Виділу.

Боротьба за вибір нового Виділу розпочалася від вибору Комісії Матки. За список запропонований д-ром Семчишином в особах д-ра Хробака, інж. Шахновича, д-ра Лисого, о. Кузьми і ред. Д. Штикзла голосував 41 делегат, а за список ред. В. Глібовицького, який запропонував о. рект. Малиновського, дир. Вишневецького, мгра Гасцького, ред. Данилевича і інж. Квасницю, випало 138 голосів прихвних.

Голова Комісії Матки дир. Вишневецький запропонував на голову проф. Омеляна Терлецького, який вибору не прийняв, вимагаючи переведення деяких змін у запропонованім складі Виділу, на що Комісія Матка не погодилася. Тоді Комісія запропонувала на голову о. Юліяна Дзеровича, а на дальших членів Виділу наступних осіб: д-ра М. Андрусяка, інж. Р. Вілинського, М. Дужого, М. Галібея, ред. В. Глібовицького, інж. Р. Голода, д-ра Маркіяна Дзеровича, проф. В. Зубрицького, ред. Б. Кравцева, проф. М. Малицьку, мгра Ярослава Падеха, інж. Ольхового, інж. д-ра Храпливого та ред. О. Тарновича. На заступників членів Виділу запропоновано: Н. Зачека, інж. П. Зеленого, інж. А. Пясецького, адв. І. Рудницького, мгра М. Ценка і мгра А. Фіголя. До контрольної Комісії запропоновано такі особи: дир. Вишневецький, інж. Д. Квасниця, о. рект. О. Малиновський, п. Рудик і інж. М. Хронов'ят, а на їх заступників п. Л. Петрушевича і ред. П. Пасіку.

Над запропонованим списком розгорілась гаряча й бурхлива дискусія. В цім списку дискутаннти добачували односторонність, закидаючи, що в ньому поминено представників керівних політичних партій, а саме УНДО і Радикалів. Зголошено другий список, в якому замінено ред. Ю. Тарновича послом Василем Мудрим, а д-ра

Колишні члени останніх Головних Відділів „Просвіти” та її виконавчі урядовці разом із членами Екзекутиви і Політичної Ради УККА після урочистого відзначення сторіччя „Просвіти” в залі Українського Інституту Америки в Нью-Йорку, 7 грудня 1968 року.

М. Дзеровича проф. І. Боднаром. На місце мгра М. Ценка запропоновано проф. О. Терлецького, а на місце пок. інж. Р. Голода ред. Ю. Тарновича. Згодом зголошено третій список з послом В. Мудрим на чолі. Внесення інж. Шахновича сполучити всі три списки було відкинене 74-ма голосами проти 106. Внаслідок цих непорозумінь зрезигнували М. Дужий і професор М. Малицька, а на їх місце поставлено проф. І. Боднара і п. М. Рижевську. Після резигнації проф. Боднара його посту вже не обсаджено. І так замість 15 членів Відділу обрано тільки 14. За так змінений список, запропонований дир. Вишневським, голосували 103 делегати, а проти — 43. Сім осіб здержалися від голосування.

ЧИ СВЯТИЙ ЮР ПРОТИ УНДО?

З двоїстим почуттям виходили делегати зі Зборів, з подібним почуттям зустрічали їх львівські та позальвів-

ські громадяни. Всі бажали згоди, але ні вони, ні делегати на Зборах не вміли її досягти. А втім, як підкреслювала преса перед і після зборів, стільки конфліктів naroslo в тодішнім суспільстві, зокрема в „Просвіті”, що треба було куди спокійнішої доби, щоб на загальних зборах досягти порозуміння.

Дехто у висліді зборів добачав місцеві, львівські непорозуміння, і звід-тільки навіть народилася стаття п. н. „Чи пани у Львові можуть погодитися, чи вічно мусять сваритися?” („Діло” з 11 червня 1939 р.). Але, мабуть, найбільшчим до вірної аналізи подій був погляд, що внаслідок загальної внутрішньоукраїнської ситуації та гри сил, а також не без вини попереднього Відділу та його не завжди успішної діяльності і господарки, на зборах, чи перед ними, прийшло до „коаліції націоналістів, католиків і фронтівців” проти УНДО і Радикалів, під впливом яких стояв попередній Відділ. За це могло б промовляти те, що

одноголосно обраного голову проф. О. Терлецького не задержано на тому пості, хоч його вимогою було включення до Виділу тільки двох осіб, посла Василя Мудрого та д-ра Карла Коберського. Більшість учасників Зборів цієї пропозиції не прийняла, хоч і бажала мати головою популярного проф. Терлецького.

Але найбільшу сенсацію після зборів викликали коментарі польської преси. „Слово Народове” і „Дзеннік співпраці, для шовіністичної польсь-у „Просвіті”, як перебрання влади табором „інтегрального погляду”, тобто націоналістами, а приявність у Виділі, зокрема на пості голови, патріотичних українських священиків, о. проф. Ю. Дзеровича і о. ректора Малиновського, як доказ того, що „св. Юр — проти УНДО”. Факт, що о. Дзерович був членом попереднього Виділу, і що зараз після вибору він звернувся до опозиції з пропозицією кої преси не мав значення. Ішлося їй не так про УНДО, як про використання нагоди ще раз ударити по св. Юрі Польські” оцінювали вислід виборів та його володареві, Митрополитові Андрєсві.

ДВА ПОГЛЯДИ

В атмосфері передвоєнних настроїв та періодичних погромів польською вулицею будь-яких слідів української приявности у місті „Орлент”, скріплення впливів націоналістичного табору в установі такого значення, як „Просвіта”, було для польського уряду забагато. Реакція прийшла майже негайно. 17 червня 1939 року, отже через дев'ять днів після зборів і виборів у „Просвіті”, польське Староство Гродське, спираючись на новий, тоталістичний „Закон про товарист-

ва”, не визнало вибору Виділу і в листі, висланому до колишнього голови д-ра Брика, вимагало протягом місяця скликати нові збори. Свої домагання воно мотивувало натягненими, формалістично-правними причинами, а найбільше спиралося на тому, що в списку членів нового Виділу, пересланому Староству, подано між іншими прізвище д-ра Юлія Олесницького, який не був обраний членом Виділу на зборах.

Трудно знайти причину, чому в список новообраного Виділу попала особа, якої до Виділу не обрано. Можливо, що це сталося внаслідок помилки: збори вибрали на одного члена Виділу менше, як передбачав статут. Але, щоб це могло стати причиною уневажнення вибору цілого Виділу, а не лише вимоги скреслити відносну особу з списку членів Виділу, могли додуматися тільки польські україножери.

Після одержання цієї вимоги новообраний Виділ сходився на наради декілька разів. Поміж його членами виринули два погляди. Один, щоб прийняти вимогу Староства і скликати нові збори, другий, до якого належав і який обороняв постановами зобов'язуючого права автор цієї статті, вважав, що вимога Староства неоправдана під правовим оглядом, і проти неї слід внести відклик уже хоч би для самої засади. А втім назріваючі події змушували догадуватися, що ні до виконання вимог польської влади, а саме скликання нових зборів, ні до поладнання відклику не буде вже ані часу, ані потреби. Адже йшли на шовіністичну Польщу і на революційну молоду Україну грози нової світової війни, які знімали з порядку днів справи установ навіть такої міри, як славна, сьогодні сторічна, львівська „Просвіта”.

Революційна поезія і поетична революція

*...Не в гіперборейських трясовинах,
А тут, де вічне море й древній степ,
Де гуркотить майбутнім Україна,
Він із землі залізом нам зростає!..*

(„Київ” — Євген Маланюк)

Написав Леонід Полтави

Світова історія не занотувала випадку, щоб якусь країну з ще не-виразно окресленим поняттям „народ” поети обернули в національну державу. Але в дорозі людини від родів і племен до народів, а згодом націй — поети майже всюди відігравали першорядну роль. Вони допомагали своїм народам скорше „побачити” власне національне обличчя. Сприяв формуванню нашого народу ще княжий поет Боян, закликаючи в „Слові про полк Ігорів” до народної єдності; сприяли цьому поети нашого середньовіччя; немов цемент, єднали народ в одно своїми думами-піснями наші мандрівні кобзарі та бандуристи...

Справді реформаторську роль в процесі формування нашого народу на шляху до нації відіграли Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко — ці три головні остії духової нової України. Наша література не становить у цьому винятку. Поляки завжди підкреслюють велетенську роль Адама Міцкевича і Юліюша Словацького в їх національно-визвольній боротьбі та державному від-

родженні. Клясик білоруської літератури Янка Купала зробив для становлення свого народу стільки, скільки наш Кобзар для України. Поет, драматург і філософ Латвії, Яніс Райніс, після кількарічного перебування на засланні (також біля Уралу), повернувся в 1903 р. на свою батьківщину, як поет-громовержець, поет-самостійник. Він ще довго жив за кордоном, зокрема у Швейцарії, до Латвії повернувся в 1920 р., і через 9 років помер... Але дослідник А. Міллерс писав: „Якщо під час першої світової війни латвійські селяни стали думати державними категоріями, то в цьому велика заслуга Райніса”.

Поети не лише підготовляли (і підготовляють, навіть у вік розбиття атома й початку освоєння космосу) свої народи до переходу в націю чи до боротьби-революції за свої держави. Між „декабристами”, що пробували повстати і на півдні України, і в Петербурзі проти деспотичного царизму, половина членів були поетами. Вони вивели на бій навіть Чернігівський полк. Але все скінчилось

розгромом та шибеницями. Якщо немає відповідно вишколених провідників, революціонерів, коли до революції ще не підготований народ — все закінчиться тим, чим закінчився для України 1709 рік. Варто нагадати, що й гетьман Іван Мазепа був поетом, якому не раз було важко узгоджувати романтичну душу з важкими державними обов'язками.

Не раз доводилось чути: „Чому Тарас Шевченко, геніяльний поет, митар, мислитель, склав для дітей «Букваря»”? Пояснення, думаю, просте: тому, що він був геніяльною людиною. Вводячи „в люди” свій закріпачений народ, Тарас Шевченко вирішив, образно висловлюючись, зачерпнути глибше, звернув увагу на джерело відновлення кожного народу — дітей. Майже сретично прозвучить для декого думка, що й майбутня українська національна революція була закладена в своїй першооснові вже в Шевченковому „Букварі”, в „Читанці для малих дітей” Маркіяна Шашкевича, в „Байках і прибаютках” Левка Боровиковського (праця Шашкевича вийшла в 1850 р. у Львові, Боровиковського в 1852 р. в Києві). С. Гулак-Артемівський, Є. Гребінка, Л. Глібів, а потім Марко Вовчок, Борис Грінченко, Ганна Барвінок та багато інших були предтечями нової, виразніше національно окресленої, української людини. Дитячий журнал „Дзвінок”, що задзвонив у Львові для українських дітей і з 1890 року дзвонив для них срібним дзвоником рідного слова про Рідний Край упродовж 25-ти років — був одним із тих, що підготовляв прихід майбутніх усусусів, сірожупанників, вояків соборної Армії УНР. Мудрою жінкою була передова українка Олена Пчілка, коли в 1908 р., скористувавшись поновною свободою українського друку в Російській імперії, почала випускати для дітей і молоді журнал, що так проречисто й звався: „Молода Україна”.

Інша річ — батьки: мільйонові маси напівграмотних чи й неграмотних

людей не мали змоги та й не чули великої потреби донести хоча б той журнал до мільйонів дітей. У висліді: підготована великою мірою українськими поетами наша Національна Революція з 1917-20 років змогла змобілізувати не мільйони, а лише кілька сотень тисяч українців.

Один із захоплених читачів дитячого „Дзвінка”, а потім і „Молодої України”, видатний поет Максим Рильський ще в 1915 році відповів офіційному поетові московської імперії Тютчеву на його „Умом России не понять, её аршином не измерить, у ней особенная статья — в Россию можно только верить”. Картаючи царську імперію за підбій народів, під плащиком нібито „визволення” слов'янських братів, молодий Максим Рильський писав:

*Іде „визволення братів”
По мертвим полі мертвим кроком
І лічить трупи ворогів
Своїм несито-жизим оком.*

*А там, звиваючись, кричать
Раби, немов несамовиті:
„Умом Расеї не понять!”
— Та сердцем легко зрозуміти!*

*І ті, що вчора ще були...
Та нащо згадувати вчора —
Нахабно руки простягли
Від Перемишля до Босфора.*

*„Ми переможемо!” — Хто це „ми”?
Кого й для чого переможемо?
Навіщо ім'я лжі і тьми
Ви обізвали ім'ям Божим?*

*Нащо любовно нарекли
Що здавна ненавистю звалось?...
Там, де „визвольно” ви пройшли,
Калюжі крови лиші zostались.*

Така поезія тоді лише 20-річного Максима Рильського була викликом, ба більше — заклик до революції. Якої? — звичайно, національної, бо не писав би поет проти „рабів”, які кричать немов несамовиті: „Умом

Рассеї не понять", і не ставав би в обороні народів від Перемишля до Босфору. Як же перегукувались ці думки з думками великого Каменяра, який у поезії „Москва" назвав її гнилим багном між країнами Європи:

*...Росіє! Де лиш ти поставиш стопи,
Повзе облуда, здирство, плач
[народу,
Цвіте бездушність, наче плісень
[з муру.
Ти тиснеш і кричиш: „Даю сво-
[боду!"
Дреш шкуру й мовиш: „Двигаю
[культуру!"...*

Сливе кожний український поет старшого покоління в ті передреволюційні часи відгукувався на події в душі твору Максима Рильського, або й безпосередніше закликав до антимосковської революції. До таких належали Володимир Самійленко, Спиридон Черкасенко, Людмила Старицька-Черняхівська, Микола Філянський, Григорій Чупринка, котрий прославився шаленим „Льодоломом", який в бурі й громі все ломив на своєму шляху; Микола Вороний, Євген Тимченко, Іван Стешенко (загинув з рук злочинців у 1918 році), трохи згодом, у 1921 році — був розстріляний чекістами Григорій Чупринка... Коли загриміли перші революційні гromи над Східньою і Центральною Європою, коли перших пісень заспівали про Україну — червону калину усусує, а над століттями пригнобленим Києвом піднявся Золотий Гомін, — навіть такий лірик і епікureць, як Максим Рильський писав (у 1919 році):

*...Чи янголи нам очі засвітили
По довгих муках безсердечних літ,
Чи ми самі прозріли й зрозуміли
Солодкий світ?..*

Хто відразу ж став справжнім проводирем української національної революції, що розпочалась 1917 року? Відповідь коротка: Тарас Шевченко.

*Олександр Олесь-Кандиба,
малюнок олівецем П. Громницького
1941 р. в Празі*

Несли вулицями пробудженої княжої столиці України його портрети, співали пісень на його слова, декламували його твори. Зберігся уривок з німецької кінохроніки з 1918 року: Хрещатиком іде велика група людей, попереду священик, за ним несуть портрет Тараса Шевченка, несуть так, як носять тільки прапори або хоругви...

Серед тогочасних поетів-революціонерів у національному і в поетичному розумінні домінував, звичайно Павло Тичина. У поезії-думі „Ой що в Софійському" Павло Тичина осяював українську національну революцію такими словами-самоцвітами:

*...Як засміялось до них та пра-
[веднее сонце:
„Не дурно гріло я, свігло у
[кожнее віконце".
Як заходилися змарини ткати
[скатертини,
Цвітуть та розцвітають небесні
[бархатини.
Цвітуть в піснях вкраїночки,
Дзвіночки срібляні,
Душею чорнобрівочки*

Евген Маланюк

Струнчасто-осяйні,
То ж матері майбутній
Стрічають дні ясні,
О, хвилі незабутній!
О, сонце! О, пісні!
Ой, що в Софійському та грали
[дзвони, замовкали,
Там прапори приймали, до народу
[промовляли:
„Гей, разом, разом станемо на
[ворога ми, браття, —
Завзяття!
Хто зрадить матір Україну,
Прокляття тям, прокляття!
І суне військо лавою
Від білих тихих брам.
Із „Заповітом“, „Славою“
Весь Київ наче храм.
В нім скапала кров часові,
Кров мучнів без кінця...
І в нім горять Тарасові
Українській серця.

Незадовго потім розстріляний ле-

нівськими червоно-московськими окупантами поет Григорій Чупринка закликав Україну:

...Гей, на весла, щоб понесла
Буря човен на простір,
Де свавільний вітер вільний
Гонить хвилі вздовж і вшир!

Поема „Золотий гомін“ Павла Тичини — неперевершений і в світовій літературі твір, симфонія слова, по-лотно майстра. Вчитайтесь лише в початок:

Над Києвом — золотий гомін,
І голуби, і сонце!
Внизу —
Дніпро торкає струни...
Предки.
Предки встали із могил,
Пішли по місту...

Або ще:

...З хрестом,
Опромінений,
Ласкою Божою в серце зраний
Виходить Андрій Первозванний.
Ступає на гори
: Благословенні будьте, гори, і ти,
[ріка мутная!
І засміялись гори,
Зазеленили...
І ріка мутная сповнилась сонця
[і блакиті —
Торкнулася струни...

А потім з яким болем, з яким почуттям всенародного горя оспівав рання Павло Тичина українську молодь, яка загинула в нерівному бою з муравйовщиною-ленінщиною під Крутами! Прості, важкі слова, неначе плити пам'ятника:

На Аскольдовій могилі
Поговали їх —
Тридцять мучнів українців,
Славних, молодих...

На Аскольдовій Могилі
Український цвіт! —

По кривавій по дорозі
Нам іти у світ...

...Вмерли в Новім Заповіті
З славою святих.
На Аскольдовій могилі
Поховали їх.

А ще ж так недавно Олександр
Олесь вітав радісними словами своє
рідне війсьсько, — яке, всупереч вимо-
гам Симона Петюри, інші вирішували
розпустити і замінити... „міліцією“:

Українське військо мов з могили
[встало.
Загриміло в бубни, в сурмоньки
[заграло.
Розгорнуло прапор сонячно-
[блакитний,
Прапор України, рідний, заповіт-
[ний!..

Або:

Схід сонця я вийшов зустріти
[у поле
І став на коліна до сходу.
Привіт тобі, Сонце! Привіт тобі,
[Воле,
Від серця мого і народу!

Привіт тобі мій, злотокрила
[Орлице
І тисячі криків до неба!
Як цілі ще мури твоєї темниці,
Візьми мою кров, коли треба.

Яка ж ти, о, Воле, прекрасна,
[пречиста!
Ти нам і не снилась такою...
Спинися ж над нами і сій, про-
[мениста,
До віку своєю красою!

Насувалась тимчасова перемога во-
рога. З надією і з нотками розпачу
Олександр Олесь гукав до України
в поезії „Сонце“:

Хіба не вірите, що скоро день
[засвіте,
Що сонце наше вже з-за обрію
[встає,

Олег Ольжич

Що схід його спинить ніщо не
[зможе в світі
І цвіту нашого ніщо вже не уб'є!..

Не вбили, але прибили сибірським
морозом так званого „комунізму“...

Національні поети можуть підготу-
вати революцію. Вони можуть викли-
кати революцію, можуть покликати
народ... Це ж так недавно під пам'ят-
ником Петєфі в червоній Угорщині
зчинилась національна угорська ре-
волюція проти Москви... Але не поети
покликані керувати революцією. Як-
що вони мають нею і керувати — ре-
волюція програє. Якщо найвищі за-
конодавці не підготовані, то вони бу-
дуть, на догоду, як це було з нашою
незалежною Україною, „російським
соціалістичним братам“ (авжеж, —
„братам“!..) розпустити власну ар-
мію, оте українське військо, що „мов
з могили встало“!

У випадку з Україною та й з дек-
кими іншими, тепер поневоленими,
націями фатальну роль зіграло те,
що національна революція не мала
відповідного національного проводу,
не мала досить свідомих військовиків,
економістів, знавців чужих мов, дип-
ломатів... Багато чого треба для пе-
ремоги, але поети дають народові ли-

ше те, до чого вони покликані. Тому й стаття названа: „Револьюційна поезія і поетична революція”. Наша революція 50 років тому була типовою поетичною революцією, а такого типу революції виграють хіба дійсно Божим чудом...

У 1968 році у Варшаві великий польський поет-патріот Адам Міцкевіч п'єсою „Дзяди”, скерованою проти тогочасного (і сучасного) окупанта його Батьківщини — проти Росії, підняв на ноги вже 25 років виховувану в так званому „соціалістичному дусі”, в дусі покори Москві польську молодь, переважно інтелігенцію! Гомулка мусів заявити, а київська „Радянська Україна” з 23 березня 1968 року мусіла передрукувати (і це знаменно!) у Варшаві, критикуючи власну молодь: „...Перетворюють антицарське вістря «Дзядів» на антирадянську зброю”!.. І зачитував наступні слова, коли польська молодь зривалась та біла браво на кожній виставі: „Я буду вільним — так, я не знаю, звідки прийшла ця новина, але я знаю, що значить здобути свободу з рук москаля”!..

Візьмім деякі факти із статті київського літературного критика нашого часу Івана Дзюби „Інтернаціоналізм чи русифікація?” Автор розповідає: „Коли в 1963 році Ключ творчої молоді організував ушанування пам'яті Івана Франка і похід із смолоскилами до його пам'ятника, в натовпі на Хрещатику чулися вигукки: „Ти смотри, бандеровці! Как их много!”. Той же автор свідчить, що в 1964 і 1965 роках кагебісти хапали людей біля пам'ятника Тарасові Шевченкові в Києві за недозволені режимом демонстрації, при чому українців заарештовували, зате зайдумосковку, якусь студентку Тельнову, котра блюзнірствувала перед пам'ятником Кобзареві — випустили і її справу „зам'яли для ясности”...

Українські письменники, як у жадному з народів світу, зазнали і від царя, і від Сталіна та новітніх Петрів Перших у Кремлі дійсно жаж-

ливого спуску крові. До 1956 року в УССР Москва фізично знищила 73 письменників, 212 замовкли — замовкли зліквідовані духово, а багато з них і фізично... Та й багатьох нібито „повернених українській літературі”, повернули для знущань над їх творчістю і сумлінням, для замовчування їх праці або для оголошення тільки їхніх прізвищ...

Даремно київська „Літературна Україна” з 19 грудня 1967 року в статті „Поезія, народжена Жовтнем”, називала такі прізвища нібито українських большевицьких поетів, як Михайло Снарський, Антон Шабленко, Никанор Онацький, Дмитро Овчаренко... Ті особи нікому не відомі і, як признається та газета, навіть самим комуністам... Окупант нищив тих, які йшли з народом, які були сурмачами, провісниками і співтворцями української національної революції... Олександр Олесь, Євген Маланюк, Юрій Дараган, О. Ольжич пішли на еміграцію... Володимир Сосюра, який був у лавах Армії УНР, перекинувся до большевиків і вже потім сам з-під нагана погрожував через кордони Симонові Петлюрі і Євгенові Маланюкові... Багато трагедій розігрались на шляхах нашої революції, на шляхах продовження нашої Національної Революції.

Минуло півсторіччя... І знову на обрії Національної України підвелись поети, мистці слова, мистці пензля, критики, літератори, музики, журналісти... Знаємо вже понад 200 імен новочасних мучнів-українців, за висловом Павла Тичини, які мучаться по мордовіях в ССРСР „за любов до естри, до брата, за любов до своєї мови”, як писав безвинно засуджений Святослав Караванський. Писав, запитуючи з-за ґрат нас, Україну, увесь Божий світ:

*Хто дав право, о, совість віку,
З найчесніших робити в'язнів,
А зате на чолі народів
Наставляти катів і блазнів?..*

Сучасна Україна, без огляду на майже півстолітнє російсько-комуністичне поневолення, значно *готовніша* свідомістю і кадрами до дійсної, до переможної, а не тільки поетичної національної революції. Першими провісниками її знову стали поети. І не тільки в Україні, бо те ж саме в Білорусі і в Грузії, у Вірменії і в Польщі, в Чехії і в Словаччині, навіть в самій Росії серед тих, які збагнули, що одного дня за все доведеться платити...

У сльві вічної слави над скованою Україною знову підводиться могутня, жива постать Тараса Шевченка, бо ніхто і ніколи „не скує душі живої і слова живого“!.. Москва ще буде душити і негласно судити. Але вже й Москва, під тиском громадянства України, під тиском нашої великої вільної спільноти за кордоном і під тиском громадської — передової думки світу була змушена на встановлення пам'ятника поетові-патріотові Василю Симоненкові. Зроблено це з облудною метою: „присвоїти“ по смерті поета, якимось примазатись до нього... Та як „примазатись“, коли Василь Симоненко, послідовник Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, Олександра Олеся, раннього Павла Тичини, Євгена Маланюка — заявив у вічі обом потугам, кажучи про Україну:

*Україно! Ти для мене диво!
І нехай пливе за роком рік,
Буду, мамо, горда і вродлива,
З тебе чудуватися повік.*

*Ради тебе перли в душі сію,
Ради тебе мислю і творю.
Хай мовчать Америки й Росії,
Коли я з тобою говорю!*

Поет-патріот Василь Симоненко сприяв появі в новій Україні модерних поетів-шестидесятників, поетів-патріотів, із цькованою тепер Ліною Костенківною на чолі (як дивно чути, коли дехто за кордоном пробує провадити паралелю між ними і між деякими „модерністами“, позбавлени-

*Василь Симоненко
(Фото з 1963-ого року)*

ми цілковито, як дотепер, національного, революційного первня!). Василь Симоненко дав новій Україні і грядущій національній революції твір, який наведу повністю:

У К Р А І Н І

*Коли крізь розпач випнутьсь надії
І загудуть на вітрі степовім,
Я тоді твоїм ім'ям радію
І сумую іменем твоїм.*

*Коли грозує далеч неокрая
У передгроззі дикім і німім,
Я твоїм ім'ям благословляю,
Проклинаю іменем твоїм.*

*Коли мечами злоба небо крає
І крушить твою вроду вікову,
Я тоді з ім'ям твоїм вмираю —
І в твоєму імені живу!*

Нову, може вже заключну, національно-визвольну революцію підготовляють у країнах східньої і цент-

Святослав Караванський

ральної частини Європи знову такі національні поети, а беручи ширше — працівники культури, вірні своїм народам. Підготовляють ті, які відчують тисячоліття за своїми плечима, для яких нічого не означає отруйний чад ні „всесвітнього“ кафкіанства, ні отруйний чад „комунізму“. До національних революцій без сумніву дійде (як дійшло до малоїмовірного, наприклад, в Україні — до створення УПА, що за советськими даними діяла з 1942 до 1952 року включно). Автор мав нагоду оглянути кілька образотворчих виставок з Польщі, Югославії, ЧССР, також кілька полотен молодих мистців з Румунії. Там з мікроскопом важко знайти сліди вимаганого комуністичними партіями „соціалістичного реалізму“, і чим більше національних рис — тим цікавіші полотна, бо розповідають вони не про абстрактну людину взагалі, а про конкретний народ.

Все йде вперед, та ще й як стрімко! Африка покрилась десятками незалежних держав. Гордий Альбіон завернув свої імперські кораблі до власного острова на краю Європи. Франція, після коротких спроб спротиву, поспішно позбулася своїх колоній. Це в політиці. А в мистецтві

— у вільному світі дедалі більше мистців покидають абсурдну „безпредметність“, дедалі більше композиторів відкидають атональну какофонію. Варто зазначити, що й відомий молодий чехіст Доріан Рудницький із своїм „Рок-ен-Ролл“ Ансамблем пішов шляхом поєднання наймодерніших ритмів американської музики з класичним неперевершеним Бахом.

У національній проєкції: не „світовий понадуряд“, навіть не організуєча ОН, що постала на місці покійної і такої ж безнадійної „понадустанови“, якою була в Женеві Ліга Націй, — а національні вільні держави, що найкраще забезпечують людині розвиток. Навіть у вільній Бельгії вальйонці домагаються своїх національних прав, у Іспанії — баски, в Англії — частина ірландського народу, в імперському утворі Нігерії — високорозвинений народ убу із власною державою Біяфрєю і т.д. Що ж говорити про поневолені народи й нації, багато з-поміж яких значно старші історично, ніж їх поневоловач: Грузія була незалежною державою в часах, коли над ще невиразними північними угро-фінськими племенами в майбутній Московщині свистав монгольський батіг...

Мистці, творці й носії культури поневолених це народів стоять у перших лавах тих, яким призначено або носити чужі „ордени“-бляшки, або ж каратись по тюрмах чи бути переслідуваними „на волі в неволі“. Одна поетка в Білорусі в 1969 р. так висловила про рідну мову — один із антимосковських фронтів боротьби:

*Та лише на мойй, білоруській —
Може мови чужої навчуся,
Щоб сусідам сказати привіт,
Оспіваю і долю, і світ.
Моя мова — це серце матусі,
Моя мова — це дужий прибий;
Може й я на чужій засміюся,
Та заплачу — лише на своїй.*

Інший молодий сучасний білоруський поет у поезії з 1968 р. писав, не-

мов від імени своїх братів по перу в поневолених країнах:

*Хочем землю узяти з бою —
Стати на ноги, стати собою!*

Доки підготовляється ґрунт для національних революцій на сході Європи, які розвалить Російську імперію, без „дозволу” ОН, в Україні, в отій убогій „робітничо-колгоспній державі” (цікаво, що саме інтелігенції немає місця в офіційних советських назвах!), народ за свої скромні заробітки самовільно ставить пам'ятники Т. Шевченкові, І. Франкові, О. Кобилянській, М. Кропивницькому та іншим діячам культури; за останні три роки наш народ збудував, відкрив і утримує понад 4 000 краєзнавчих та історичних музеїв і кімнат (з вимушеним бюстом Леніна); проби-

ваючись кризь комуністичну цензуру — колгоспники, робітники, академіки домагаються на шпальтах советської преси збереження історичних українських пам'яток — нашого національного пашпорта, бо хто не має минулого чи не знає минулого — той не має й майбутнього...

В Україні вже розпочалася духовна революція. Те, що там діється, що спостерігаємо навіть здалеку, включно з трьома самоспаленнями українців з останнім вигуком „Хай живе самостійна Україна”, — це перша її стадія. Особливу ролу в підготові відіграють знову таки українські поети (на батьківщині та й по цей бік), працівники національної культури у всіх її проявах. Масмо більше й більше пориваючої революційної поезії. Але коли б знову дійшло тільки до поетичної революції — то Україна знову програє.

НЬЮЙОРКСЬКА ПІДЗЕМКА

Написав Роман С. Голіят

Найбільша в світі собесва лінія — це ньюйоркська. Для поліпшення та зміни старих поїздів, які на деяких лініях курсують понад 60 років, на бюджетовий рік 1969/70 приділено 52 мільйонів доларів. Наприкінці 1970 року нові поїзди будуть приділені на лінії БМТ і ІНД. Нові вагони матимуть 75 футів довжини, тобто, будуть на 15 футів довші від старих, в них буде 72 сидячих місць (в старих є тільки 56), один вагон вмістатиме 300 осіб, тобто на 80 осіб більше від старого типу вагонів. Новий собесвий поїзд матиме тільки 8 вагонів (старі мають 10). Нові поїзди розвиватимуть швидкість до 70 миль на годину, — старі тільки 50 миль.

Нові вагони будуть мати краще освітлення, літом будуть охолоджуватися.

Тепер біля 300 вагонів має охолоджуватися повітря. Усіх вагонів на ньюйоркській собесвій сітці 7.300. Кожного дня з цієї транспортації користає 4.5 мільйона осіб.

Минулого року видано 360 тисяч дол. на напругу шкоди, заподіяної вандалами, тобто розбиті вікна, порізана сидження і ін.

Ця найбільша в світі транспортна сітка належить до Нью Йорк Ситі Транзит Авторіті. В цій установі навіть на високих позиціях можна зустріти українців. Це — інж. Чарлз Буш, інж. Петро Салаяк, інж. Володимир Фриз, інж. Нестор Пінковський та ряд інших. Своєю звітницею працею вони здобули собі кращі позиції в інженерному департаменті.

„МАТЕРІНСЬКИЙ ЯЗИК“ У ШКОЛІ

Написав Володимир Кедровський

Кожного літа в роках 1912-1914 мені припадало, за моїм службовим становищем у Херсонському Губерніальному Земстві, організувати загальноосвітні курси для вчителів і вчительок народних земських шкіл Херсонської губернії. Ці курси провадилися протягом 6 тижнів за програмою, затвердженою попечителем Одеського округу і під наглядом директора народних шкіл. Губернське земство тоді здобуло собі право дбати про загальноосвітню підготовку вчительського персоналу в земських народних школах.

Програми, а також лекторів на тих курсах затверджувало Міністерство народної освіти, пильнуючи, щоб не було серед них „крамольних“ осіб. Отже, доводилося додержуватися вже практикою освячених програм таких курсів. Але разом з тим вдавалося, уникаючи ока представників Міністерства народної освіти, вводити в ті програми деякі елементи українознавства. Для цього підбиралося відповідних учителів. Наприклад, історію літератури, звичайно загальноросійську, читав професор Київської Духовної Академії Петро Павлович Кудрявцев, пізніше член Української Академії Наук в Києві. У своїх лекціях він порівнював з російськими письменниками деяких „малоросійських“, і це перед слухачами відкривало деякі сторінки української літератури. В додаток до офіційних лекцій влаштовувалося вечірні „собесєдо-

ванія“ та екскурсії, де вже не було наглядача, директора народних шкіл.

Таку програму я впроваджував за порадою та вказівками голови „Старої Громади“ в Херсоні Андрія Михайловича Грабенка (літературний псевдонім А. Конощенко), одного з найвидатніших секретарів губерніяльних земських управ; Феофана Олександровича Василівського — губерніяльного статистика, також члена „Старої Громади“ (чоловіка Дніпрової Чайки); Степана Івановича Лоначевського — помічника губерніяльного статистика, і Миколи Федоровича Чернявського, відомого українського поета і письменника, що тоді був помічником А. М. Грабенка. Між іншим, ці особи та ще лікар Іван Наумович Козубів, завідувач санітарного відділу Губерніяльної Земської Управи, були постійними моїми наставниками в молодих літах на шляху свідомого українства. Вони доповнили й оформили в систему те моє стихійне українофільство, яке успадкував я в своїй родині, нащадків запорожців, в постійному житті з іншими нащадками запорожців або в тісному контакті з козаками Гетьманщини, які приходили на заробітки в економію мого діда, Липського, батька моєї матері.

Першим моїм завданням на „общееобразовательних курсах“, на які приїздило до 500 учителів і вчительок з різних сторін Херсонщини, було відшукати свідомих українців, симпати-

ків українства і таких, які ще вагалися між українофільством та русофільством. А потім переходити до пропаганди між національно несвідомими, звичайно лояльними до Росії та свого начальства.

Для виявлення таких осіб я давав на влаштувану при курсах виставку відповідні книжки, картини й журнали, які дозволяли наглядач курсів, директор народних шкіл Херсонської губернії, Бєлий або його заступник, інспектор народних шкіл Херсонського повіту Фаворський. Треба сказати, що вони обидва були лібералами і досить толерантно ставилися як до вибору лекторів, так і до програми курсів. А на вечірні „обсєдєванія” вони й зовсім не приходили, так само як не контролювали екскурсій по Херсону та в його околицях. На виставлені серед інших „крамольних” книжок, часописів та журналів „Українську Хагу”, „Дзвін”, „Сяйво” та педагогічний місячник „Світло”, що був особливо „крамольним” в очах Міністерства народної освіти, вони замикали очі, ніби не помічали їх.

На себе я звертав увагу свідомих українців і взагалі тих, що цікавилися українськими справами тим, що завжди носив із собою кілька нових українських журналів, а з кишені у мене неодмінно визирала київська „Рада”. Отак бувало вже в перший день моєї появи серед курсантів я виявляв кількох свідомих українців чи таких, що співчували українству. Завжди знаходились учителі й учительки, які українською мовою зверталися до мене:

— Володимире Івановичу! Будь ласка, дайте подивитися свіжу „Раду”?

Траплялося й так, що підходив хтось із курсантів і довго крутився та м'явся, бажаючи щось спитати. Я починав з ним розмову про виставку, та про лекції. Він трохи освоювався і питав, для прикладу:

— Владімір Івановіч- Что значіт слово „Сяйво”?

Отакє звичайне слово відразу давало мені змогу зрозуміти, що той, хто запитує, не сильний у знанні української мови. Моє пояснення й те, як він його приймав, висвітлювало його ставлення до українства.

Тут же часто починалася розмова про „матерінський язык” у школі. Мені треба було лише зав'язати таку розмову, а дебати в цій справі вже провадили свідомі вчителі та учительки, яких на курсах було досить. Прихильники „матерінського языка” в школі часто подавали влучні приклади, як співзвучні українським московські слова вносять плутанину в голови дітей, і вони цілковито не розуміють своїх учителів. Такі дебати поширювали українську свідомість у першу чергу серед тих, що хиталися в своїх національних переконаннях, або змушували задуматися над українською проблемою тих, що ставилися до неї байдуже.

В ті часи питання „матерінського языка” в школі широко обговорювалося в Росії у педагогічній літературі і на вчительських з'їздах. „Общєземській с'їзд” в справах народної освіти в 1910 році у Москві навіть рекомендував впровадження „матерінського языка” не лише в народних, а і в середніх школах, як допоміжний предмет до обов'язкової російської мови. Так саме різні міські, земські та інші органи самоврядування домагалися для ліпшого поширення грамотності в Росії впровадження в народних школах, „матерінського языка”. А в Державній Думі група її членів внесла на розгляд відповідний законопроект, хоч він не мав виглядів на ухвалення. Це тоді було перше й основне завдання українських патріотів, першим реальним кроком до підсилення національного відродження українського народу. Отже, гасло „матерінський язык в школі” було тоді частиною програми діяльності свідомих українців.

Згаданий вище общєземський з'їзд у справах народної освіти в 1910 році у Москві, на який зїхалися представ-

ники всіх губерніяльних та повітових земств, представники деяких міст і духовенства, що стояло на чолі церковно-приходських шкіл, а також представники Міністерства Народної Освіти, своєю авторитетною ухвалою впровадити в народних школах „материнський язик” для різних народностей Росії, дав велику моральну підтримку прихильникам цієї ідеї. І тому вона ширилася серед учительства, знаходила сприятливий відгук серед ліберальної інтелігенції, передусім „інородців”, до яких прем’єр-міністр П. Столипін зачисляв і українців. В Державній Думі П. Столипін виголосив гостру промову проти „материнського язика”.

Змагання за „рідну мову” в народних школах назовні не виглядало ні революційно, ні дуже активно, але воно набувало щораз більше прихильників не лише на Україні, але й в інших краях імперії з неросійським населенням.

На курсах знання української літератури проф. Кудрявців зацуплював учням у такий спосіб, що, говорячи, наприклад, про Гоголя, підкреслював українські впливи на його творчість, а говорячи про Пушкіна, „не забував” згадати Т. Шевченка, Лесю Українку, Івана Франка, Олеса, Марка Вовчка, Винниченка, Грінченка, особливо, тих, чії твори були відомі в їх перекладів на російську мову.

Лекції з історії Росії читав на курсах директор ярославської гімназії Веригін. Під час вечірніх „собеседованій” одна курсистка запитала його:

— Пане професоре! Ви читали нам лекції так, що вони не викликали в нас патріотичних почувань. Чому це так?

— Це вина російської історії, а не моя. Я викладав її без прикрас, такою, якою вона є в дійсності.

Тут треба пригадати, що коли наше земство подало кандидатів на лектора історії проф. Довнар-Запольського а історії літератури проф. Лобо-

ду, то міністерство не затвердило їх, як „неблагонадійних”.

Коли, читаючи лекцію з природознавства, професор Петербурзьких Жіночих Бестужівських курсів Ніконов сказав про певну рослину, що це саме та рослина, яку жиди знайшли в Аравійській пустелі, коли мандрували в „обітовану змлю”, присутній на лекції директор Велий звернувся до курсантів з словами:

— Професор має рацію, що ця рослина подібна до тієї, якою жиди жили в пустелі, але, прошу пам’ятати, вона була чудом послана на землю, бо так сказано в біблій. — Цим він виконав своє завдання цензора.

З історією і географією України на курсах було важче, а тому доводилося зв’язані з цими дисциплінами теми переносити на вечірні „собеседованія” та екскурсії.

Екскурсії провадилися групами з тим, щоб у кожній групі були національно-свідомі українці, які мали ставити провідникам групи певні запитання, що допомагали національно-му освідомленню інших.

Розпочинаючи екскурсію, ішли передусім до місцевої історичної фортеці Олександр-Шанц. Тут була нагода розповісти взагалі про запорізькі фортеці, як їх описував Боплян, про запорізький побут, звичаї. У збудованому за Катерини Другої Війському соборі, що був у тій фортеці, можна було оглядати ікони, написані великим українським малярем Боровиковським. Були там також ризи, чаші, хрести, свангелії та оригінальні образи з запорізьких церков. На деяких були написи, що давали можливість висвітлити деякі фрагменти історії України. Наприклад, у різниці переховувалася свангелія, виготовлена „тчанієм козака Дитяківського куреня Ониська Горбика в городі Києві штукмайстром Золотарьовим”. Цікаво, що останні сторінки цієї свангелії були вирвані. Народні перекази говорили, що там були вклені „права запорізьких козаків на їх

вольності й землі", і що ці документи після зруйнування Січі забрав звідти спеціальний посланець з Петербургу. Це все давало нагоду говорити про українське мистецтво та про відмінність української Церкви від московської.

Посеред Собору, де на стіні був великий напис: „Спасителю рода человеческого Екатерина Вторая посвящаст", знаходилася могила князя Потьомкіна - Таврійського, якого запорожці прозивали Грицьком Нечосою. Ця могила також давала нагоду говорити про колонізацію запорізьких земель різними царськими фаворитами. Між іншим, про могилу Потьомкіна говорили, що там не було його останків, бо з наказу імператора Павла Першого їх викинуто з могили.

У самому місті, в археологічному музею творцем і завідувачем був незабутній Віктор Іванович Гошкевич, учень професора В. Антоновича, від якого він здобув знання української історії та археології і любов до всього українського. Своїми археологічними працями з історії Херсонщини і Таврії він визначився на цілий світ.

В музеї була величезна колекція запорізької старовини, яку найбільше любив В. І. Гошкевич. Він пояснював екскурсантам археологічні експонати з передісторичних часів, показував зуб мастодонта, знайдений в херсонському степу. Потім переходив до скитських часів, часів генуезької та грецької колонізація півдня України, спинявся на козацій та запорізькій старовині. Тут В. І. Гошкевич перетворювався на іншу людину і починав говорити з запалом українською мовою. Екскурсанти не помічали, як минала година, друга... Таким чином у свідомих українців поширювалися й збагачувалися знання з українознавства, а в несвідомих появлялось зацікавлення своїм рідним краєм та народом.

Найбільше екскурсій відбувалося поза містом, особливо на лівий берег Дніпра. Віля самого Херсону, на річ-

ці Кошовій, допливі Дніпра, екскурсанти оглядали великий потьомкінський острів, на якому заарештовано останнього кошового Війська Запорізького Петра Калнишевського. Потім їздили на другий острів, Малий потьомкінський, де були руїни козацьких сторожових постів. З тими островами зв'язано багато легенд і переказів про турецькі напади, про героїську оборону їх запорожцями.

У суботи та неділі відбувалися екскурсії на лівий берег Дніпра. Звичайно починалися вони з руїн Запорізької Січі біля міста Олешок — Олешківська Запорізька Січ. Керував ними В. І. Гошкевич, що був висланий губернатором „за неблагонадійність" з Херсонської губернії і до Олешок міг приїздити лише в приватних справах. Після огляду руїн Січі екскурсанти мандрували вниз понад річку Чайкою і берегом Кардашинського озера по піскових кучугурах, де часом знаходили неконечники стріл зі скитської доби.

Селище Кардашинка, між Олешками та Голою Пристаню, тягнулося вздовж шляху майже на сім верст. Це — колишні — зимівники запорожців Олешковської Січі, тому й хати були тут збудовані далеко одна від одної. Земля тут була піскувата, але врожайна, бо колись лежала вкрита дніпровською водою, отже мала в собі річковий нам'ул. Тут жили нащадки запорожців, що додержувалися старих звичаїв і обочаїв.

Відбувалися екскурсії і до містечка Голої Пристані, при самому гирлі річки Чайки, що впадала в Дніпро. В Голій Пристані були доки, де будували річкові й морські судна, кочерми — ніби середземноморські гондолі, фелюги — середніх розмірів турецькі широкоденні судна, дубки — нащадки запорізьких байдаків. Також будували трамбаки — дво-трищоголові судна з косими вітрилами, шхуни — з прямими вітрилами на форщоглі і з косими на гротщоглі, а також найбільші тут судна бриги — з прямими вітрилами на обох що-

глах. Менші корабельні були в Збурівці, недалеко від Голої пристані, а також в Олешках. Будівничими були місцеві мешканці. Уміння будувати судна передавалося з покоління в покоління.

Цей район разом з містами Миколаєвом і Херсоном називали колись Новою Охтою. Стара Охта недалеко Петербургу, де за Петра Першого розпочато будову російської військової флотії.

Тут була нагода розповісти екскурсантам про те, що на Україні будували морські й річкові кораблі ще тоді, коли на Московщині люди плавали по болотяних річках на своїх „ладях”. Разом з тим була нагода розповісти про запорізькі морські походи.

Одного разу, мандруючи з екскурсантами в околиці запорізького селища Збурівки, де будували дерев'яні морські та річкові судна ще з часів княжої держави України-Руси. Ми ввійшли у невеликий прилісок. Між нами було дві сестри Стрільченкові з Одеси, дівчата, що походили з інтелігентної родини, яка вже давно втратила національну свідомість й стала „общерусскою”. З ними мені часто приходилось говорити на тему „материнський язик у школі”, і вони все намагалися мене переконати, що я та інші „малороси” даремно боронимо право „народної мови” в початкових школах. Це, мовляв, забаганка фантастів-українофілів та мазепинців.

У приліску ми побачили хлопчика років на п'ять і дівчинку років на вісім, що сиділи собі тихенько біля куща. Я сказав одній із Стрільченкових:

— Ось маєте нагоду переконатися, як розуміють російську мову українські діти. Ідіть і поговоріть з ними!

Сестри Стрільченкові і ще кілька вчителів подалися до дітей.

Одна Стрільчинкова підійшла до дівчинки і заговорила до неї російською мовою. Дівчинка мовчки дивилася на неї, а хлопчик насупився і

почав сіпати сестру за рукав, мовляв, ходім звідси. Обом мовчали. Я вирішив, що тепер настав мій час, підійшов до дітей і заговорив по-українському до дівчини, називаючи її навздогад Оленкою:

— Чого тут сидиш, Оленко? Може на кого чекаєш?

Дівчинка мовчала, не реагуючи на мої слова, а хлопчик ще більше насупився. Тоді я запитав дівчинку, кудюю можна пройти до села. Дівчинка нічого не відповіла, а хлопчик несміливо промовив:

— Вона німа...

— То може ти, Івасю, скажеш, як пройти до села? — спитав я. — Я тобі за це дам п'ятака і ти купиш пряників собі й Оленці.

Хлопець веселіше подивився на мене, а вчителі і вчительки, стоячи осторонь, з цікавістю приглядалися. Я дав хлопцеві мідного п'ятака. Тоді він розповів мені, що дівчину звать Марійка, і „вона татова”, а його звать Миколою і він „мамин”. Після того по-дитячому пояснив, що тато жонатий з його мамою, а Марійчина мама вже давно померла. Я присівся ближче до хлопчика і повів з ним розмову.

Він розповів, що тато поїхав до Херсону, а приїде п'ятий і буде бити маму, а опісля і їх, дітей. Простою дитячою мовою п'ятилітня дитина розповіла про трагічне життя бідної селянської родини, а на запитання в „общепонятній мові”, що їх ставили вчительки, не відповідав і мовчки дивився на „панночок”, не розуміючи, чого вони хочуть від нього.

Отой п'ятилітній хлопчик показав тоді не лише сестрам Стрільченковим, а й всім іншим, які чули нашу розмову, що „материнський язик” селянські діти розуміють краще, як „общепонятний”.

Цей випадок викликав на вечірніх зборах курсантів широкі дебати і дав можливість українцям переконати не одного в правильності їхньої позиції щодо „материнського язика” в народній школі.

Здавалося мені, що й старша сестра, Ніна Стрільченкова, змінила свою думку відносно викладової мови в школі. Вона вчителювала в околицях Одеси і часто бувала в Одесі, де жили її батьки. Я спитав її, чи виїздила вона за межі України. Вона сказала, що бувала в Криму, на Кавказі, але на Московщині не була. Я приобіцяв влаштувати її на загальноосвітніх курсах для кращих учителюк народних шкіл, які відбувалися щороку в Петербурзі при Вищих Жіночих Бестужівських курсах. Земства і міські самоврядування посилали на ті курси своїх учителів, оплачуючи їх подорож і прожиток. Стільченкова охоче погодилася, я поставив їй лише одну умову: крім загального формального звіту про курси, вона мені розповість свої враження з Росії.

Повернувшись з Петербургу, Ніна Стрільченкова склала широкий звіт про курси, зокрема їх педагогічну сторону. Я запросив її на вечерю до ресторану, і вона, червоніючи від ніяковості, розповіла про свої спостереження над пасажирами в потязі і взагалі людьми, з якими вона зустрілася поза межами України. Земство оплачувало їй подорож з Одеси до Петербургу другої класи, але вона, щоб заощадити трохи грошей, взяла

пляцкартний білет третьої класи. До Воронежа їхала спокійно, ніхто її не турбував. Але вже за Воронежем до вагона всіла ватага москалів-„штукачуров“. Вони вдерлися в переділ, де сиділа Ніна, і почали домагатися, щоб вона відступила їм своє місце. „Бариньки можуть і постоять, а рабочему человеку нужно посидеть“, заявив один з них. На її протести, що, мовляв, вона та інші пасажирки заплатили за свої пляцкарти, вони лише брутально лаялись і насміхались. Кондуктор спробував був виставити непрошених пасажирів, але це викликало з їх боку ще більшу лайку і погрози. Нарешті Стрільченкова попросила кондуктора знайти їй інше місце за додаткову плату. Але й там вразила її хамуватість і некультурність пасажирів — представників „великого російського народу“.

Закінчуючи розповідати свої враження, Ніна сказала мені:

— Ви маєте рацію: в Росії живуть під кожним оглядом інші люди. Але, щоб бути свідомим українцем, треба національну свідомість набувати з коліски. В зрілому віці вже пізно, і тому доведеться мені лишитися „общерусскою“. Правда, я тепер признаю рацію українцям в їх культурній пропаганді!

СОВЕТСЬКА БІОГРАФІЯ ІВАНА ФРАНКА

Написав Лука Луців

Дослідники Франкової творчості відчували брак поєтової біографії. Правда, сам Франко дав кілька своїх автобіографій, але вони були закороткі і тільки загально інформували про його життя. Відомий дослідник Франкової творчості акад. Михайло Возняк написав життєпис І. Франка на кілька сот сторінок, але його чомусь не надрукували. Мабуть, уважали, що Возняк не написав Франкової біографії так, як треба Москві. А Возняк мав найбільше даних на те, щоб найкраще написати Франків життєпис: він докладно використав поетів архів у Львові, написавши коло 300 праць про автора „Мойсея”.

Завдання написати біографію І. Франка дістав молодший підсоветський франкознавець Іван Басс,* автор праці про прозові твори І. Франка, в якій натягнув всі Франкові прозові твори на копито реалізму і зробив автора „Великого шуму” і „Перехресних стежок” предтечею теперішнього советського реалістичного напрямку — єдино дозволеного у „вільній країні рад”, т. зв. соціалістичного реалізму.

**

Треба ствердити, що І. Басс знає увесь матеріал, на основі якого пише, але замовчує те, що не відповідає вимогам советської московської ідеології. А ці вимоги такі: кожний український письменник давнішої доби має бути політичним москвофілом і

домагатися, щоб Україна була завжди об'єднана з Росією; він повинен бути атеїстом; він має любити російський нарід та його передову культуру і бути під впливом російських письменників.

Не маючи місця на те, щоб докладніше обговорювати Бассову „Біографію” Франка, звернемо увагу на місце, де він перекидає правду, і на його речеві помилки. І так Басс пише, що в „базелянському монастирі ордену василіян у Дрогобичі . . . всі викладачі, крім учителя „красного писання” були монахи-єзуїти”, що є нісенітницею, бо там були самі Василіяни, і Єзуїти не мали там що робити. Франко згадує ще про одного світського вчителя в цій школі і дуже його хвалить.

На 25-й сторінці Басс пише про Яська Романовського, — товариша І. Франка в „цьоці” Кошицької, а в дійсності це був Ясько Романський. Так само звався і його батько на ст. 26. На 31 ст. надруковано між письменниками „Кляйота” — замість „Кляйста”.

На 49-й ст. Басс вичисляє вірші, які Франко друкував в 1875 р., але не згадує вірша під заг. „Хрест”, який Франко написав „на просьбу питомців Духовної семінарії у Львові — як привіт митрополитові Йосифові Сембратовичеві в день його імени”.

*) Іван Басс. ІВАН ФРАНКО. Біографія. Видавництво „Наукова Думка”. Київ, 1966, ст. 256.

Ось початок цього вірша, який міг би компромітувати Франка „атеїста” серед підсовєтських читачів, тому Басс його не згадує:

*Хреста нас знаменем хрестили,
Ростем під знаменем хреста;
З хреста пливуть всі наші сили
І віра наша пресвята.*

**

Сам Франко назвав свою першу повість „Петрії й Довбуцуки” „документом молодечого романтизму”, а Басс гадає, що в цій повісті вже є „еволюція естетичних поглядів Франка і рішучий поворот від романтизму до реалізму” (ст. 58).

Автор написав на 70-ій сторінці, що Франко під час побуту в тюрмі 1877 і 1878 рр. „створив низку віршів, що увійшли у цикли „Скорбні пісні” та „Тюремні сонети”, що не згідне з правдою, бо всі сонети в „Тюремних сонетах” написані під час побуту в тюрмі 1889 р., як про це свідчать дати під кожним сонетом.

На ст. 75-ій надруковано „Площєнський” замість „Площанський”.

І. Басс на 65 ст. написав, що „настільною книгою у Франка став „Капітал” К. Маркса та „Маніфест Комуністичної партії”.” Та на 85-ій ст. він мусить признати, що Франко не міг дати Ользі Рошкевич „гідної відповіді про майбутнє соціалістичного суспільства”. Це було в 1878 році, Басс нічого не згадує, як Франко дивився на „соціалістичне суспільство” пізніше, при кінці 90-их років та на початку 900-их років. Та ми про це пізніше згадаємо, бо Басс торочитиме про Франків марксизм і тоді.

На 91-ій ст. надруковано титул твору „Неохочений” замість „Знеохочений”.

Автор мусить признати, що Франко „не виявив марксистського розуміння у визначенні робітничого класу, до якого зараховував і бідного ремісника, і бідного селянина. Нечітко були зформульовані окремі питання з марксистської політекономії. Франко,

Іван Франко в юнацькі роки

наприклад, говорять у своїй статті про вартість робітничої праці тощо. Проте в цілому брошура активізувала діяльність робітників, виховувала почуття непримиренности до капіталістів”. (Це відноситься до брошури „Про працю”, видану 1881 р.)

Басс наводить уривки вірша „Моя любов”, але не згадує вірша „Не пора, не пора, не пора москалеві й ляхові служити”, який написаний того ж самого 1880 року, що й вірш „Моя любов”. Не наводить автор і Франкового вірша з 1883 р., який називається „Розвивайся, ти високий дубе”, в якому є така строфа:

*Чи ще ж то ви мало наслужились
Москві і ляхові?*

*Чи ще ж то ви мало наточились
Братерської крові?*

Басс підкреслює, що Франко дбав про те, „щоб поліпшити долю трудящих”, але не бачить того, що поет думав і про власну хату, про свою Україну:

*Пора, діти, добра поглядіти
Для власної хати,*

*Щоб газдою, не слугою
Перед світом стати!*

Поет кликав до об'єднання не на соціальної, а національної основі, що тепер в поневоленій Україні називається „буржуазним націоналізмом”. Ось ця буржуазна срьє у Франка в поезії з 1883 р.:

*Єднаймося, братаймося
В товариство честне,
Хий братерством, щирими трудами
Україна воскресне!*

Нехай читач не дивується, що наводимо уривки Франкових поезій, але в книзі Басса повно цитат із Франка, та лиш таких уривків, які мають показувати Франків марксизм, а ми хочемо вказати на те, що поет думав увесь час про „нашу хату”, в якій мають панувати українці. Ось кінець „Січового маршу”, який написав Ів. Франко 1906 р.:

*Гей, Січ іде
Підківками брязь!
В нашій хаті наша воля,
А всім зайдам зась!*

М. Драгоманов гостро картав Франка за те, що працював в „народовський” пресі („Діло”, „Зоря”). Басс пише про це таке: „Корисність Франкової роботи у народовців добре розуміли найближчі його соратники О. Терлецький, М. Павлик, молоді його друзі У. Кравченко, Н. Кобринська, В. Стефаник, з якими він у цей час листувався”. Тут Басс собі фантазує, бо В. Стефаник в 1883 році мав 12 років і тоді не знав ще зовсім Франка!

На ст. 167-ій Басс пише, що Франко „критикував прагнення народовців відірвати Україну від Росії і кинути трудящих України в пазури німецького імперіалізму, віддати на погалу польській шляхті”. Так мав писати Франко в статті, яку переслав редакції „Зорі”, яка її не надрукувало. Було це в 1889 р. Басс не наводить дослідних уривків із цієї статті, тільки

переповідає її „своїми словами”, що, мовляв, Франко „говорив про кровні нерозривні зв'язки двох народів — російського і українського”. Тут вистачить пригадати ті патріотичні пісні Франка, які недавно ми згадували і яких не добачив Басс...

Москвофільство Басса видко і з того, що він на 170-ій ст. майже в цілості наводить Франків протиавстрійський сонет „Багно гнилеє між країв Європи”, кажучи, що в ньому поет „створив реалістичний образ Австрійської імперії, яку назвав тюрмою народів”, але навіть словом не згадає Басс про Російську імперію де „на всіх язиках все мовчало”, хоч Франко написав сонет „Росіє, краю туги та терпіння”, в якому „тремтить вся сила краю, мов заклята” і де „діти-голуб'ята дають сигнал до кровопролиття й бою”.

Автор точно реферує про те, які то зв'язки з російськими соціалістами мав Іван Франко, як він пропагував російську культуру на сторінках журналу „Життя і Слово”, як захоплювався вченням Маркса й Енгельса. Та Басс не добачив Франкової статті в цьому ж „Житті і Слові” під заг. „Соціалізм і соціал-демократизм” (том VI, ст. 265-292), в якій Франко критикував „науковий соціалізм” Маркса-Енгельса. „Не знає” Басс і того, що Франко написав про соціалізм в „Передмові” до поетичної збірки „Мій Измарагд”, де поет назвав соціалізм „формальною релігією, основою на догмах ненависти та класової боротьби”, і заявляв, що він „ніколи не належав до вірних тої релігії”. І. Басс знає написати таке: „Франко відстоював економічне вчення Маркса, яке він завжди гаряче пропагував”. І це все...

І. Басс твердить, що в статті І. Франка під заг.: „До історії соціалістичного руху”, надрукованій в „Літ.-Науковому Віствіку (1904), де Франко доводить, що Маркс-Енгельс написали свій Комуністичний Маніфест” в 1849 р. на основі маніфесту фур-

ериста Віктора Консідерана, — видно „втручання редактора ЛНВ проф. М. Грушевського”. Хто прочитає цю статтю, той побачить, що Басс фантазує. В статті Франка є цілі сторінки, надруковані побіч як уривки, схожі змістом, з обидвох маніфестів. На думку Басса „Франко художньо осмислив одну з найактуальніших проблем суспільно-політичного життя в період революції 1905 року в Росії, а саме: роль вождя і народних мас у боротьбі за визволення народу. В образі Мойсея поет показав вождя, що віддає сили народові, боротьбі за перемогу його справи”. Отже, поема „Мойсей” говорить про російську революцію...

Басс твердить, що „Франко викрив підступну політику польської шляхти і українських націоналістів і довів, що між українськими і польськими трудящими немає і не може бути ворогування”.

Франко не обманював себе спільними інтересами польських і українських трудящих, бо він на своїй шкурі відчув прихильність польських трудящих, які хотіли його вішати на львівській ліхтарні. Поет писав у вірші „Ляхам” таке:

*Братаймось, як з рівними рівні,
А не як пани і піддані!
Користі хай в'яжуть нас спільні,
А не пересуди погані.
І кожний на своєму полі
Для себе і жиймо й працюймо
Для власного щастя і долі!
Рятуймо в біді та тямуймо
Докладно слова ті хороші:
„Брат братом, а бриндзя за гроші”.*

Теперішня ситуація така сама, як була в 1882 р., коли Франко писав свій вірш „Ляхам”:

*Сусіди обох нас з тобою
І тиснуть, і днуть, брате ляше,*

але І. Басс говорить про приязнь між Москвою й Варшавою та Києвом.

В 1904 р. Франко написав „Терен у

Іван Франко в студентські часи

нозі” з підзаголовком „Оповідання з гуцульського життя”. Басс не згадує під 1904 р. цього оповідання, але під 1907 роком пише, що „серед поетичних творів визначною була поема „Терен у нозі”, над якою Франко працював протягом усього року” (ст. 228). Про оповідання „Терен у нозі” підсоветські франкознавці не радо згадують, бо в ньому говориться про „ласку Божу”, яка являлася гуцулові Миколі Кучеранюкові, як „осторога для його душі”. І. Басс вифантазував історію про „поему”...

В 1908 р. Басс додає до „творчого доробку Франка” оповідання „Некаче сон” та „Син Остапа”, які є дуже слабкими творами, бо Франко вже був тоді хворий.

Басс не хоче цього знати, що викінчений в 1908 році „Нарис історії українсько-руської літератури” розчарував був всіх, які сподівалися від Франка чогось ліпшого після того, як він раніше був опублікував розвідку „Теорія й розвій історії літератури”. „Нарис історії...” не відповідав тим

вимогам, які Франко поставив був авторам історії літератури. Басс твердить, що це сам М. Грушевський не хотів друкувати цього наукового твору Франка. Це неправда. Сам Франко писав, що „мало який твір не тільки в нашій, але і в інших письменствах був писаний серед таких прикрих і важких обставин, як отсей мій „Нарис”.”

**

Автор нотує, що 1911 р. вийшла Франкова збірка поезій „Давні й нові”, в якій були давніше друковані поезії і ще недруковані. Басс підкреслює, що в цій збірці Франко передрукував поезію „Обриваються звільна всі пута, що зв'язали нас з давнім життям”, але Басс не згадує таких релігійних творів, як „Два чуда св. Николая” та легенду „Рука Івана Дамаскина”. Перші дві легенди написані 1904 року, а третій вірш був друкований в „Читанці руській для 2-ої класи середніх шкіл” у Львові 1907 року. Очевидно, що Басс не може компромітувати Франка і тому не згадує тих творів, в яких поет зма-

Дім при вул. Понінського у Львові,
що в ньому жив Франко

лює релігійні теми, в яких творить чуда св. Николай, рятуючи для мате-

рі втоплену дитину. Вістка про це:

[Русь святую,
Гознеслася на весь Київ, на всю
Як Пиколай з Дніпра витяг
[дитину малую.

Автор чомусь то на двох місцях пише про 40-літній ювілей літературної творчості І. Франка: на ст. 235 і 236 і пізніше на 239-240.

В серпні 1914 р. захопила війна Івана Франка в селі Криворівня на Гуцульщині. Басс пише, що Франко говорив селянам, що війна „може принести волю трудящим”, і признався, що „він покладає велику надію на Росію, бо там є велика людина, яка дбає за волю трудящих усіх національностей” (ст. 243). Таку байку пускає Басс, не подаючи джерела, звідки він її взяв. „Велика людина” — це Ленін, який не був тоді в Росії.

Басс на 243 ст. називає селянина гуцула „В. Якибюком”, а на 246 ст. він переіменився на „В. Якибенка”, що свідчить про поверховність праці автора.

Басс немає відваги написати, що Франко в 1915 і 1916 роках жив у Захисті Українських Січових Стрільців у Львові, і пише, що „де була львівська лікарня-притулок”.

Автор наводить уривки віршів Франка з 1916 року, в яких поет висловлював свою віру в краще життя по війні, але він не згадує поезії, що її власною рукою викаліграфував поет 14-го листопада 1914 року, в якій розказується про це, як „два українські четарі” в горах Карпатах взяли в полон „дві сотні москалів”. Цей вірш кінчається:

Вискочили два четарі, при їх
[ружьях стали
І дві сотні москалів у полон

[забрали.

Цікаво, що ніхто з советських українських франкознавців не згадує про цей Франків вірш, боячися знеслави-

ти російську царську армію, що тоді старалися поневолити західні українські землі. В Українських Січових Стрільцях служила та молодь, яка виховалася на творах Івана Франка. УСС піклувалися поетом в своїм Захисті у Львові впродовж останніх місяців його життя. В рядах УСС воював і один із синів поета — Петро Франко. УСС-Стрільці несли домовину автора „Мойсея” під час його подорожі у Вічність.

Очевидно, про це не може ніхто писати тепер в поневоленій Україні, навіть поетів син Тарас пише в книзі „Про батька” про те, що бачився з батьком в 1915 році „у військовому госпиталі у Львові на вулиці Петра Скарги”, і не каже, що це був Захист УСС. Тарас Франко ще додає до цього таку заввагу:

„Яка іронія долі! Людина, яка не бажала служити військовій машині гнобителів, останні дні свого життя перебувала серед військових”.

Можна б тут парафразувати слова малого сина великого батька таким способом:

„Яка іронія долі! Людина, яка дочекалася того, що її ідеї гимну „Не пора, не пора, не пора” взялася зі зброєю в руках здійснювати молодь в лавах Українського Січового Війська, але її рідний син соромиться до цього признатися”...

**

Як бачимо, то Іван Басс старався так написати Франкову біографію, що вона вдовольнить Москву.

Франко увесь час вивчає Маркса й Енгельса, хоч деколи „не зрозумів цієї науки”. Басс мовчить про це, що Франко розійшовся навіть із тим соціалізмом, яким захоплювався в 70-их і 80-их роках.

В Бассовій біографії Франко сто відсотковий політичний москвофіл і мріє про те, щоб Україна була з Москвою, хоч і написав „Не пора”, чого не знає Басс...

Той сам Басс представляє Франка повним атеїстом, не згадуючи про те,

*Іван Франко з дружиною
Ольгою Хоружинською*

як цей атеїст міг писати релігійні поезії та оповідання.

Басс цитує А. Кримського, який в 1940 р. сказав на могилі Франка у Львові, що „Франко вірив, що врятування прийде з півночі, що московський витязь Святогор, який дримав у печері, прокинеться, прийде і звільнить галицьку Русь”.

Очевидно, що ані Басс ані Кримський не подали, коли це Франко висловив був оцю свою віру в московського національного героя. Не подали, бо і не могли цього зробити. Але ми доповнимо цей брак і покажемо, як Франко передбачав знущання „півночі” і різних московських Святогорів над українським народом.

І. Франко в праці „Що таке поступ”, виданій 1903 р. в Коломиї, писав про „необмежену силу держави” в комуністичному ладі, яка мала б „статися всевладною панєю над життям усіх горожан”. Франко признавав, що є „дещо привабливого в та-

кім погляді, особливо для бідних людей нинішнього часу". Але він додавав, що така „народна держава” (большевики звать її „робітничче-селянською”) була б „страшенним тягарем для кожного поодинокого чоловіка”. Він писав:

„Власна воля і власна думка кожного чоловіка мусіла б щезнути, зашистити, бо ану ж держава признає її шкідливою, не потрібною. Виховання, маючи на меті виховувати не свободних людей, але лише позитивних членів держави, зробилось би мертвою духовою муштрою, казенною. Люди виростали б і гнили б в такій залежності, під таким доглядом держави, про який тепер у найабсолютніших поліцейських державах нема й мови. Народна держава стала б величезною народною тюрмою” (ст. 112 в книжці „Іван Франко про соціалізм і марксизм”. В-во „Пролог”, 1966. Впорядкування, вступна стаття і довідки Богдана Кравцова).

Далі Франко запитував, хто був би сторожем при цій „народній тюрмі”, і відповідав, що соціал-демократи про це не говорять виразно, та в усякім разі ті люди мали б в своїх руках таку величезну владу над життям і долею мільйонів своїх товаришів, якої ніколи не мали найбільші деспоти, і стара біда-нерівність вигнана дверми вернула б вікном: не було б визиску робітників через капіталістів, але була б всевладність керманічів — усе одно, чи родовитих, чи вибраних (Франко не передбачував „виборів” із одним списком кандидатів — Л.Л.) — над мільйонами членів народної держави” (там таки, ст. 113).

І Басс при кінці Франкової біографії наводить слова акад. А. Кримського про те, що Франко був би щасливий, якби міг бачити те „чудо”, яке здійснив московський витязь Святогор, що „звільнив галицьку Русь”.

А ми кінчаємо свої завваги про книжку І. Басса тим, що наводимо передбачення Івана Франка про те,

як виглядатиме „народна держава”, яку збудували вогнем і мечем в Україні, і яку в 1939 р. поширили і на Галицьку Україну.

Басс знає ту працю І. Франка, з якої ми взяли повищі уривки. Та він вдас, що її ніби не було, і пише те, що може подобатися Москві, яка використовує прізвище Івана Франка на те, щоб закріплювати владу Москви в Україні.

Чи можна мовчати, читаючи такі „наукові” твори, які видає Видавництво „Наукова Думка” в столиці України — Києві? На 2-ій ст. цієї книжки зазначено, що „на великому фактичному матеріалі показана багатогранна діяльність Івана Франка — геніального письменника, вченого та визначного діяча визвольного руху”.

Іван Басс вибирав із того фактичного матеріалу тільки промосковські родзинки, він не бачив того, що не подобається „москалеві й ляхові”, він не згадав оповідання І. Франка „Як русин товкся по тім світі”, в якому автор „Мойсея” представив в жартівливій алегорії, як татари, поляки й москалі руйнували Україну. Найгрізнішим для України представлений москаль, який вирішив був так діяти, щоб український нарід „стратив віру у своє власне існування”. Лікар-москаль старався вбити в українському народі „в найвищій мірі розвинену незалежність”, або „манію автономіку”.

Чи і тепер не діє оцей лікар-москаль, що хоче знищити в нашому народі почуття „розвиненої незалежності” та „манію окремішності”?

Та цього не може писати Іван Басс, і в цьому трагедія того, що мало б бути українською наукою. Наука шукає правди. Ми бачили, що її нема в праці Басса про життя Івана Франка.

Басс служить Москві, хоч і пише українською мовою. В цьому найбільша трагедія українського народу...

ТАРАС ШЕВЧЕНКО — СКУЛЬПТОР

Написав Андрій Німенко

Тарас Шевченко був розмаїто обдарований і винятково працьовитий маляр.

У своїх спогадах Є. Косарев розповів, як під час однієї вечірки „...Маввський підійшов до Шевченка, цокнувся з ним і правду сказав: „Багато чим тебе, Тарасе Григоровичу, наділив Бог: ти й поет, і маляр, і скульптор, та й ще як виявляється актор...”

З листів, щоденника, повістей Т. Шевченка видно, що скульптура певний час не абияк цікавила Тараса Григоровича, і він займався нею вельми продуктивно. Досі дослідники творчості Шевченка про це кажуть побіжно, між іншим.

Мене зацікавила доля Шевченка-скульптора після перегляду історико-біографічного фільму „Тарас Шевченко” І. Савченка, де зроблено спробу до певної міри реконструювати Шевченкову скульптуру. В літературних джерелах про Шевченка як скульптора згадується лише у відомій праці Марієти Шагінян „Шевченко” (1941) та невеличкій статті Володимира Волянського в журналі „Образотворче мистецтво” (1939). Однак, питання про Шевченка-скульптора та про його ставлення до скульптури взагалі досі лишається нез’ясованим.

Шевченко вперше почав займатися скульптурою на засланні, у Новопетровській фортеці, де особливо ретельно стежили за тим, щоб він не порушував жорстокого вироку Ми-

коли І про заборону писати й малювати. Як тільки Шевченко повернувся з Аральської і Карабутацької експедиції (1853 року), згори наказано перевести його з Орської кріпости в далеку Новопетровську і стежити, щоб у нього не було навіть матеріалу для малювання. „Шість років уже минуло, — пише Тарас Григорович С. Артемовському 15 червня 1853 року, — як я мучусь без олівця і фарб”. „...Дивитися і не сміти малювати це ж мука, яку зрозуміє тільки справжній мистець!” Про заборону ліпити не було сказано нічого. Шевченко скористався з цього. Знайшовши поблизу фортеці добру для ліплення глину, з властивим йому завзяттям взявся до роботи. А про те, що скульптура завжди його вабила, видно хоч би з повісті „Капітанша”.

До заслання ліпити Шевченкові не доводилось, хоча скульптурні взірці знав добре: в Академії Мистецтв змальовував клясичні постаті, анатомічні гіпсові зразки. Але практично з технікою ліплення він був мало обізнаний. Шевченко пише до своїх приятелів у Петербург (зокрема до С. Артемовського), щоб вони порадили, як ліпше взятися за цю справу, просить вислати йому підручник фізики, деякі форми, щоб вилити з них фігури та вчитися на них замість натури.

У тісній казармі, що правила йому за майстерню, умови для ліплення були вкрай погані. „Про модель і говорити нічого”, — скаржився він у

листах. Та, поборюючи труднощі, Тарас Григорович виліплював з глини невеличкі фігурки, навіть цілі групи, які „досить охоче розкупували офіцери”.

Влітку 1853 року він створив барельєф „Трію” і писав Артемовському 15 червня в Петербург, що хотів послати йому, та боявся, що пошта не довезе „таку крихку річ”. Крім того, вважаючи свої спроби в новому для нього жанрі не цілком задовільними, Шевченко соромився посилати другові свою першу скульптуру, за його словами, „нікчемний первисточок-барельєф. А от, дасть Бог, навчуся, — писав він, — то виліплю другий — так той уже тоді заллю стеариною та й пошлю тобі...”

В листі до Бр. Залеського з 10 лютого 1855 року Шевченко писав: „Ти мені докоряєш, чому я тобі не прислав „Трію” або „Христа”; ці речі поштою посилати не зручно, а оказії тут дуже рідкі, або, краще сказати, їх зовсім не буває. Я почав ще ліпити, в пандан Христові, Івана Христителя на текст „Глас вопіючого в пустелі” і мені страшенно хотілося б весною ж переслати тобі хоч форму, але не бачу можливості”.

У своїх коментарях до листів Шевченка Бр. Залеський, поет і маляр, так описує барельєф з гіпсу: („Трію”) „Так Шевченко назвав плоскорізьбу з гіпсу, котру нам прислав. Представляла вона нутро киргизької кибитки, в ній киргиз грас на „балалаю”, киргизянка меле на жорнах, а третє — теля... Продалось се без труда і я послав йому гроші”.

Спочатку для ліплення поетові служила глина. Для формування він не мав алябастри чи гіпсу. Дістати ці матеріяли ніде було, та й нізачо, тому Шевченко зацікавився новим способом, — виливанням скульптур з гутаперчі.

Про це Шевченко знову ж таки писав Артемовському:

„Я вже думав був влаштувати собі невеличкий гальваноплястичний апарат, так що ж! У великому місті

Астрахані, опріч кумису (кобиляче молоко — ред.) та тарані, нічого дістати не можна, навіть немуравленого горщика, який при цій справі необхідний, а про мідяний дріт і не чувала Астрахань. Оце так місто! Справжнє східне, або, краще сказати, татарське. Я ще прошу К. І. (Іохима,) чи не повідомить він мене про свої практичні засоби щодо гальванопластики, бо я, крім фізики Писаревського, нічого не маю, а в ній говориться про цей предмет занадто ляконічно”.

Влітку 1853 року Шевченко, завдяки академікові К. Беру, через його камердина Петра передав дещо з своїх скульптур у Петербург С. Артемовському, але воли, певно, побилися в дорозі й загинули назавжди, а були не в копіях, а в оригіналі. Для того, щоб вилити копії, Шевченко не мав ні грошей, ні матеріялів. Він писав:

„... Виліпите, то ще якнебудь виліпив, а вилить і досі не вмю, і не те, правду сказати, що не вмю, але матеріялу доброго ніде взяти, сиріч алябастри... на той рік, Бог дасть, пришлю щонебудь краще, і то тоді тільки, як достану алябастри з тієї поганої Астрахані”.

Пробував Шевченко ліпити і з воску, але нічого не виходило, тому що перед очима не було „нічого доброго, скульптурного...” (тобто моделі — А. Н.).

Відтак Шевченко змушений був просити К. Іохима (через Артемовського) надіслати йому зразки: „малесенький бовванчик (статуетку) або барельєфник якийнебудь з купідонів своєї фабрики гальваноплястичної; йому воно не дорого коштуватиме, а мені буде великий подарунок”. „... Мені, ти знаєш, рисовать запрящено, ліпите — ні, то я і ліплю, а кругом себе не бачу нічого, проч степу та моря: то хотілося б хоч подивитись на щонебудь хороше!”

Про ці свої зайняття скульптурою Шевченко згадує протягом трьох років. Яких результатів, успіхів він досяг у цій умілості, невідомо, але, як

бачимо, він завжди терпів недостачу матеріалів і недостачу в моделях.

У своїх спогадах капітан К. Герн, який давав притулок Шевченкові в Оренбурзі, розповідає, як Шевченко займався в Новопетровській кріпості скульптурою:

„Першою спробою були два барельєфи: один зображав внутрішній вигляд киргизької кибитки з двома сидячими фігурами, чоловіком і жінкою: другий — Спасителя, який молиться, кілька виливок цих барельєфів він прислав оренбурзьким своїм друзям, а мені — самі форми їх. На жаль, я їх не взяв з собою в Орду, а залишив у себе на хуторі, а можна було б на пам'ять друзям його вилити цих барельєфів скільки завгодно”.

На жаль, і форми, передані Шевченком капітанові Герну, загинули.

В своїх публікаціях М. Шагінян і В. Боцяновський відзначають, що у форті Олександрівському Шевченко робив спроби в орнаментиці, а також виліпив двох левів, які стояли „при вході в будинок коменданта Ускова”. Однак, ці повідомлення потребують ще перевірки.

З листування постового можна зрозуміти, що техніку нової для нього скульптурної справи він, нарешті, освоїв добре, бо коли Б. Залеський, будучи в Оренбурзі, зайнявся скульптурою, Тарас Григорович надсилав йому з Новопетровської фортеці практичні поради щодо процедури вилівання. „До змащування форми, — писав він у листі Залеському, — уживається олива з лосм до половини. Алябастер і гіпс розводять густо, як звичайну сметану і, залишивши форму треба дати три доби сохнути в сухому місці або на сонці. Після трохи підігрівати над вогнем і зараз же легенько відділити предмет від форми, але тут значну роль грає досвід”.

З листів до Артемовського, Залеського, із спогадів полковника Косарева, який служив у Новопетровській фортеці відомо, що Шевченко виліпив чимало скульптур. Деякі були

*Т. Шевченко — Автопортрет
з часів заслання 1849-50 рр.*

релігійного змісту: зображення Ісуса Христа, який сидів у терновому вінку, біля нього — два мучителі (один з них, присівши навколішки та висолопивши язика, драгував Христа, другий стояв ззаду і бив Христа кием по спині).

Інші скульптурні групи („Тріо”) зображували жанрові сцени з життя киргизів... Шевченка вабили саме жанрові сцени, реальне відтворення праці, побуту, людських взаємин, — тобто те, що якраз добре вдається в скульптурі малих форм.

Звернення Шевченка до жанрової скульптури на той час було новим, сміливим явищем у плястичному мистецтві. До цього майже не знаходимо прикладів в історії російського та українського мистецтва, де б поза академічними програмами, скульптори виконували композиції, взяті з ре-

*Тарас Шевченко після заслання
Автопортрет, 1857 р.*

ального життя, з навколишньої дійсності.

Спогади Є. Косарева („Основа”, 1862) дозволяють гадати, що серед ліпних робіт Т. Шевченка було ще багато інших побутових сцен і типів. Чимало невеличких статуєток, скульптурних композицій стояло в його майстерні уже в Петербурзі, де він жив після повороту із заслання. Довідусмося про них з описів речей поета, які залишилися після його смерті і були колись у збірці Лазаревського в Нижньому Новгороді.

Крім 20 алябастрових відливів з античних камей, рук і ступнів ніг, можливо, вилитих самим Шевченком, в списку згадані: поясне зображення напівпостаті Венери, торс Венери, барельєф, маска і сім алябастрових постатей — одаліска або туркєня, голова Марії, жінка в танці, німфа, два купідони, русалка, що гойдаєть-

ся, дві голівки, коза з козеням, Венера Мілоська.

Усі ці речі давно загинули. Цілком можливо, що русалку, козу з козеням чи одаліску зробив сам Шевченко, бо, порівнюючи сюжетні скульптури, виконані ним на засланні, і ті, що були в нього в Петербурзі, з його малюнками, бачимо, що теми цих творів збігаються. Серед скульптур, що стояли в майстерні, бачимо і Русалку (порівняймо її з сепією „Русалка”), і Одаліску (порівняймо аквабелі „У гаремі” і „Одаліска”, офорт „Одаліска”). Серед ілюстрацій Шевченка є чудова сепія: киргиз сидить у юрті і грає на домбрі, коло відчинених дверей сидить його жінка й меле зерно, біля неї теля, трохи далі — корова. Ця група нагадує скульптуру „Трос”, описану Бр. Залеським.

Для мистецтва в той час, коли Т. Шевченко починав учитися в Петербурзькій Академії Мистецтв, і навіть після повороту з заслання, характерний був академічний класицизм. Впливами академічного класицизму позначено чимало творів Шевченка.

В дусі класичної традиції були виконані його скульптури „Тріо” та янголи, яких він ліпив з купідонів К. І. Іохима.

Шевченко, як і його вчитель Брюллов, захоплювався творчістю славетних майстрів Гвідо Рені і скульптора П'єтро Танеріні. Захоплення картиною Гвідо Рені „Христос у терновому вінку”, яку він знав і дуже любив (про це Шевченко свідчить у повісті „Художник” та в Щоденнику), напевне відбилася якоюсь мірою і на його скульптурній композиції „Христос”.

Судити про те, чого добивався Т. Шевченко, працюючи над своїми скульптурними творами, можна лише з його листів, а також з висловлювань про твори інших майстрів. Так, у повісті „Художник” мистець захоплюється і класичним Бельведерським торсом, і жанровою статуєю молодого рибалки скульптора Петра

Ставассера. „Він виконав круглу статую молодого рибалки і як виконав! — пише Шевченко. — Просто розкіш: затаївши подих, живе обличчя стежить за рухом поплавця”. Але друга робота Ставассера — „Русалка” — мистцеві страшенно не сподобалась, як, між іншим, і пам’ятник Крилову роботи Клодта (Літній сад у Петербурзі).

„Відний барон Клодт! — пише Т. Шевченко в Щоденнику 30 квітня 1857 року. — Замість величної старої людини він посадив лакея в навковому сюртуку з азбукою і указкою в руках. Барон без умислу досягнув мети, виліпивши таку жалюгідну статую і барельєфи саме для дітей, але ніяк не для дорослих. Відний барон! Образив ти великого поета і також без умислу”.

Реаліст у своїх малярських працях, Шевченко, очевидно, такі ж вимоги ставив і до скульптури. Натуралістичний пам’ятник Крилову був далекий від справжнього реалізму і разом з тим позбавлений строгої класичності. І через це Шевченко суворо засудив той монумент.

Повертаючись із заслання, Тарас Григорович зупинився в Казані перед пам’ятником Державіну, спорудженим за проєктом архітектора К.

Тона, і дуже шкодував, як видно з запису в Щоденникові з 19 вересня 1857 року, що монумент „співця Катерини” встановлений на подвір’ї „в мініятурному палісаднику, обсервованому рудою коровою”.

Пам’ятник Державіну, виконаний у класичному стилі, задовольняв Т. Шевченка, хоча поет з іронією ставився до Державіна, як до „спілтателя торжественних од і інших огидних лестоців царям і царедворцям.”

Гіркотою і ненавистю перейняті думки й записи в Щоденнику про монумент „неудобозабываємому тормозу” в Петербурзі та пам’ятник цареві Івану в Казані. „Повертаючись на пароплав, я побачив з правого боку від дороги пам’ятник, споруджений над кістками вбитих під час здобування Казані царем Іваном Лютич. Це — утята піраміда з портиками, встановлена нібито на тому самому місці, де стояло шатро царя Лютого. Сумний пам’ятник”.

Повернувшись із заслання до Петербургу, Шевченко, як відомо, цілком віддався гравіруванню і до скульптури не брався. Після смерті Шевченка вся скульптура з його майстерні була продана різним особам. Можливо, подальші розшуки допоможуть встановити, які саме з скульптурних творів були в майстерні поета.

ХТО БУВ О. АГАПІЙ ГОНЧАРЕНКО

Написав Іван Світ

В советському „Українському Історичному Журналі“ за червень 1969 р. з'явилася цікава стаття М. Варварцева п.н. „Агапій Гончаренко - піонер української еміграції в США“.

Ця стаття займає тільки чотири сторінки в рубриці „Замітки“ на стор. 115-119, але в одному відношенні вона є революційною, бо говорить про дійсне прізвище цього нашого першо-

го політичного емігранта в Америці. Безперечно, ми тут, в ЗСА, ніколи не могли б зробити подібного відкриття. Але, на жаль, М. Варварцев, як советський автор, не може писати про все, що знайшов або що думає, до того ж рівень його статті обнижують пропагандивні випадки проти Америки.

На початку статті автор твердить,

О. Агапій Гончаренко біля своєї „Печери“, перед якою він щодня відправляє Богослужбу.

„вперше діяльність А. Гончаренка правдиво показана в радянських історичних дослідженнях. Згадки й окремі характеристики подані С. Марковим, З. П. Вазілевою, А. М. Шлепаковим, Н. Я. Ейдельманом. Ці автори позитивно оцінюють роль Гончаренка в суспільно-політичному житті в країнах, де він перебував”.

Ми не мали можливості перевірити писання цих авторів, але характерно, що всі вони не є українці, хоч Шлепаков написав, а в Києві у 1960 році видали його книжку — „Українська трудова еміграція в США і Канаді”. Ми її не бачили, але можна припускати, що описується там тільки „прогресистів” та їхніх полпентачів.

В. Варварцев пише, що з допомогою Михайла Павлика була видрукована в Коломиї книжечка А. Гончаренка — „Споминки”, в якій наводиться „багато цікавих фактів про початковий період його життя, що передували від’їзду за кордон”.

А. Гончаренко, — пише він, — зустрічався з „декабристом С. Трубецьким після його повернення з Сибіру”. Але оминає дуже показовий факт, що ця зустріч відбулася у мешканні митрополита Філарета, у якого інок Агапій був як книгоносець. („Аляска Геральд” ч. 61, 15 липня 1870 р.). Цікаво, що з цим самим кн. Трубецьким і його дружиною мав зустріч англійський мадрівник Т. Аткинсон, про що згадує він у своїй книзі.

Мабуть, „Аляска Геральд-Свобода” недоступна для дослідників в Україні, бо в джерелах М. Варварцев її не наводить.

Найважливішим є те, що розкрив автор у Центральному Архіві УРСР. Ось що він пише:

„Виявлено ряд невідомих досі документів, що стосуються Гончаренка, зокрема метрична книга церков Сквирського повіту, на території якого було рідне село (у „Споминках” зазначено, що народився він в с. Кривин, Київської губернії 19 серпня

о. Агапій Гончаренко на Алясці

1832 р.). Та в її записках жадних відомостей про Гончаренків — батьків Агапія немає. Зате є таке: „Дев’ятого числа (йдеться про серпень 1832 р. — М. В.) у кривинського парафіяльного священика і депутата Онуфрія Герасимова Гумницького та його дружини Євдокії Олексієвої народився син Андрій . . .*)

Далі автор зазначає, що, крім прізвища, тут усе збігається з відомостями, поданими в Гончаренкових „Споминках”.

„Архівні джерела, — пише М. Варварцев, доповнюють перелік біографічних відомостей, хоча прізвища Гончаренка тут також не згадуються. Так, у копії атестату про закінчення семінарії написано (1853 р.): „Об’явник цього, вихованець Київської

*) ЦДІА УРСР, ф. 127, оп. 1012, спр. 1966, арк. 136.

*о. Агапій Гончаренко і його
дружина Альвіна*

духовної семінарії вищого відділення Андрій Гумницький, єпархії Київської, повіту Сквирського, села Кривин, церкви Вознесенської, священика Онуфрія син, який має 21 рік... До речі, серед випускників семінарії більше нікого не було родом з цього села".

„Виявилася — пише М. Варварцев, — і власноручна розписка Гумницького про те, що 27 липня 1853 р. він одержав атестат. Цей документ дав змогу остаточно засвідчити, що Андрій Гумницький і Агапій Гончаренко — одна й та ж сама особа. Зіставлення автографів розписки за одержання атестату (1853 р.) і оригіналу відгуку на смерть Т. Г. Шевченка (1861 р.) для лондонського „Колокола“, написаного з позначкою „від ієродиякона Агапія“, показало: почерки на обох документах ідентичні. Отже, Гончаренко — псевдонім Андрія Гумницького. Поява псевдоніма припадає на початок 1861 р.”

Автор статті зазначає, що зміна прізвища на псевдонім сталася тому, що „на Київщині у Андрія Гумницького лишилися батьки, брати, сестри, які могли б зазнати переслідувань... Архівні документи характеризують молодого Гумницького як здібного в науках, скромного, сумлінного...”

В решті статті В. Варварцева немає нічого, що давало б для нас щось нове. Багато уваги приділяє він статтям Гончаренка в „Колоколі”, головне про положення кріпаків, про дучівництво, про свавілля ченців в Київській Лаврі. Але зовсім не згадує про те, що в своїх статтях у „Свободі” він писав, що в Лаврі більшість ченців були москалі, так само, як москалем був архимандрит, не зацитовано й такого цікавого його ствердження в журналі „Прогресс” (Чикаго, ч. 18) з 7 червня 1893 р.: „Я не москаль, я маю свою народність — і гордий з неї. Тим то й страшенно була славна козацька сила, що у нас, панове молодці, душа була єдина”. А в одному з останніх чисел своєї „Свободи”, яке пізніше передрукував М. Павлик у „Народі”, він писав ще так: „Україно, моя ненько! Москаль ще не запоганив міцних дітей твоїх — козацький люд і до сього часу порядніший зо всього слов'янського люду; не забувай того, ненько моя, і научай таке діточок своїх”.

М. Варварцев згадує про експлуатацію аляскінського населення американською фірмою Гутчісона і навіть цитує з книги Огородякіова „В стране свободы” (видана вона була 1882 р. в Петербурзі) слова: „за короткий час вивезли звідти величезну кількість хутор”, але замовчує про те, як по-хижацькому господарював царський управитель Баранов, як знущався він з населення Алеутських островів. Про американських визискувачів Гончаренко міг писати у свобідній пресі Америки, але про царських експлуататорів советським авторам писати не вільно.

Третя сторінка статті М. Варварцева майже вся присвячена церковним справам. Тут згадує він, що серед прихильників Гончаренка були такі особи, як Дж. Кеннан, але не згадує, що в своїх двох томах цей автор описував умовини життя засланців у царські часи, які, безперечно, були ліпші, аніж умовини життя советських засланців. Царські в'язні могли

навіть посилати свої статті для друку за кордон, як робив це, наприклад, поет Граб-Грбовський.

Наприкінці статті автор нападає на українських „буржуазних націоналістів”, хоч правда, не згадує імен тих, які найбільше написали про А. Гончаренка, розшукують матеріали про нього і не кривлять душею, твердячи, як совєтські автори, що „він ніколи не ототожнював царизм з російським народом”. Досить поглянути на його статті в тій самій „Свободі-Аляска Геральд”, де він писав про сваволю та жорстокість царських урядовців, експлуатацію, про злочинність урядових установ, якраз те, що є характерне для совєтського режиму.

Зайво наводити тут усі перекручення совєтського автора, бо їх багато. Ось, наприклад, він пише, що Гончаренко заснував „Русское Пан-Славянское Общество”, а в дійсності було засноване 14 грудня 1867 р. „Товарищество Декабристов”, яке пізніше було перетворене у „Русское и Пан-Славянское Общество”, вже тоді, коли Гончаренко не був в складі старої громади. А. Гончаренка виключили з „Товарищества Декабристов” у березні 1868 року, себто через три місяці після його заснування.

Чому не навів М. Варварцев останніх рядків зі „Споминків” А. Гонча-

ренка, де він писав: „Моя Ненька Україна і джерело козацтва, якоже фенікс, воскресне на добро людям, на вічну славу і волю. Поляки пекли нас живими, і тепер печуть нас москалі; незабаром весь світ встане: згубити і великого і малого і ім'я московське (підкреслення наше — І. С.), варварів-людоморів з лица землі. З цєю вірою а в останній раз закрию мої очі і засну навки”..

А. Гончаренко до смерті залишився священиком Православної Церкви, хоч багато писав негативного про Московську Церкву та її представників. „Презмственне рукоположеніє од апостолів, — писав він, — я не скинув із себе і маю при собі... наш учитель повелів нам мазати оливою рани, прокажених очищати, біси вигоняти, — туне прийсте, туне дадите. „Хто приходить до мене з вірою — я курую його...”

М. Варварцев у своїй статті подав важливі, ще досі не знані дані про о. Агапія Гончаренка, але щодо життя та діяльності нашого першого політичного емігранта в Америці ми, „буржуазні націоналістичні історики”, безперечно, маємо більше можливостей писати правду. Бо ніхто нас не цензурує, ніхто не змушує триматися партійних вказівок, подавати факти в ленінсько-сталінській інтерпретації.

БІЛЯ СЯНУ

*На темні доли, тихий Сян
Лягає місячний туман.
Туман, туман пославсь габою...
А людям скрізь нема спокою.*

*Зійшлися, виснажені, там,
Де вимріяно дивний храм
Без огорожі-гастоколу,
Без вікон, стін і свят-престолу:*

*В густому лісі, з двох берез
Один росте могутній хрест.*

*Його повстанці спорудили,
Як перший раз у бій ходили.*

*І, пригортаючи до лиця
Своїх дітей, утали ниць...
Дарма, що їм гудєс не буде —
В самій молитві зримає гудо!*

*І лине спів. Тремтять уста
Довкола дерева-хреста.
Старі. Малі. Каліки. Хворі.
Мов душі мертвих, сяють зорі.*

ОЛЕКСА ВЕРЕТЕНЧЕНКО

призабута справа

Написав Йосиф Бакай

Ми, як і кожна еміграція, втративши Рідний Край, заповнюємо сторінки нашої преси особистими спогадами. Однак, залишається важлива прогалина в нашій мемуаристиці, а саме — останні часи польської державної адміністрації на наших західних землях.

Заповнення цієї прогалини напроується не тільки з історичного погляду, але й з погляду пізнання того періоду, тим більше, що люди з тих часів відходять у небуття, забираючи з собою те, чого колись пошукувати будуть наші дослідники. І тому хочу, хоч і в не повному нарисі, порушити цю справу.

Кожна держава, як відомо, складається з трьох основних чинників: народу, території і уряду. А устрій кожної демократичної держави — з державної і самоуправної адміністрації, які взаємно доповнюються, ство-

рюючи загально публічну адміністрацію. І так, починаючи від родини, громади, повіту, округи, твориться держава. Мета автора цієї статті — насвітлити роллю і значення самоуправління під Польщею, яке для нас остільки важливе, що самоуправління на наших землях, зайнятих поляками, були, за малими винятками, наші села і міста, які силою факту входили в польську адміністрацію.

Самоуправління на терені Галичини, починаючи від його генези в австрійській імперії, створене по знесенні панщини та впровадженні конституції, складалося з: 1. сільських і міських громад, 2. з Повітових Рад і Виділів, 3. з Крайового Союму й Крайового Виділу, у Львові, з маршалком на чолі.

Державною адміністрацією в той час на терені Галичини було Наміс-

ництво, як крайовий уряд, і підлеглі йому Староства та інші уряди, які у великій мірі залежали від ухвал Крайового Союму. Таким чином забезпечені були автономні права самоуправління, як участь народу в крайовім правлінню.

Цю спадщину по Австрії перебрала Польща внаслідок Версальського договору, заявляючи перед світом, що права самоуправління на українських землях, зайнятих Польщею, будуть респектовані до повної автономії.

Цього зобов'язання, як і багатьох інших, Польща не дотримала, навпаки, захворівши на „моцарствосьць”, вона пішла на повну ліквідацію автономних прав самоуправління, підпорядковуючи його державним урядам.

В першу чергу зліквідовано Крайовий Союм і Крайовий Виділ, поділено Галичину на воєводства, а Повітові ради і Виділи підкорено повітовим староствам, залишаючи сільські та міські громади без захисту. Одночасно польський уряд почав перекидати на громади всякі тягарі державної адміністрації, обмежуючи політично-державними справами та суворим наглядом над громадами.

Але й цього було мало. Треба було позбавити сільські громади їх публічно-правного стану, тож створено дивогляд — так звані збірні громади, в надії ще більше забезпечити „моцарствосьць” в терені, а далі централізувати в збірних громадах громадські мастки для легшої їх експлуатації в користь державних інтересів. Відібрання громадських мастків, не зважаючи на вперті заходи польського уряду, не увінчалось успіхом внаслідок сильного спротиву різних політичних і громадських кругів, бо це було б порушенням права власності. Але збірні громади все таки створено.

Територіяльна самоуправа, яку в дальшому називатимемо громадою, мала, хоч і в цій скупій формі, так званий власний і поручений круг ді-

яння, визначений невиразно, а то й суперечно з різними польськими законами. Все ж таки для ближчої орієнтації треба наświetлити важніші права і обов'язки громад а саме:

1. Публічно-правне представництво громади назовні.

2. Вибір громадських рад і урядів загальним голосуванням.

3. Ухвалення громадськими радами бюджетів внутрішньої адміністрації та вирішування всяких інших справ громадського характеру, при чому всі ухвали громадських рад вимагали затвердження Повітовим Виділом, а радше старостою, який був рівночасно і предсідником Повітового Виділу.

4. Завідування громадським і публічним добром на терені громади.

5. Будова і утримування народних шкіл та забезпечення учительства мешканцями і 2 моргами управної землі для кожного вчителя.

6. Будова і утримування громадських доріг і мостів та самочинна подекуди регуляція рік і потоків, що впливало з конечности господарського життя громадян.

7. Вогнева сторожа, громадська міліція, нічні варты та громадські арешти.

8. Співучасть у комасації і меліорації ґрунтів.

9. Доставка людської фізичної сили для поборювання всяких стихійних лих, як пожежі лісів, повені, снігові засипи на залізницях та ін.

10. Санітарний нагляд, поборювання пошестей, дезинфікація, нагляд над цвинтарями і їх утримання, оглядини померлих та урядове ствердження причини їх смерти, оглядини худоба, призначеної на продаж, видача урядових засвідчень, запобіжних пошестям.

11. Відбір з поштових урядів та доставка адресатам поштових посилок, доручування судових покликань, та всякого роду урядової кореспонденції, карних наказів і т. п.

12. Доставка підвід для поліції та інших „уржендових” посіпак.

13. Вимір і збирання податків: ґрунтового, дорогового, вирівнявчого особового, собачого, премій примусового забезпечення від вогню, шарварків, адміністраційних, скарбових, лісових і шкільних кар, а було їх тисячі, оплат за пасовиська та інших, яких годі вже й вичислити. Додати треба, що податки та шарваркові роботи начислювані були громадськими урядами на підставі так званого чистого прибутку катастрального від кожної ґрунтової площі (парцелі).

14. Постачання рекрутів до війська, ведення реєстрів військової резерви, військової квартири, доставка підвід — коней, возів і т. п.

15. Перепис населення, різного роду статистика та ведення так званої евіденції руху людности, що мала заступати метрикальні уряди, усякими даними про кожну особу, від дитини почавши.

16. Видавання урядових посвідчень, як свідоцтв про громадську приналежність, моральність, убогість, та обслуга громадян писанням просьб, скарг та апеляцій членів громади.

17. Полагоджування урядової кореспонденції, розпорядків і наказів, що переходило фізичні сили громадського уряду, створюючи при тому притаманну польську безглузду бюрократію.

18. Нагляд над селами, які входили в склад Збірної громади, в їх внутрішніх справах та раціональне завідування громадськими маєтками.

Полагоджування кожної з тих справ вимагало знання законів і приписів, відповідного приміщення, докладного розкладу праці та кваліфікованих працівників, особливо секретарів, обізнаних з польським законодавством, з досвідом ведення бюро та знанням місцевих обставин і вимог населення.

Все це провадилося в границях скупих громадських бюджетів.

Так здебільша виглядала діяльність громад у польській адміністрації, особливо збірних громад, які в практиці виявились нереальним тво-

ром, що скорше чи пізніше мусів би скрахувати.

Реасумуючи цю структуру громад, стає найявним фактом, що громади як уже сказано, були і, мабуть, будуть основним чинником в кожній демократичній державі, але може дещо в реальнішій формі.

І так, як польська державна адміністрація виходила струмом з одної точки згори, так знову збігалася до одної точки в долині, до громад, створюючи при тому неначе глибоку вісь, залежну одна від другої.

Польський прем'єр ген. Складковський сказав при одній публічній okazji, в присутності президента Мосціцького, що в польській державі є властиво два прем'єри: один нагорі, тобто він, а другий внизу, тобто вїт громади. Це нагадує ще один епізод з того часу, коли Перацький був міністром внутрішніх справ, в його бюрі явився його колега-пілсудчик і сказав: „Слухай, Бронцю, та ти терез естєс велькі чловек, дай мі яконсь посадев"! Перацький почухався в потилицю і відповів: „Янек, запущьно, бо відзіш же виштєке начельне становіска сов юж обсадзоне, а на тих нізших тржеба еднак цось кмєць"!

Стає прикро, коли завважуємо брак навіть елементарного знання серед нашої суспільности, про такий важливий чинник, як самоуправління, особливо громад. Один із наших журналістів, наприклад, заявляв, що вїт — це був напевно хрунь, а секретар — обов'язково пиячина, а вже, коли якийсь смертельник українець (не з Божої ласки) ставав, як той білий крук, урядником у старостві, Повітовому Виділі, то це напевно був польський вислужник.

Інша справа, як українець був, скажім, польським суддею, що судив в іменю Речі Посполитої, чи учителем, що учив наших дітей „Єще Польєка не згінєла". Це не було жадним гріхом, навпаки — навіть заслугою. Як же ж тоді ставитися до наших послів і сенаторів з того часу? Чи й

вони були вистуженими? Чи може не треба було їх?

Очевидно, що цього не можна генералізувати ані в першому, ані в другому випадку, але що таке поняття втерлося в нашому суспільстві, особливо серед інтелігенції, то цього заперечити не можна. Коли йдеться про начальників громад, вїттів та секретарів, то це були сільські аристократи, з відповідною освітою, вибрані народом, яким в різних скрутних ситуаціях приходилося ставати на прохання з польським урядом, обороняючи права громади та населення. А таких гідних уваги фактів немало затрималося ще в моїй пам'яті, як повітового інспектора на протязі багатьох літ, а в останньому часі на тому самому становищі внутрішнього управління Дистрикту Галичина та як прелегента Адміністраційної Школи у Львові, яка приготувляла наших людей до публічної адміністрації.

Брак знання і недоцінювання ролі і значення діяльності самоуправління, особливо громад, є шкідливим явищем, бо заперечуємо собі наші зрілість і здібність до керми в державній адміністрації.

Українці, якщо на таких чи інших становищах були в польській адміністрації, то не з якогось там підлабузництва чи інших подібних мотивів, а просто з konieczности, бо польський уряд не мав потрібної кількості фахових людей до обсади всіх становищ. Врешті під тиском зростаючих наших політичних сил він мусів іти на певні поступки, з допущенням української мови в судах і староставах.

Який же ж тоді був наш стан посідання в збірних громадах? Для прикладу наведу коломиїський повіт, як один з більших, що складався із 113 сільських громад, з яких створено було 11 збірних громад. Українців-вїттів було в тих громадах 7, а поляків 4, українців секретарів було 6, а поляків 5. Всі інші помічні сили були на 90% українцями. Вїйти і секретарі були переважно зі середньою, а то й високою освітою. Деякі з них

це колишні УСУСУСИ, члени УВО та ОУН, не розшифровані польською розвідкою.

Це були люди, віддані нашій українській справі, а не польській. Більшість з них, яких не досягнула польська рука, знищили большевики і німці.

Внутрішня мова в тих громадах була українська. Цією мовою провадилися засідання громадських рад, де були й поляки, та кореспонденція з населенням.

З'ясувавши хоч і не повністю ролі і значення громадських самоуправ в колишній польській адміністрації, годиться сказати ще дещо про Повітові Ради і Виділи, як другу інстанцію самоуправління.

Повітових Рад, які існували за часів Австрійської Монархії, під польською окупацією не було, були лише Повітові Виділи. В їх склад входили: староста з рамені державної адміністрації, як предсідник, секретар, інспектор, деякі представники з різних і торговельно-промислових кругів, деякі священики, кооператори, власники великих земельних посілостей і посли чи сенатори з даної округи.

Ця повітова інституція самоуправління не конче була на руку польському режимові, бо там проявлявся голос громадського чинника, особливо національних меншин, і тому польський уряд стремів до ліквідації Повітових Виділів, так, як це зробив з Крайовим Виділом.

Полякам самоуправління не було потрібне: вони мали свій державний, шовіністичний уряд, і цього їм вистачало.

Польський уряд, стоячи на хиткому фундаменті, урядовав по-диктаторськи. І так: міністерство замінено на міністра, воевідський уряд на воеводу, староства на старостів. Таким чином в кореспонденції до староства треба було писати до пана старости і т. д.

Все ж таки з ліквідацією Повітових Виділів був клопіт, бо вони були частиною публічної адміністрації, що ви-

магала фондів, яких державний бюджет не міг на себе взяти. І тому справа ліквідації Повітових Виділів, а радше другого ступеня самоуправління, не могла бути так скоро здійснена. Годиться подати, що навіть на теренах корінної Польщі міродатні чинники, зокрема дуже сильна юнія працівників самоуправління, були проти цього.

Польський державний уряд не оформив цієї другої інстанції самоуправління новим законодавством, бодай так, як це зробив з територіальною самоуправною збірних „гмін” волостей, оставляючи цю справу на законодавстві тих територій, які увійшли в склад польської держави по першій світовій війні.

Основним завданням Повітових Виділів було: будова і утримування повітових доріг і мостів, утримування шпиталів, сприяння рільництву та нагляд над громадами. Ці останні були в руках повітових інспекторів.

Всі ухвали міських і громадських ухвал, особливо бюджети, фінансові звіти, раціональність громадського господарства та вконювання всяких справ порученого кругу діяння.

Всі ухвали міських і громадських рад вимагали затвердження Повітовим Виділом, а в цих справах голос повітового інспектора був міродатний і в залежності від його знання складних громадських і публічних справ в конгломераті польського, часто взаємуперечного законодавства рішались громадські справи.

Третім ступенем в ієрархії самоуправління були окремі відділи при повітських урядах. Їх завданням були нагляд і контролю Повітових Виділів та великих міських урядів.

Великі міста були виключені з-під нагляду і контролю Повітових Виділів. Вони підлягали воеводам, а їх діяльність в порівнянні до збірних громад була значно поширена вимогами міського характеру, як електричні, газівні, каналізація, торгові, пожежні сторожі та міська міліція.

Вслід за цим насувається питання: як воно було зі самоуправною під час комуно-московської, а опісля німецької окупації наших земель?

В комуністичному устрою самоуправління взагалі немає. Врепті про ці справи вже багато написано. Зате затримаємось трохи над німецькою адміністрацією на наших землях під час другої світової війни.

Німці, зайнявши Галичину, запровадили свої порядки.

Передусім виарештувано було останки нашого політичного проводу, а на місце польської адміністрації впроваджено округи з крайсгавманшафтами, лядскомісарами та поліцією з Гестапом на чолі.

Всякі права населення чи якоїсь самоуправи скасовано. Залишилися тільки збірні громади та польське законодавство громад, яких покищо не було чим заступити і не в понятті самоуправління, але як чинник для німецьких контингентів. А Повітові Виділи заступлено „гемайнфербандами” під строгим наглядом крайсгавптманів і Гестапо, без жадного голосу.

І так зависла над нашим народом чорна година, гірша, як у татарських часах. Наші села обложені були континентами різного роду, не шкодив також „буттер, шпек та шнапс”, а вслід за тим ловля людей до війська і воєнних робіт, а наших дівчат до праці в Райху.

Гестапівська машина працювала ніч і день, арештування і розстріли невинного населення не вгавали. Грабіжницька самоволя п'яних гансів переходила границі дикунських часів. Та, на жаль, ми не зуміли фактів всього того насильства зібрати й опублікувати.

Впарі з тим була друга небезпека, а саме обсада волостей і Повітових Виділів, чи „гемайндефербандів” ворожим нам елементом.

Отже, треба було обсадити ті становища нашими кваліфікованими людьми, а їх майже не було, бо ба-

гачох з них виарештували, як не большевики, то німці.

Під тиском нашого підпілля і плянів творення Української Дивізії „Галичина“, німці погодилися на обсаду тих становищ українцями, і завдяки шефові Дистрикту Галичина, д-рові Бауерові та старанням кол. сенатора д-ра Трояна створено у Львові, під протекторатом губернатора Вехтера, Адміністраційні Курси для вишколу наших людей, що мали б працювати у волостях, містах та повітах.

Ця справа, як на ті часи, не була легкою. Треба було фондів, приміщення для курсантів, прохарчування, прелегентів — обізнаних і фахових у державній і самоуправній адміністрації, а в кінці — самих курсантів. Всі ті труднощі по довгих стараннях побороно і розпочато курси з великим числом кандидатів, переважно зі середньою і високою освітою, що запевняло повний успіх в цій справі.

Прелегентами були: д-р Троян, д-р Рибак, д-р Рев'юк, д-р Юзич, інсп. Бакай, інж. Стисльовський, радник Іванович, а з німецького боку обер-інспектор Гаймінгер та інші.

Предметами навчання були всі справи колишньої польської державної і самоуправної адміністрації, які затримані були німцями в силі, з додатком німецького закону „Фервальтунг унд Дінсторднунг Лянд Гемайнден Галіцієн“ та багатьма доповненнями податкового характеру.

Такі курси тривали по три місяці, які завершувались іспитами.

Перший курс відбувся в Тернополі, а шість дальших у Львові. На тих курсах вишколено: 52 повітових ревізорів, 54 міських урядників і посаджених міст, 147 секретарів збірних громад, 67 війтів і 165 помічних сил, разом 588 українців приготовано і розміщено до обсади згаданих урядів, а тим самими самоуправна адміністрація з додатком тих сил, які залишились після Польщі, була майже повністю в наших руках.

Німецькі крайсгавтмани, які були пересунені до Галичини з польських

теренів, Генерального Губернаторства, тягнули за собою всяких шльонзаків і фольксдойчерів, яких з бігом часу вичищено під час наших інспекцій в терені, з рамені губернаторського уряду.

Про німецьку господарку на Великій Україні знаємо лише стільки, що там була тиранія новітніх „ханів“ Коха і Розенберга, спрямована на фізичне знищення нашого народу та створення з України „Остгетіту“ як німецької колонії, чи „Лебенсрауму“.

Між Кохом та Розенбергом, гавляйтерами України, і Вехтером, губернатором Галичини, була велика незгода на тлі німецької політики у відношенні до нашого населення, бо Вехтер ішов на деякі поступки, переконуючи Гімлера, що жорстокість Коха і Розенберга не принесе німецькій стратегії користі. За цей спір заплатив життям шеф Дистрикту Галичина, приятель українців д-р Бауер.

Велика шкода, що ми не спромоглися до тепер видати чорну книгу про про всі ті знущання, що їх робили здичавілі ганси, так, як це зробили жиди і поляки.

А про це все треба писати, щоб не пропали безслідно ті факти терору, яких ми були свідками. Треба зібрати матеріали, а може й zorganizувати якийсь дослідчий осередок та видати так книгу. Бо, як дотепер, світ знає, що в тому часі переслідувані були жиди і поляки, а про нас ніякої згадки, хіба в негативному значінню.

Підсумовуючи вище сказане, насувається мимоволі питання, чи доцільним було нам, українцям, брати участь в характері урядників чи службовців в польській адміністрації, особливо в самоуправлінні?

Моя відповідь: так! Наша пасивність, а то й бойкот в початках польської займанщини наших земель були не тільки потрібні, але й конечні, як протест проти насильства, але не на довгий час (абстрагуючи від нашого підпілля), бо це було б зі шкодою для нас самих. Не йти до війська, не брати участі в парламентар-

них чи інших виборах, не займати жадних урядничих становищ на нашій землі, хоча й у ворожій нам адміністрації — це означало б наш застій, а то й рецесію від такого чи іншого поступу, і від дійсності тим більше, що на ті становища був би насаджений чужий, ворожий нам елемент. І тому нам треба було пропихатися у всякі комірки державного устрою, щоб не оставатись позаду, а щоб здобутий досвід використати в майбутній своїй вільній державі.

Нас не повинна заскочити така си-

туація, яка була у 1918 році, коли не було ким обсадити й малих постів, а особливо на залізниці, пошті, телефоні, в скарбових урядах і т. п.

Згадуючи про польські часи, я, як свідок, можу навести багато гідних спомину випадків, коли наші люди, будучи на таких чи інших становищах в польській адміністрації, як начальники чи війти по наших селах, обороняли наше населення від незаконних потягнень та напастей польських староств і поліції. Та про це, може, іншим разом,

МАТЕРІ

*Прилетить на коні унозі,
Щоб забрати останнього сина.
Забриняють ніжнотонно мезі
І зітхне у сльозах Україна.*

*Ти заплачеш. Ти будеш просить.
Та ніхто не розважить у тузі.
Він піде, твій улюблений син,
У саду його ждатимуть друзі.*

*Опадатимуть зорі з небес
У провалля бездонне і сине,
І шпурлятиме міддю берез
Понад кругами вітер осінній:*

*І коли жар огнистих ракет
Зацвіте над перонами станцій,
Ти узнаєш, що син твій, поет,
Взяв меза і пішов у повстанці.*

Герась СОКОЛЕНКО

*1943
(Доля автора невідома)*

Чи ми ще стрінемося знову?

Написав Борис Ващук

Переглядаючи фотознімки з минулих років, натрапив я на одну з часу моїх матуральних іспитів. На ній великими буквами написано: „Абітурієнти Української Реальної Гімназії у Фюссені, 1946-1956”. Це мало означати, що ті, які склали іспити в 1946 році, мали зустрітись за 10 років, тобто в 1956 році.

В цьому році мине 23 роки з часу тих матуральних іспитів і 13 років з часу призначеної зустрічі, яка, однак, не відбулася. Головною причиною, чому та зустріч не відбулася, були обставини, в яких без винятку опинились всі учасники тих матуральних іспитів, учителі й учні. Це — доля більшості переміщених осіб після другої світової війни в Західній Німеччині.

В той час всі учасники тут описаних матуральних іспитів жили в таборі УНРА, в містечку Фюссені, у Горішній Баварії, в Західній Німеччині. В тому таборі вдалося zorganizувати українську гімназію, головню завдяки щасливій обставині, що там зібралася частина учителів і учнів колишньої української гімназії, яка існувала перед і під час війни в Модржахах, в Чехо-Словаччині. Директором гімназії у Фюссені став д-р І. Ясінчук, а з ним викладали і такі визначні наші педагоги, як д-р М. Доль-

ницький (історія), батько і син Риндики (математика й фізика), Чубатий (латина), Балабас (зоологія) та інші.

Українська гімназія у Фюссені проіснувала досить коротко, всього від осені 1945 р. до червня 1946 р., але встигла підготувати до матуральних іспитів кілька десятків молодих людей. Перший такий іспит склали учні 8-ої класи в березні 1946 р. На голову іспитової комісії запросили полк. С. Глушка, який жив тоді в таборі Ляндсгут, Баварія.

Рівночасно з підготовою до іспитів, що їх абітурієнти склали з більшими чи меншими труднощами, йшла підготовка до матуральної забави і виготовлення т. зв. „табля”, цебто спільної фотознімки всіх учасників іспитів. Для мистецького оформлення „табля” запросили відомого мистця І. Кейвана, який виконав завдання дуже добре. Щоб спільно зфотографуватись, усі абітурієнти поїхали до Мюнхену — приблизно дві години їзди залізницею, а щоб добре вийти на знімки, деякі мусіли позичати в інших товаришів краватки, сорочки і навіть костюми, бо своїх не було з огляду на повоєнні часи.

Відносно матуральної забави, то це теж не була проста справа. Розділили обов'язки між усіма абітурієнта-

ми. Іван Микитин зайнявся навчанням танців для тих, які не вміли танцювати. Інші товариші й товаришки підшукали залю для забави, прибрали її і виготовляли перекуски. З огляду на обмаль харчів у той час, ми звернулись з проханням до таборової управи УНРРА, і командант табору, англієць, пішов нам на руку: звелів видати з магазину спеціальний приділ, з консервами й солодоцями включно.

Важче було з напоями. Через те, що абітурієнти, склавши матуру, вже ставали „дорослими”, за старим українським звичаєм треба було поставити на столи щось міцніше, ніж чай або кава. Однак, горілки чи лікерів в офіційнім продажі не було, можна було дістати тільки „самогону” на чорному ринку. Цією справою займався Зенон Федорович, а йому до помочі стали друзі Мацола й автор цих рядків.

Втрійку вибралися ми поїздом до містечка, де жила „на приватці” родина З. Федоровича, і, використовуючи зв'язки з іншими нашими хлопцями, які жили поза табором, нам вдалося роздобути кілька пляшок самогову. В поворотній дорозі, щоб уникнути конфіскації дорого напою, бо в той час американська окупаційна влада й німецька поліція, поборюючи чорний ринок, часто обшукувала потяги, ми висіли на малій станції і полями дістались до табору. Після того все було готове до забави, яка відбулася гарного весняного вечора.

На забаву запросили всіх учителів і, як почесного гостя, команданта табору. Його привітав англійською мовою д-р І. Ясінчук, який дещо сказав і про наші загальні справи. В той час ще дуже мало наших людей володіли англійською мовою.

Матуральна забава випала вдало, і всі учасники були в доброму настрою, однак не обійшлося без пригод. Один наш товариш, добре підпивши, почав співати російсько-польське пісню. Більшість із нас

прийняла це за жарт, але один із наших учителів загрозив, що покине залю, якщо той приятель не замовкне. Звичайно, він відразу замовк.

Серйозний інцидент трапився над ранком, коли в залю через вікно з гуркотом влетіла каменюка. Посипалося скло, та на щастя, нікого не покалічило. Кілька хлопців миттю вибігли надвір, та даремно: нікого не вдалося спіймати, навіть побачити.

Вияснення треба, правдоподібно, шукати у факті, що в той час ішла в наших таборах гостра боротьба між різними фракціями, і певні групи дивилися з обуренням на те, що українські гімназисти бавляться тоді, коли наші брати на Рідних Землях змагаються і вмирають. В тому самому таборі за кілька місяців перед тим згадані вище групи розігнали новорічну гімназійну забаву, вмаршували в залю і навіть наша таборова поліція виявилась безсилою. Проте, не виключено, що в нашому випадку каменя міг кинути хтось інший, бо в тому таборі жили не тільки українці, а й представники інших національностей. Після цих двох інцидентів наша матуральна забава продовжувалась аж до ранку.

По закінченні забави кожний з нас займався своїми особистими справами. Незабаром табір у Фюссені був зліквідований і людей, в тому числі і нас, розвезли до Міттенвальду в Альпах і до Шляйсгайму коло Мюнхену. Деякі з наших товаришів почали студіювати в університетах, головню в Мюнхені, однак непевність ситуації не сприяла таким студіям.

Крім того, почався масовий виїзд наших людей за океан. Троє наших друзів емігрували до Австралії, решта до Америки й Канади, куди переїхала й більшість наших учителів. В Німеччині з усієї матуральної класи залишився тільки автор, який через хворобу не міг задовольнити еміграційних комісій. Однак, через кілька років і авторові пощастило виїхати на університетські студії до Бельгії, а згодом до Канади.

В тих обставинах 1956 рік минув непомітно, і зустріч не відбулася.

Між поодинокими товаришами порвалися зв'язки, і тільки вряди-годи приходять вістки про одного чи другого. З тих вісток виходить, що тільки дехто закінчив університетські студії, а більшість була змушена взятись спочатку за важку фізичну працю, а згодом влаштувались на кращих місцях; дехто навіть відкрив власне підприємство. В той чи інший спосіб — кожний із нас дає собі раду в житті.

На питання „чи ми всі ще колись стрінемося”, треба відповісти: ні. Великі простори, родинні і професійні обов'язки та довгі роки чимраз нас розділюють і роблять таку зустріч неможливою. Крім того, неблаганна смерть вириває чимраз більше осіб з наших рядів. І так, за нашими відомостями, вже відійшли у вічність наші вчителі д-р Риндик та п. Балабас. А шкода, бо коли б ми могли зустрітись, то напевно було б про що поговорити і про що згадати.

ЧИ ВИ ЗНАЄТЕ?

... що Піраміда Хеопса побудована в році 3.766-му перед Христом, і її висота виносить 136 метрів, а її фундаменти займають 5 гектарів площі, та згідно з переказами в її будові було затрунено понад 100 тисяч осіб-невільників.

... що тунель „Сімплон” через гори Альпи, який лучить Італію зі Швейцарією, започатковано будувати в 1898 р. при участі 10 тисяч робітників, і його будова тривала 10 років. При його будові вигружено понад один мільйон кубічних метрів каміння, і знаходиться він на висоті 623 метрів над poziomом моря та має 20 км. довжини.

... що Панамський Канал, що лучить Атлантик з Пацифіком має 82 кілометри довжини та 150 метрів ширини. При його будові працювало 35 тисяч робітників і він будувався 24 роки. На протязі одного року через канал переїжджає понад 12 тисяч різних кораблів, які платять за переїзд понад 60 мільйонів доларів річно.

... що найдовша ріка в світі це Ніль (в Єгипті), яка має 6.500 км. довжини, друге місце займає ріка Амазонка, що впливає в Перу і пливе через Бразилію, що має 6.290 кіл. довжини, та третє місце займає ріка Місурі (Північна Америка), яка має 6.250 км. довжини. Найдовша українська ріка — це Дніпро, яка має 2.140 км. довжини та займає третє місце на європейському континенті.

... що найдовший міст знаходиться в Китаї, його довжина виносить 144 кілометри. Другий найдовший міст має Венесуела, який має 8.800 метрів довжини, — а найбільше великих залізних мостів мають США, де є також найвищі мости, які уможливають переплив трансатлантийських кораблів.

... що в пустинях росте дерево, яке називається „Серопегія Дікотока”, а помітне воно тим, що не має листя, а замість листків має трубки, в яких під час дощу збирається вода і в такий спосіб забезпечує їм вогкість на час посухи.

... що грім під час удару спричинює силу „струму” на 200 тисяч „амперів”, що може дати освітлення для цілого міста, яке начислювало б 30 тисяч мешканців.

... що найнижчу температуру зазначено на Антарктиді дня 24 серпня 1960 року, яка виносила 88 ступнів Цельсія нижче зера.

... що найвище положена місцевість Серро де Паско в Перу, яка знаходиться на висоті 4.259 метрів, а також в сусідній державі Болівії є місто Потосі, яке знаходиться на висоті 4.040 метрів.

... що найбільший цвіт має рослина „Рофлезія”, яка росте на острові Суматра. Цвіт цей виростає безпосередньо з коріння без листків, має майже один метр висоти, та доходить до 40 фунтів ваги.

Дж.

ДО ІСТОРІЇ

югослав'янських українців

Написав Юліан Колесар

Відносно не так давно почали русини¹⁾ переселятись із ближчих і дальших підкарпатських поселень, пусигирів, лісів і пасовиць на рівнину. Вимучені бідною, худі, пелехаті, зодягнуті у розписані кожухи й широкі грубі холошні, покидали вони свої підгірські селища і з клунками в руках зорганізовано або й самотужки прямували на рівнину, до Бачки і Банату, де могли дістати землю на обробіток. Спускались гірськими переходами найбільшій мешканці Югаші, Варнове, Горняки²⁾, й інші. З цілої довжини приграничної смуги від румунської, малярської, словацької і польської границі.

В середині XVIII ст. влада Австро-Угорщини почала офіційне, систематичне заселювання порожніх просторів Бачки і Банату. З 1747 р. датується перші громади руського народу, переселені з гір на рівнину Бачки.

З роками пішов розголос про краще життя в новій країні, і переселення вбогих русинів не припинялось аж до закінчення другої світової війни. Час від часу організовано або й з власної ініціативи, на власний риск мешканці гір пускалися в далеку дорогу до Бачки, Банату, Сриму, Босні, Славонії. В тих околицях колишньої Австро-Угорщини, а пізніше Югославії було досить доброї і вільної, але дикої та й заливаної частими по-

венями землі. Нездорове підсоння косило кожне покоління страшними епідеміями.

Русини приходили хвилями, коли не могли витримати нездорового підсоння та важких життєвих умовин на тій рівнині, повертались назад у свою гірську країну, на Словаччину, на Мармарошчину та в інші околиці до своїх давніх закутків і дебрів. А інші, що не зазнали такої поневірки, приходили на їх місце.

Перші і найдавніші руські поселення в Бачці — це Руський Керестур і Коцур. У Руському Керестурі живуть від початку його заснування самі русини, в Коцурі русини живуть у переміш з іншими народами: до другої світової війни там було досить мадярів, німців і сербів, а по війні залишилися самі серби. У пізніше заселюваних селах і містах русини жили всуміш і дотепер живуть із сербами. Окрім Руського Керестура і Кодура у Бачці, ще є багато міст, в яких живуть русини. Головніші це Вербас, Кула, Нове Орахово, Господінци, Жабель, Дюрдьов, Новий Сад.

Коли в тих перших руських поселеннях народу прибувало, то з'явилась konieczність рухатись далі. Люди

¹⁾ Автор уживає назви, яка тепер вживається серед того поселення на окреслення їх національності.

²⁾ Прізвиська гірських мешканців.

розселювались по Бачці, а з часом переходили через Дунай до Сриму та Славонії і там будували собі господарства. Так що тепер у тих країнах також багато місцевостей, в яких живуть русини усуміш із сербами, а саме — Беркасово, Липовляни, Нова Субоцька, Долні Андrevци, Шид, Сримски Петровци (самі русини), Бикич Дол., Буковар, Горні Андrevци, Сибиня, Слободинци, Андрияшевци, Расво Село, Сримска Митровица, Бачинци, Винковци, Миклошевци, Канижа, Заврше, Шумече, Магич-Мала і т. д.

НАПРЯМ ПОСЕЛЮВАННЯ

Поселювання русинів на тій землі не проходило обов'язково через Руський Керестур і Коцур, але часто траплялось незалежно від тих перших руських заселених пунктів.

Такі існують відомості, що до поодиноких сіл, а саме Беркасово, Бикич Дол., Сримска Митровица, Липовляни, Нова Субоцька, Антуновци прибували гурти русинів у 1860-их рр. та від 1900-1936 рр. просто з гірських околиць Лемківщини до Сриму і Славонії, не заходячи до Бачки.

Треба згадати також про другу хвилю поселення, що розпочалось вкінці XIX стол. Зі східної Галичини прибули переселенці до Босні і поселились насамперед у Прияворі, потім у Деветині, Хорвачанах, Дуброві, Камениці. Пізніше замешкали у місцевостях Бана Лука, Козарци, Дервента, Лишна, Сримска Митровица, Нови Сад, Кула, Вербас, Загреб. Вани звуть себе українцями і користуються мовою, якою розмовляє сільське населення в Галичині. Більшість їх перебуває в Босні, але багато вже переселилось до Бачки, Сриму і Славонії. Отже, можна сказати, що обидві групи поселення вже живуть усуміш. Тим більше, що вони належать до однієї Церкви, а діти їх часто ходять до тієї самої школи. Українці мають також у своїх скупченнях школи з українською мовою навчання.

Українська церква в Липовлянах

Отже, тепер у Босні, Бачці, Сримі і Славонії трапляються села і міста, в яких усуміш із іншими народами живуть і українці, а це: Приявор, Бана Лука, Козарци, Дервента, Деветине, Хорвачани, Лишна, Сримска Митровица, Нови Сад, Кула, Вербас, Загреб і т. д.

В історії поселювання чи розселювання часто-густо траплялося, що поодинокі самітні переселенці або менші групи русинів, відірвавшись й віддалившись від власного сильнішого осередку, заблукавши на Банатські або інші окраїні пустарі і оточені чужими народами — румунами, сербами, мадярами, відрікалися своєї віри і національного наймення, приставали до інших.

Отак якнайкоротше можна сказати про давню еміграцію русинів із Закарпаття і Лемківщини на наддунайську рівнину в колишній Австро-Угорській, а пізніше Югославській державі.

ПРИЗВИЦА Й ІМЕНА

Тут подаємо імена й прізвища югославських русинів-українців.

Прізвища: Адам, Арвай, Бучко, Борик, Буша, Вругош, Баран, Бандурик, Босий, Бурчак, Бабинчак, Барна, Винай, Виславски, Валько, Винцирь, Гниш, Гречко, Гербик, Говля, Голуб, Гайнал, Гирйовати, Гайдук, Гробар, Гудак, Дюрань, Джуня, Дула, Дротар, Данчак, Чельовски, Чема, Чопнар, Иван, Югас, Югик, Янкав, Ки-

рилович, Киш, Колесар, Корпаш, Катрина, Каменічки, Лабощ, Левенски, Лікар, Малік, Мучонські, Мельнік, Митренко, Ніряк, Ожога, Олсар, Пляскач, Роман, Стрибер, Скубанчик, Сорочко, Тиркайла, Тимко, Фаркаш, Філяк, Хромиш, Худик, Шарик, Шанта, Загорянски, Горняк, Цапп, Цмар і т. д.

Жіночі імена: Амала, Аполона, Ве-руна, Гелена, Іля, Ержа, Юла, Юстина, Ката, Сена, Леона, Магда, Софія, Феброня, Циля, Мелана, Маря, Гая і т. д.

Чоловічі імена: Арон, Андрій, Адам, Василь, Владимир, Габор, Гавриїл, Грицко, Драген, Деня, Дюра, Ілько, Іриней, Іван, Йовген, Іоан, Янко, Яков, Юліян, Єфрем, Кирил, Коста, Кузма, Левонтин, Любомир, Людовит, Митро, Михал, Марко, Миронь, Микола, Нестор, Олекса, Онуфрій, Роман, Петро, Прокоп, Томислав, Федор, Ферко, Штефан та ін.

НАЦІОНАЛЬНА НАЗВА

Ми, югославські русини, завжди звали себе руснаци. Інші народи, серби, з якими найчастіше зустрічаємося, зуть нас русинами.

Ніколи ми не вживали у відношенні до себе іншої назви, ані інші народи нас інакше не називали. Хоч ми завжди були свідомі, що походимо з коріння українського народу, вважали цю назву єдиною і правильною аж до 1966 р., коли почалося офіційно дописувати до наймення „русини” — „українці”. Наша віра греко-католицька, наша мова руська, наше вбрання руське, звичаї руські, села руські, обійстя руські, наші жінки самі себе називали рускинями, діти наші руські, школи руські, а ми мужчини, кажемо про себе, що ми руснаци. І так воно триває для відрізнення від югославських українців у Босні, що самі зуть себе українцями і українками, свою мову — українською, села, хати і вбрання українськими.

У 1966 р. в Новім Саді, інтелектуальному центрі югославських русинів-українців, інтелігенція, себто редакції „Руське Слово” і журнал „Шветлосц”, винесли постанову, щоб у майбутньому — через специфічні умовини югославських русинів — впровадити і офіційно уживати народної назви „русини-українці” замість дотеперішньої „русини”. Так що від того року у виданнях русько-бачванською мовою вживається всюди назви „русини-українці”.

Русини радо прийняли таку продовожену назву свого наймення, бо хоч його не вживалося офіційно до 1966 р., наш світ завжди мав на серці власну думку і почування свого походження з української землі.

По селах і містах, де живуть русини-українці всуміш з українцями, згода і порозуміння. Одні й другі ходять до тієї самої церкви, бо є однієї віри. У щоденному контакті в просвітніх Дружствах, в товариських зустрічах та при інших нагодах панує прихильність і щира взаємна любов. Різниця говору ніколи не була перешкодою для добрих особистих взаємин.

КІЛЬКІСТЬ НАСЕЛЕННЯ

Згідно з югославською останньою статистикою русько-української національної меншини є в країні коло 50.000. Тепер немає промислового центру в цій країні, де не було б хоч одного русина. Русинів знайдете в усіх околицях, і всюди вважають їх добрими робітниками, фахівцями та чесними людьми.

РУСИНИ ЯК ГОСПОДАРИ

Причиною, що зрушила наших прадідів і спрямувала їх до тамошнього краю, була боротьба за краще й легше життя.

Трудно й гірко було здобувати те „краще” життя у Бачці. Бачванська земля нелегко дарувала людям білий хліб, пишні коні, „панську нош-

ню"³⁾), „крижні хижі"⁴⁾ на „велькім шоре"⁵⁾ та інше, за чим господарі так побивались. Роками й роками люди боролись із природніми стихіями, що відривали від них кусні землі на загладу та були не раз на краю загибелі.

До самої другої світової війни українці-русини у Бачці займалися виключно хліборобством. Землю обробляли кіньми. Найбільше сіяли жито, коноплі, садили цукровий буряк, кукурудзу й соняшник. З городини росли найбільше помідори, капусту, дині, кавуни, огірки, дбали про садівину у і винну лозу.

Жито молотили молотарками. Ми були відомі між іншими національностями, як добрі господарі-хлібороби. У більшості здавна були заможні, ошадні, і нам добре жилося. Одні з одними змагались, щоб багатше, краще жити.

Наші хати великі, а обістя і гумна повні всякого добра впродовж цілого року. Коні ховали гарні, дорідні, і коли на полях стали впроваджувати різні машини, русини-українці також впровадили в себе таку новину.

По селах Бачки було поважне число наших ремісників. Найбільше ковалів, колесарів, столярів, шевців, торгівців, кравців, корчмарів та інших майстрів для потреб народу.

Русини-українці в Сримі з огляду на близькість Дунаю та горбковатий терен займалися, окрім хліборобства, плеканням винної лози і випасом худоби. Ремісників там теж було подостатком.

ОБІЙСТЯ

Хати русинів-українців можна пізнати легко, бо вони охайні, побілені й обведені чорною фарбою. Руські жінки споряджують свої хати назовні перед кожним більшим святом у році. Вони працюють, люблять порядок і чистоту. Не зважаючи на важку щоденну роботу на полі, де жінка працює разом із чоловіком, вона завжди знайде часу, щоб обхарити обійстя ззовні і зсередни.

Українська церква і парафіяльний дім у Прияворі 1938 року

Між іншим, руська жінка принесла з собою зі старого краю до Бачки традицію обрібки конопель. Перед другою світовою війною не було у русинів-українців такого обійстя, де не знайшлося б терлиці, кросен та іншого знаряддя для обрібки цієї рослини. Коноплі сіяли не тільки для домашньої потреби, але й на продаж. Їх збирали, намочували, терли, чесали, пряли, ткали, білили. У сезоні по всіх руських селах розносився запах мочених конопель.

Мальовані скрині, а пізніше шафи були виповнені вибіленими простиралами, спідницями, рушниками, червоними скатерками-партоками та іншими виробами з білого конопляного полотна. Подушки і перини були твердо набиті білим качиним і гусячим пір'ям.

Кожної неділі по руських селах розходить запах пирогів із сиром чи гарбузом, а в більшій святі наповняють миски і макітри вергунами і „покераями"⁶⁾, поруч бабок і високих тортів.

Життя у Бачці пов'язане з церквою. В неділю, а зокрема у великі

³⁾ Так називали переселенці народне вбрання з фабричних матеріалів.

⁴⁾ Хата, що стояла боком до вулиці, була більша і краще побудована, як інші.

⁵⁾ При головній, вимощеній вулиці села.

⁶⁾ Малі солодкі бублики.

Український хор в містечку
Камениця 1938 року

свята люди навіть не вміщуються в церкві. Вони придержуються своїх давніх звичаїв і плекають стару традицію, наскільки їх до того не знеохочує теперішній дух часу.

РУСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ БАЧВАНСЬКИЙ ГОВІР

Всі бачванські русини - українці живляють одного й того ж українського говору. Його уживають також сримські руснаці, що переселилися із Бачки до Сриму. Він не перейшов ніякої зміни у зв'язку з переселенням народу до іншого осередку, а зостався таким, як був. Може прийняв невеликий відсоток чужих слів, але це не може вважатися зміною говору.

Між говором мешканців Коцура і Керестура є дуже незначна різниця, яка полягає у тому, що коцурчани вимовляють деякі слова з іншим закінченням, наприклад, — вони, булі, купелі, малі, садзелі, ношелі, вязалі, похпалі, правелі, райбалі, а керестурці — вони, були, купели, мали, садзели, ношели, в'язали, похпали, правели, райбали.

ФРАГМЕНТИ БЕШЕДИ БАЧВАНСЬКОГО РУСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ДИЯЛЕКТА

... „Вжал вон прущик, та идзе. Идзе през сден вельки лес. Кед дойдзе на стред леса — там була една

велька щисцина, дзе ше лес уж вкерчел и красна трава нароснута. Та себе надумал же най вон там легне одпочивац.

Легне-лжи... Е, цо вон надумал! Винс вон рошок, вжал прущик, вдерел по тим рошкунай вон видзи же чи то правда, цо му баба гуторела. Вдери по рошкун-лем вибегне вайчак, а за нім шицок „минш“, а вецка так шором шицок статок, цо лем було у рошкун. А вон патри та ше чудус же, як то може буц же телі статок идзе з того рошка. Но, як ше уж напатрел на ніх-статок ше розходзи. Ту сден чупор коні, ту сден чупор овци, ту гуля, ту дойни крави, ту швині, ту кози, кжде сцека ширцом. Док вон раз обидзе наоколо коло ніх, други край уж Бог зна дзе пошол! Е, сцел би вон их нагнац — ту не сцу войсц! Плаче, не може нагнац, бега наоколо”...

(Руски народни приповедки, Руски Керестур, 1967 р., видало „Руске Слово”).

ШКІЛЬНИЦТВО Й ОСВІТА

Бачванські русини мали дуже мало освічених людей. До самої другої світової війни інтелігенція складалася здебільшого зі священства і сільського вчительства. Зрідка траплялись лікарі, адвокати, аптекарі або інші фахівці. Таких інтелігентів можна було, так би мовити, на пальцях порахувати.

Руські господарі не давали своїх синів до шкіл бо це дарого коштувало, а й ті, що були спроможні, не посилали, бо не було такої традиції серед народу — вчити дітей. На науку до міст виїжджали тільки діти священників і вчителів. Сільські хлопці й дівчата закінчували 4 або 6 клас початкової школи — і то було все. Потім бідніші йшли далі вчитись якогось ремесла.

По селах, де жили русини, були руські початкові школи, в яких навчали говором у перших 4-ох класах, а потім ще дві класи сербською мо-

вою. Така шкільна система залишилась і до сьогодні. Підручники у матірній мові були видані до 4-ої класи.

Перед війною і аж до 1966 року русини мали в Руському Керестурі свою малу друкарню, в якій друкувались видання „Руски Новини” — раз на тиждень, „Руски Календар”, „Наша Заградка” — місячник для дітей та інші газети час від часу, як і шкільні підручники для шкіл.

Існували також освітні осередки, „Просвітни Дружства”, що мали читальні і організували різні секції для старших і молоді.

По війні друкарня продовжувала ту саму роботу. Тепер виходять такі газети і журнали: „Руске Слово” — раз на тиждень, журнал „Шветлосц” — квартално, „Пионирска Заградка” — щомісячно. Окрім того друкують Календар, шкільні підручники, писані говором, і скромно видавані книжки та брошури.

Коли вибухла війна, „Просвітни Дружства” припинили свою працю, а по війні продовжували її під іншою назвою, як Культурно-Просвітне Дружство „Тарас Шевченко” у Джордье, КПД „М. Горки” у Новому Саду, КПД „Осиф Костельнік” у Вуковаре, КПД „Дюра Киш” у Шиду, КПД „Петро Кузмяк” з Нового Орахова і ін. Менш-більш кожне руське село має своє Дружство, що діє з меншим або більшим успіхом.

НАРОДНЕ ВБРАННЯ

Своє народне вбрання жінки-русини звали „панським”. Така назва для сільського вбрання незвичайна, але в дійсності вона постала в тих часах, коли наші предки прийшли зі своїх гірських країн на рівнину, зодягнені у грубу конопляну тканину. Пізніше з піднесенням економічного стану селянство стало вбиратися в гарні і дорогі фабричні тканини, як вони звали їх гадзоби, і гатлази, делінови, папланови, лагови, санинови, листерови та інші текстильні матері-

Українська каплиця в місті Баня Лука, що було зруйноване землетрусом в жовтні 1969 року

али, що їх спроваджували жиди до смаку руських господиць з Сеґедина, Пешту і Бейчу.

На бачванській рівнині дівчата порівняно недовго носили вишивані білі сільські конопляні сорочки, грубе сукно та розписані кожухи. Жінка — русиня цілий тиждень ходила боса по ораному полі чи стерні, і ноги в неї були згрубілі й порепані. Але в свято, коли вона прибиралась у „панське” шовкове вбрання, квітчасте і в різних барвах, гарно зачесана з „баршоньом”⁷⁾, або „фитюлею”⁸⁾ на голові, панчохах „ботошах” і чорних лакових черевиках „цинелах” на ногах, в руках хустина і квітка, — дійсно виглядала, як часто казали серби, як „принцеза”.

Народне вбрання, дівоче й жіноче, у русинів-українців було поширене до 1950-их років. Від того часу воно за декілька років пропало. Це є дійсно своєрідне явище. Не були це причини матеріального або іншого характеру, що привели русинку до міської вузької сукні. Це була радше повсюдні криза, наступ „модерного побуту”. І відтоді пропав гарний квіт бачванської рівнини, руське народне вбрання.

До сьогодні ще зодягаються подавньому старші жінки-русини. З

⁷⁾ Своєрідний кісник із стрічок і квітів, що викінчується великою кокардою на потилиці.

⁸⁾ Рід очіпка з парчі, гаптований кінець якого спливає на спину.

цією генерацією вимруть останні зразки нашого селянського одягу.

Початок ХХ століття застав ще старих русинів у Бачці, Срми і Славної з довгим волоссям, що спадало до плечей. Коли стало вимирати це покоління, по ньому лишилися вишивані кожухи, нагортки „чуги“, білі конопляні сорочки і безрукавки „лайбики“ з лискучими металевими гудзиками. Нове століття принесло із собою русинам клясичне вбрання „реклу“, надраги“, „ципели“, „уаш“, „калап“, „кошулю“ (сорочку з фабричного текстильного матеріалу) й інше. Лише тут і там ще до останнього часу можна було зауважити деякі залишки з давніх руських широких білих конопляних штанів „гачи“ чи „лайбик“ — і то вже було все.

Югославські русини-українці не мають свого музею, навіть свого відділу у Войводянському Музеї в Новому Саду і в Республіканському Музеї в Београді. Тому по руських селах у Югославії етнографічні матеріали і документи з цієї ділянки пропадали та пропадають і ніхто ніколи не дбав, щоб їх зберегти.

До другої світової війни у руських виданнях час від часу писалося про наше походження, друковалось різні документи про поселення в наших країнах та відбувались гуртові чи індивідуальні поїздки в Карпати і до нас. Але до сьогодні не було ні одного серйозного видання з ділянки нашої давньої, новішої або сучасної, матеріальної, культурної чи іншої історії.

У минулому мали ми більші й менші наймення, що заслужили на те, щоб про них не забували. Однак, від 1945 р. до сьогодні руські культурно-духові провідники в Югославії нічого не зробили, щоб ті ймення закріпити в пам'яті народу. Про Гавриїла Костельника, Тараса Шевченка, Петра Кузьм'яка, Володимира Гнатюка і інших не лише ширші круги мешканців Бачки, але й школярі та інтелектуалісти майже нічого не знають. Дуже дивна і незрозуміла нас-

танова до свого власного духового життя опанувала людей, яким доручено вести культурну роботу серед свого середовища.

У 1966 р. редакція і друкарня „Руске Слово“ з Руського Керестура перенеслася до Нового Саду і тепер усі видання в нашому говорі скупчуються в тій місцевості. Нови Сад із своїми середніми й високими (з викладовою сербською мовою) школами, з найсильнішим культурно-просвітнім Дружеством русинів-українців у Югославії, з друкарнею і радіовисильнею став інтелектуальним центром нашої меншини.

В останніх роках зросло число студентів і інтелектуалів, внаслідок чого духовний рівень нашого поселення підноситься.

Із визначніших культурних працівників молодшого покоління треба згадати: Ірину Давосир — оперову співачку, Драгена Колесара — театрального актора, Йовгена Кочиша — скульптора і маляра, Владимира Колесара — маляра, Мелану Мудри — малярку, Миколу Кочиша — філолога і письменника, Мирона Колошнія — поета, Любку Удинську — поетку, Дюру Латяка — поета і письменника, Дюру Палгаргая — поета, Гелену Гафрич — поетку, Ангелу Прокоп — поетку, Мирослава Стрибера — поета, Влада Костельника — письменника і поета, Івана Ковача — музикознавця і письменника.

ВАЖЛИВІШІ ВИДАННЯ В БАЧВАНСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ ГОВОРІ

До другої світової війни, окрім календарів, не вийшло жадного видання в Руському Керестурі, яке варто було б зазначити. По війні в міжчасі появилось кілька книжок більшого значення.

Це: Наша Лирика — збірник народних і популярних пісеньок Онуфрія Тимка, Р. Керестур, 1955 р.; Наша Пісня — I, II, III книжки — збірник народних і популярних піс-

ньою югославських русинів (із нотним укладом, текстами і музично-етнографічною науковою документацією). Приготував Онуфрій Тимко, Р. Керестур, 1953 р.; Антологія поезії бачвансько-сримських русинів, Р. Керестур, 1963 р.; Антологія Дзецинської Поезії бачвансько-сримських русинів, „Р. Слово“, Р. Керестур, 1964 р.; Народні приповідки Бачванських русинів (по етнографічних матеріалах Володимира Гнатюка). „Р. Слово“, Р. Керестур, 1967 р.

Оце й увесь „капітал“ югославських русинів-українців!

ПОТРЕБА НАУКОВИХ МАТЕРІАЛІВ

З сказаного вище виходить, що це наше поселення в Югославії потребує наукових матеріалів, що кинули б світло на історію й культуру України. Там відчувається велика потреба творів історичного, етнографічного і мовного характеру, що скріпили б національну свідомість населення. Пізнання власної історії, мовного багатства та народної культури зблизило б його з рідними братами-українцями в цілому світі!

Тому в ім'я тієї вітки нашого народу автор цієї статті звертається до всіх видавництв, установ і авторів у ЗСА, Канаді й інших країнах із про-

Перші українські священники в Бачці і Сремі. Сидять: о. Кіндій, о. мітрат Базюк, о. Колодій. Стоять: о. Віляк й о. Чусняк - студит.

ханням — надсилати примірники таких творів до бібліотек русинів-українців у Югославії. Це буде велике патріотичне діло, що допоможе русинам-українцям розгорнути свої сили.

Для зацікавлених подаю адресу найбільшої бібліотеки в Новому Саді, яка має окремий відділ русинів-українців. Розташована в інтелектуальному центрі нашого поселення, вона найбільше зможе прислужитись їм джерельним матеріалом.

Biblioteka Matice Srpske
(Odeljenje za Rusine-Ukrajince)
ulica M. Srpske
Novi Sad A.P.V.
Yugoslavia

Юліян Колесар

УКРАЇНЦІ В АВСТРАЛІЇ В 1969 РОЦІ

Написав Т. Ляхович

Австралія є британським домініоном, що лежить між $10^{\circ} 14'$ та $39^{\circ} 08'$ геогр. широти і $113^{\circ} 9'$ а $153^{\circ} 39'$ довжини. Віддаль до Європи 10-11 тисяч миль. Найбільша довжина Австралії: схід-захід 2,400 миль, північ-південь 1,970 миль. Поверхня — 2,967,909 кв. миль, з чого 39% тропічні території. Населення — 11,359,510 білих і 39,172 аборигенів (1965). На 100 кв. миль припадає 383 особи. На тисячу осіб 20.58 новонароджених, 7.72 подружжя, 9.03 смертність (1968). Еміграція: приїзд — 452,357 осіб, від'їзд — 353,015 осіб (1966).

У 1901 р. Австралія перетворилась в комонвелт, об'єднуючи стейти: Н-ПВ, Вікторія, ПА, ЗА, ПТ, Тасманія і Квінсленд. Кожний стейт має власний парламент і уряд. В 1911 р. виділено територію для столиці Коммонвелту в Канберрі. Парламент Коммонвелту складається з Сенату (160 членів) і Палати Представників (120 членів, вибраних на три роки). Королеву репрезентує Генерал Губернатор з осідком у Канберрі, де містяться також амбасади всіх країн світу.

УКРАЇНСЬКА ЕМІГРАЦІЯ В АВСТРАЛІЇ

Перша група українських емігрантів, що складалася приблизно з 10 осіб, з'явилась в Австралії по 1905 р.

з Румунії. Були це рештки залоги зреволюціонізованого російського корабля „Потьомкін”.

Плязова еміграція до Австралії розпочалась по другій світовій війні — т. зв. Ді-Пі з Німеччини і Австрії. Австралійський уряд окремим договором з ІРО зобов'язався приймати по 1.000 осіб місячно, доплачуючи як частинне покриття коштів подорожі по 20 доларів від особи, і забезпечити емігрантів приміщенням до часу їх zatrudнення. Емігрантів зобов'язував дворічний контракт праці. Австралійський уряд не визнавав ніяких фахів, набутих емігрантами в Європі, і вимагав набувати їх в Австралії. Внаслідок цього всі українські селяни пішли працювати в промислі, бо не мали змоги творити сільських господарств.

У переходових таборах уряд приділяв працю в першій мірі мужчинам, залишаючи жінок з дітьми. По якомусь часі родини об'єднувались і осідали у власних домах. Тепер майже всі українські родини мешкають у своїх, здебільша вже спланих, домах.

УКРАЇНСЬКІ ЦЕРКВИ

З першими українськими емігрантами прибуло двоє католицьких і один православний священик. Вони обслуговували вірних по місцях скуп-

ченнях і по таборах, користуючись приміщеннями місцевих церков. Спочатку католицькі священники підлягали юрисдикції місцевих церковних зверхників. 19 жовтня 1958 р. утворено католицький Екзархат для Австралії і Нової Зеландії, який перейшов безпосередньо під юрисдикцію Риму.

З часом прибували нові священники, почали творитись окремі парафії і розпочато широку акцію будови власних церков. Цей процес тривав по нинішній день.

В 1968 році було українських католицьких церков 14, священників 13; православних церков 14, священників 15.

Відносини між Церквами обох віровизнань значно покращали після Вселенського Собору в Римі 1961 р.

Українську Католицьку Церкву очолює Єп. Екзарх І. Прашко, а Православну (Об'єднана Єпархія і УАПЦ) Арх. Сильвестр і сп. Донат з осідком у Мельборні.

УКРАЇНСЬКІ ГРОМАДИ

Від 1949 року почали творитися в поодиноких стейтах українські громади з осідками у столицях стейтів, а згодом в менших скупченнях філії громад. Рівночасно розпочалась акція набування власних домівок, де зосереджується культурне, політичне і освітнє життя. Число домівок збільшувалось з кожним роком.

На 1968 рік цей стан представлявся так:

Місцевість	Число	
	домівок	вартість
Вікторія	8	192.400
Н. П. В.	8	280.400
Півд. Австралія	1	50.000
Зах. Австралія	1	52.000
Квінсленд	2	35.000
Тасманія	2	14.000
Разом	22	\$ 623.800

Усі громади підлягають всеавстралійській організації СУОА, яка від-

буває щодва роки з'їзди своїх делегатів. На цих з'їздах координується праця поодиноких громад і усталюється напрямні праці на майбутнє. Протягом кількох останніх каденцій головою СУОА є інж. Болюх.

СТАТИСТИЧНІ ДАНІ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ

Приїхало українців до Австралії від 1 січня 1947 р. до 30 червня 1966 р. 21.550 осіб.

Число українців по стейтах у 1968 році: Н.П. В. — 13,150, Вікторія — 13,100, Півд. Австралія — 5,800, Зах. Австралія — 2,140, Тасманія — 640, АКТ (Канбера) — 360, Півн. Територія — 10. Разом 37.300.

Віровизнання: католики — 18,800, православні — 15,500, баптисти — 400, лютерани — 500, інші — 2,100. Разом 37.300.

Затруднення емігрантів (у відсотках):

Фак	1947/48	роки 1968
Рільники	45	2
Робітники	42	48
Купці	2	3
Промисловці		3
Транспорт		
і комунікація		13
Будівництво домів		10
Урядовці в державних установах		10
Урядовці в інших інституціях		13
	100 %	100%

ШКІЛЬНИЦТВО

Українські Школи почали працювати в 1951 р. при церквах. В 1952 р. постала Шкільна Рада в Вікторії і Освітня Рада в НПВ. В 1956 р. відбувся перший всеавстралійський учительський з'їзд, на якому створено Українську Центральну Шкільну Раду, що плянує і керує усім процесом навчання в українських школах. УЦПР відбуває щотри роки з'їзди, на

яких вибирається провід на наступних три роки. Головами дотепер були: Д. Нитченко, І. Брозницький і Т. Пасічинський.

Адміністрацію в школах ведуть батьківські комітети. Навчання відбувається кожної суботи і обмежується трьома предметами українознавства: історією, географією і українською мовою. Під кінець 1968 р. усіх українських шкіл нижчого типу в Австралії було 35, в яких навчалось 1.624 учнів. Шкіл вищого типу (школи українознавства і педагогічні курси) було 9 з 127 студентами. Усіх учителів в тих школах працювало 148.

МОЛОДЕЧІ ОРГАНІЗАЦІЇ

У перших роках поселення українців в Австралії за ініціативою старших пластунів створено Пласт. В поодиноких стейтах потворилися пластові відділи (гнізда) новаків, курені юнацтва і курені старшого пластуництва. Ця організація охоплює молодь від 7 до 25 років. У 1968 р. число усіх її членів доходило до 1.000. Щороку відбуваються пластові табори для вишколу юнаків і молоді. Для матеріальної і моральної допомоги Пластові створено осередки Пласт-Прияту, які займаються надбанням та розбудовою площ, уряджують пластові табори, висилають делегації на Джемборі. Головою Пласту є Ю. Семків.

Спілка Української Молоді (СУМ) існує в Австралії від її І-го Крайового З'їзду в 1951 році. Діяльність СУМ-у: охоплення якнайбільшого числа молоді, виховання і освідомлення тієї молоді, урядкування академій і ювілейних концертів, перепроведження всеавстралійських здвигів молоді, спортові змагання, видавання неперіодичних журналів, хорів, танкові та музичні виступи поодиноких Осередків. Щороку відбуваються на власних площах табори для молоді. В 1968 р. нараховувано 13 су-

мівських Осередків в Австралії і понад 1.000 сумівців.

Організація Українських Студентів існує від 1951 р. і охоплює всіх студентів-українців високих шкіл в Австралії. Члени цієї організації працюють в Пласті, СУМ'і, як також у громадських організаціях (громади, СУ-ОА і ні.). У Мельборні дотепер закінчили: архітектуру — 3 українські студенти, філософію — 11, право — 1, медицину — 1, техніку — 10, економіку 4, дентистику — 2, музику — 1. (На 13.100 українців, що мешкають у Вікторії).

НТШ, ПРЕСА, ІНШІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Наукове Товариство ім. Шевченка в Австралії існує від 1950 р. Е 1968 р. начисляло 3 дійсних і 50 звичайних членів, скупчених в трьох осередках: Сідней, Мельборн і Аделаїда. Головою НТША є д-р І. Рибчин. Діяльність НТША полягає в уряджуванні наукових сесій, популярних доповідей і видавничій діяльності (книга „Українців в Австралії“). НТШ також включається в освітню працю інших організацій.

В Сідней виходить тижневик „Вільна Думка“ і в Мельборні двотижневик „Українці в Австралії“. В 1968 р. почав виходити журнал „Церква і Життя“.

Існує Союз Українок Австралії зі своїми відділами в поодиноких стейтах, спортові дружини (Українське Спортове Товариство „Леви“ у Вікторії, Український Спортовий Клуб в Аделаїді, спортове Товариство „Сокол“ у Сідней, спортове Товариство „Київ“ в Перті, спортове Товариство „Україна“ в Брізбані і спортове Товариство „Дніпро“ в Тасманії) і мистецькі гуртки (хор „Чайка“ в Мельборні, хор „Боян“ в Сідней, декілька театральних гуртків і балетних шкіл).

ПОЛІТИЧНИЙ СЕКТОР

В Австралії прозвляють помітну діяльність три політичні угруповання — ОУН (бандерівці), УГВР

Редакційна Колегія Збірника на пошану Івана Котляревського, виданого заходом НТШ в Австралії на 1969 рік. У першому ряді сидять (зліва): проф. д-р Т. Ляхович, Пресов. Єпископ Кир Іван Прашко, інж. М. Болжоз. У другому ряді (зліва): ред. Ст. Радіон, доц. д-р Е. Завалинський, д-р Т. Яськевич.

(„двійкарі“) і Союз Гетьманців-Державників. У перших роках еміграції були ще активними УРДП, Селянська партія і ОУН Мельника.

ОУН (бандерівці) розбудувала доволі численну організацію — Українську Антибольшевицьку Лігу.

Більшість української спільноти в Австралії непартійна і через це громадський сектор не є під впливом виключно якоїсь політичної течії. Ділове відношення політичних секторів до громадського сектору формально коректне.

ПРОЦЕС АСИМІЛЯЦІЇ

На початках еміграції кожен стався створити собі життя на європейський взір. Процес асиміляції у цього покоління по 20-ох роках побуту в Австралії незначний. Він проявляється радше у зовнішній формі („вай ов лівінг“) і не лишив по собі

поважніших змін у мові, способі думання, психіці. У старшого покоління, а зокрема серед колишніх селян, задержалась мова без змін.

Молодь, перебуваючи в школах в англomовному оточенні, асимілюється. Для неї Україна — це далека країна, екзотика, персоніфікована їхніми батьками. Вона розмовляє між собою англійською мовою і здобільша відходить від українського загалу. Через це між старшим і молодшим поколіннями немає взаємного розуміння.

Мішані подружжя, як правило, відходять від українства, зате чисто українські подружжя держаться українського життя, хоч мають нахил творити свої власні молодечі організації (Молодий Союз Українок, Студентська Громада і ін.). Вдома уживають і англійської і української мови.

УКРАЇНСЬКІ МОРЯ І РІКИ ТА ЇХ НАЗВИ

ОЗІВСЬКЕ МОРЕ. Внутрішнє море між Україною і Кубанню. З Чорним морем сполучається Керченською протокою. Найбільша глибина його 14 метрів. Площа — 37 600 квадратних кілометрів.

Древні греки називали Озівське море Меотійським озером (болотом) або просто Меотідою, від імени народу меотів, що жили на його берегах. У ті часи греки не знали ні точного розташування моря, ні його розмірів, тому й називали озером чи болотом. Самі ж меоти іменували його Темерніда, що означає „мати моря”.

В стародавній Русі-Україні Озівське море було відоме під назвою Сурозького. Сурожанами називали московських купців, які торгували з кримським містом Сурожем (тепер Судак); Озівське море лежало на шляху до Сурожа. У арабів море називалося Бар-аль-Азов („темно-синє море”). Звідси, як гадають, і пішла назва „Озівське море”.

ВОРКСКЛО. Ліва притока Дніпра — Воркскло — бере початок на південно-західних схилах Середньо-Російської височини і в межах УССР протікає по території Сумської та Полтавтурі берегових круч, що складаються з крейдяних відкладень. Слово „білий” лежить також в основі назв багатьох населених пунктів у басейні Воркскло: Вілки, Білики, Більськ. Назва лівої притоки — Коломак, — як гадають, походить від тюркських слів „кол”, „коль”, „кул” „куль” — „вода, річка, озеро, притока, рукав річки”.

КАГАМЛИК. Ліва притока Дніпра — Кагамлик — тече поблизу м. Кременчука. Вперше згадується в історичних джерелах 1671 року. Назва річки походить від тюркського слова

„каган”, що означало найвищий титул ватажків стародавніх тюркських племен.

ПСЬОЛ. Ліва притока Дніпра — тече по території Полтавської та Сумської областей. В давньоукраїнських літописах річка згадується під 1153 роком в зв'язку з походом князя Мстислава на половців: „Посла Изяслав сына своего Мъстислава на Половце к Песлу (Пелу), зане пакостяху по Суле”.

Деякі дослідники виводять назву річки від старогрецького слова „пселлос” (темний). Однак таке пояснення не підтверджується історичними пам'ятками. Більш імовірним слід вважати пояснення, що ґрунтується на слов'янській етимології і виводить назву від кореня „піс”, „льс”, „пстрі”, що означає „вологе місце”, „луки”.

РОМЕН. Річка Ромен — права притока Сули, вперше згадується в літописах під 1095 роком. Походження її назви дослідники пов'язують з характером течії. Береги річки низовинні і болотисті, течія повільна. Назва виводиться від литовського слова „ромус” — тихий. Є й інші думки щодо походження назви річки Ромен.

ХОРОЛ. Хорол — права притока Псла. В Лаврентійському літописі річка згадується під 1096 роком у зв'язку з переслідуванням княжими військами половців: „...гонихомъ по Половѣцхъ за Хоролъ, иже Горошинъ взяше”.

Назва „Хорол” слов'янського походження. В її основі, як гадають, лежить сербохорватське слово „хрлити”, що означає „лоспішати, квапитись, мчатись”. Хорол — річка з швидкою течією. Існують й інші припущення щодо походження цієї назви.

УКРАЇНСЬКА ЛЮДИНА в світі поштової марки

Андрій Дар'ян Сольчаник

Популярність філателії в теперішніх часах робить її поважним пропагандивним фактором, про який не забуває ні одна країна. Велику роль грає в цьому поширення тематики марок, що почало проявлятися після другої світової війни. Колекціонування різних мотивів на марках дає можливість державам поширювати корисні відомості про себе, про свою історію, географію, культурні, економічні та наукові досягнення.

Короткотривалий період нашої державності в 1917-20 рр. дав змогу українській державі видати деяку кількість поштових марок. Але вбільшості це були російські чи то австрійські випуски з українськими надруками. Тематика оригінальних українських марок обмежилася тільки двома серіями — одною, по-мистецьки запроєктованою Юрієм Нарбутом, і другою, частинно оформленою Миколою Івасюком, що вийшла вже в часі, коли наш уряд не мав території. Тому цей останній випуск, хоч навіть деякі марки були ще в обігу в Кам'янці Подільському, не відмічується докладно в каталогах. Подібну долю зустріли марки Західної Области УНР, що появились аж у листопаді 1919 р. після зайняття Західної України поляками.

З окупацією України чужими державами припинився обіг українських поштових марок. Большевики дали дозвіл тільки на одну добродійну серію під назвою УСРР на допомогу голодуючим в 1923 році. Опісля в 1939 р. Карпатська Україна випустила одну марку з нагоди проголошення самостійності.

Трагічне становище УССР, члена Об'єднаних Націй, погіршує ще й той факт, що ця „держава" не тільки не має змоги видавати своїх марок, але советська пошта гостро дискримінує Україну в своїх випусках, приділяючи українській тематиці мінімальну увагу*). А проте, українські мотиви все таки проглядають із багатьох випусків, пробиваючись крізь грубу верству імперіялістичного московського намулу.

Одним із способів усистематизувати українську тематику поштових марок може бути поділ на такі групи: 1. Люди українського походження, 2. Чу-

*) Докладніше про це в моїх статтях: „Поштові марки Советського Союзу — вони є ще одним проявом дискримінації супроти поневолених народів", „Америка, 1968 р., чч. 95, 96, та „Postal Issues of USSR — a clear case of discrimination against the Captive Nations", America, 1968, Nos. 79, 84.

жинці, які: а. народились на Україні, б. працювали на Україні, в. заторкували українську тематику в своїх творах, г. володіли чужими державами і в цьому відношенні були пов'язані з Україною (одружені з українками, завойовували українські території, панували над Україною і т. д.), 3. Милецьості: а. на українських етнографічних територіях, б. на чужих землях, але пов'язані з українською тематикою (напр., церква св. Варвари у Відлі), 4. Історична тематика, 5. Геральдика, 6. Український побут.

У цій статті розглядаються марки, що відносяться до людей українського походження. Деякі з цих людей хоч і були українського походження, зовсім відійшли від українського життя. Вони насувають думки про людський потенціал України та про втрати, що їх ми зазнали, не маючи своєї держави. Скільки талантів пропало і якою окрасою могли б вони стати в нашій літературі, музиці, науці, мистецтві та в інших ділянках, коли б Україна була незалежною державою в часі їхнього існування! Зібрано в цьому огляді понад сімдесят людей, що або самі, або їхні твори пов'язані із нами, знаходяться на поштових марках.

Згадані тут совєтські марки могли б створити ілюзію, що в Совєтському Союзі присвячується українцям багато уваги. Докладніша аналіза, однак, виявляє зовсім що інше. Тільки на марках, присвячених чотирьом особам, зазначено, що вони — українці (Шевченко, Франко, Л. Українка та Кропивницький), а всього лише на чотирьох прізвище написано двома мовами (Кропивницький, Кобилянська, Коцюбинський та Гулак-Артемівський). Всі інші марки, присвячені визначним особам, яких вважаємо українцями, мають тільки написане по-російськи прізвище без згадки про національність. У декількох випадках, про які мова буде при обговоренні поодиноких марок, навіть сказано, що дана особа — „русский”.

Також замовчування української

національності створює враження, що дана особа — росіянин. На це з одного боку впливає незіформованість про визначних українців, особливо науковців природничо-математичних наук, не тільки в чужинському світі, але навіть серед українців, з другого велика подібність багатьох прізвищ в українській та російській мовах. Чомусь так воно склалось, що ми самі, дбаючи про поширення інформацій про наших відомих людей, занедбуємо наших цінних представників природничо-математичних наук. Часом навіть не легко роздобути інформації про їхнє українське походження.

Але, коли йдеться про росіян, тоді на совєтських марках в більшості зазначається, що вони росіяни, особливо при відзначуванні перед революційних людей. Пропорція росіян у відношенні до українців на марках багато більша в порівнянні із відношенням чисельності обох народів. Це ще один спосіб підкреслити вищість „старшого брата”.

Розгляд почнемо від наших державних мужів, яких тільки дев'ять вдалося пов'язати із поштовими марками.

Першим в хронологічному порядку стоїть Святослав Завойовник († 972 р.), київський князь в роках 964-72, що знищив хозарську державу і заввоював Болгарію. На двох марках Болгарії з лютого 1969 р. знаходимо ілюстрації із хроніки Манасії, що представляють „Похід Святослава на Болгарію” (13 ст.) та „Війну Русі-України з візантійським цісарем Іваном Цимісієм” (20 с.).

Наступним є київський князь Володимир Великий († 1.015 р.), який охрестив Русь-Україну та перетворив її в могутню християнську імперію. На марці України — УНР, в 100 гривень, наприкінці 1920 р., пишеться гірка св. Володимира в Києві із постаттю великого князя, виконаною бароном Петром фон Клодтом (1807-1867) в 1853 р. Пам'ятник, що сягає 19 метрів висоти, проєктував Василь

Пам'ятова коверта з добродійними марками, що були видані з нагоди посвячення Собору Святої Софії в Римі парафією св. Володимира й Ольги в Чикаго. В надруку на коверті й на одній із марок — портрет Верховного Архiepіскопа Кардинала Йосифа Сліпого.

Демут-Малиновський (1779-1846). На жаль, ця марка не була вже в обігу з огляду на зайняття України большевиками.

Володимир Мономах (1053 - 1125 р.), князь Києва, що написав „Поучення дітям”, старався об'єднати наших князів для боротьби проти половців. Згідно з переказом він одержав від свого діда, візантійського імператора Константина т. зв. „Шапку Мономаха”, яка тепер зберігається в Оружейній палаті Кремлю у Москві. Шапка Мономаха, однак, є радше середньо-азійського, ніж візантійського походження. Шапку Мономаха зустрічаємо на кольоровій марці Советського Союзу (10 к.) із 30 грудня 1964 р.

Ігор Святославич (1151-1202), князь Новгород-Сіверський, організував походи проти половців і один із них в 1185 р. закінчивсь невдачею на ріці Каялі. Цей похід оспіваний в епосі „Слово о полку Ігоревім”. Князь Ігор Святославич на коні пишається на марці Советського Союзу з 20 травня 1957 р. (40 коп.) в пошану епосові „Слово о полку Ігоревім”. Напис на марці: „Народный эпос Слово о полку Игореве — величайшее произведение древнерусской литературы” говорить сам за себе. Цю марку люди, лише поверховно

обзнайомлені зі справами Східної Європи, відразу зачисляють до російської тематики.

Постать князя Ігоря Святославича та його дружини княжни Ярославни, дочки князя Ярослава Осмомисла, змальовано на марці Мадярщини (20 ф.) з 26 вересня 1967 р. Тут відтворено дві сцени з опери Олександра Бородіна „Князь Ігор”, а саме пролог, в якому княжна Ярославна співає: „Ой послухай, мій милий, останься з нами, не відходь” та арію хана Кончака із другої дії, де він звертається до князя Ігоря зі словами: „Повір мені, князю, я тебе люблю”.

Роксоляна (1506-1561), дружина турецького султана Сулеймана (1494-1566), народилась як Настя Лісовська у священничій родині в Рогатині. У 1520 р. татари схопили її в полон і продали до султанського гарему. Ставши дружиною султана, Роксоляна відіграла велику роллю в політичному житті Туреччини. Зовнішній вигляд мавзолею в Істамбулі, де поховані султан Сулейман та Роксоляна, відтворено на одній марці Туреччини із серії, виданої 6 вересня 1966 р. для відзначення 400-ліття смерті Сулеймана (90 к.). Місце їхнього поховання в самому мавзолеї обведене дерев'яним поруччям, викладеним дорожчинними перлами.

Гетьман України Богдан-Зіновій Хмельницький (1595-1657), провідник повстання проти поляків у 1648 р. та засновник козацької держави, уклав у 1654 р. договір з Московщиною, від якого почалась поступенна втрата незалежності України аж до її цілковитого поневолення. Постаць гетьмана Хмельницького прикрашує марку України із кінця 1920 р. вартості 10 гривень. Вона, однак, вже не була вживана на Україні. Декілька марок Советського Союзу показують нашого великого гетьмана. У випуску марок із 10 травня 1954 р., присвяченому 300-літтю Переяславського Договору, зображено пам'ятник Хмельницькому в Києві на Софійській площі (60 коп.). Цей пам'ятник створив скульптор Михайло Микешин (1836-1896) в роках 1879-88. На іншій марці цієї серії бачимо картину Переяславської Ради в 1654 р. (1 р.). Орден Богдана Хмельницького з погруддям гетьмана зустрічаємо на марці із лютого 1945 р. (2 р.-чорна). Цей самий сюжет повторюється й на інших марках: червень 1945 р. (45 коп.), грудень 1948 р. (2 р. — фіолетово-бронзова), та квітень 1949 р. (2 р. — зелена). Ця остання із надруком появилася також у групі марок Переяславського Договору. Силуету пам'ятника Хмельницькому в Києві начеркнено на марці із 1963 р. (4 к.) з нагоди 20-их роковин звільнення Києва від німців, як рівнож із 4 серпня 1967 р. (4 к.) у п'ятдесяті роковини т. з. „жовтневої революції“.

Іван Мазепа (1639-1709), гетьман України в роках 1687-1709, великий меценат мистецтва і науки, піднявся діла привернення незалежності України, уклавши союз із шведським королем Карлом XII. Та програвши бій під Полтавою в 1709 р. перекреслив його пляни і відсунув відновлення української незалежної держави на понад двісті літ. Одна марка України (15 гривень) із згаданої вище серії кінця 1920 р. вшановує цього мудрого володаря України.

Павло Полуботок (1660-1724), на-

казний гетьман в роках 1722-24, протестував проти обмеження прав України Малоросійською Колегією і зазнав за це ув'язнення та помер в Петропавлівській фортеці в Петербурзі. Постаць ув'язненого гетьмана відтворено на марці України з кінця 1920 р. (30 гривень), виконаній за проєктом мистця Миколи Гвасюка. Її вже не вживалося на Україні.

Головний Отаман і голова Директорії УНР, Симон Петлюра (1877-1926), ім'я якого стало символом боротьби із більшовиками, згинув від куль советського агента С. Шварцбарда на вулиці Парижу 25 травня 1926 р. Образ Симона Петлюри прикрашує одну марку України (40 гривень) із кінця 1920 р., що її, мабуть, короткий час використувовано для поштових взаємин на Поділлі (Волочиськ, Кам'янець Подільський).

Лише трое наших церковних діячів відмічено на поштових марках.

Нестор (1056-1114), літописець, став ченцем Печерського монастиря в Києві після смерті св. Теодосія в 1074 р. і там був похований. Він був автором і упорядником літопису „Повість временних літ“, яку довів до 1113 року. Нестор написав теж твори „Читання про життя й погублення блаженних мучеників Бориса і Гліба“ (між 1087-88 рр.) та „Життєпис св. Теодосія ігумена Печерського“ (біля 1100 р.). Деякі дослідники приписують Несторові авторство твору „Повість про початок Печерського монастиря і його перших подвижників“. Статую нашого літописця, твір скульптора Марка Антокольського (1843-1902), показано на двовартісному випуску советської пошти із 22 вересня 1956 р. (40 к., 1 р.) в дев'ятому річницю народин Нестора. Скульптура виконана в 1892 р. і тепер знаходиться в Музеї Російського Мистецтва в Києві.

Петро Могила (1596-1647), київський митрополит, був сином молдавського господаря Симеона і виховувався у львівській братській школі. Опісля, правдоподібно, брав участь у

бою під Цецорою в 1620 р. Пізніше вступив до Києво-Печерського монастиря і був призначений його архимандритом у 1628 або 1629 році. В 1632 р. заснував Києво-Могилянську Академію, яка свого часу була найкращою школою на Україні. В 1633 р. Петро Могила став київським митрополитом. Він дбав про загальне піднесення Церкви, зокрема свого духовенства. Заснував ще школи у Вінниці (1634 р.) та Крем'янці (1636 р.). За його почином відбудувався Софійський собор у Києві. Митрополит між іншими уложив „Требник” — рід церковної енциклопедії, „Євангеліє Учительне” (1616 р.), „Антологіон” (1636 р.) та „Великий православний катехизм”, що став підручником православної віри і поширився в перекладах по інших країнах. Нашого митрополита відзначила румунська пошта одною маркою (1.500 л. +1.500 л.) 18 квітня 1947 р. На марці є його портрет.

Атанасій Григорій Великий (нар. 1918 р.), протоархимандрит ЧСВВ та історик Укр. Кат. Церкви, що видає римські документи, які відносяться до українських справ. Був учасником Другого Ватиканського Собору і редактором „Записок ЧСВВ”. Одна марка Ватикану (55 л.) із 11 жовтня 1966 р. для відзначення закінчення сесії Ватиканського Собору представляє соборну Службу Божу з участю Святішого Отця над гробом св. Петра в базиліці св. Петра в Римі. Отець Анатасій Великий стоїть третій праворуч від Папи Павла VI.

З громадсько-політичних діячів українського походження тільки двох зустрічаємо на поштових марках.

Батько Василя Капніста (1765-1823) походив із грецького роду, а мати Софія Дунин-Борковська була українкою. Василь Капніст завдяки матері, щирої української патріотки, одержав українське виховання. В 1782 р. Капніст був обраний маршалом шляхетства миргородського повіту, а в 1785 р. Київської губернії. Того ж року Капніст став членом Ро-

Поштові марки Української Народної Республіки з портретами гетьманів Богдана Хмельницького та Івана Мазепи й головного отамана Військ УНР Симона Петлюри.

сійської Академії. З доручення українських патріотичних кіл, правдоподібно, зв'язаних із Новгород-Сіверським гуртком, він їздив до Берліну і там у квітні 1791 р. був прийнятий на аудієнції у пруського державного і кабінет-міністра графа Герцберга. В. Капніст просив допомоги на випадок повстання України проти Росії. Однак, дістав відмовну відповідь. Ця невдача відсунула Капніста на деякий час від громадського життя.

Капніст, хоч і писав свої твори російськи, завжди вважав себе українцем і українським поетом у душі. В своїй творчості він використав цінні зразки української барокової літератури, зокрема Григорія Сковороди (1722-1794). Його „Ода на рабство”, написана в 1782-му або 1783 році, була протестом проти скасування державної автономії України російським урядом. В комедії „Ябеда” (1798 р.) він осудив російську централістичну політику на Україні.

Портрет Василя Капніста появився на марці Советського Союзу (40

к.) з 1958 р., присвяченій двсотим роковинам його народження (спізна на два роки). Напис на марці „200 лет со дня рождения — русский поэт и драматург В. В. Капнист” говорить про великого патріота України тільки те, що вигідне для Москви.

Іншим політичним діячем був нащадок гетьмана Данила Апостола, Сергій Муравйов-Апостол (1796-1826), один із керівників Південного Товариства Декабристів. Він очолив повстання Чернігівського полку 28 грудня 1825 р. і після його невдачі був страчений разом з іншими провідниками.

Муравйова-Апостола знаходимо на двох совєтських марках: на одній із 28 грудня 1925 р. для відзначення століття повстання декабристів (14 к.), а на другій із 30 грудня 1950 р. (1. р.) 125-річчя цього повстання.

Ніхто не може заперечити, яку велику роль відіграли літературні діячі у відродженні нашого національного життя. Деяких із них зустрічаємо на поштових марках. Між ними знаходимо й таких, які стали визначними представниками чужого письменства.

Перший у хронологічному порядку це згаданий вже вище Василь Капніст.

Цікавою постаттю є Микола Гоголь (1809-1852), син Василя, українського письменника (1777-1825). Дід Миколи, Опанас, одружився з Тетяною Лизогуб, яка була нащадком гетьмана Скоропадського та Дорошенка. Писав Гоголь по-російськи, але дав багато творів із українською тематикою. Він народився в селі Великі Сорочинці і після студій у Полтаві та Ніжені переїхав до Петербургу. Його „Вечори на хуторі біля Диканьки” (1831 р.) та „Миргород” (1835 р.) показують картини з українського побуту. Боротьба козаків проти польського поневолення навітлена у повісті „Тарас Бульба” (1835 та 1840 рр.).

Тривартісна совєтська серія марок із 4 березня 1952 р. видана в пам'ять

сотих роковин смерті письменника. Марка за 40 коп. зображує портрет Гоголя роботи Теодора Моллера (1812-1874), що тепер знаходиться в Третьяковській галерії в Москві, і сцену із повісті „Тарас Бульба” у виконанні Євгена Кібрика (нар. 1906 р.). На другій марці за 60 коп. показано рисунок В. Лебедева (1946 р.) „М. Гоголь та В. Белінський”. Третя марка за 1 руб. дає нам картину українських селян та портрет Гоголя. На іншій совєтській марці із 27 квітня 1959 р. для відмічення 150-ліття бачимо знову портрет Моллера та сцену із комедії „Ревізор”. Століття смерті Гоголя відзначили ще одною маркою Польща (25 гр.) 5 червня 1952 р. та Східня Німеччина (24 ф.) 11 серпня 1952 р. На обох накреслено портрет Моллера. На двох марках Румунії із 7 квітня 1952 р. змальовано Гоголя та сцену з „Тараса Бульби” (55 б.) і портрет письменника (1.75 л.).

Наш найбільший поет і пророк Тарас Шевченко (1814-1861) став для нас джерелом тієї сили, що не дозволяє нашому народові згинуть навіть у найбільш жорстоких умовах поневолення. Портрет Шевченка у виконанні Івана Крамського з автопортрету, намальовано в 1860 р., прикрашує марку України (20 гривень), видану наприкінці 1920 р. Її так, як і марку з С. Петлюрою, мабуть, використовувано короткий час для поштових взаємин на Поділлі. В цій серії є ще марка з малюнком хати Т. Шевченка (3 гривні). Проект цієї марки виконав Микола Івасюк. Портрет поета, намальований Крамським, репродуковано теж на одній совєтській добродійній марці (20 коп. + 20 коп.) із написом УСРР, виданій в 1923 р.

Хоч Шевченко різко виступав у деяких своїх творах проти російського поневолення України, то все таки совєтський уряд не відважився його проскрибувати з огляду на пошану, якою вітається поет серед українців. Комуністам залишилась тільки одна можливість: дозволивши на

гльорифікацію Шевченка, повикреслювати з його творів невідгидні для них місця і інтерпретувати творчість нашого Кобзаря так, як вигідно режимові. До часу другої світової війни, хоч появилось багато советських марок із визначними росіянами, із українців тільки Шевченко, а з неросіян крім нього лиш Шота Руставеллі були одиницями, що їх вшановано на випусках советської пошти.

Ця тривартісна серія появилася 9 березня 1939 р. з нагоди 125-ліття народження поета. Одну марку (15 коп.) прикрашує автопортрет Шевченка із 1840 р., який переховується в Шевченківському музеї в Києві. На другій (30 коп.) накреслено портрет поета у виконанні Іллі Рєпіна. Його намальовано у 1888 р. з фотографії 1860 р. Третя марка (60 коп.) представляє пам'ятник Шевченкові в Харкові, твір скульптора Матвія Манізера (1891-1963), виготовлений у 1935 році. Цей пам'ятник бачимо ще на марці із 10 травня 1954 р. (40 коп.), виданій у 300-ліття Переяславського договору. Інша марка цієї серії (1 р.) відтворює пам'ятник на могилі Шевченка в Каневі, виконаний М. Манізером в 1939 р.

Портрет Шевченка роботи І. Рєпіна знову появилася на советській марці (40 коп.) з 20 червня 1957 р. Побіч портрета знаходимо олійний образ Т. Шевченка „Катерина“, виконаний у 1842 р., що переховується в Шевченківському музеї в Києві. Століття смерті нашого Пророка принесло тривартісну серію советської пошти з 10 березня 1961 р. Марка вартістю 3 р. показує сучасне Шевченкове село, його хату (рисунок Шевченка із 1843 р.) та автопортрет із 1840 р. На марці в 4 к. зустрічаємо пам'ятник Шевченкові в Харкові. Остання марка вартості 6 р. зображує Шевченка із портрета Крамського, розгорнуту книгу „Кобзар” та смолоскип. Ліва сторінка „Кобзаря” має титульну ілюстрацію до „Кабзаря” з 1840 р., рисунок Василя Штернберга (1818-1845). До марки дочіплений окремих

Советські поштові марки з портретами Тараса Шевченка, Лесі Українки й Івана Франка та румунська марка з портретом Івана Франка.

додаток зі чотирма останніми рядками „Заповіту”.

В 150-ті роковини народження великого Кобзаря наприкінці лютого 1964 р., появилася семивартісна випуск Советського Союзу. Перша марка — це надрук „150 років з дня народження 1964 р.” на 3-копійчаній марці із 1961 р. Дві марки, обидві вартості 4. коп. (червонофіолетова та зелена), змальовують пам'ятник Шевченкові в Києві, виготовлений М. Манізером у 1939 р. Цей пам'ятник стоїть в парку ім. Шевченка навпроти університету. На двох інших марках (обидві 6 коп. — червоно-бронзова та індіго) портрет поета у виконанні І. Крамського. Врешті останні дві марки (обидві 10 коп. — буро-жовта та фіолетова) це портрет Шевченка, намальований І. Рєпіном.

З інших країн тільки Болгарія, де пошана до Шевченка особливо поширена, відзначила соту річницю смерті нашого Кобзаря одною маркою (1 л.) 27 квітня 1961 р. Марку прикрашує згаданий вище твір І. Рєпіна.

Портрет Михайла Щепкіна, нарисований Шевченком 16 березня 1858 р., накреслено на совєтській марці з 1963 р. (4 к.), присвячений цьому визначному акторові. Портрет поета Василя Жуковського (1783-1852) у виконанні Карла Брюллова (1799-1852) зустрічаємо на випуску совєтської пошти з 26 липня 1952 р. для вшанування сотих роковин смерті цього Шевченкового приятеля. За гроші, одержані з продажу портрету Жуковського (2.500 карб.), намальованого в 1838 році, викуплено Шевченка з кріпацтва. Брюллова вшановано на двох совєтських марках із 4 серпня 1952 р. (40 коп.) та 16 грудня 1957 р. (40 коп.).

Драматург Марко Кропивницький (1840-1910), автор понад 40 оригінальних та перероблених п'єс, був також талановитим актором українських театрів. Його твори втішались свого часу великою популярністю як, наприклад, „Пошилися в дурні“, „Дай серцю волю, заведе в неволю“ та „По ревізії“.

Одна совєтська марка з 1965 р. (4 коп.) відмітила нашого драматурга. Хоч на марці не зазначено, з якої нагоди вона появилася, можна думати, що це сталося в 125-у річницю його народження.

Одним із письменників українського походження, які поповнили ряди тих численних, що пропали для нашої нації, був Володимир Короленко (1853-1921). Народжений у Житомирі, він довгі роки проживав на Україні, зокрема в Полтаві. Деякі його твори мають українську тематику, як, наприклад, „Сліпий музикант“ (1886 р.), „Без язика“ (1895 р.) та „Ліс шумить“. Хоч у статті „Сорочинська трагедія“ (1907 р.) Короленко виступав в обороні українських повстанців у селі Сорочинці, він залишився осторожним громадським української діяльності та змагав українського народу за свої права.

Короленка бачимо на одній совєтській марці (40 коп.) з 29 серпня

1953 р., виданій у соті роковини його народження.

Геніяльний син галицької землі, Іван Франко (1856-1916) збагатив українську літературу перлинами своєї творчості.

В 1956 р. совєтська пошта відзначила століття народин І. Франка двома випусками. На першому, двовартісному однакового рисунку (40 коп., 1 р.) з 27 серпня, знаходимо невтомного Каменяра та кінець восьмої строфи його „Каменярів“: „за нами прийде нове життя, добро нове у світ“ по-російськи. Інша марка з 26 грудня (40 коп.) паказує портрет І. Франка, правдоподібно, роботи Івана Труша.

Румунія також відмітила соту річницю народження І. Франка в 1956 р. одною маркою з його портретом вартості 50 б.

Письменниця глибоких психологічних ситуацій, Ольга Кобилянська (1863-1942), зуміла теж змалювати у своїх творах чудові картини гірської природи. Століттю її народження присвячена марка Совєтського Союзу (4 к.) із 24 жовтня 1963 р.

Михайло Коцюбинський (1864-1913), автор мистецького шедевр „Інтермеццо“ та незрівняних новель. Цього поета краси бачимо на совєтській марці (4 коп.) з 17 вересня 1964 р., виданій у сторіччя з дня його народження, хоч про це немає на цьому випусковій ніякої згадки.

Авторка вогневих поезій, Леся Українка (1871-1913), яка так ненавиділа рабство, вивела нашу драму із пеленок побутовщини та поставила її поруч краєчиз зразків світової драматургії. Марка Совєтського Союзу з 27 серпня 1956 р. представляє нашу поетесу (40 к.). Рисунок марки виконав Чернишов.

Батьки поета Володимира Маяковського (1893-1930), що народився в Грузії, були українського походження. В своїй творчості він висловлювався то з симпатією до України в „Долг Україні“ (1926) та з виявом російського шовінізму в „Нашему ю-

ношетву" (1927 р.). Маяковського відтворено на багатьох марках Советського Союзу та його сателітів.

Олександр Довженко (1894-1956), один із основоположників українського кіномистецтва, був також талановитим письменником і автором деяких сценаріїв до своїх фільмів. Світової слави кінорежисер, він здобув собі визначне місце у розвитку фільмового мистецтва своїми сміливими інноваціями. З огляду на довголітнє примусове перебування Довженка в Москві, багато непоінформованих чужинців вважають його за російського кінорежисера.

30 листопада 1964 р. появився одновартісний випуск советської пошти (4 к.) в 70-ліття народження цього майстра срібного екрану, хоч на марці цього не назначено. Напис „А. П. Довженко 1894-1956” замовчує національність Довженка і робить можливим включити до надбань російської культури ще одного не-росіянина.

Розгляд групи мистців на марках особливо яскраво вказує на ті таланти, що відійшли від нас і стали окрасами чужих культур.

Перший це Антін Лосенко (1737-1773), маляр-академіст родом із Глухова. В 1744 р. його привезено до придворного церковного хору в Петербурзі, а по втраті голосу віддано на науку малярства. Лосенко навчався в академіях мистецтв у Петербурзі, Парижі і Римі. Багато з його творів ілюструє біблійні теми, як, наприклад, „Чудесна ловля риби” (1762 р.), „Жертва Авраама” (1765) та „Каїн і Абель” (1769 р.). З історичних сюжетів варто відмітити „Володимир і Рогніда” (1770 р.).

Твір Лосенка, портрет актора Федора Волкова, виконаний в 1763 р., прикрашує советську марку (40 к.) з 31 грудня 1956 р. для відмічення двосотих роковин заснування державного театру в Петербурзі.

Другим з черги був Володимир Боровиковський (1757-1825), світової слави портретист. Він народився в

Советські поштові марки для відзначення роковин Семена Гулака Артемовського, Михайла Коцюбинського, Марка Кропивницького й Олександра Довженка.

Миргороді в українській старшинській родині. В 1787 р. Боровиковський переїхав до Петербургу, де навчався у Дмитра Левницького, теж українця. В 1795 р. він став академіком, а в 1802 р. радником Академії Мистецтв. Його вважали за найвизначнішого портретиста в Петербурзі — намалював коло 160 портретів. Він робив іконостаси і розмальовував церкви в Миргороді, Кибинцях, Романівці, Могилеві та ін.

Портрет мистця у виконанні Івана Бугаєвського-Благородного, що тепер знаходиться в Третьяковській галерії в Москві, зображений на советській марці (40 к.), виданій 24 грудня 1957 р. для вшанування двосотої річниці народження Боровиковського. Напис на марці: „1757-1825, Выдающийся русский художник, В. Л. Боровиковский” тільки potwierджує советську політику відносно не-росіян: визначних людей, кого тільки можна, робити росіянином.

Іван Бугаєвський - Благородний (1773-1859), відомий портретист, походив із київських міщан. Був учнем В. Боровиковського і закінчив Академію Мистецтв у Петербурзі. Ікони І. Бугаєвського-Благородного прикрашують Смоленський монастир, Сяно-

дальну церкву в Петербурзі та собор у Кронштадті.

Інший визначний український мистець — це скульптор Іван Мартос (1752-1835). Народивсь у містечку Ічні на Чернігівщині і студіював в Академії Мистецтв у Петербурзі та Римі. Був учнем відомого різьбяря Антонія Рафаеля Менгаса (1728-1779). В 1794 р. став професором Петербурзької Академії Мистецтв, а опісля її ректором (1814 р.). Мартос створив численні монументальні скульптури в Україні і в Росії, як, наприклад, нагробник графа П. Румянцева-Задунайського в Києво-Печерській Лаврі (1805 р.) та пам'ятник герцогові Рішельє в Одесі (1823-28 рр.). Мартос, як висловивсь І. Грабар, „поснавав українську мрійливість із строгістю та досконалістю класичних форм і створив свій мартосівський світ, що відрізняв його від усіх західних сучасників”.

Твір Мартоса, пам'ятник Мінінові і Пожарському, накреслено на добродійній російській марці з 1905 р. (5 к.) та двох совєтських із 5 вересня 1946 р. (1 р.) та 1961 р. 12 к.). Пам'ятник, відлитий із бронзи та відслонений у 1818 р., стоїть тепер на площі церкви св. Василя в Москві.

Учнем Боровиковського був ще Олександр Венеціанов (1780-1847). Син грека і українки, він походив з Нижена. В 1811 р. одержав звання академіка в Академії Мистецтв у Петербурзі. Був прихильником Т. Шевченка і відіграв велику роллю в справі його визволення із кріпацтва. Шевченко згадує про Венеціанова в повісті „Художник”. Він залишив цікаві побутові картини і портрети.

Автопортрет Венеціанова і його малюнок „На ріллі. Весна” появились на марці та бльоці Советського Союзу з 21 червня 1955 р. для вшанування 175-ої річниці його народження. Обидва твори зберігаються в Третяковській галерії в Москві. Іншу картину „Женці” (1825 р.) відтворено на совєтській марці (1 к.) з 25 грудня 1968 р. „Женці” приміщені у Росій-

ському Державному Музеї в Ленінграді.

Про марки, що відносяться до Тараса Шевченка, нашого визначного маляра, згадано вже вище при обговоренні письменників.

Українського роду був також польський маляр, анімаліст і баталіст, Юлій Коссака (1824-1899). Хоч він становить ще одну втрату для нас, все таки в нього знаходимо твори із українською тематикою: „Зустріч Б. Хмельницького з Туган-Бесм”, „Козаки в степу” (1884 р.), „Черета на на Поділлі” (1886 р.), „Оранка” (1889 р.) та інші подільські й київські красиви.

Картина Коссака „Полвання із соколом” знайшла своє місце у випуску марок Польщі з 20 листопада 1968 р. (40 гр.).

Іван Крамський (1837-1887) походив із української міщанської родини в Острогорську на північній Слобожанщині. Студіював у Петербурзькій Академії Мистецтв, а опісля став одним із засновників групи „передвижників”. У 1871 р. намалював портрет Т. Шевченка із автопортрету, виконаного в 1860 р.

Крамського зустрічаємо на одній совєтській марці з 28 липня 1962 р. (4 к.). Його портрет Шевченка на марках обговорено в розділі письменників. Наступні його портрети попали на совєтські випуски: Грїбосдова (січень 1945, 4 березня 1954, 14 березня 1959), Некрасова (4 грудня 1946), І. Шишкіна (12 червня 1948), В. Васнецова (15 жовтня 1951), Салтикова-Щедрина (15 вересня 1958), С. Аксакова (12 травня 1959) та Гончарова (18 червня 1962).

Визначний малярський маляр Михайло Мункачі (1844-1900) був українського походження і називався спочатку Михайло Любий. Народжений в Мукачеві, він замолоду розмальював церкви на Закарпатті. В 1872 р. Мункачі переїхав до Парижу, а опісля працював у Будапешті.

Його автопортрет появилсь на марці Мадярщини із серпня 1932 р. (40

ф.), а картини „Жінка з хмизом” (1873 р.) та „Позіхаючий хлопчина” — на двох багатокольорових малярських марках із серії 9 грудня 1966 р. вартості 2 ф. та 2.50 ф. В 1886 р. Мункачі намалював портрет Ліста, який ропродуковано на кольоровій марці Мадярщини (60 ф.) з 22 червня 1967 р.

Ілля Рєпін (1844-1930) народився в Чугуєві на Харківщині. Рєпін, що належав до т-ва „передвижників”, в 1893 р. став членом Петербурзької Академії мистецтв. Деякі його картини мають українську тематику, як відома „Запорожці пишуть лист до турецького султана (1880-91 рр.)”, „Вечерниці” (1881 р.) та ін.

Автопортрет Рєпіна з 1899 р. відтворено на двох марках (30 к., 1 р.) в серії, присвяченій століттю з дня його народження. Три інші марки з листопада 1944 р. (50 к., 60 к., 2 р.) — це репродукція картини „Запорожці пишуть лист до турецького султана”. Інший автопортрет та картину „Бурлаки на Волзі” (1873 р.) показано на кольоровій марці (40 к.) двоварісного випуску з 21 серпня 1956 р. Друга марка змальовує знову „Запорожців”, але в кольорах (1 р.). Один випуск з 16 грудня 1957 р. для відзначення двосотих роковин заснування Академії Мистецтв у Москві представляє знову автопортрет Рєпіна (40 к.), а другий із 1959 р. показує пам’ятник Рєпінові в Москві (10 к.). На марках ще появились такі портрети у виконанні Рєпіна: Сурикова (червень 1941 р.), Полєнова (6 грудня 1952 р.), А. Рубінштейна (30 грудня 1954 р.), Сечєнова (15 червня 1956 р.), Трєякова (31 липня 1956 р.), Толстого (31 грудня 1956 р.) та Стасова (23 вересня 1957 р.). Картина мистця „Арешт пропагандиста” (1878 р.) знайшлась у серії з 29 грудня 1967 р. (10 к.).

Портрет Шевченка у виконанні Рєпіна на марках обговорено вже раніше. Окрім цього портрет Рєпіна прикрашає одну марку Румунії (1.500 л. + 1.500 л.) з 18 квітня 1947 р.

Советські поштові марки з портретами Миколи Гоголя та академіка АН УРСР Євгена Патона.

Дальшим мистцем українського походження був народжений у Полтаві Микола Ярошенко (1846-1898). Проживав він деякий час у Полтаві та Києві і дав ряд творів з українською тематикою, як, наприклад, „Сліпі каліки під Києвом” (1879 р.) та „Жебраки в Києво-Печерській Лаврі” (1879-80 рр.). В 1876 р. Ярошенко став членом товариства „передвижників”.

Твір Ярошенка — портрет письменника Г. Успенського — появився на марці Советського Союзу (40 к.) з 4 вересня 1952 р. для вшанування 50-ліття смерти цього автора.

Відомий український маляр Микола Івасюк (1865-1930) походив із Буковини і студіював у Відні та Мюнхені. В 1913 р. він заснував свою малярську школу у Чернівцях. У 1925 р. виїхав до Києва, де викладав у Художньому Інституті. Створив біля 500 картин, в тому числі багато з історичною тематикою, як „Хмельницький під Зборовом” (1893 р.), „В’їзд Хмельницького до Києва” (1912 р.) та „Богун під Берестечком” (1921 р.). Із жанрових його картин треба згадати „Біля криниці” (1901 р.), „Мати” (1906 р.) та „Гуцулка під деревом”.

Івасюк проєктував деякі марки України із серії, виданої наприкінці 1920 та на початку 1921 рр. Це — „Дівчина з прапором” (2 гривні), „Хата Шевченка” (3 гривні), „Павло Полуботок” (30 гривень), „Бавду-

рист" (50 гривень), „Козацькі чайки" (80 гривень) та „Вітряний млин" (200 гривень). Одначе, ці марки не були вже в обігу на Україні.

Маляр Ігор Грабар (1871-1960), народжений в Будапешті, походив із родини закарпатських українців, яка згодом переселилась до Росії. Був він сином Ольги Грабар, відомої із москвофільського процесу в Львові у 1881 р. Написав численні праці з історії мистецтва, з яких „История русского искусства" (1909-16 рр.) подає багато матеріалів про українське мистецтво.

Портрет академіка Чаплигіна у виконанні Грабаря вміщено на советській марці з вересня 1944 р., виданій з нагоди 75-ліття народження цього науковця.

Незабутній Юрій Нарбут (1886-1920), графік світового масштабу, народився в селі Нарбутівка, тепер Сумської області. Після студій переїхав до Києва, де очолив засновану в грудні 1917 р. Українську Академію Мистецтв. Нарбута можна вважати творцем модерної української графіки, до якої він прийняв попередні надбання українського мистецтва, зокрема барокко. Він створив державні знаки України і працював над українською абеткою (1917-18 рр.). Нарбут проєктував також українські марки, п'ятивартісна серія яких появилася в 1918 р. Це — тризуб (10 шагів), українець (20 шагів), українка (30 шагів), тризуб (40 шагів) та 50 шагів.

Скульптор Михайло Лисенко (нар. 1906 р.) закінчив Харківський Художній Інститут і опісля викладав у Київському Художньому Інституті. Створив пам'ятники та статуї Шевченка, Франка і Миколи Лисенка. Поза тим виконав багато праць із советської тематики, між іншими пам'ятник Щорсові в Києві (1949-54 рр.), який бачимо на випуску советської пошти з 28 серпня 1961 р. (2 коп.).

Останньою в розділі мистців є Тетяна Яблонська (нар. 1917 р.). Де-

які з її творів це „Хліб", „У парку" (обидва 1949 р.), „Весна" (1950 р.), „Весняне сонечко" (1964 р.) та „Літо" (1967 р.). Її картина „Хліб", що знаходиться в Третьякозській галерії в Москві, репродукована в кольорах на советській марці з 29 грудня 1967 р. (6 к.).

Композитор Семен Гулак-Артемівський (1813-1873 р.), що здобув собі славу безсмертною оперою „Запорожець за Дунаєм" (1863 р.), був також визначним співаком. Учився він спочатку в Києві, а потім в Петербурзі та Італії. В 1842 р. почав виступати на сценах Петербургу. Інші його твори це „Українське весілля" (1851 р.) і „Сон в ніч на Івана" (1852 р.). Советська пошта відмітила 150-ліття народження композитора одною маркою з 10 вересня 1963 р. (4 к.), на якій, крім Гулака-Артемівського, бачимо ще й сцену із „Запорожця за Дунаєм".

Актор Михайло Щепкін (1788-, 1853) виступав спочатку в кріпацькому театрі графа Волькенштайна. Після звільнення з кріпацтва в 1821 р. Щепкін заснував власну трупу в Києві. Одначе, рік пізніше покинув Україну і почав виступати в Московському Імператорському театрі. Цього талановитого артиста зустрічаємо на двох советських марках: з 27 жовтня 1949 р. (1 р.), з нагоди 125-ліття Академічного Малого театру в Москві, і з 1963 р. (4 к.) в 175-річчя народин Щепкіна. Портрет на другій марці, як згадано вище, це рисунок Т. Шевченка.

Визначних осіб із групи природничо-математичних наук, яких вдалось нам зібрати на марках, звичайно чужинці називають росіянами. Факт, що ні на одній марці, присвяченій цим особам, не зазначено їхньої української національності, а на деяких навіть сказано, що вони „руссіє", це в більшій мірі сприяє утотоженню цих вчених із росіянами. Адже Советський Союз — це російська імперія, що дбас в першу чергу про інтереси „старшого брата".

Епідеміолог Григорій Мінх (1835-1896) був у 1876-94 рр. професором Київського Університету і в 1882-86 рр. головою товариства київських лікарів. Він переводив досліди епідеміології виспного та поворотного тифів, прокази, чуми і сибірки. Довів, навіть дослідами над собою, що тифи переносяться кровоносними комахами.

Григорія Мінха вшановано одною маркою совєтської пошти (60 к.) з 25 серпня 1960 р. Напис на цьому випуску: „125 лет со дня рождения, Г. Н. Минх, эпидемиолог, 1960”.

Володимир Філатов (1875-1956), відомий лікар-офтальмолог, у 1921 став професором Одеського Медичного Інституту, а в 1936 р. очолив Одеський науково-дослідний експериментальний Інститут очних недуг. В. Філатов, між іншим, розробив методи відновлюваної хірургії (пластика на круглому стеблі) і досліджував проблеми пересадження рогівки. В. Філатова відзначено однією совєтською маркою 4 к. (20 жовтня 1962 р.), на якій написано: „Академик В. П. Филатов, 1962”.

Українського походження був Микола Бурденко (1876-1946), визначний лікар-хірург, один із творців нейрохірургії. В 1912 р. він став професором Тартуського, а в 1924 р. Московського університету. З його ініціативи засновано Академію Медичних Наук, якої став він першим президентом (1944-46 рр.). Бурденко був членом багатьох наукових товариств.

Одна марка Совєтського Союзу (4 к.) з 20 жовтня 1962 р. присвячена Бурденкові. Напис на марці: „Академик Н. Н. Бурденко, 1962”.

Микола Гамалія (1859-1949), визначний український мікробіолог, народився в Одесі. Від 1883 р. працював разом із І. Мечниковим в одеській міській лікарні над вивченням туберкульозу. Разом із Мечниковим заснував в Одесі першу в Російській імперії наукову-практичну бактеріологічну станцію (1886 р.). Був за-

Пластові марки з нагоди 50-ліття Українського Пласту з портретами д-ра Олександра Тисовського і проф. Северина Левицького-Сірого Лева.

сновником бактеріологічного і фізіологічного Інституту в Одесі (1899 р.). На початку ХХ ст. працював в Одесі над поборенням епідемії чуми та холери. Від 1929 р. перебував у Москві. Гамалія є автором понад 250 наукових праць.

Століття народження Гамалії відмічено совєтською маркою (40 к.) з лютого 1959 р. Очевидно, на марці не згадано, що він українець, тільки: „100 лет со дня рождения советского микробиолога Н. Ф. Гамалея 1959”.

Іншим визначним українським мікробіологом був Данило Заболотний (1866-1929). Закінчивши природничий факультет Одеського і медичний факультет Київського університету, він працював до 1897 р. в Києві, а в 1898-1919 рр. у Петербурзі як професор жіночого медичного інституту і військово-медичної академії. В міжчасі виїздив закордон для дослідів над чумою. В 1919 р. повернувся на Україну і став президентом УАН (1928-29 рр.). Перший виявив ролю польових гризунів у поширенні чуми. Досліджував ще холеру та тиф і багато причинився до поборювання цих епідемій. Заболотний народився і похований у селі Чоботарка (тепер Заболотне), Вінницької області. В хаті, де він жив, знаходиться тепер його меморіальний музей.

Одною совєтською маркою з 30 березня 1966 р. (4 к.) вшановано па-

м'ять Заболотного в соті роковини його народження. В написі на марці: „Академик Д. К. Заболотный, 1866-1929”, замовчано національність нашого вченого.

Визначний біохемік Олексій Бах (1857-1946) народився в Золотоноші, Черкаської області. Він опрацював теорію процесів повільного окиснювання в організмі. Досліджував ферменти та їхнє застосування в харчовій промисловості. Марка советської пошти в століття народив цього біохеміка (40 к.) з 6 квітня 1957 р. має напис: „Основоположник советской биохимии, А. Н. Бах, 1857-1957”.

Академік Володимир Кістяковський (1865-1952), видатний фізико-хімік, народився в Києві і був сином Олександра Кістяковського, відомого українського правника та професора Київського університету. В роках 1903-34 він з перервами був професором Ленінградського політехнічного інституту, а опісля директором заснованого ним Кольоїдно-Електрохімічного інституту. В 1918 р. працював короткий час у Києві. Написав біля 150 наукових праць. Портрет Кістяковського відтворено на одній советській марці (4 к.) із 1965 року. Напис на марці: „Академик В. А. Кистяковский, 1865-1952”.

Світової слави науковцем був Володимир Вернадський (1863-1945), мінералог і геохімік. Перед першою світовою війною був він професором Московського університету. В 1918 р. очолив комісію для вироблення законопроекту про заснування Української Академії Наук в Києві і став її першим президентом. Однак, від 1921 р. знову перебував поза межами України. Був членом французької та чеської Академії Наук, як також членом багатьох наукових товариств, в цьому числі й НТШ. Залишив біля 400 наукових праць. На його честь названо мінерал вернадит. Советська пошта відмітила в 1963 році нашого академіка одною маркою (4 к.). Напис на цій марці: „Академик В. И. Вернадский, 1863-1945”. Метода боль-

шевиків ясна: коли якийсь вчений не є росіянином, то краще замовчати його національність, як дозволити світові дізнатись, що не-росіяни теж можуть мати визначних науковців.

Михайло Іванов (1871-1935), визначний зоолог, у роках 1900-1914 викладав у Харківському ветеринарному інституті. В 1925 р. організував при заповіднику в Асканії Новій зоотехнічну дослідчу станцію. Виплекав нову породу асканських овець та українських степових білих свиней і проводив досліди над акліматизацією диких копитних і свійських сільсько-господарських тварин. Його ім'ям названо науково-дослідний інститут гібридизації і акліматизації тварин в Асканії Новій. Самого Іванова не бачимо на поштових марках, однак три советські марки з 16 жовтня 1968 р. присвячено Асканії Новій. Зображено на них такі тварини із цього заповідника: бізон та зебра (4 к.), струць та золотий фазан (6 к.), антилопа канна та ляма гваноко (10 к.).

Українського роду був визначний математик Микола Лобачевський (1793-1856), професор Казанського університету і засновник модерної неевклідової геометрії. Лобачевського відзначено на двох советських марках. Одна з 15 травня 1951 р. (40 к.) має напис: „Н. И. Лобачевский, великий русский геометр”, а друга 4 червня 1956 р. (40 к.): „Великий русский математик Н. И. Лобачевский”.

Визначний український математик Михайло Остроградський (1807-1861) народився в с. Пашенне, тепер Пашенівка, на Полтавщині. В 1822 р., після закінчення Харківського університету він виїхав на дальші студії до Парижу, де вчився у таких світової слави математиків як Ляплас, Пауссон та Коші. В 1827 р. повернувся на Україну, але працювати довелося йому в Петербурзі. Був професором інституту інженерів шляхів і членом Петербурзької Академії Наук (1830 р.). Приятелював із визначними українцями того часу, як Шевченком,

Мих. Старицьким та Гулак-Артемовським. Через його український патріотизм за ним установлено навіть таємний нагляд поліції. Помер у Полтаві у свого друга Мих. Старицького, і там його поховано. Праці Остроградського з теоретичної механіки та математики принесли йому світову славу. Нашого математика вшановано одною маркою совєтської пошти (40 к.) з 10 грудня 1951 р. Напис на марці: „150 лет со дня рождения, 1801-1951, М. В. Остроградский, выдающийся русский математик” вразно вказує на політику російського великодержавного шовінізму.

Іншим видатним математиком українського роду вважається Софію Ковалевську (1850-1891) з дому Корвин-Круковську. Вона — перша жінка, яку обрано членом-кореспондентом Петербурзької Академії Наук (1889 р.), була професором Стокгольмського університету. Написала низку праць з теорії функцій, з механіки (обертання твердого тіла навколо нерухомої точки) та з астрономії (про форму кілець Сатурна). Софію Ковалевську відмічено одною совєтською маркою (40 к.) з 15 серпня 1951 р. Напис на цьому випускові: „С. В. Ковалевская, выдающийся русский математик”, тільки підтверджує дискримінацію супроти неросіян.

Цікавою постаттю був невтомний подорожник та антрополог Микола Миклухо-Маклай (1846-1888). Батько його Микола Миклуха, інженер-капітан, вихованець Ніженського ліцею та Петербурзького корпусу інженерських шляхів, походив з Чернігівщини і був ввуком Степана Миклухи, хорунжого Запорізького війська. Микола Миклухо-Маклай студіював в університетах Петербургу, Гайдельбергу, Ляйпцігу і Єни. Мабуть, запорізька кров гонила його по найдалших закутинах нашої планети. Він провадив дослідні над мешканцями Малакки, Малайзії, Мікронезії, Австралії та Нової Гвінеї, де його ім'ям названо навіть один берег. Жив і на Україні та досліджував фауну

Чорного моря біля Одеси і на південному березі Криму. Залишив біля 160 наукових праць. Миклухо-Маклая змальовано на марці Совєтського Союзу (40 к.) з 15 серпня 1951 р. Напис на ній: „Н. Н. Миклухо-Маклай, знаменитый русский путешественник и антрополог”. Чи ж совєтський режим міг би признати українське походження цього знаного науковця?

Микола Кибальчич (1853-1881), народжений у місті Коропі на Чернігівщині, виготовив бомбу для вбивства царя Олександра II. Його засуджено на смерть і повішено. В камері смертників десь біля 23 березня 1881 р. Кибальчич опрацював проєкт „повітро-плаваючого пристрою”, переховуваний в таємних архівах аж до 1917 р., коли його віднайдено, а описля опубліковано. Вважається першим, що запланував використати ракету для лету людини. Склав схему і опис апарата з пороховим двигуном. Відома також його публіцистична діяльність під псевдонімом А. Дорошенко. Кибальчича вшановано одною совєтською маркою (10 к.) з 12 квітня 1964 р., яка появилася в серії для відзначення російсько-совєтських досягнень в ракетній ділянці. Очевидно, що напис на марці: „Н. А. Кибальчич, 1964”, замовчуючи його національність, робить тим самим із нього росіянина, бож темою цього випуску, як навіть зазначено в каталогах марок, є: „Дорога Росії до зір”.

Інженер Павло Федосієнко працював у ГИРД (Група Изучения Реактивного Движения) і рівночасно в „Дирижаблестуді”. Згинув разом із Васенком та Усискіним в стратосферичній катастрофі дирижаблю „Сирус” в 1934 р. Мабуть, як вказує прізвище, був українцем. У серії совєтських марок, що появились 15 вересня 1934 р. в пошану жертвам цієї катастрофи, знаходимо марки із портретами Федосієнка (20 к.) та Васенка (10 к.). Ці самі марки, обидві вартості 1 р., видано знову із надруком „30. І. 1944” в десятиліття цього нещасливо-

го випадку. Крім цього у згаданому вище випуску „Дорога Росії до зір” є марка (10 к.) з пам’ятником у честь жертв стратосферної катастрофи.

Конструктором перших штучних супутників землі і космічних кораблів (Супутнік, Лунік, Восток, Восход) був українець Сергій Корольов (1907-1966), учений в галузі ракетно-космічної техніки. Народжений в Житомирі, був репресований в 1937-38 рр. У 1939-40 рр. йому дозволено працювати над двигуном ОРМ-12. Під час війни мав змогу конструювати двигуни до літаків. Аж у 1949 р. почав працювати в ракетній ділянці. Самого Корольова немає зображеного на одній совєтській марці (10 к.) із серії, присвяченої дослідженню космосу, яка появилася 12 квітня 1969 р. Крім цього є багато марок, що представляють виследи його праць, як, наприклад, „Спутнік”, „Лунік”, „Восток” та „Восход”. Акад. С. Корольов трагічно загинув.

Марки з ракетами наводять думки про ще двох українців. Один — це Юрій Кондратюк (1900-1942), народжений в Луцьку. Закінчивши гімназію в Полтаві, він брав участь у визвольних змаганнях. Через це не міг дістатись на університетські студії і, побоюючись репресій, виїхав на Сибір. У Новосибірську видав свою працю „Завоевание межпланетных пространств” (1929 р.), в якій пише про будову космічного корабля, умови його польоту та пального для ракет. Ця брошура (72 стор.) поставила його поруч інших піонерів ракетобудування. Кондратюк був першим, що говорив про легкі метали літій, бор, магній та алюміній, як пальне для погону ракет. Ці метали використовували опісля американці для твердого пального в своїх ракетах 60-их років. „Неблагодяждожному” Кондратюкові дозволено працювати лише в цивільній ділянці. Він проєктував вітрові електривні в Харкові та на горі Ай-Петрі в Криму. Загинув в боях під Москвою в другій світовій війні.

Другий — це К. Цимбалюк, який

походив із західних областей України, а пізніше працював в Ростові над Доном. В 1932-33 рр. він будував ракету „Зеніт”, яку уліпшив в 1934-37 роках.

Іншою визначною людиною українського походження в ракетно-космічній ділянці є д-р Йосип В. Харик, колишній підсекретар повітряних сил ЗСА, опісля став президентом „Communication Satellite Corporation”, яка поставила в орбіту „Телстар I” (10 липня 1962 р.) та „Телстар II” (7 травня 1963 р.). Д-ра Харика не бачимо на марках, але на деяких випусках зображений „Телстар”, (наприклад, Югославія, 26 червня 1967 р., вартости 50 п. та ін.).

З українських архітектів тільки чотирьох вдалось нам пов’язати з поштовими марками.

Визначним українським архітектором був Іван Левинський (1851-1919), народжений в Долині, тепер Івано-Франківської області. Професор Львівської Політехніки (від 1903 р.), цей піонер будівництва в Галичині побудував у Львові торговельно-промислову палату, головний залізничний двірєць, готель Жоржа, бурсу Педагогічного Т-ва, Академічний Дім, Народну Гостинницю, новий будинок Академічної гімназії, Музичний Інститут ім. Лисенка та будинок т-ва „Дністер”. В його конструкціях знаходимо первні українського народного будівництва та народної орнаментики. Левинський був меценатом деяких українських товариств і причинивсь в немалій мірі до розвитку виробництва української кераміки. Один із його творів, будинок т-ва „Дністер” при вул. Руській представлено на марці Генерального Губернаторства із видом Львова, яка появилася 26 жовтня 1943 р. (6 зол.). Ця будівля накреслена на цій марці в центрі, наліво від двох бань Успенської церкви.

Архітект Павло Альошин (1881-1961) запроєктував деякі будівлі Києва, як будинок Київського Педагогічного Музею (1911-13), що в роках

1917-18 став осідком Центральної Ради, будинок Ольгинської гімназії (1914-27 рр.), що тепер становить головний корпус Академії Наук, та Будинок Лікарів (1927 р.).

Будинок Київського Педагогічного Музею (Центральної Ради), розташований при вул. Володимирській та Бульварі Шевченка, зображений на одній марці України (60 гривень) із кінця 1920 р., яка не вживалась на Україні з огляду на окупацію большевиками. Цей будинок збудований коштом М. Могилевцева.

Колишній будинок Ольгинської гімназії, а тепер головний будинок Академії Наук, при вул. Володимирській та Леніна, накреслено на одній советській марці (40 к.) з 10 травня 1954 р., що появилася в серії, присвяченій Переяславському договору.

Український архітект Володимир Заболотний (1898-1962), учень В. Кричевського, президент Академії Архітектури (1945-56 рр.), проєктував робітничі оселі на Донбасі й Криворіжжі. Найбільш відома його конструкція це будинок Верховної Ради УРСР в Києві (1936-39 рр.) при вул. Кірова (кол. Олександрівська). Цей будинок показаний на двох советських марках: одній (40 к.) з 10 травня 1954 р., виданій з нагоди 300-літніх роковин Переяславського договору, і другій (4 к.) з 4 серпня 1967 р. для відзначення „жовтневої революції“.

Останніми архітектами в цьому огляді можна вважати Олексія Тація (1903-1967) та Іванченка, які проєктували український павільйон на всеосягну сільськогосподарську виставку у Москві. Дві советські марки зображують цей павільйон: одна з жовтня 1940 р. (30 к.) і друга з 1 червня 1955 р. (50 к.).

З цілої плеяди відомих українських спортовців тільки одного можна відмітити в зв'язку з поштовими марками. Це — Іван Піддубний (1870-1949), народжений у селі Красенівці, тепер Черкаської області. Цей український спортовець-борець шість ра-

зів завойовував звання чемпіона світу в роках 1905-09 і протягом 25 років вважався непереможним. 25 травня 1966 р. появилася советська марка (12 к.), присвячена міжнародним змаганням в дужанні за нагороду ім. Івана Піддубного. Напис на марці: „Международные соревнования на приз И. Поддубного“ дає росіянам нагоду похвалитись ще одним „своїм“ мистцем.

Українці довгі роки мусіли воювати за чужі справи і багато їх відзначилося в боях.

Ось моряк російської фльоти Петро Кішка (1828-1882) народжений в селі Ометинці, тепер Вінницької області, відзначивсь хоробрістю у боях за Севастопіль під час Кримської війни 1853-56 рр. Його вилиту з бронзи постать бачимо на російській марці з 1905 р. (3 к.), яка представляє пам'ятник адміралові Корнілову. П. Кішка знаходиться направо від постаттю адмірала. Марка Советського Союзу (60 к.) із серії для відзначення оборони Севастополя, яка появилася 17 жовтня 1954 р., відтворює 5 героїв, що відзначились в боях за це місто. Крім Кішки є там ще між ними І. Димченко та Ф. Зайка, які, вказують прізвища, були також українцями.

У повстанні на панцернику Чорноморської фльоти „Потьомкін“ в червні 1905 р. визначну роль грали такі українці:

Олександр Коваленко (нар. 1875 р.) бус старшиною на цьому кораблі і написав спомини про цей бунт, які друкувались в „Літературно-Науковому Вістнику“ в 1906 р. До 1917 р. перебував на еміграції, а в рр. 1919-22 працював на українській дипломатичній службі в Женеві і Парижі. Пізніше проживав в Німеччині та Швейцарії.

Опанас Матюшенко (1879-1907), моряк, народжений у с. Деркачі, тепер Харківської області, був одним із керівників повстання. Повернувся з еміграції, але його розпізнано і повішено.

На одній советській марці (4 к.) для відзначення 60-ліття революції 1905 року (20 липня 1965 р.) зустрічаємо пам'ятник морякам бронепанцерника „Потьомкіна” в Одесі.

Військова летунка Павлина Осипенко (1907-1939), народилась в с. Новоспаське, тепер Запорізької області. В 1938 р. із двома іншими летунками перелетіла, не приземлюючись, із Москви до району Комсомольська над Амуром. Згинула під час летунської катастрофи. Осипенко вшановано советською маркою (15 к.) з березня 1939 р.

Летун-космонавт Павло Попович (нар. 1930 р.) походить із села Узин, Київської області. Він відбув політ навколо Землі в космічному кораблі „Восток 4” в дні 12-15 серпня 1962 р., перебувши в просторі 70 годин і 49 хвилин і облетівши навколо Землі 48 разів. Поповича змальовано на деяких марках СРСР та його сателітів, присвячених космічним летам.

Другий космонавт-українець це Юрій (Георгій) Береговий, який літав навколо Землі в космічному кораблі „Союз-3” в дні 26-30 жовтня 1968 р. Йому присвячено советську марку (10 к.) з 14 грудня 1968 р.

Згадати б ще про багатирів нашого дружинного епосу Добриню Никитича, Ілля Муромця та Альошу Поповича, яких бачимо на советській марці (1 р.) з 15 жовтня 1951 р. Ця марка репродукує картину Васнецова „Три багатирі”.

Варто крім цього відмітити декількох людей не-українського походження, що їх праця дуже тісно пов'язана з Україною.

Маляр Іван Гайвазовський (Айвазовський) (1817-1900), народився в Теодосії, в Криму, у вірменській родині, яка переїхала з Галичини. Майже всі його твори присвячені Чорному морю. Дав він також ряд образів із українського побуту, як „Чумацька валка” (1855 р.), „Український пейзаж” (1868 р.) та „Весілля на Україні” (1891 р.).

Портрет мистця і його картини

„Чорне море” (1881 р.) та „Дев'ятий вал” (1850 р.) репродуковано на тривартісній советській серії з 6 грудня 1950 р., присвяченій 50-літтю смерті Гайвазовського. Інший його образ „Морський беріг” (1840 р.) прикрашує марку Советського Союзу (4 к.) з 29 грудня 1967 р.

Микола Ге (1834-1894), значний маляр французького походження, народився у Воронежі і виховувався на Поділлі. В 1863 р. став професором Петребузької Академії Мистецтв, а опісля співорганізатором т-ва „передвижників”. Від 1876 р. Микола Ге працював на Чернігівщині серед українських селян. Допомога в організації мистецької школи М. Макарушка в Києві і був членом її ради. Залишив деякі картини з українською тематикою, як „Ніч”, „Захід сонця” та „Присмерк”. Самого Миколу Ге не знаходимо на марках, тільки два портрети його роботи: Герцена (жовтень 1945, 20 травня 1957 рр.) та Л. Толстого (9 вересня 1953 р.). Це — випуски советської пошти.

Світової слави біолог Ілля Мечніков (1845-1916) народився в с. Іванівці на Херсонщині в дворянській родині молдавського роду. Закінчивши Харківський університет, став доцентом, а опісля професором зоології і порівняльної анатомії Новоросійського університету в Одесі. В 1886 р. заснував разом з Гамалією та Бардахом першу в Російській державі бактеріологічну станцію, яка преводила велику дослідну працю. Від 1888 року Мечніков керував відомим Пастерівським інститутом в Парижі. В 1908 р. одержав нагороду Нобеля. І. Мечнікова зображено на трьох советських марках: двох (30 к., 1 р.) однакового рисунку з листопада 1945 р., виданих в сторіччя його народження, і одній (4 к.) з 28 жовтня 1963 р. для відзначення 75-ліття Інституту Пастера в Парижі. Мечнікову присвучено теж одну французьку марку (30 с. + 10 с.) з 25 червня 1966 р. в 50-ліття його смерті.

Визначний вчений України в галу-

зі мостобудовання та електрозварювання Євген Патон (1870-1953) народився в Ніцці в родині шведа, російського консула. Після студій в Дрезденській політехніці (1882-92 рр.) став там асистентом при кафедрі статистики споруд та мостів. В 1897 р. почав викладати у Вищому Технічному Училищі в Москві, де в 1901 р. очолив кафедру мостів. В 1904 р. очолив кафедру мостів у Київському Політехнічному Інституті, а в 1929 р. став керівником Інституту Електрозварювання при Українській Академії Наук. Залишив багато наукових праць. Патона та міст ім. Патона через Дніпро в Києві зустрічаємо на советській марці (4 к.) з 10 жовтня 1963 р.

Українська людина, не зважаючи на дискримінацію, завоювала собі місце в світі поштової марки. Згаданих тут понад сімдесят осіб, це, що правда, не багато, але коли брати

під увагу брак українських державних випусків, то це — поважне число.

Часом цих людей треба вишукувати з-під намулу російського імперіалізму, що намагається загорнути успіхи кого тільки можна. Іншим разом марка, що виглядає зовсім непричетною до української тематики, зображує твір мистця українського походження. Кожне нове відкриття збагачує наші можливості інформувати чужинців про українське питання з допомогою цього малого кусочка паперу, що має багато мільйонів прихильників по цілому світі.

Але й нам самим, розглядаючи марки із українською тематикою, пригадаються, може часом і призабуті факти, що творять нашу українську спадщину, в центрі якої стоїть життєрадісна і талановита Українська Людина.

ОТАМАН

*Коли шаліли й рокотали бурі
І даль гриміла від козацьких лав,
Тоді на клич отамана Петлюри
Жовтоблакитний прапор засіяв.*

*Він майорів над селами й містами,
Шумів на вітрі — України стяг!
Ранкова нива квітнула житами,
Бриніла пісня в радісних серцях.*

*Та хижий ворог з півночі лихої
Повів колки — Ватиеву орду,
І в лютому татарському розбої
Палив залізом землю молоду...*

*Від куль і стрілів ката-супостата
Поліг Отаман з мукою надій,
Що близько час — і спалахне
розплата,
Як блискавиця, блисне буревій!*

*... В чужім Парижі, там його
могила...*

*Схилилося суцвіття золоте.
І рідний прапор, як Дніпрова
хвиля,
Проміниться і грозно цвіте!*

Микола Щербак

ЗАСІДАННЯ З ПЕРЕШКОДАМИ

(СЦЕНКА З ЖИТТЯ ЗОРГАНІЗОВАНОЇ МОЛОДІ)

Написав Ікер

О с о б и :

ПАН ГОЛОВА, літ коло 35,
ДРУГ ОРЕЛ, заступник голови, літ 30,
ПАННА ЛЕСЯ, секретар, літ 19,
ПЕТРУСЬ, спортовий референт, літ 20,
ЛІДА, референтка юнацтва, літ 18.

1.

Гарячий, літній вечір, наближається год. 8:30. В залі — трое членів Управи, ждуть, коли зійдеться решта на засідання... Пан голова сидить по одному кінці стола, курить і завзято студіює якісь скрипти, поправляючи їх оліцею. Друг Орел сидить на другому кінці, важко переживає спеку, п'є просто з пляшки содову воду і пріє. Панна Лєся виглядає через вікно, охолоджується газетою.

ОРЕЛ: Ху! Бодай тя сніг спалив!.. Душуся! Формально душуся: дихати немає чим! Хоч би який вітрячок був абощо!

ЛЕСЯ: Друже Орел, а як було в бункрі, у підпіллі?.. Яюсь ви там обходились і без вітрячка?

ОРЕЛ: Що за порівняння! „В бункрі"! В бункрі чоловік знав, за що терпить і страждає, за якусь ідею, ні?.. А чого ми тут киснемо й задихаємось?.. Чого ми, до речі кажучи, тут зібрались?

ЛЕСЯ: На засідання Управи.
ОРЕЛ: Ол-райт, і де ж тая Управа?..
(до голови). Пане-голова, де твоя Управа?
ГОЛОВА (ніби прокинувся зі сну):
Що?.. Га?..
ЛЕСЯ: Дайте йому спокій, у нього завтра останній іспит на Колумбії.
ОРЕЛ: Ну, то що?.. Робимо засідання, чи не робимо?
ГОЛОВА: Розуміється, що робимо. Зараз починаємо! Так... Хто присутній?.. (розглядається). Ти, я, панна Леся, ти і я... Ще когось бракує, так?
ЛЕСЯ: Так, не багато, тільки вісьмох членів Управи!
ГОЛОВА (заглядає до паперів): Зараз, зараз... Ліда телефонувала, що прийде пізніше... Петрусь... той зараз надбіжить. Роман, як звичайно, не прийде. Магістер сказав, що буде перешкоджений, бо має засідання в конгресовому комітеті... Ага! А що з нашим імпрезовим референтом?
ОРЕЛ: Власне. Що з ним?
ГОЛОВА: Лесю, серденько, потелефонуйте, будь ласка, до нього, до дому. Може він уже виїхав. З Лонг Айленду добрий шматок дороги і рух чортівський...
ОРЕЛ: Українська точність!
ЛЕСЯ (накручує число телефону): Галло! Добрий вечір. То ви, Олю?.. Що з вашим чоловіком?.. Ми тут на нього чекаємо... Що?.. Коли?.. Півгодини тому?.. Дякую.
ГОЛОВА: Виїхав чи виїжджає?
ЛЕСЯ: Виїхав. Півгодини тому.
ОРЕЛ: Значить, за півтори години буде тут. А засідання призначене на восьму годину.
ГОЛОВА: А тепер котра?
ЛЕСЯ: Восьма тридцять хвилин.
ОРЕЛ: Тож я й кажу: українська точність! Це наше нещастя, наше прокляття! Через те нас б'ють і битимуть! Тому ми донині держави не маємо!
ЛЕСЯ: Друже, не пийте стільки води, бо втопитесь у власному поті!
ОРЕЛ: Ол-райт! Все одно тут життя

немає, в цій Америці!.. Господи, дай мені перед смертю хоч раз понюхати нашого, карпатського повітря!

2.

Вбігає Петрусь, стрункий, мускулярний, загорілий юнак.

ПЕТРУСЬ: Ого! Ще нікого нема?
ОРЕЛ: Як то — „нікого“? А ми що, патики?
ЛЕСЯ: Коли тут немає дами його серця, значить нікого немає. Ми для нього не існуємо...
ПЕТРУСЬ: Я лише на хвильку вискочу, якщо ви ще не починали.
ГОЛОВА: Сідай, сідай, зараз починаємо.
ПЕТРУСЬ: Та я лише на хвильку заскочу до клубу довідатись, з ким завтра граємо змагання; з німцями, з греками чи з мадярами?.. Я на одній нозі (вибіг).
ОРЕЛ: Маєш, Гандзю, книш: було нас четверо, а тепер знову трое...

3.

Задзвонив телефон. Леся бере слухавку.

ЛЕСЯ: Галло... Хто?.. Сервус!.. Де ж ти тепер?.. О, Господи, змилуйся над нами! Так, так, ми чекаємо!
ГОЛОВА: Хто це?
ЛЕСЯ: Друг імпрезовий референт.
ГОЛОВА: Де ж він, до лиха тяжкого?.. Звідки кличе?
ЛЕСЯ: З будки. Заїхав на Джамейку і заблудив. Тепер не знає, як дістатися до міста...
ОРЕЛ: Дайте його сюди, цього тумана вісімнадцятого! (бере від Лесі слухавку). Ой, ти, селепку, хто тебе посадив до автомобіля?.. Та тобі мазь возити або дьоготь продавати! Де ж ти застряг, з тим твоїм „Каделяком“ за п'ятдесят доларів?.. Де?.. Ну, то валяй просто на Квінс бульвар, бульваром заїдеш до тунелю, а з тунелю, хіба, тра-

пиш на Другу евню?.. Ну, я гадаю!
ЛЕСЯ: Ой, Боже! Треба ще з годину чекати... Ні, я вмру!

ОРЕЛ: Хто його вибрав, таку „загублену людину“, імпрезовим референтом?

ЛЕСЯ: Ми, на вашу пропозицію, друже Орел.

ОРЕЛ: Неможливе!

ЛЕСЯ: Стоїть у протоколі.

ГОЛОВА: Ну, знаєш, заблудити кожний може. Мені іноді в собвеї так голова закрутиться, що я й сам не знаю, де я є.

ОРЕЛ: Ти — професор, по тобі всього можна сподіватися...

4.

Входить Ліда, в міні-спідничці, з фризурою а-ля-гіппі, в прогисонячних окулярах.

ЛІДА: Гай!

ОРЕЛ: Ой, гай-гай, та й ще зелений! Слава Богу, є вже наша Елізабет Тейлор, просто з Голлівуду... Чуте, містере голово? Прийшла референтка жіночих чарів.

ГОЛОВА: Що?.. Га?.. А, добрий вечір, Лідо. То скільки вже нас є?.. Леся, Ліда, ти, я...

ОРЕЛ: Та й тільки всього.

ЛІДА (*перейшлася парадно по залі*): Що?.. Ще нікого нема?

ОРЕЛ: Ця теж нікого не бачить з-поза чорних окулярів...

ЛЕСЯ: Був хтось, шукав когось і пішов кудись. Казав, що зараз прийде.

ЛІДА: О, є?

ЛЕСЯ: Є, є.

ЛІДА: Ватс де метер вид ю, піпл?.. Чого тут так тихо? Давайте якусь музику чи що?..

(Пустила в рух патефона і сама затрусилась під такт якогось „свінга“).

ОРЕЛ: Слухайте, а може б ми справді починали?.. Ліда вже є, той зварійований спортовець зараз надле-

тить, то буде нас разом п'ятеро люда...

ГОЛОВА: Та може б так... тес... Як думаете, Лесю?

ЛЕСЯ: Не можемо без імпрезового референта.

ОРЕЛ: Чому не можемо? Без одного жида ярмарок відбудеться.

ЛЕСЯ: Але без цього жида — ні. Він — імпрезовий референт, у його руках всі справи, зв'язані з нашим пікніком. Він знає, де купити пиво, соду, „гарячі песики“, він замовив автобуси, має всі квіти й рахунки, взагалі — цілий наш пікнік на його голові!

ОРЕЛ: Така голова до нічого кращого не здатна! А я скажу щиро і відкрито, що мені ця ідея з пікніком не подобається!

ГОЛОВА: Ех, ти знову своє.

ОРЕЛ: Бо й справді — який сенс?.. Одним пікніком менше, одним більше, від цього Україна не завалиться. А ми маємо перед собою важливіші справи і завдання!

ЛЕСЯ: Так, друже, маємо важливі завдання, але цих завдань не здійснимо, коли не зберемо грошей! А пікнік може нам дати гарний прибуток.

ОРЕЛ: „Моні, моні, моні!“ Ви, люди, вже подуріли на пункті грошей!.. А звідки у вас така певність, що буде гарний прибуток? А як публіка не прийде, тоді що?.. Або зірветься якесь торнадо і розполошить нарід?.. В цій Америці все можливе.

ГОЛОВА: Ех, не кряч, не кряч, бо ще яку біду викрячеш. Так, панство! Ще п'ять хвилин, — і починаємо!

ЛІДА: Ви серйозно чи по-українськи?..

5.

Вбігає Петрусь, кидається в обійми Ліди. Закрутилися обоє в танку...

ОРЕЛ: На, маєш! Що ж це таке: засідання Управи чи танцювальна вечірка?..

ЛЕСЯ (помітно заздрісна): Чудаки, танцювати їм захотілось в таку гарячку! Мені жити не хочеться!.. Гей, закохані панство, може вам світло притушити, щоб ви могли ближче притулятися?

ОРЕЛ: Я не знаю, чи можна ще ближче?..

Петрусь і Ліда в кутку перешиптуються, потім пускаються до дверей...

ПЕТРУСЬ: Ми на хвилику...

ЛІДА: Зараз будемо назад.

ГОЛОВА: Гей, гей! Ви куди?

ОРЕЛ: Тримайте цих двоє вар'ятів!

ПЕТРУСЬ: Ми скочимо на корнер по морожене... На одній нозі! І так ще нікого немає...

ЛІДА: Бай-бай! (вибігають, тримаючись за руки).

6.

ГОЛОВА (розміряно): Так, то є, власне, те...

ЛЕСЯ: Що таке?

ГОЛОВА: Любов!.. Весна і любов, панно Лесю!.. Пригадуйте собі це танго, що його колись у Львові співали?.. „Кохання наче грипа, тара-ра-ра-ра-ра...”

ЛЕСЯ: Не пригадую! Коли це танго співали, мене ще на світі не було.

ОРЕЛ (н'ястуком по столі): А я вже маю того досить! Я не прийшов сюди слухати танг, ані дивитись на балетні виступи, я людина тяжко

і чорно працююча: завтра вранці мушу встати, йти до шахи і кам'яніти там до п'ятої години по полудні! Я не буду тут покутувати до півночі, я хочу виспатись і відпочити, так чи ні?!

ГОЛОВА: Так, друже, тільки ви не хвилюйтеся, бо ми всі тут покутуємо! Так, значить, хто є, а кого немає?..

ОРЕЛ: Хто є... Перед хвилиною було нас п'ятеро, тепер залишилося троє.

ЛЕСЯ: Стривайте, ці двоє вертаються.

7.

Входять Петрусь і Ліда, в кожного порція мороженого.

ПЕТРУСЬ: Гей, хто в Бога вірує, хай рятує імпрезового референта!

ГОЛОВА: Що з ним?.. Де він?..

ЛІДА (запихаючись морозивом, регоче): О, бой! Він дістав тикет!

ПЕТРУСЬ: Поспішав на засідання і перед самою домівкою переїхав червоне світло... Тепер стоїть там, на вулиці, і торгується з поліцаєм. Просив когось з панів позичити йому десятку, бо не має цента при душі.

ЛЕСЯ: Ой, Господи! Я вмру!

ОРЕЛ: Пановна Управо, ось вам перший прибуток з нашого пікніку: п'ятнадцять доларів за один тикет! Як вам це подобається, га?..

Завіса

Написав Роман Войтович

Чи можлива оборона проти атомових стрілен, популярно званих в американській технічній номенклатурі ICBM — Intercontinental Ballistic Missiles?

У вересні 1944 року вождь „Третього Райху” в своїй промові повідомив світ про нову далекосяжну зброю, і після того Париж та Лондон були закидані ракетами „V-Waffen”. Це почало нову еру в стратегії — еру Міжконтинентальної Ракетної Зброї.

По другій світовій війні обидва переможці Німеччини, Росія та Америка, перебрали „V.-Waffen”, перевозячи готові ракети, верстати та німецьких учених в глиб своїх країн та ін-

тенсивно працюють над удосконаленням нової зброї.

Почалось добре знане всім, здавалося б невинне, змагання між двома потугами світу за завоювання міжпланетних просторів.

В цьому змаганні йшла й іде боротьба за індустріальне, мілітарне й політичне панування над світом. Ці самі або того самого типу ракети, які винесли Юрія Гагаріна чи Карпентера в міжпланетні простори, можуть також служити для вистрілювання найтяжчого атомового стрільна на ворожу територію. Всі ті розташовані в стратегічних пунктах по цілім світі радарні станції, що скеровують літ

космічних кораблів, можуть успішно керувати летом тяжких ракет з атомним набосом.

Усі досяги в дослідженні міжпланетних просторів оцінюються з перспективи воєнних цілей. Космічний простір виповнений тепер різного роду об'єктами із спеціальними інформаційними завданнями, зокрема воєнного характеру. Постала ситуація, в якій обидві потуги світу, що входять у гру, перебувають під взаємною найстислішою обсервацією.

Ракета і ракетні рушії поступово опановують всі ділянки комунікації. У найтяжчих, найшвидших, а то й звичайних літаках вживають тепер ракетний погін. Автомобільні компанії Крайслер і Форд мають уже готові ракетного або турборакетного погону авта. Ракети і ракетні двигуни мають загальне застосування, бо:

— Ракетний двигун не має жадних механізмів, жадного мотора, принципово — ані одного коліщати.

— Оперуючи з більшою різницею температури при перетворенні енергії хемічно-термічної в кінетичну, ракетний двигун багато ефективніший.

— Не потребує мотора, ракетний рушій є легший, безпечніший, дешевший, зручніший, легший в обслузі, витриваліший, не псується і не потребує запасових частин.

— Ракетний двигун має таку саму силу в повітрі, як і в безповітряному просторі, отже надається до міжпланетних летів.

Першими уживаними ІСВМ в Америці були Вангард та Редстон. Це — течевого погону ракети, копія німецької "V.-Waffen".

Тому, що засяг перших ракет становив лише кількасот миль і вони не в силі були піднести тягару щораз більших атомових бомб чи були малодіельні — ІСВМ перейшли цілий ряд еволюцій, удосконалень та улпшень. Засяг ракет збільшено до 4-6-8 тисяч миль, вибухову потужність піднесено до 1-2-5 мегатонн TNT і пливке паливо заступлено сталим матеріалом, що дає ракеті більшу сполегливість та потужність при меншій по-

сменості. Деякі ІСВМ, як „Мінютмен“, знайшли широке стратегічне застосування завдяки їх шкороности, засягу і точності. Їх бази розташовані по всьому континенті Америки.

Спеціально тяжких калібрів ракети менше чисельно застосовані і в лише деяких пунктах країни.

Для вистрілу ІСВМ з підводних човнів призначені ракети „Полярис“ та „Посейдон“. Вони мають менший засяг з тої простої причини, що підводні човни розташовані в стратегічних пунктах океанів поблизу ворожої території. Малі ракети „Корпорал“ чи „Сержант“ призначені для територіяльного вжитку в радіусі 80-300 миль.

Тепер арсенал ІСВМ ніби задовільно вирівняний, взявши під увагу їх технічні вимоги, як і тотальну силу чи можливість знищення ворога. Це, однак, є також правдою по другій стороні табору.

Посідання ракетних стрілен — це лише одна сторінка проблеми. Багато важливішою є електронічна сторінка ракети, тобто прецизне націлення її на даний об'єкт, керування, слідкування за їх летом та коригування курсу напряду лету на віддаль. Здійснюється це засобами радіолокації, телекомунікації чи радару. Для обслуговування, керування, викривання ракет та для експериментальних досліджень побудовано на всіх континентах землі десятки радарних станцій, систем та сіток з незчисленною кількістю автоматичної апаратури, компюторів та технічним цивільним і військовим персоналом. Радарні станції мають особні електривні, лабораторії, запаси харчів, води тощо. Великі кошти будування й утримування радарних станцій є однією з головних причин, чому малі держави не можуть мати успішно ділаючих ІСВМ.

ЯКА МОЖЕ БУТИ І ЧИ ІСНУЄ ОБОРОНА ПРОТИ МІЖКОНТИ- НЕНТАЛЬНИХ СТРИЛЕН?

Коротка передвчасна відповідь: немає ще жадної, або мало успішна, а

головна причина лежить в самій натурі цієї зброї.

Швидкість ракет — від 15 до 25 тисяч миль на годину, тобто від 4,5 до 6,5 милі на секунду. Якщо, скажімо, ракетні бази ворога розташовані на 4 або 6 тисяч миль від американського континенту, то це займає лише 15 чи 25 хвилин часу від моменту вистрілення ракети до моменту поцілення її в життєві вузли нашої країни.

Стратосферна чи навіть міжпланетна височінь лету ракети (200 до 600 миль) перекреслює найсміливіші заходи знешкідливити її в просторі чи збити її перед досягненням цілі.

Обидві наведені причини надзвичайно утруднюють завчасне викриття вистріленої ракети та осторогу власного населення перед ворожою атакою.

Фактичний стан оборони проти міжконтинентальної ракетної зброї підсумовується в американському офіційному словнику до три „Д”: Diplomacy, Deterrent і Destruction.

Наслідок першого „Д” — дипломатії — є теперішня політика коекзистенції з Советським Союзом. Послідовні і сталі поступки на користь СССР і гранична точка цих поступок — непопулярна в країні і в усьому світі війна в В'єтнамі.

Метода другого „Д” не дає ніякої розв'язки на довшу мету. Обидві сторони намагаються залякати чи приспати одна одну, вичікують слушного моменту. Тож раніше чи пізніше, навіть найліпша коекзистенція мусить повільно чи раптово кінчитись. Хібащо наступить цілковите вирівнання обидвох таборів, при чому втратить той, хто має щось втрачати.

Друге „Д” — Deterrent — означає бути озброєним до зубів і чекати на всякі можливості. На практиці друге „Д” приводить до того, що найліпша оборона проти несподіваної атаки — це заатакувати ворога першим. Знищити всі точки розташування ворожих ракет, всі точки його ракетної зброї. А далі — спаралізувати спроможність відплати та реабілітації. Чи, навіть, остаточно стероризувати,

а то й цілковито знищити населення ворога. Вся ця акція зводиться до знаменника Deterrent чи, також на випадок несподіваної атаки, до Retaliation або відплати.

З такою можливістю американські чинники в першу чергу рахуються. Тому їх наземні та водні точки ракетної зброї перебувають в постійному поготівлі, скеровані на кожний важний відтинок ворожої території. А щоб основний арсенал атомових бомб не був знищений раптовою атакою ворога, то велике число атомових бомб тримають на покладах далекосяжних важких бомбовиків, які, не приземляючись, постачаються паливом у повітрі. Частина арсеналу атомових бомб знаходиться на підводних човнах з ракетами типу „Полярис” чи „Посейдон”.

Наземні вистрільні центри ракет добре законспіровані, здебільша в підземних залізобетонних укріпленнях та бункрах. Наказ для атомової атаки є сильно законспірований та може бути даний тільки Президентом ЗСА.

Метода другого „Д” надзвичайно коштовна і зводиться до того, що доля сотень мільйонів людей, а то й цілих народів лежить у руках однієї чи кількох людей по обох протилежних таборах. Напрошусться, таким чином, страшне питання: що станеться з світом, якщо ця людина чи люди затратять душевну рівновагу?

Ефективність методи другого „Д” ускладнюється також чинниками практичного характеру:

— Досконале законспірування центрів ворожих ІСВМ та неможливість цілковитого знищення їх хоча б у таких же залізобетонних сховищах.

— Дійсна ефективність ракетних стрілен спрямовується не на поодинокі точки, а на площину, величина якої залежить від багатьох чинників: атмосферичних впливів, часу між націленням і вистрілом, типу ракети, справності керуючої електронічної апаратури, нарешті — від людського чинника. Внаслідок співдіяння всіх

цих складників бомба може поділити або оминати намічену точку ворожою ІСВМ.

— Повсякчасне поготівля проти-лежної сторони, можливість зістрілення надлітаючих ракетних стрільни-чи, зрештою, таке ж саме 24-годинне поготівля власного атомового арсеналу і утримування його на покладах літаків та підводних човнів.

Як наслідок не стопроцентової успішності в застосуванні методи другого „Д” може прийти відплатний чи просто відчайдушний протиудар не-знищеними ворожими ракетними ато-мовими бомбами. Такий протиудар тим більше можливий, що йдеться тут не про прорив лінії фронту люд-ською чи машиною масою, навіть не про вислання ескадриль літаків, але буквально про потиснення на від-далі діючого гудзика.

Знищення власного населення буде значно меншим, якщо його приготу-ють на випадок безпосереднього від-платного удару ворога, заряджуючи евакуацію густо заселених та інду-стріальних районів країни. При те-перішніх засобах комунікації таку акцію не можна перевести з найдок-ладнішою конспірацією. І вже самий цей факт унеможливило або вчасну охорону власного населення від ма-сового знищення, або фактичне за-скочення ворога.

З огляду на непевність коекзистен-ції із комуністичними країнами та у висліді незадовільної розв'язки чи на-віть спроможності другої можливості протиатомової оборони, а саме випередження, заскочення та зни-щення ворога без власних втрат, очі мільйонів людей звертаються на тре-тю і останню можливість оборони — третє „Д” — Destruction. Зводиться воно до знаменника — знищити чи унешкідливити атомове стрільно перед тим, як воно досягло своєї цілі.

Щоб з'ясувати труднощі, зв'язані з успішним розв'язанням цього завдан-ня, уживу порівняння: йдеться тут про питання, як зістрілити кулю зви-чайної рушниці другою такою ж ку-

лею з рушниці. Якщо взяти до уваги, що швидкість лету ракети і висота її лету в стратосфері далеко більші, як кулі, а теж візьмемо до уваги можли-вість статичного та радарного зако-лючування, що має на меті заглушу-вати та дезорієнтувати мозкову час-тину протиракетного стрільня чи станцій, які керують ним, то можемо скласти собі дуже блідий образ зав-дання, перед розв'язанням якого сто-їть інженер-конструктор.

Однак, здавалося б у повному без-вихідді, наша генерація, створивши такі фантастичні засоби взаємного винищення, взялася також за це ней-мовірне діло. Перші труднощі уже переборено, перші кроки зроблено. Маю на увазі офіційні повідомлення про успішне „інтерсепшен” ІСВМ, ви-пущених з Вандербергу, ракетного центру в Каліфорнії, протиракетною ракетою АММ, вистріленою з остро-ва Каваліян, за Паціфіку.

Якщо станеться атомовий напад, то станеться він раптово, неочікува-но з кількох різних сторін відразу, так із далекосяжних ракетних цент-рів, як і з поближких підводних чов-нів. Ракети з атомовою бомбою будуть оточені десятками летючих об'єк-тів, розпросторених на сотні миль у повітрі. Надлітатимуть вони з тією самою швидкістю, що й ракета, яка нестиме атомову бомбу. Об'єкти ці різні. У вигляді металевих балонів, розсіяних тонких металевих стрічок, зйонізованих препаратів чи спеціаль-но сконструйованих облудних бомб. Завданням усіх цих об'єктів буде від-вернути чутливість викриваючих та скеровуючих радарних станцій.

Разом летітимуть також активні па-разити бомби — радіоприймачі-виси-лачі, завданням яких буде викривати та заглушувати радарні атакваної сторони.

Мета всіх цих засобів полягає в то-му, щоб відвертати увагу від справж-ніх атомових бомб, провокувати за-атаковану сторону, щоб вона вистрі-ляла всю свою „амуніцію”, доки над-летить справжнє коштовне атомове стрільно.

Здається, не із спеціальних причин, а цілком випадково метода третього „Д” вміща в собі три нові „Д”: „Detection” (викриття), „Discrimination” (відокремлення) і „Destruction” (знищення) атомового стрільня в леті.

Розпізнавання надлітаючих ІСВМ це перша конечна необхідність.

В тій цілі побудовано три далекосяжні радарні системи: в північній Англії, на Гренландії та в північній Алясці — т. зв. BMEWS (Ballistic Missiles Early Warning System). Завдання їх — найраніше відкриття надлітаючих ворожих стрілен та заалармування цілої оборонної системи країни.

Останнім часом, використовуючи космічні простори, завдання це перебрали допоміжно-спеціальні розвідчі сателіти.

Відокремлення справжніх атомових стрілен від облудних приманок та вчасне зістрілення їх — це наступне завдання цілої оборонної системи. Цю функцію перебрали на себе спеціальні ракетно-радарні системи. В еволюційній черзі є ними „Нік-Айякс”, „Нік-Геркулес”, „Нік-Зевс” та новітня форма останнього „Нік-Х”, „Сентинел” та „Сейвгард”. Дві перші системи призначені головним чином як ефективна оборона проти далекосяжних бомбовиків, задовільні в дії. „Нік-Зевс” та „Нік-Х” — це вже системи, пристосовані до швидкості та засягу ІСВМ.

Принципово всі системи працюють подібним способом. Чутливі радарові точки — ПАР („Parameter Acquisition Radar”) мусять викрити надлітаючий об’єкт, точно визначити його географічне положення, висоту, напрям та швидкість лету.

ПАР перебуває в стисломому електронічному та часовому зв’язку з другою радарною керуючою системою — МСР („Missile Side Radar), яка обслуговує саму АММ („Anti-Missile Missile”) або протиракетні ракети. Програмові компютери спостережної радарної точки ПАР’у з надзвичай-

ною швидкістю обраховують багаточисельне математичне рівняння. Знаючи також параметри протиракетної ракети (АММ), час її запалу, розвиваючу швидкість, атмосферні дані тощо — компютери передбачають місце й час зудару протиракетної ракети з надлітаючою ракетою і дають наказ до вистрілу. З цього часу обидві системи працюють разом. Одна продовжує слідкувати за викритим об’єктом, визначаючи його положення та периметри лету, друга керує висланою протиракетною, дистанції вказівки від першої радарної системи, аж до зудару.

Надлітаюча атомові ракета може бути знищена одним з наступних способів:

— Вибух атомового заряду внаслідок зудару з протиракетною, що означає вибух атомової бомби в стратосфері.

— Дезінтеграція атомового стрільня внаслідок зудару і високої температури, при чому атомові реакція не настушить.

— Вибух АММ поблизу надлітаючої атомової ракети, що може пошкодити її „мозкову” частину так, що бомба не вибухне.

— Ушкодження панцеру, який охороняє атомову бомбу від надмірного нагрівання, тоді атомові бомба дезінтегрується в повітрі.

— Внаслідок вибуху малої атомової бомби поблизу надлітаючої ІСВМ може створитись йонізована сітка, яка знищить чи дезорієнтує електронну частину бомби, так що вона не вибухне, а спалиться в атмосфері.

— Комбінація всіх названих можливостей.

Уже добре вдосконалені, стратегічного типу АММ або протиракетні ракети, які призначені для зістрілення надлітаючих атомових ракет-бомб, — це „Зевс” чи його нова версія „Спартан” та „Спрінт”.

„Спартан”, як „Зевс” — це триступнева ракета більшої сили з засягом дії від 200 до 600 миль висоти.

Обидві призначені для стратосферно-го та міжпланетного бою.

„Спрінт” властиво є помічником „Зевса-Спартана”. Це мала, 27 футів довжини, двоступнева ракета, вивінувана надзвичайно прецизною апаратурою. „Спрінт” буквально експлуодує вгору і має призначення як остаточний ресурс. Якщо „Зевс” чи „Спартан” помилиться через перфідно вивінувану та облудну систему надлітаючої ракети чи помилиться націлююча станція, й вороже атомове стрільно, прорвавшись через оборонний пояс, почне падати в повітряну зону, швидко вирішення ПАР та блискавична акція „Спрінт'а” все ще зможе врятувати життя мільйонів людей, детонуючи вороже атомове стрільно високо в повітрі.

Навіть коли б усі надлітаючі атомові стрільна були зістрілені — протиатомові сховища конечно необхідні для захисту населення. Атомові опади своєю радіаційною дією спричинюють жахливу повільну смерть, а легші дози радіації викликають далекосяжні ефекти, як левкемію і завмирання різних залоз тощо.

Та які б не були протиракетні ракети досконалі й швидкі, ефективність їхньої дії залежить від керівної системи радарної точки МСР, акція якої залежить від викривальних, стежних та дискримінуючих спроможностей і прецизности ПАР. Тут входить у гру система „Нік-Х”, про яку так багато говорилося протягом останніх років.

„Нік-Х” не є новою, а радше вдосконаленою системою її попередника „Нік-Зевса”. Щоб подолати труднощі, пов'язані з відкриттям та слідуванням за великою кількістю об'єктів, розсіяних по цілому горизонті, система „Нік-Х” вивінувана цілком електронічною антеною.

Швидкість керування електронічними елементами цієї антени дозволяє спостерігати за цілим небосхилом і десятками об'єктів одночасно. Спеціально сконструйовані компютери дають можливість відрізнити десятки

об'єктів і стежити за кожним окремо шляхом виділення їхніх параметрів: положення, швидкості, напрямку, зміни напрямку, швидкості тощо. А що найважливіше тут рівнож блискавичне та вірне порівнювання всіх даних спостеріганих об'єктів з вставленими в компютор даними про атомову бомбу, дає можливість пізнавати і відрізнити фальшиві бомби-примани та спрямовувати увагу тільки на дійсні атомові стрільна.

Якщо атомове стрільно не викрите „Нік-Х” і не зістрілене „Зевсом”, прорвавшись через оборонний пояс, стане падати на землю — на свою ціль, то саме тут той же „Нік-Х” стане в пригоді, бо різкість, непомильність і певність у вирішенні цілої його системи збільшуються саме тепер, коли вороже атомове стрільно потрапляє в атмосферу. Тоді швидкість приман сповільнюється в порівнянні з набагато важчою атомовою бомбою. Блискавичне рішення „Нік-Х” і така ж швидка акція МСР і „Спрінт'а” все ще може детонувати атомове стрільно в стратосфері — на 30-25 миль над землею.

Радарна система „Нік-Х” перебуває вже десять років в стадії обчислень та конструювання. Прототип її будується на острові Кваалеоа, на Півночі. Учені, інженери та 15,000 інших працівників з цілої Америки беруть активну участь в її конструюванні. Дотеперішні витрати на цю систему становлять уже понад два мільярди доларів.

Конгрес ЗСА, залярмований вістками про те, що в СРСР приступили до будови цілого ряду сіток оборонної системи проти ІСВМ типу „Нік-Х”, рекомендував у 1965 та 1966 роках продукування „Нік-Х” системи великих обсягів, ухвалюючи додаткові фонди. Контроверсійні причини, якими керується Уряд в своєму рішенні приступити до будови оборонної системи „Нік-Х”, мають політичний, фінансовий та технічний характер.

Одна „парасоля”, чи одна „Нік-Х” система складається з ПАР, з систе-

ми компюторів, з МСР, „Зевса” та „Спрінта”. Випродукування її коштуватиме від 1.3 до 2.3 бiльйона доларів. Для оборони найбільше скупчених заселень та iндустриальних районів Америки потрібно від 30 до 50 таких „парасоль”. А це коштувало б від 30 до 60 бiльйонів доларів. Що ця сума не завелика, якщо йдеться про рятунок нації, наведу слова генерала армії Артура Торро, який сказав: „Різниця в посiданні та непосiданні „Нік-Х” є різницею між втратою життя 140-170 мiльйонів громадян ЗСА. Якщо можна зберегти життя 70 мiльйонів людей коштом 25 до 30 бiльйонів дол., що винсить по 350 доларів на особу, то я думаю, що моє життя варте щонайменше цієї суми”. Багато інших провідних осіб схиляються до цієї думки.

Технічні труднощі безперечно великі. Це — будова нової, незнані системи, запланована прецизність якої переходить межі конструкційних та iндустриальних можливостей. Однак, той факт, що найвизначніші компанії Америки і найбільші знавці беруть безпосередню участь в конструюванні та будові цього проєкту, подає надії, що задум буде здійснений. Повільність конструювання „Нік-Х” децю занепокоює офіційні чинники, бо внаслідок шаленого розвитку техніки запроєктована система може в близькому майбутньому вилитись застарілою.

Яскравим доказом цього припущення було непрямно вражаюче ствердження, що Совети випробували новий тип сателіта-ICBM, т. зв. FOBS (Fractional Orbiting Bombardment System), щось посереднє поміж сателітом і ICBM. FOBS може бути осаджений в довільну орбіту Землі, може також перелетіти лише її частину і на команду впасти на обрану ціль; він здібний перевезти навіть 1 мiльйон TNT атомову бомбу. Непрямно вражаючою властивістю FOBS є факт, що летить він на висоті 60 до 80 миль в порівнянні з 200-600 миль лету ICBM, що дає йому можливість

фактично скритися в тiнь детекційних променів існуючих радарів, знижуючи значно час остороги населення чи також відзову та дії згаданих оборонних радарно-ракетних систем.

Компенсуючим моментом несподіванки FOBS'у був факт, що майже одночасно по американській стороні винайдено OHR (Over Horizon Radar), який, на відміну від прямолінійного засягу конвенціональних радарів, має можливість „бачити” поза небосхилом і здібний відкривати та стежити за об'єктами приземної висоти — 30-40,000 стiп. Що більше — засяг його многократно бiльший від засягу всіх знаних радарних систем.

Офіційно повідомлено також, що в Америці працюють над одним з найгрізніших ICBM, т. зв. MIRV (Multiple Independent Reentry Vehicles), який буде вивінуваний в дуже перфідну заглушуючу систему — може без трудно прориватись через ворожу оборонну лінію і знищити атомовими бомбами кілька віддалених місцевостей, одну по одній в черговій атаці. Загально вважають, що Совети працюють також над подібною ракетою.

Як бачимо, людина опинилася в лабіринті, з якого і Аріядна не могла б її вивести. Потішаючим явищем є факт, що Конгрес ЗСА по довгих та контроверсійних дебатах признав фонди і поручив президентові Ніксонові будову т. зв. „Сейвгард” — це версія згаданої „Ніке-Х” системи, лише в меншій формі і призначеної для менше „перфідних” атомових ракет. Сподіваємося, що це — початок будови загальних оборонних систем, і незабаром вся територія Америки буде під протекторатом насправді успішно діючої атомової оборони.

Підеумовуючи сказане вище, мусимо ствердити, що під сучасну пору ще не існує жадної ефективної оборони проти ворожих ракет з атомовою бомбою. Можна думати, що не сподіваються мати її раніше як за 4-7 років, якщо речник Пентагону заявив, що атомові атаки з советської сторони, скажімо в 1970-их роках, ко-

ли Америка зросте до 210 мільйонів населення, може знищити 149 мільйонів громадян, все одно, чи буде це раптова атака, чи відплата.

Каригідним може бути легковаження офіційними чинниками того факту, що під цю пору немає буквально ні одного протиатомового сховища в усій Америці, яке могло б бути захистом на довгий час після атомового нападу для великої маси населення міст. Навіть тоді, коли існували б успішно діючі „парасолі” „Нік-Х”, протиатомові сховища є кінцевими. На сенатській комісії секретар оборони МекНамара висловився, що „Нік-Х” без протиатомових сховищ є „all but useless”.

Справно діюча та в деталях опрацьована евакуація густо заселених індустріальних місцевостей країни — це друга конечність, бо впрост фізично неможливим є збереження життя в пункті удару 1 мільйон тонн TNT водневої бомби, яка може вирити кратер в діаметрі кількох миль і знищити життя в радіусі 200 миль. Вперто курсують вістки, що 5 млн. тонн TNT атомова бомба вже сконструйована.

І на кінець запит: чи буде атомово війна? На мою скромну думку — хтозна, чи вдасться пересунути цю грізну катастрофу на плечі прийдешнього покоління. Скорше схилиюсь до думки, що нашій генерації доведеться подивитись їй у вічі.

ЛЮДСЬКИЙ КРОК НА МІСЯЦІ

*Людина ставить ногу на порозі Місяця,
мов перший крок у безконечний світ...
І тільки тиша — і ніякого вітання
з далеких зводів вічного мовзання.*

*Але немає також вороття:
вже не знайти затишшя, ні спокою
і тім клубку, що висить, мов гніздо,
що був нам домом і не буде домом...*

*Так, як дитина, що ходити стала
і вийшла на поріг, не завертає —
— широкий світ заманює її —*

*так Місяць — перший ступінь до вершин,
куди їде людина споконвіку,
завіривши, що їде у вічний дім.*

Остан ТАРНАВСЬКИЙ

ЖИТТЯ НА ІНШИХ ПЛЯНЕТАХ

Написав Олекса Солтисик

Ще кілька років тому про життя на інших планетах писалося тільки у фантастичних повістях. Тепер, коли ми стали на порозі космічної доби, вчені дуже зацікавились гіпотезою про існування життя на інших планетах. І не тільки вчені, але й теологи починають відкидати традиційне поняття, що людина є єдиною в своєму роді у всесвіті, подібно, як колись вони відкинули переконання, що сонце є центром всесвіту і прийняли факт, що сонце є тільки зіркою між мільйонами інших зірок у галактиці, яка є одною між мільйонів галактик.

Число зірок, які можна побачити через телескоп, встановлено приблизно на 10^{20} (див. книжку Гарлова Шейплі: „Про зорі і людей”). Не всі ті зірки мають планетарну систему, як наше сонце, але за поміркованою оцінкою Шейплі одна зірка на тисячу може мати одну або й більше планет. Елімінуючи планети, які не мають атмосфери і відповідної температури для підтримування життя, Шейплі встановив, що в засягу наших телескопів є коло 100 мільйонів планет, на яких розвинулось життя. А чоловік біохемік Ст. Л. Міллер, спираючись на оцінках Шейплі, підрахував, що існує 10.000 планет із вищою від земної цивілізацією.

Одною з причин зацікавлення життям на інших планетах є зрозуміння, що колись у майбутньому людина через т. зв. експлозію населення потребуватиме місця для життя і на землі, і на інших планетах.

Навколо одної із найближчих до Землі планет, Марса, розвинулась досить цікава дискусія. Хоч обидва „Марінери” не принесли жадних доказів про існування життя на Марсі, вчені не певні, де є правда. В 1862 р. Марс пройшов у близькій орбіті до землі і його обсервували через найбільші тоді телескопи. Але щойно в 1877 р. відкрито, що Марс має два сателіти. І постає питання: чому потрібно було аж 15 років для відкриття тих сателітів? Чи недосконалість телескопів у 1862 р., чи може ті сателіти були вистрілені в орбіті між 1862 і 1877 роками? Йосиф Шкловський із Астрономічного Інституту в Москві припускає, що ті два сателіти Марса є штучні і всередині порожні. Він вважає, що кілька мільйонів років тому були на Марсі океани і досить кисню в атмосфері, але коли кисень і вода розвіялись у просторах, мешканці Марса були змушені випустити сателітів і схватись у них. Вистрілити сателіти на Марсі багато легше, як на Землі, через багато меншу гравітаційну силу.

Хоча ще нема незаперечного доказу про життя на інших планетах, учені вірять, що знайдені у метеоритах органічні сполуки переконливо свідчать про життя у всесвіті. Застосовуючи високофахову аналітичну техніку, вони відкрили, що рідкісний тип метеорита т. зв. вугляний хондрит мав у собі смолистий матеріал, зложений з комплексних органічних кислот. Знайдено також у ньому воду, але її зараховано до земного заневищення. Цей метеорит упав у 1838 р. в Півдн. Африці. Інший вугляний хондрит упав у 1950 р. в Кентакі. Він, як ствердила хемічна аналіза, мав у собі вуглеводні і можливі складники ядерної кислоти. Обидва ті складники є підставовими цеглинками життя. Численні вчені, однак, заперечують теорію життя в метеоритах, як не достатню на доказ планетарного життя.

Є вчені, які вважають, що життя на Землю було принесене з інших частин нашої галактики — метеоритами або живими істотами. На їхню думку, ми отримуємо цивілізацію малими дозами від цивілізації з інших світів. Ті цивілізації навчили нас уживати вогонь, обробляти метали, дали нам колесо, плуг, рахунки, письмо, машини і — атомову енергію. При розкопках Вавилонської вежі і під намумом у Месопотамії знайдено докази існування високих культур, які ми, на жаль, не вміємо відшифру-

вати. З того виходить, що сучасна цивілізація не є першою на землі.

Новою метою дослідження всесвіту є радіотелескоп, який відкриває радіосигнали із всесвітніх просторів. Волтер Сулліван у книжці: „Ми не самітні” описує проєкт Озма із 1960 р.: спробу перехопити можливі радіосигнали із соняшних систем зір Тав Сети і Епсільон Еридані, обидві на віддалі коло 11 світляних літ від нас. (Світло робить 300.000 миль на секунду). Хоч ніякого конкретного доказу про міжзоряну комунікацію тоді не знайдено, той проєкт був першою спробою людини перехопити сигнали з інших світів.

Спираючись на обрахунках Шейплі відносно числа планет, на яких може існувати життя, деякі вчені оцінили, що у нашій галактиці повинно бути приблизно 40-50 мільйонів цивілізацій, які або стараються знайти з нами контакт, або чекають на наші сигнали. Досі запропоновано дві форми сигналізації для інших членів міжзоряної спільноти. Одна форма — це трансмісія радіосигналів у формі послідовностей головних чисел. Друга форма — це висилання сигналів з поміччю лазерового променя. Багато вчених вірять, що незабаром людина дивитиметься на всесвіт зовсім іншим поглядом, як дивилась вона в часах Коперніка.

РОЗГАДКА ДАВНЬОЇ ТАЄМНИЦІ

Написав Іван Падалка

Золото... Ним оздоблювали зброю і всипали корони монархів, за нього проливали кров і божеволіли люди. А воно в усі віки минулого, немовби кепкуючи з людського глузду, сяяло своєю одвічною красою і силою; і хто-зна, може, десь і нині відбувається трагедія, схожа на ту, що її колись зчинили золоті жили північно-американського Клондайку.

Такі сумні пригоди обминули Україну, ба вона, як розповідає історія, не мала свого золота. А може, не все розповіла історія? Може, лист, що його я знайшов у геологічних фондах міста Києва, і с ота розповідь про можливі відкриття в цій краї славетного металу?

Це — лист князя Голіцина-Протопопова, писаний до Санкт-Петербургу на ім'я Петра I в лютому 1718 року, про „Відрядження до Київської губернії черкащина Семена Михальського для пошуку мазепинського скарбу й огляду руди, з котрої виробляли срібло і золото“. Самому відрядженню передували ось які події.

Ширилися чутки про Мазепині скарби на річці Росі. Мешканець села Новий Млин на Черкащині Яків Перехрест якось сказав, що про схованку знає офіцер Семен Михальський. Під тим приводом, що Михальський нібито колись образив Петра, його

посадили до в'язниці. У Петербурзі на допитах він засвідчив, що в Батурині, в Мазепинному загородньому дворі на Гончарівці, в кам'янім мурі зберігається гетьманів скарб. А йому, Михальському, розповідав про це у Києві Мазепин челядник на прізвище Дереза.

„За часів же Мазепи, — заявив Михальський у своєму визнанні, — в малоросійських містах, а в яких саме, він не знає, вироблялося срібло і золото. Про це говорив йому писар Захарій Патока“.

В Санкт-Петербурзі вирішили: „Для пошуків мазепинського скарбу і огляду руди, що з неї вироблялося золото і срібло, послати Київському губернаторові людей, які б допомогли черкащину Михальському... вивчити все достоту... і надіслати про це великого государя указ...“

Певна річ, ніякого скарбу не знайшли, а тим більш самородного металу. Тоді звели Михальського з Патокою в приєдності дячка Глухівсько-Троїцької церкви. Патока довго відмагався, але, кінець-кінцем, признався:

— Років сім тому, тобто через рік після того, як втік Мазепа, в Чернігові, в Троїцькому монастирі, монах Іларіон казав йому, що в Україні, за Переяславом, за п'ятнадцять вер-

стов від села Комарівки, у лісі колишнього переяславського Вознесенського монастиря Гедеона, є срібна руда. Проте, самого місця, де виробляли срібло, зявив Патока, він не знає. А того поляка, що виробляв срібло, Мазепа відправив у Польщу і дав йому 50 злотих, щоб мовчав.

Отож, чи справді є золото, срібло на Україні?

Ні, немає. Не було і не буде. Так вважалося. Так і нині ще багато-хто вважає.

Однак с розповіді про те, що чотириста років тому турки видобували золото в Карпатах, поблизу містечка Берегове. Досі збереглися ті штольні у горах, зарослі бур'янами. Отож і нині геологи не втрачають надії на золото в тих місцях. Мовляв, турки вибрали найбагатші жили, але хоч щось там лишилося?

Геологи Львівської експедиції вже давно сушать голову над долею карпатського скарбу. До яких тільки методів не вдавалися у своїх пошуках. Проходили штольні, били шурфи. І знаходили крихти золота. Щоправда, крихти з вмістом один-два грами золота на тонну пустої породи. Але вся біда в тому, що золотонесні піски швидко виклинювалися, в долинах річок зникали. Невеличкі клаптики з залишками золотих крихток.

Та пошуки в Карпатах тривають...

Не один десяток років мріяли геологи про відкриття золота на Україні. Їхні погляди були прикуті до Карпат. Адже ще турки там водобували його.

Іншої думки про золото на Україні дотримувався гірничо-промисловець минулого століття А. Глібов. Він міркував так. Якщо геологи твердять, що на Нагольному пасмі Донецького басейну є бодай незначні поклади олова і цини, срібла і заліза — а про це таки вже сто двадцять років тому впевнено говорилося, — то в цьому пасмі має бути і золото. Глібов мав намір убити трьох зайців: оливо, цину і золото. У пошуки за-

ліза на Донбасі він не вірив. Хоч і глибоко помилявся в цьому. Проте, величезне прагнення, глибока віра в те, що метали він знайде, сколихнула Донецький край в 1860-70 роках. І вже 1880 року Глібов створив акціонерне товариство для розвідування кольорових металів.

В балці Везим'яній та в Августівській біля сіл Гострий Бугор, Нагольчик та інших робили свердловини, проходили шахту за шахтою... Лише на саме будівництво витрачено два мільйони карбованців! А видобуто металу — мізерну кількість. Після смерті Глібова 1897 року компанія збанкрутувала і роботи припинилися. Часом вони поновлювалися, але ненадовго.

1892 року геолог Ф. Чернишов висловив думку, що поліметалічні родовища Нагольного пасма стануть колись основою для розвитку в Донецькому краї цинового, олив'яного та золотого виробництва. І ось 1928 року проф. А. Платов запропонував поновити роботи на Нагольнику. Та вирішено було йти не тим шляхом, котрим ішов Глібов.

Річ у тім, що 1936 року видатний геофізик Донецького краю А. Донабідов довів: району Нагольної Тарасівки притаманне неглибоке (до нього — лише 3-4 кілометри) залягання кристалічних порід магматичного походження. І золото, яке знаходили на Нагольному пасмі, — корінного походження, саме з цих кристалічних порід. Лиш окремі магматичні язички сягали верств осадових порід і там застигали. Все це свідчить, що золоторудні жили на Донбасі треба шукати не з поверхні, як це робив Глібов. Потрібні свердловини — на глибину до 2-3 кілометрів.

Нова думка про те, що кристалічний масив у межах Донбасу залягає неглибоко (досі вважалося, що тут кристалічний щит залягає на глибинах 10-16 кілометрів) — сколихнула багатьох геологів. У серпні 1940 року до Нагольного кряжу виїхала наукова експедиція в складі академіка П.

Саакяна та професора Д. Щербакова, які потім підтвердили, що Єсаулівське та Нагально-Тарасівське поліметалеві родовища мають промислове значення; запаси руд, на думку вчених, можуть бути величезними...

Та почалася війна, а відтак знову різні критичні, а то й скептичні висловлювання. Одне слово, історія донецького золота ще не має свого кінця.

Знаходили золото і в Криму, в породах давнього вулкану Карадага, на річці Салгірі. Щоправда, зміст його там становив лише кілька десятків міліграмів на тону породу. Натрапляли на цей коштовний метал і в річках центральної частини України — на Полтавщині...

Отже, є золото на Україні!

Було б помилкою вважати, що за сучасного високого рівня техніки розвідування й видобуток золота річ проста. Природа дуже неохоче віддає людям свій золотий скарб. Часто на шляху золотошукачів стають міцні скельні породи. Якщо говорити про Україну, то тут напевне й доведеться долю золота вирішувати пошуками саме в скельних кристалічних породах.

1967 року геологи Побузької геологічної експедиції відкрили ореали золота на Побужжі. Розсипи золота й срібла виявлено в річищах Немії та Дерла — притоках Дністра. Ореал розсіювання дрібненьких крихіток цих металів простягається від міста Могилева-Подільського до села Руди Вінницької області. Пошуки корінного родовища золота тривають.

Побужжя — цікавий кристалічний масив: недавно геологи розвідали тут перше в Україні родовище граніту з великими промисловими запасами цього мінералу; є тут і дивомінерал вермикуліт, і флюорит, і нікель...

Та ось несподівана звістка.

Молодий геолог-розвідник Василь Синявський позаминулого року за-

кінчив Київський геологорозвідувальний технікум.

— Коли закінчував навчання, — розповідає він, — гадав: куди потраплю, на які скарби? Де ділитиму перші хвилини радості шукача? А може, будуть невдачі? На мого щастя, потрапив туди, де проходив колись виробничу практику — до Новомосковської геологічної експедиції. І коли почув, що учасники цієї експедиції відкрили золоті жили, я спершу подумав — жартують. Розігрують мене, як новачка. Золото — на Дніпрі... А потім і сам став свердлити по золотих жилах у гранітах...

Його вчили, що золото треба шукати в кислих гірничих породах. І ось біля річи Сури та села Сурьско-Михайлівського на Дніпропетрівщині кількома свердловинами врізалися в метаморфізовані граніти, в зону тектонічного розламу, наповнену різними метаморфізованими, збагаченими карбонатними прожилками. А в тих прожилках — поблискують золоті краплини. Десятки, сотні... Кварцево-карбонатна жила!

Юнак не повірив сам собі. Перевернув золоту жилу, про яку так багато розповідають легенди? Це була перша ластівка його щасливого пошуку.

Золото Наддніпров'я! Зміст його в окремих пробах становив десятки грамів на тону породу! Світ ще не бачив такого!

Тут немає легендарних гір, немає казкових красвидів. Звичайний український степ, де тихо дихає земля. І раптом — золото...

Дарма так розхвалювали колись золоті поклади Клондайку. Вони набагато поступаються перед покладами степової української річки Сури.

На світову арену виходить Наддніпров'я. Ні в кого з наших шукачів немає сумніву в тому, що наддніпровське золото побило всі рекорди. Не знав світ такого зруденіння. Золото залягає тут на глибинах 300 метрів. Це не глибоко. Он залізну руду в Кривому Розі беруть з глибини одного кілометра...

Геологи крок за кроком розгадують таємниці природи кристалічного масиву, на якому лежить Україна. Український кристалічний щит тягнеться від Озівського моря аж до Шепетівки. Його з гордістю називають „Сяючим щитом України”. Оливо, молібден, вольфрам, срібло, золото, кобальт, нікель, титан, манган... На ці метали багаті всі давні докембрійські щити п'янети, з-поміж них і наш український. Вони формувалися приблизно в один і той же час — два-три мільярди років тому, в докембрійську епоху — за одних і тих самих геологічних умов і з одної і тої самої магми. Це й стало провідною думкою українських геологів, коли п'ять років тому вони почали розгортати широкі пошуки золота. Дехто з геологів каже: „Якби ці аналогії та підтвердилися до кінця...”

Часто геологам Новомосковської геологічної експедиції доводилося

звертатися по консультацію до академіка Миколи Семененка, випускника Дніпропетровського гірничого інституту. Він найкращий знавець докембрія на Україні. Це за його прогнозами і знайшли на Сурі золото в корінних кристалічних породах. Наш докембрійський щит уже набагато виправдав себе: на ньому найбагатша в світі манганова руда, найбільші поклади титанової руди, найкращі в світі вторинні каоліни (під селом Новоселиця на Черкащині), найкращі в світі залізна руда й лябрадорити — камені-самоцвіти.

Таємниче лежить під землею кристалічний щит України. Пошуки тривають. Золото ще не все відкрито. Покищо лише чотири свердловини виявили золоті жили з високим вмістом металю в породі, чотири інші — з звичайним. Упевнено, крок за кроком просуваються геологи до поставленої мети. Попереду ще велика робота, тяжка і складна.

СКИТСЬКЕ ЗОЛОТО

Скитські воївники в бойовому змагу. Скити — кочовий народ, що заселявав українські степи з 7-ого сторіччя до Христа до 2-ого сторіччя н. нар. Христа. На фото: зображення скитів із золота знайдене в одній із скитських могил.

ЗВІДУН ЗВІТУВАТИМЕ ЗГОДОМ

(Оповідання)

Написав А. Височенко

Полковник Генерального Штабу Едвард Егос при останніх словах президента республіки вмить... згадав свою тещу. Під кожним оглядом це було дуже дивним. Що спільного може мати пристаркувата вже пані Кароліна з тим, доволі абстрактним завданням, яке ставив і не ставив голова держави перед шефом своєї контррозвідки?

... Відносна проблема зовсім не нова. Вона мучила не одного з їхніх попередників, тобто колишніх президентів республіки і їх помічників у поборюванні міжнароднього звідуства, отих фахівців та доскональників з Відділу Два Найвищої Воєнної Команди. Вживалося безліч заходів, а ще більше витрачалося грошей, однак, все майже надаремно, бо знову повторювалось минуле, часто з побільшеною силою.

На земній кулі є одна неймовірно велика і надзвичайно потворна держава з несусвітнім режимом та з жорстокими, підступними керівниками. Вона тормозить своїми ближчими й дальшими сусідами, завдає багато клопоту і неприємностей зокрема країні, що про неї тут мовиться з самого початку. Коли не в подробицях, то в засаді про характер тих неприємностей цвірінькає старе й мале, сливе на

всіх суходолах нашої планети. Але справі то не допомагає, тільки обнижує думки загалу про керовану Едвардом Егосом установу. Ось і зараз президент республіки нагадує своєму військовому співробітникові:

— Люди тичуть у нас пальцями, мовляв, ми до нічого, неспроможні покласти край такому неподобству.

Президент каже „ми“, а має на увазі Едварда Егоса, його Відділ Два. Це добре розуміє полковник, та на відповідь ніяк не збереться, мовчить. Президент, невдоволений мовчанкою полковника, майже розпачливо продовжує:

— Мені інколи здається, що для них, — називає зверхників потворної держави з несусвітнім режимом, — навіть сні мої не становлять жадної таємниці...

І на тобі, саме в цю хвилину Едвардові Егосу прийшла на пам'ять його теща. Та мало того, що пригадалася, а й викликала ще на обличчі зятя зовсім недоречно в серйозній і відповідальній розмові веселу посмішку.

Президент запитливо подивився на шефа Відділу Два. Нічого не вдієш, останньому довелося витягти на світло деяке пристаркувату, пані Кароліну з властивими їй химерами.

— Як багато чоловіків у світі, так

і я, маю тещу. Живе з нами одною родиною.

Нічого поганого сказати про неї не можу, навпаки, для моїх дітей золота вихователька. Одна біда, власне для мене, це її сні. Бачить вона їх легіони, не тільки вночі, а й вдень, відпочиваючи по обіді. Всі запам'ятовує, а потім обов'язково намагається розповісти їх мені й дружині. Сняться їй завжди щось таке несороченне: то горобці танцюють українського „гопака“, то дентист рибам зуби лікує, то в дяка від свічки палець загорівся, то атомові бомба кипить у квасному молоці...

Отже, за асоціацією з вашими словами... — тут полковник уже винувато посміхнувся і враз замовк, звівши очі до стелі, щось собі пригадуючи. Президент пильно споглядав Едварда Егоса, не мовлячи ні слова. По короткій надумі шеф контррозвідки позів далі розмову про ту ж тещу, тільки тепер не в зв'язку зі снами...

**

А пані Кароліна в цей час упевненим рухом, наперед не постукавши, відкривала двері на другому поверсі невеличкого будинку, деє кілометрів за двадцять від столиці.

Вона увійшла до середніх розмірів залі, по середині якої стояв круглий стіл. За столом на стільцях сиділи люди, залишаючи ще два вільних. Не встигла пані Кароліна сісти, як відкрилися бічні двері, впустивши згорбленого роками, а може й хворобами, чоловіка в темних окулярах, з пишною бородою, з довгими, закрученими вусами. Він підходив до кожної особи зокрема, простягав руку, вітався — до жінок словом „сестра“, до мужчин — „брат“. Ті йому відказували „старший брат“. Це був господар дому і головний медіом спиритичної льожи „Перехідна“, пан Джон Руге Сальвер.

... Він проповідує безсмертя людини. За його словами, кожна особа на землі скидає з себе лише матері-

яльну оболочку, тобто тіло, з його тягарем та з усіма вадами, і тоді її вічно живий, невагомий дух стає легшим за все, вільним від усього стороннього. Проходить більше чи менше часу, дух повертається на землю у вигляді якоїсь нової живої істоти. Таким чином, у всесвіті життя триває безконечно і ніколи нічого в ньому не більшає і не меншає, завжди всього однаково, тільки у зміннаєм вигляді — то з перевагою духів, то матеріального їх втілення. Льожа зветься „Перехідною“, бо допомагає своїм членам свідомо і легко переходити з одного стану, в другий.

— Та це ж стара індійська теорія про перевтілення душ. Тут нічого нового нема, — зауважив президент республіки.

— Мене в даному випадку найменше цікавить теорія. А от практика Сальвера — інша справа. Як твердить моя теща, а вона належить до синедріону „Перехідної“, Джон Руге Сальвер викликає духів не тільки вже померлих людей, а й ще живих, коли ті люди сплять. Тепер же готується свій власний дух виводити з грішного тіла і потім, після мандрівок, спроваджувати його назад...

— Того медіома приставити негайно сюди!

— Наказ, пане президенте?

— Я двічі не люблю повторювати те саме.

Того вечора пані Кароліна й інші дарма зібралися в „Перехідній“. Нічого нового вони там тоді не побачили й не почувли. Не встиг ще медіом докінчити ручкатися з присутніми, як ще раз відкрилися двері і до залі вступив добре знаний тут лише пані Кароліні, її відповідальний за збереження державних таємниць, зять.

Полковник Едвард Егос завітав сюди в цивільному, загримований, але пані Кароліна таким бачила його часто, тож впізнала й тепер. Зять впрост підійшов до медіома і щось тихенько шепнув йому на вухо. Джон Руге Сальвер попросив у присутніх пробачення і під руку повів новопри-

булого „гостя” до сусідньої кімнати. „Гість” на коротку мить обернувся обличчям до аудиторії, на губах у нього виразно покоївся вказівний палець. Пані Кароліна зрозуміла, що то зять дає їй знак нічого не розповідати про нього.

За кілька хвилин медіум повернувся до залі сам-один. Знову перепросив „братів” та „сестер” і сказав їм, що сьогодні не може провести обіцяного сеансу, бо мусить відлучитися в дуже важливій справі. Пані Кароліні він загадав „вільно провести час” з усіма зібраними. Вона з місця прийнялася за свою улюблену тему — аудиторія почула, ніби вчора Айфелева вежа в Парижі відірвалася від землі і полетіла в напрямі до Марса. Значить, треба сподіватися великої війни...

**
*

Була вже доволі пізня година, проте в кімнатах головної контррозвідки енергійно працювали три особи: президент, полковник і медіум. Викликали різних духів, головню живих ще людей, які спокійно спали собі в своїх опочивальнях, нічого не підозріваючи.

Спочатку викликали духи міністрів, генералів республіки, а потім взялися і до високих урядовців потворної держави з несусвітнім режимом. Правда, тих з'явилося мало, бо переважна більшість з них, як з'ясувалося, теж не спали, готуючи чергову прикрість своїм партнерам у „мирному співіснуванні”. Тут учасники сеансу встановили, що духа можна тільки викликати, але ні в якому разі не наказувати йому. Духи — неслухняні: не хоче чогось — не скаже, не хоче кудись — не полетить. Між тими, хто викликає і кого викликають, мусить бути повна гармонія, однозгідність в усьому, в противному разі дух може навіть виляти учасників сеансу і зникнути безслідно. (Так, потурбовані духи високих урядовців з „тої держави”, випускали з себе переважно семипроверхі матюки).

Медіум заповняв своїх відповідальних партнерів, що, прокинувшись ранком, людина, дух якої зараз тут викликали, матиме в пам'яті тільки химерне, переплутане сновидіння. Коли ж з людиною домовитися заздалегідь, ще перед її сном, та ще дати відповідний наказ уже викликаному, духові, тоді наслідки будуть чудові. Людина, вставши з ліжка, зможе добре пригадати собі, де її дух був, кого і що бачив, з ким говорив, або передати зміст підслуханих чужих розмов та прочитаних паперів.

Зрештою, медіум продемонстрував найголовніше: спочатку заснув, потім випустив з себе самого свій дух, який побував скрізь там, де йому загадували президент і полковник. Ні щільно замкнені двері та вікна, ні мури в'язниць, ні моря, ні гірські скелі — нічого не перешкодили. Безтільний Джон Руге Сальвер проник до кількох бюр контррозвідки, дістався до заарештованих у тюремній камері, відвідав занурений в океані підводний човен, залетів на заскочену радіовисильню.

На світанку Джон Руге Сальвер, помітно стомлений та охлялий, складав звіт з нічного маршруту. Едвард Егос, скориставшись коротким передпочинком медіума, запитав президента:

— Ви зрозуміли мою ідею?

Президент ствердливо хитнув головою...

**
*

Цим неподобствам переважило понад два десятки років: в одній великій потугі не встигнуть щось винайти нове, як друга велика потуга, ота потворна держава з несусвітнім режимом, негайно викрадає чужий здобуток. Як не ховають винаходи, як не окутують їх тасмницею — нічого справі не зараджує, все дістаться за океан, туди, де „кордони на замку”. Отак виникла справжня епоха великих винаходів і великих крадіжок.

Хоч як старався Едвард Егос, а до нього старалися інші полковники Генерального Штабу, теж шефи Відділу

Два, запобігти такій „закономірності“, коли одні творять, а другі користуються їх надбаннями, помітніших наслідків ще й досі не досягнуто. Контрозвідка Едварда Егоса чимало вже перехопила ворожих агентів, декого з них засуджено на довічне ув'язнення, а декого посаджено й на електричний стілець. Проте, як у легендарній гідри, замість однієї відрубаної голови, вмиг з'являється кілька нових, так і тут — викритих агентів дуже швидко заступають в подвійному, а то й потрійному числі нові — і викрадення таємниць не припиняється.

Можна собі уявити, якою неоціненою знахідкою для президента республіки та шефа контрозвідки видався медіум спиритичної льожі „Перехідна“. Відкривались перспективи, що від них аж дихання забивало. Тепер знатиметься всіх ворожих агентів, їхню дислокацію; розташування таємних військових об'єктів противника; пляни й задуми керівників потворної держави з несусвітнім режимом...

Після кількох спроб та обміркування справи, вирішено вислати до столиці погуги за океаном дух Джона Руге Сальвера. На перший раз задань „язбагато“: він там мав побувати в Генеральному Штабі, централі таємної політичної поліції, на засіданні найвищої керівної установи під назвою „Політбюро“.

Проте, для виконання цих завдань потрібно не кілька годин, а доби гричотири що найменше. Протягом такого часу тіло без духу не тільки охляне, замре, а й почне розкладатися. Тоді воно вже духа не прийме, і останньому доведеться передчасно огелитися в загадковому міжпростор'ї. Та чого тільки не вигадас, до чого тільки не дійде людська голова, особливо ж така, що пильнус Відділу Два, чи всіх державних справ, чи зв'язку з часткою нашого потойбіччя? Який же вихід знайшли ці три, не абиякі голови, сполучені однією думкою?

Довелось їм притягнути до свого

гуртка ще четверту особу — Артура Кнольфа — власника фірми заморожування людських трупів на замовлення.

Маленькому школярикові вже відомо, що трупи — духів не мають, вони становлять собою лише матерію, призначену для розкладу. Хто хоче після смерті зберегти своє тіло на довший час, той звертається до послуг фірми Артура Кнольфа.

Тепер Артурові Кнольфу згадали заморозити тіло живої людини!

Полковник Едвард Егос свій вибір зупинив на молодому офіцерові з тієї групи офіцерів, які за чергою вартують у приймальні біля кабінету шефа контрозвідки.

**

Роберт Бломс не мав жадної підстави сподіватися на виняткові для нього події цього дня. А вони на нього, можна сказати, нетерпляче чекали. О 8-ій годині ранку він змінив офіцера з нічної варту, зручно вмотивувався на м'якому фоталі, не поспішаючи, взявся до читання записів своїх попередників у журналі чергувань. А о 9-ій годині шеф контрозвідки міцно тис його руку, вітаючи з підвищенням шаржі і передав коверту з грошовою нагородою „за добру службу“.

Пам'ятав ще Роберт Бломс вечеру в позаміському ресторані з деякими своїми колегами, потім, у веселій та добре піднятій компанії, поворот додому, несподіваний удар авта об щось або в щось і далі... біла пляма „на мозковому терені“. Повних дві доби — з пам'яті — як язиком злизала.

Тим часом, переконавшись, що після щедрой дози „заспокоїливого“ ліку Роберт Бломс зсунув ніби зачарована царівна зі стародавньої казки, Джон Руге Сальвер та Артур Кнольф, під наглядом президента і полковника з Відділу Два Генерального Штабу, хутко, заповзато, але надзвичайно уважно прийнялися за діло.

Не встиг, на команду медіума, дух Роберта Бломса вийти назовні, а вже

біля його нерухомого тіла порпався Артур Кнольф зі своїми загадовими препаратами.

Досліди провадилися безпосередньо в кабінеті шефа контррозвідки. Сюди ж внесли та тут поставили нову річ — зі скляними стінами холодильник на зріст людини. До неї, по певним часі, вмістили бездиханне тіло Роберта Бломса. Герметично пристали двері, ще й клацнув замок, однакові ключі від якого поклали до своїх кишень президент і полковник.

На диво, дух Роберта Бломса виявився небалакучим та ледачим. Він не захотів нічого розповідати, рішуче відмовився не тільки навідатися до столиці потворної держави з несучивітнім режимом, а й пролетіти по сусідніх кімнатах. Зате настирливо наполягав ввести його назад до тіла.

Та не на таких напав: на прохання його не зважили, і він так і завис у повітрі, аж поки не закінчилась запланована проба. Роберт Бломс опритомнів на ліжкові, в окремій кімнаті військової лікарні. Єдиний присутній при тому, Едвард Егос, з невідомою щирістю в голсі, промовив:

— Слава Богу, видерли вас з-під коси кістлявої! Від автових випадків уже не один покоївся в ложі Авраама. Та з вами тепер усе в порядку, полегше ще трохи, поки виїде знечудлення - анестезія...

З кожним словом президентова мова ставала повільнішою.

— У Генеральному Штабі придивіться добре до різних мап, макетів та плянів. Запам'ятайте твердо, що там найголовніше. В Централі тасмної поліції подікавтеся ворожими агентами в нашій країні, особливо тими, які мають у своїй орбіті мене з моїм урядом та наш Генеральний Штаб. На засіданні Політбюра...

— Але, — перебив сам себе президент, — медіум є тільки медіум. Без фотографічного апарата та звукозапису він ніякої користі нам не принесе, хоч там усе побачить та по-

чує. Для виконання таких завдань потрібній фаховий розвідчик. На жаль, ми цього не врахували...

Полковник підвівся з фотелю, неквапним кроком зміряв кімнату, зупинився біля голови держави.

— Майте рацію, тут потрібно духа першорядного звідуна.

— Значить, ще когось доведеться залучити до нашого вузького гуртка? Чи не просякне тоді до нього ворожий агент?

— Ні, пане президенте! Тим часом ми обійдемося тими особами, яких зараз бачите перед собою.

— То чий же дух полетить до...

— Мій! — Приграсно вимовив Едвард Егос.

Десь за годину його тіло вже стояло в скляній холодильні, недавно звільненій від тіла Роберта Бломса. Обидва ключі від неї тепер узяв собі президент республіки.

Біля кабінету шефа Відділу Два Генерального Штабу день і ніч вартували спеціально дібрані офіцери.

В умовлені день і годину в кабінеті шефа контррозвідки знову зібралися ті самі особи: президент, Джон Руге Сальвер, Артур Кнольф. Медіум швидко встановив прибуття сюди також духа Едварда Егоса.

— Розморозуйте тіло полковника! — наказав президент Артурові Кнольфу, передаючи йому ключі від холодильні.

Герметичні двері плавно відкрились. Артур Кнольф спочатку хотів тільки помацати матеріальне втілення Едварда Егоса, але яке ж було його здивування, коли однією рукою він зовсім легко підняв угору те, що мало важити бодай вісімдесят кілограмів! У замішанні всі відразу кинулись оглядати так легко витягнуте з холодильні тіло.

Проте, цього разу не зроблено ніякого наукового відкриття, не встановлено ніякого нового закону відносно втрати ваги фізичним об'єктом у змієних умовах. По докладному доє-

лідженні на перший погляд незрозумілого явища, незаперечно стверджено, що з холодильні витягнуто порожню всередині воскову ляльку, подібну до шефа контррозвідки.

— Тіло вкрали! — сумно прорік президент республіки. Запитайте духа, хто це зробив?

Медіум схилився над столом, стиснув голову обома руками і затрусився, ніби в пропасниці. То він вхідив у контакт з духом Едварда Егоса.

— Чи довідалися ви, хто є тут, близько вас, ворожим агентом? — Так проказав разів вісім, тоді замовк, перестав труситися, ще ширше розпростерся над столом. У приміщенні запанувала тиша. Всі присутні з докраною напруженою увагою чекали на відповідь духа.

Ось Джон Руге Сальвер ледве помітно ворухнувся, далі здавалося, тяжким зусиллям відірвав голову від стола, обома руками взяв розтирати стомлене обличчя, відкрив очі, скроплені вологою сліз. То він висмикувався зі стану нірвани.

— Дух полковника, — нарешті обізвався медіум, — агента знає. Ним є вартівничий офіцер Роберт Бломс. . .

Цієї хвилини принесли до кабінету щойно одержану телефонограму досить ідкого змісту. Зі столиці потворної держави з несусвітнім режимом повідомляли:

„Заморожене тіло шефа вашої контррозвідки щасливо, без найменших ушкоджень, приставлено до Централі Державности Безпеки нашої країни. Воно перебуває в належному, цілком безпечному місті, під надійною охороною. Без зволікань вишліть докладні інструкції або відповідного фахівця, бо не знаємо, що треба далі робити з цим тілом. Коли цього терміново не виконасте, то ваше посольство одержить від нас трупа Едварда Егоса”.

— Таки „спьорлі“, — висловився Артур Кнольф „общепонятною“ у потворній державі з несусвітнім режимом мовою,

— Ні, — поправив його медіум, — „стирлі“.

— А може „слямзілі“? — подав і свій голос президент.

— Скільки на „общепонятном язике“ є додаткових означень, скільки синонімів до слова „вкрасти“. Всіх їх тут і не перелічити. Недарма відпоручники тієї держави довели крадіжки до найбільшої, просто неперевершеної доскональності — підсумував Артур Кнольф.

Президент через вартівничого біля кабінету шефа контррозвідки офіцера дав розпорядження довідатися, що є тепер з Робертом Бломсом. Сам же підійшов до вікна і вступив некліпаючий погляд у шибку, заквітчану різнокольоровими електричними й неоновими блисками міської ночі. Вона ніби віддзеркалювала перебіг його власних думок. Інші ні над чим не розмірковували, спостерігаючи вираз обличчя президента, яке мінялося щохвилини — то смутніло, то поважніло, то раптом по ньому пробігала весела успішка. Все свідчило про те, що думки президента не були однакові.

Ось йому звивається полковник Едвард Егос у руках спритних та лихих фахівців державної безпеки тієї несамовитої країни. Чого вони з нього тільки не витягнуть, не витиснуть! Ні, віддати шефа контррозвідки противникові, це однаково, що відкрити перед ним шухляди всіх Столів Відділу Два Генерального Штабу. Знову ж такі погодитися одержати трупа полковника теж ніяк не випадає. Поперше, це означало б розписатися з своїм повному безсиллі перед витівками таємної поліції потворної держави, а подруге, хіба вкорочення життя, то нагорода за бездоганну службу і безмежний патріотизм полковника? А скільки ще живим він може зробити корисного для своєї батьківщини. . .

Тут саме насіла відповідь на попереднє розпорядження президента. Вона звучала лаконічно: „Офіцер Роберт Бломс спить з бабою“. По розшифруванні одержаного, з'ясувалося,

що Роберт Бломс під сучасну пору перебуває в обіймах Морфея, а заодно і відомої циркової акробатки з-за кордону. Вєри Міначової, яка, до речі, вже є на обліку контррозвідки.

Президентові біля вікна навіть привиділося, як у ліжку до пані Еґос лізе незнайомий їй Роберт Бломс. Цікаво знати її поставу до того? Не менше цікаво побачити Роберта Бломса в оточенні дітей полковника, його тещі — пані Кароліни? Отам виникнуть курйози, — мимоволі повеселишав голова держави.

— Перед вами ставлю нові проблеми, дорогий наш медіоме. Вийміть духа з утроби, чи з чогось там, Роберта Бломса.

— А далі що, пане президенте?

— Далі заженіть у те опорожнене тіло блукаючого зараз духа полковника Едварда Еґоса. І загадайте їсму, коли прокинеться, хай захопить із собою оту акробатку Вєру Міначову. Поза всяким сумнівом, вона чи не найбільше причетна до викрадення замороженого тіла шефа нашої контррозвідки.

Медіом сприймає слова президента широко відкривши рота, ще не зовсім добре усвідомлюючи їх. А той продовжував:

— Духа ж Роберта Бломса відпро-

вадьте до столиці тих, хто так наполегливо готує третю світову війну. Перекажіть йому, коли не має бажання передчасно розлучитися з землею, то хай він влізе в украдене у нас тіло Едварда Еґоса. В протилежному випадку, він уже ніколи не повернеться з міжпростір'я. Інструкцію, як розморозити тіло, напише зараз пан Артур Кнольф. Її передадуть за призначенням безпосереднім кабельним сполученням.

Обличчя президента набирало все більшого задоволення, він в уяві змальовував близьку перспективу: замість сподіваного шефа Відділу Два, вони дістануть тільки його охоронця. А Бломс не розповість їм більше, ніж розповів досі, його вгляд у справі контррозвідки дуже обмежений.

— То готові, мєстро, негайно провести пересадження духів?

— Не знаю, пане президенте, ще ніколи не пробував цього, навіть не думав про щось подібне, — наспраді розгубився відомий медіом.

— Я за нас подумав, пане Сальвер. Дискутувати вже нема чого. Справа не терпить зволікань. Будь ласка, приступайте до виконання мого наказу. А що з усього цього вийде — незабаром побачимо.

ВСЕНАРОДНИЙ ЮВІЛЕЙ

(Продовження зі сторінки 64-ої)

скопа Владика Мстислава з Бавнд Бруку, Преосв. Єпископа Кир Йосифа із Стемфорду, канцлера Стемфордсько-нойоркської єпархії о. монс. О. Манастирського, канцлера Чикагівської єпархії о. монс. В. Паску і багато інших духовників. Із світських — репрезентовані були всі верстви, стани й професії великої української громади з метрополітальної округи Нью Йорку та з ближчих і дальших місцевостей. Приявним був заступник директора відділу культури у французькому консуляті в Нью Йорку, Жан Карбоне з дружиною.

На залі царила атмосфера відома з усіх великих оперових театрів перед рідкими прем'єрами. Появу Антона Рудницького перед диригентським пултом зала зустріла спонтанними оплесками. Юнійна симфонічна оркестра відіграла спершу американський, опісля український гімни, що їх стоячи вислухали всі приявні. Опісля головний передсідник УНСоюзу Йосиф Лисогір виголосив коротку промову, пригадавши, що Український Народний Союз, спонзор цієї опери з нагоди свого 75-тирічного ювілею, впродовж всієї своєї історії активно сприяв українській культурі.

У Карнегі Голл не дозволено ставити театральних декорацій, тому замарковано сценерію тільки символічними експонатами. Так воно й було, але мистець Василь Дорошенко з Філядельфії і тамошня Мистецька Студія зручно, дотепно й по-мистецьки розв'язали цю складну проблему:

престіл не залишав сумніву, що це королівський палац Генриха I, так само, як два вимальовані зелені кущі імітували — сад у Вишгороді біля Києва. У усякому разі — це було куди краще, ані ж за Шекспірівського театру, коли карточками з написами з'ясовувано глядачам, де відбувається дія. Ілюзію дійсності в „Анні Ярославні” підкреслювали історичні одяги — солістів, хору, балету. До зовнішнього блиску опери причинились зокрема щораз інші прегарні сукні-костюми обох героїнь — Анни Ярославни — Марти Кокольської і графині Монморансі — Галини Андреадіс.

Між приявними, як можна було дізнатись з розмов на перервах, були й деякі скептики, які лякалися, чи музика опери не буде надто „модерна”. Але вже коротка увертюра до першої дії і перша арія короля Генриха розпорошили їх острах, і з кожною явою та кожною дією поглиблювалось почуття глибокого вдоволення, що переходило в захоплення і подив. Виконавців нагороджувано багато разів рясними оплесками при відкритій сцені. Особливо глибоке враження породжували арії й пісні з виразними українськими народними мотивами: хор дружинників у першій відслоні другої дії, пісня князівни у другій відслоні, хор бояринь-подружок, вітальний хор, три сутонародні хоріві пісні, що закінчують другу дію. Мелодійність пісень характеризувала теж хоріві виступи в третій дії, різні сольові арії, зокрема великі арії короля та Анни в 3-ій дії й кінцеву арію Анни.

Хоч багато приявних стежили за ходом опери з лібретто в руках і хоч багато інших мали люксузово видану УНСоюзом програмку, в якій подано переказ сюжету за діями, і хоч в офіційній програмці Карнегі Голл повних чотири сторінки присвячено „Анні Ярославній” з англомовним змістом кожної дії, проте слухачі були заскочені багатством і різноманітністю того твору: чергувалися сольо-

Сцена з прем'єри опери „Анна Ярославна” в Нью Йорку, 24 травня 1969 року

співи, дуети, хори чоловічий, жіночий і мішаний, балет, — це був широкий формат великої опери. Мимохідь насувалася думка: як би виглядала „Анна Ярославна”, введена в оперовому театрі, на оперовій сцені з її технічними можливостями і реквізитами, з великою оперовою оркестрою і стилевими декораціями за музейними взорами з 11-го сторіччя.

Але в наших умовах зроблено максимум можливого. Грала юнійна оркестра, отже професіонали, не аматори. Концертмайстрами були Гуґо Кольберг і Стефан Френкель. Співали українські оперові артисти, замешкали в Нью Йорку або Філядельфії, отже на тій лінії, на якій відбулася підготовка. З головних чоловічих роль-партій — Лев Рейнарович, баритон, як Генрих I, король Франції, — Андрій Добрянський, бас-баритон, в подвійній ролі Кардинала і князя Ярослава Мудрого, — Іван Гош, тенор, як боярин Ігор. Дві головні жіночі роль-партії відтворювали Марта Кольська, сопран, як Анна Ярославна, і Галина Андреадіс, меццо, як графиня Монморансі. Євгенія Василенко і Оряся Гевка були солістками в хорі бояривнь-подружок, Петро

Захарчук виступав коротко в ролі слуги короля. Співав хор „Кобзар” із Філядельфії, що його можна вважати вже — як ньюйоркський хор „Думку” — хором пів-професіоналів.

Режисерував сам композитор і диригент Антін Рудницький, заангажувавши за помічника Зенона Чайківського. Музичною підготовою хору займалася Роксоляна Гарасимович. Рома Прийма-Богачевська підготувала балет у другій дії.

З меншим успіхом відбулася прем'єра „Анни Ярославни” у Філядельфії у відомій „Тавн Голл”, де її оплескували понад дві тисячі глядачів-слухачів. На прем'єрі був Митрополит Української Православної Церкви у ЗСА Блаженніший Іоан Теодорович у супроводі свого почету, достойники Української Католицької Церкви, між ними о. монс. Мирослав Харина, головний президент УНСоюзу Йосип Лисогір, проф. В. Гемонд — директор Академії Вокальних Мистецтв професор і пані Дрейк з Музичної Консерваторії у Філядельфії та ін., в тому й чимало прибулих українських відомих діячів з Вашингтону, Монреалю, Рочестеру й кількох ін. міст. Опера йшла в тому ж складі, що

й у суботу в Нью Йорку, але на тлі декоративних панно, що в поєднанні з попередніми декораціями створювало великі сценічні ефекти. Перед прем'єрою оркестра відіграла американський і український гимни, після чого зібраних привітав голова Головної Контрольної Комісії УНСоюзу — Ювілята, відомий громадський діяч д-р Володимир Галан. (н.н.).

ТАМ, ДЕ НАРОДИВСЯ УНС: СВЯТО ЧОТИРЬОХ ПОКОЛІНЬ

Тиждень після прем'єри опери „Анна Ярославна” в Нью Йорку і Філадельфії, в суботу і неділю 31-го травня і 1-го червня 1969-го року відбулося чергове велике і величне ювілейне свято Українського Народного Союзу, цим разом там, де він народився — в місті Шамокіні, в пенсильвенійському басейні твердого вугілля. „Свобода” з 3-го червня 1969-го року назвала ювілейні святкування УНСоюзу в районі його народження „Святом чотирьох поколінь”, а в описі тих святкувань сказано:

ГОЛОС ГУБЕРНАТОРА РЕЙМОНДА П. ШЕЙФЕРА

Ще заки до далекого від великих центрів містечка Шамокіну котились рано-вранці 31-го травня року Божого 1969 сотні авт та автобусів, у тому із сусідньої Канади, — по блакитному небу великого стейту Пенсильвенія радіохвилі несли слова проклямачі губернатора стейту Реймонда П. Шейфера: „Український Народний Союз, створений 75 років тому, має у цьому стейті 117 Відділів, понад 17.000 членів. Його остаточним завданням є свобода для відважного народу України й інших народів у світі, які ще перебувають під ярмом тиранії”. Перший Відділ УНСоюзу-Ювілята був створений у самому серці шахтарського району Пенсильвенії — у містечку Шамокіні, де діє й тепер, через 75 років. Губернатор не даремно проголосив день 1-го червня ц. р.

*Обкладинка оформленої мистцем
Богданом Титлою програми
опери „Анна Ярославна”*

„Днем Українського Народного Союзу” у стейті Пенсильвенія.

Авта котяться кругими, гористими шляхами, і чим ближче до Шамокіну, тим щільніше їх обступують не лише природні гори, з чорним золотом у надрах — кам'яним вугіллям а й ще вищі чорні гори з переробленої породи й землі, насипані тисячами рук наших піонерів — шахтарів із України. У містечках, замаєаних зеленню, над крамницями, фірмами зустрічаємо чимало українських, польських, словацьких та ін. назв, що видно з прізвищ: це нащадки перших поселенців-шаhtarів, яким важка праця дідів і батьків та наука проклали шляхи до кращого життя. Непривітні, неприродні чорні горби шахтових пород, до речі, тепер стараються заліснювати березами та ялинкоподібними кущами, щоб стримувати обвали і прикрасити сумний краєвид. Цікаво, що одним із головних працівників у цій ділянці, відповідальним за

заліснення штучних чорних гір є інженер Чопівський. Працю українських рук тут видно на кожному кроці.

ЦЕРКВА УКРАЇНСЬКИХ ПОНЕРІВ

Містечко Шамокін лежить у чималій долині. Воно невисоке, чепурне, чисте, з виявом слов'янської любови до землі й природи — воно у квітах і в зелені. Над Шамокіном похмуро височить, немов братська домовина, темна гора, наспіана руками і машинами із решток пород, здобутих з-під землі. Це найвища штучна гора у стейті Пенсильвенія, а може й у всьому світі, терикон, якого тільки через помилку не названо власним іменем на географічних мапах. Один Господь знає, про що ота гора могла б розповісти. Нам же тільки відомо, що саме тут, після виснажливої праці у штольнях, каліцтв, смертей під землею, початкового безправ'я і самотності, — саме тут 75 років тому обізвались на заклик „Свободи” українські селяни, які волею долі ставали шахтарями: тут, у Шамокіні постав Український Народний Союз, щоб не змерла Україна, щоб жила рідна мова, пісня, культура, щоб не покривались вугільним порошком серця земляків, а щоб вони єднались, вчились, розвивались, ставали повноправними громадянами цієї великої країни. Саме тут силою селянських м'язів викидано нагору брили чорного золотантрацити, тут розпочиналась промислова кузня, яка викувала велику і могутню Америку, а в проєкції — тут кувались початки вільного, справедливого світу, з новим і праведним законом для всіх народів.

Та над тією похмурою безімненною штучною горою, хоч яка вона висока, здійснюються ще вище своїм духом, як не золотими хрестами, одна із найдавніших українських церков у ЗСА — українська католицька церква Преображення Господнього. Перша будова була тут ще в 1885 році. Отець-парох Юрій Дубицький знає тут

кілька поколінь синів українського народу, їхню долю, їхні об'єднані змагання, їхні перемоги, радощі, жалі... З 1905 року стоїть при вулиці Шамокін ч. 301 українська церква — красуня, пристановище української людини та й багатьох інших людей слов'янського роду, а навіть ірландців та інших, які люблять українське Богослуження. Церква, гарно розмальована, з різьбленими Царськими Воротами, на 14 вікнах-вітражах має написи українською мовою: „Дар Дмитрія Карпюка”, „Дар Алексея Маршон”, „Дар парафіян”... Тут повісті і романи написані на стінах, на витертих лавках, і шкода, що письменники не беруться їх читати... Тут же трапляється українська людина вже четвертого покоління, а хор розпочинає Божественну Літургію могутнім „О Мати Божа”, і всі підхоплюють цей спів! Говорить отець-парох: „Ці гори колись були вкриті лісами, що нагадували наші Карпати. А під землею працювали ваші діди й батьки, важко здобуваючи гріш для родини, для церкви, для всього свого українського. Вони жили під Богом, і тут вони з Богом заснували Український Народний Союз, щоб не пропасти серед інших народів, щоб жити гідно. Ми тепер користуємось їхньою працею, але нам потрібно нового українського духу — духу тих тисяч безіменних героїв-піонерів! Потрібно духу ідеалізму і братерської співпраці, і Америці, і Україні...” Сивоголовий отець-парох розповідає, що у Шамокіні, і в кожній українській як католицькій так і православної парафіях у цьому басейні твердого вугілля — найбільше парафіян жінок, вдів, бо їхні мужі віддали все, що могли... Отець не картав колишньої Америки, він лише розповідав, як сучасна могутня і вільна Америка підіймалась до вершин, як багато праці поклали в її будову українці та інші поселенці.

Велично звучить хор з іншого міста Пенсильвенійського стейту, з Лігай-вели, де також були створені перші

*Пропам'ятна таблиця на пам'ятнику Українським Піонерам у Шамокіні
— за проектом мистця Якова Гніздовського*

Відділи УНСоюзу. Співають чоловіки другого і третього покоління, рідною мовою далекої України...

З о. деканом Юрієм Дубицьким правив Службу Божу о. Василь Стебельський, а Панакхиду за спокій душ померлих членів УНСоюзу — о. Василь Стебельський із Майнервілу, Па., о. Н. Данусяр, православний о. Іларій Врублевський, о. Володимир Грагець із Палмертону, молоді вівтарні хлопці. У церкві заповненій 31 травня по-береги, були й 80-літні люди, і 8 місячні немовлята на руках...

ПАМ'ЯТНИК УКРАЇНСЬКИМ ПІОНЕРАМ

О год. 4-ій по полудні на площі біля церкви Преображення Господнього зібрались під пекучим сонцем від 400 до 500 осіб, місцевих і приїжджих, щоб вшанувати тих, які залишилися вірними до кінця, і хоч відійшли з цього світу без почестей, та заслужили і дочекались вияву найбільшої до них пошани — пошани першим...

Церемонію відслонення пам'ятника, що його виконав мистець Яків Гніздовський, розпочав головний президент Йосип Лисогір короткою промовою — переглядом причин постанови УНСоюзу та його діяльності. Промовець підкреслив, що саме тут, у Шамокіні, постав УНСоюз та подя-

кував отцям і всім зібраним за увагу і працю для спільного добра. Українською мовою промовляв до зібраних заступник гол. президента директор канадської канцелярії УНСоюзу Богдан Зорич, привітавши зібраних від багатотисячного членства УНСоюзу в Канаді: „У Шамокіні, в цій бастионі твердого вугілля, постав УНСоюз, що виріс у твердиню українського народу“, — сказав промовець, підкреслюючи, що УНСоюз поєднує в собі покоління, творить суцільний ланцюг безпастанної праці, адже Союз створений з народу і для народу. „УНСоюз навчив нас мати свою ідентичність, бути корисними прибраній батьківщині і не забувати про Україну“. Промовляв також В. Чернага, мейор міста Шамокіну Амос Міллер, який розпочав промову словами „Слава Ісусу Христу“ і сказав, що це місто гордиться українцями та закликав плекати „віру в нашу країну, віру в Бога та надію на визволення тих, що поневолені“.

Стрічку біля мідяної таблиці пам'ятника перетяв 79-річний громадянин Петро Дзвінчик із Шамокіну, найстаріший член 1-го Відділу УНС, в якому працює для добра громади вже понад століття. Благословили хрестом і молитвами наводкритий пам'ятник — мідну таблицю з двома написами на пошану піоне-

Найстарший віком член 1-го Відділу УНСоюзу в Шамокіні, 79-літній Петро Дзвінчик, відходить від пам'ятника піонерам, перетягнувши символічну стяжку та відслонивши його

Двоє молоденьких нащадків піонерів, зодягнені в національні костюми, поклали вінок біля пам'ятника у пошані до піонерів

рів УНСоюзу, духовні отці, вінок від наймолодшого, вже четвертого покоління, поклали дітки з Шамокіну: 8-річна Сузанна Бакович і 9-річний Даніель Клебан, обоє в українській народній нощі. Зворушливо співав Український Чоловічий Хор з Лігай-

велі... У багатьох присутніх стояли на очах сльози — сльози вдячності тим, які все віддали, прокладаючи шлях для наступних поколінь, шлях до кращого життя, в ім'я вищих ідеалів.

По-мистецькому вирита мідна таб-

Чоловічий хор з Лігайвелі, в якому співають майже виключно нащадки піонерів з пенсильвенійського басейну твердого вугілля, взяв активну участь у дводенних святкуваннях ювілею УНС у Шамокіні

лища, з емблемою УНСоюзу в центрі, у формі двох рук у потиску, з написами англійською і українською мовами, вмурована у брилу-п'єдесталь, звертатиме відтепер очі й серця усіх, хто буде проходити біля прегарної української церкви, збудованої нашими попередниками. Вони мають тепер два пам'ятники: височенну чорну гору над Шамокіном, гору, що не має назви, і величний скромністю пам'ятник „працьовитим умам, працьовитим рукам”, як сказав поет.

З самого початку церемонії хор співав американський, канадський і український національні гімни. Вони звучали так природньо тут, серед створених і людиною, і природою, чорних і зелених гір, адже УНСоюз — це братська організація, що єднає в одно людей із різних країн, але із спільними ідеями.

„ВОНИ МАЛО ЗАРОБЛЯЛИ, АЛЕ БАГАТО ЗРОБИЛИ”

Увечорі в суботу 31 травня, в залі Американського Легіону, прикрашеній прапорами і відповідними написами, понад 400 гостей зібрались на ювілейний бенкет, щоб так вшанувати тих піонерів, котрі, як сказав промовець-письменник М. Кічок, „мало

заробляли, але багато зробили”. Груди присутніх прикрашував значок-емблема 75-річчя УНСоюзу. Майстром церемонії був головний касир УНСоюзу Петро Пуцило. Оперова співачка пані Марія Лисогір виконала гімн трьох країн, при чому, український, як і під час відкриття пам'яткової таблиці, підхопили присутні. Привіт-поклін піонерам виголосив головний президент УНС Йосип Лисогір. За столом президії бенкету, на підвищенні, були члени Екзекутиви УНСоюзу, духовні отці, радні округ, голови Відділів, американські діячі стейту Пенсильвенія та ін. Благословив страви о. парох Юрій Дубицький.

Бенкет, що відбувався у великій залі, прикрашеній написом синіми літерами на золотому тлі про 75-літній ювілей УНСоюзу, тривав понад три години. Промовці чергувалися з виступами мистців. Чоловічий хор з Лігайвелі, під диригуванням майстра співу Володимира Двораківського, складений з народжених у Америці співаків, при фортепіановому супроводі д-ра Петра Флашка, сколихнув залю і серцями, виконуючи „Засяло сонце золоте” І. Недільського, в'язанку народних пісень в обробці Г. Кігастого, мелодійний „Пташиний хор” із сольом М. Гентиша та ін. тво-

ри. Хор виявив високу культуру, добру зіспіваність та багатство добірного національного репертуару.

Після того, як майстер церемонії П. Пуцило представив багатьох видатних гостей, висловив з промовою-привітом американський письменник українського роду Михайло Кічок: „Тут бачу здійснення мрії наших дідів і батьків. Найвище ціную дух, що панує серед членства УНСоюзу — дух творчості, спільної праці в ім'я високих ідей; для ширення української культури та принципів свободи. Наші діти й батьки мало заробляли, але багато зробили!" Із 75-річним ювілеєм вітає усе членство УНСоюзу адвокат Адам Бовалляк з округи Чуйкіл у стеїті Пенсильвенія, радіючи тим, що Америка має добре зорганізовану українську етнічну групу та інші групи, які є одним із джерел сили цієї країни. Після оплесків для промовців, зала не шкодувала щирих оплесків для співачки Марії Лисогір, яка при фортепіановому супроводі Руті Вейнкел, виконала із піснотизмом твори Гайворонського, Гнатюшина, Фоменка та інших українських композиторів. Не меншим успіхом користувався виступ групи молодих танцюристів і танцюристок „Молода Україна" із Пітсбургу — студентів гайскулів і коледжів, виступ яких коментував невтомний діяч на культурній ниві інж. Михайло Комічак. Присутні довго оплескували молодь, о привезла „Привіт УНСоюзові із Пітсбургу", танок дівчат із вінками, веселі „Гречаники", милу сценку-танок „Залицяння" та ін. і таких танцюристів-солістів, як Славу Полатайко, Романа Комічака, Христину Іжакевич та ін. Стилїзована народна ноша, точний, повний молодечого зав'язтя і життя рух, дотепні веселі танцювальні сцени, — все це підготувала з любов'ю і знанням п-ні Люба Глодковська з Пітсбургу.

Довшу промову українською мовою виголосив перший заступник гол. преїдїдника УНСоюзу інж. Ст. Куропась: „Гірське шахтарське аме-

риканське місто Шамокін стало Вифлисом Американської України", сказав промовець. 75 років тут постав і безправних і часто несвідомих навіть свого національного походження русинів-українців Український Народний Союз, щоб розвивати українську людину, берегти її мову і культурні традиції, спільно працювати. УНСоюз зріс завдяки спільній праці. На початках він мав у касі 225 доларів, мав кілька десятків членів, а тепер прямує до стотисячного членства, став базою для співпраці людей різних поколінь і поглядів. Промовець привітав присутніх отців обох історичних церков українського народу і всіх зібраних із святом, яке має променювати надалі в розбудові твердині українства за океаном. Під кінець бенкету, під грїмки оплески керівник підприємства „Ларедо", що дбає про поширення туризму в шахтарському краю, де кількість шахт тепер зменшується, вручив п-ву Лисогорам від імени фірми подарунок: грудку шліфованого антрациту з відповідним написом. Приймаючи подарунок, головний преїсїдник УНСоюзу висловив вдячність та повідомив, що цей дар буде стояти у вітальні, в головній канцелярії УНСоюзу в Джерзі Ситі, як символ співпраці вільних людей на вільній американській землі.

Бенкет, що затягнувся, закінчив молитвою вдячності Творцеві о. Нестор Коваль з УПЦеркви.

ДЕНЬ УНСОЮЗУ В ПЕНСІЛЬВЕНІ

Як проголосив губернатор стеїту, Реймонд Шейфер, день 1-го червня 1939 року пройшов у стеїті Пенсильвенія під знаком Дня Українського Народного Союзу. Для українців та різномовних гостей, які сотнями прибули тієї неділі до недалекого від Шамокіану Лейквуд Парку, біля Барн-свіду, цей день розпочався ранішнім православним Богослуженням, в залі театру, де на сцені у квітах по-

Дівочий хор „Веснівка” приїхав з далекого Торонта, щоб своїм виступом на фестивалі Дня УНСоюзу звеличати устанovu, від якої почалась організація Американської та Канадійської України

тапав польовий престіл. В супроводі хору з Лігайвелі Службу Божу відправили у сослуженні отців, о. прот. Двораківський і отець Н. Коваль. Опісля в тій же залі відбувся молебень в католицькому обряді, його відправили о. Ю. Дубицький, о. Стебельський, о. д-р Гриньох.

Понад тисячу гостей зібрались у великій іншій залі з естрадою, на якій була розташована радіоапаратура: радіокоментатор із місцевої радіостанції передавав того дня 7-годинну програму „на живо”, як вона відбувалась у цій залі. Сотні тисяч людей на великому просторі Пенсильванійського стейту, аж ген до Влакитних Гір, чули українську музику, співи, промови англійською і українською мовами, розмови радіокоментатора про УНСоюз із головними урядовцями УНСоюзу.

За організацію свята подбали голова Комітету А. Словік та його заступник М. Гентош, як за святкування в суботу дбали В. Чернага і М. Янковіч.

Зливою оплесків привітали зібрані появу на естраді Чоловічого Хору з Лігайвелі і 60-тисособового дівочого хору „Веснівка” з Торонта, які співали американський, канадійський і український гимни, підтримувані багатьма присутніми в залі. Меланія Скрипник із спеціальної вищої шко-

ли у Вашингтоні — хоч позбавлена слуху — прочитала проклямацію губернатора про День Українського Народного Союзу у стейті Пенсильвенія, а український преклад прочитав хлопчик Григорій Клесак, із 3-ої генерації. Складений із шістдесятьох дівчат в українській ноші хор „Веснівка” з Торонта в Канаді, під диригуванням Квітки Зорич-Кондратської, за фортепіаном Zenя Кушпета, виконав низку українських пісень, а також у другій частині — одну канадійську пісню англійською мовою. Хор існує три роки, складається переважно із студенток Курсів Українознавства. Заля оплескувала молодих вродливих хористок.

Понад 20 років існує відомий Український Чоловічий Хор з Лігайвелі. Виступ його 25 співаків, у стилевій ноші, з добре вишколеними голосами і прегарною дикцією, дарма, що це люди з другого і навіть третього покоління, — з ентузіазмом вітала зала. Хор може заслужено пишатись кількома солістами та зразковою зіспіваністю голосів.

Програму, що її спочатку вів Йосип Лисогір, перебрав далі п. Оринкович, а потім вели її обоє почерзі, то англійською, то українською мовами. Між різними промовцями, голова Окружного Комітету УНСоюзу в районі твердого вугілля Михайло Ген-

*Промовляє заступник
губернатора Пенсильвенії
Р. Бродерик*

тоши побажав УНСоюзіві-ювілейтові вирости до стотисячного членства; заступниця гол. пресідника УНС Марія Душник говорила про велику роллю жіноцтва в УНС, стейтовий сенатор Фред Габс із Пенсильвенії пов'язав „Меморіал Дей” із святом УНСоюзу.

Після виступів танцювальної групи під керівництвом П. Осивенка, у складі двадцяти осіб з молоді, в різномірних строях, багато оплесків зібрав молоденький бандурист Ігор Спачинський.

Між точками ювілейної концертної програми виступали промовці. Отець монс. Грицьох передав членству УНСоюзу привіт від Владки Митрополита Амвросія Сенишина та благословення на дальшу працю. Д-р Антін Вахно з молодшої генерації з Канади підкреслив, що діти й молодь українського роду в Канаді і в ЗСА, завдяки старанням українських священослужителів та всесторонній праці УНСоюзу, зберігають свою ідентичність і вдячні Союзіві-Ювілейтові. Знову виступав хор з Лігайвелі, змінивши одяг на козацьку ношу, полоняючи слухачів пісню Г. Китастого

на слова Шевченка „Граї, Кобзарю”, жартівливою „Піснюю про сусідку” та ін. творами. Дистриктовий суддя Баволяк привітав УНСоюз і його членство з діамантовим ювілеєм та побажав дальших успіхів на Столітній Ювілей.

З довшою промовою, перериваною багато разів гучними оплесками, виступив заступник губернатора стейту Пенсильвенія Реймонд Бродерик. Він сказав: „Не грає ролі, чи ви ірландці, італійці, українці, чи з якогось іншого народу. Грає роллю, щоб ви були горді своєю спадщиною. Така гордість за свою спадщину нікому не заважає бути добрим американським громадянином. Вона робить із нас кращих громадян. Вона вчить нас, що означає свобода. Ви горді з того, що ви — українці. Ви рішені на те, щоб Україна таки була одного дня вільною. Вільнолюбний народ стейту Пенсильвенія, що має 12 мільйонів жителів, присднується до вас у вашому рішенні звільнити Україну з-під советського владництва”. Раймонд Бродерик згадував про 51-му річницю незалежної України, висловив захоплення працюючими людьми, які люблять свободу і мають перед собою великі ідеї. Вкінці офіційний представник губернатора стейту Пенсильвенія сказав, що „сьогодні багато жителів Пенсильвенія моляться спільно з українцями за звільнення батьківщини України”, висловив захоплення незгасним духом українців і закінчив свою блискучу промову словами: „Як сказав би отець Грушка, коли б жив тепер — нехай Господь вас благословить!” Тисячна публіка влаштувала овацію цьому головному промовцеві на святі в Лейквуд Парку.

У концертній частині виступали ще двоє дівчаток в народній ноші, які гарно виконали жартівливі танок, спільно з третім 6-ти чи 7-річним „партнером” Б. Дацьковим, та попередня група з Гемстеду.

Подякувавши зібраним за участь у святкуваннях, головний пресідник Союзу-Ювіліята попросив о. Андрія

Хатина українського поселенця, в якій о. Нестор Дмитрів, тодішній редактор „Свободи”, відправив 12-го квітня 1897 року першу українську Службу Божу на канадійській землі

Двораківського провести **заключну** молитву. „Благасмо Тебе, Господи, не дай нам зійти з нашої дороги”, — сказав у знаменному слові-молитві Отець, поблагословивши усіх на дорогу — на дорогу додому.

ПЕРЕД ВІД'ІЗДОМ

Старші роз'їздились, молодші та місцеві люди залишались у великому Лейквуд Парку на забаву.

Повільним кроком в супроводі дочки виходила із святкової залі 81-річна сива пані — дружина кол. головного предсідника УНСоюзу до 1917 р., сл. п. Дмитра Капітули з МекАд. В іншій групі гостей чути розмову: „Всі індіани в Шамокінській долині люблять українські пироги, про які так гарно співав хор”...

Повільно виходили із залі сиві піонери, вдови-дружини піонерів, овіяні теплом загальної любови бабусі і матері, які втратили колись своїх батьків, чоловіків чи синів, як не під горами Пенсильвенії, так десь на фронтах багатьох воєн, великих воєн за волю... Вірні розмовляють із свя-

щениками, радіючи, що православні панотці прийшли на католицький молебень, бож — чути в групі розмовців: „ми одного Бога діти”.

Та найбільш маркантною, мабуть, була така картина: ще під час концерту у велетенській залі і після нього краєм, попід стіною, кілька разів проїхав із дитячим візочком сивий чоловік. Його зморщене старече обличчя сяяло від радості. Він час від часу нахилився над внуком чи внучкою у візочку, заледве дворічною дитиною, і щось до неї шепотів: Коли ж закінчився концерт, цей старенький піонер із шамокінських шахт обізвався до дитини рідною, дзвінкою, такою гарною мовою: „Видиш, як ми уміємо? Все було так красно, по-нашому!”... (Л. П.)

ДЕНЬ УНСОЮЗУ У ДАВФІНІ

Завершенням ювілейних святкувань Українського Народного Союзу на крайову скалю був День УНС, що відбувся в Давфіні в Манітобі, Канада, в неділю, 3-го серпня 1969-го ро-

Таблиця на хресті, що був поставлений біля хати, в якій о. Нестор Дмитрів відправив першу українську Службу Божу в Канаді, 12 квітня 1897 року. В цьому ж дні був поставлений дерев'яний Хрест Свободи.

ку, в рамках Українського Національного Фестивалю Канади. Давфин має тісне відношення до історії УНСоюзу. Саме тут, у Велі Ривер біля Давфину, 12-го квітня 1897-го року у малій хатині українського поселенця, яка й досі зберігається, як історична пам'ятка, висланий до Канади УНСоюзом редактор „Свободи” о. Нестор Дмитрів відправив першу на канадійській землі українську Службу Божу. На тому самому місці і великими церковними торжествами почався День Українського Народного Союзу 3-го серпня 1969-го року.

Початково здавалося, що заплановані врочистості треба буде або відкласти, або змінити їх програму, як небо затягнулося густими хмарами та почало блискати й гриміти. Але загроза бурі швидко проминула і на площі над річкою, де стоїть перша в Канаді українська церквця св. Михайла і Хрест Свободи на пам'ятку першої в Канаді української Служби Божої, став до Архисрейської Святої Літургії Митрополит Української Католицької Церкви в Канаді, ВПреосвященніший Кир Максим Германюк в сослуженні численного духовенства. Співав катедральний хор з Вінніпегу.

Під кінець Святої Літургії Владика Митрополит виголосив знаменну проповідь, головною темою якої було

плекати, зберігати, збагачувати все своє рідне: рідну українську мову, рідні українські церковні і народні традиції, рідну українську культуру, бо це наші найбільші скарби, ми безмірно збагачуємо ними країни нашого поселення та здобуваємо увагу цих країн і світу до нашого талановитого, але безталанного українського народу. На закінчення хор і тисячі приявних відспівали пісню-гимн „Боже Великий”.

Безпосередньо після Архисрейської Святої Літургії в католицькому обряді, відправили Молебень в наміренні УНСоюзу і його членства православні отці: о. прот. Михайло Куданович зі Ст. Пол у Міннесоті, який особисто репрезентував Первоієрарха Української Православної Церкви в ЗСА Блаженнішого Митрополита Іоана Теодоровича, о. Тарас Славченко, репрезентант Преосв. Владика Бориса та о. Петро Петрус з Української Православної Церкви під грецькою юрисдикцією в Вінніпегу. Після Молебня о. Куданович в проповіді зі свого боку звертав увагу на великі українські надбання та закликав до їх зберігання і збагачування. Під час Молебня співав цей сам катедральний хор з Вінніпегу, що співав під час Архисрейської Святої Літургії. А після Молебня читали Святе Письмо та проповідували пастор І. Р. Кова-

*Перша українська церква св. Михайла в Давфіні,
Канада, збудована 1898 року*

левич з Українського Євангельського Об'єднання та пастор Петро Кіндрат з Українського Балтистського Об'єднання. На всіх цих відправах був приявний із своїм почотом ВПреосв. Владика Митрополит Кир Максим Германюк.

Після Богослужень Митрополит Кир Максим, всі отці, всі члени Дирекції Фестивалю та всі представники УНСоюзу повернулись до Давфину і мали спільний обід, яким проводив заступник головного президента і директор Канадійської Канцелярії Б. Зорич та в час якого головний президент УНСоюзу Й. Ли-

согір представив зібраним своїх співробітників з проводу УНС, през. І. Симчич членів Дирекції Фестивалю, а п. Б. Зорич Митрополита та всіх отців. На обіді був сен. П. Юзик, який був теж на Богослуженні.

Провід УНСоюзу на цьому Дні презентували: головний президент УНС Йосип Лисогір з дружиною пані Марією, заступниця гол. президента пані Марія Душник, заступник гол. президента і директор Канадійської Канцелярії УНС Богдан Зорич, головні контролери мгр Іван Геврик з Вінніпегу і Іван В. Іванчук (зі своїми дочками) з Чикага, головні радні Ва-

Представники Головного Уряду УНСоюзу разом з іншими почесними гостями під час відкриття Дня Українського Народного Союзу, що був відзначений в рамках Українського Національного Фестивалю в Даєфні, Манітоба, у Канаді в днях 1 - 3 серпня 1969 року

силь Дідюк з Торонта, Дмитро Попадинець з Монреалю, д-р Михайло Данилюк з Міннеаполісу та проф. Мирон Куропась з Чикаґа. Вони взяли участь не тільки в Дні УНСоюзу, але і в усіх програмах Фестивалю, включно з конференцією, яку влаштувала Дирекція Фестивалю для преси, радія і телевізії та фільму.

День УНСоюзу закінчивсь поплудневим концертом на Стадіоні Фестивалю, що був останньою частиною всієї великої давфинської імпрези. У концерті виступили танкові ансамблі — „Русалка” з Вінніпегу, кер. П. Гладун, інструктор Д. Брик, та „Калина” з Торонта, кер. С. Джуган, пара дітей, справжніх танцюристів з Чикаґа — Роксоляна Дика і Юрко Цепинський; Ансамбль Цимбалістів, який є невідлучною атракцією кожного Фестивалю в Давфині, Квартет „Континенталс” з Вінніпегу, місцевий хор Фестивалю під батудою Галі Гендерсон („Думи мої” і „Коломийка” О. Кошиця), врешті Кубанські Козаки Василь Коваленко та Микола й Олександр Кумпани, що були справді незрівнянні у своєму виступі, однаково чаруючи кількох тисяч приривних своїм мистецьким опануванням акордеонів і гітар, як і дзвінкою піснею та безконкурентною прецизністю народного танку. Проводив цим фінальним концертом Фестивалю відомий баритон і актор з Вінніпегу Ярослав Семчишин.

З виконавців концерту вирізнялися ще двоє осіб: сенатор Павло Юзик, який мав головну промову, підкресливши великий вклад у загальну культуру Канади, що його вносять своїми пописами і виступами всі національності тієї держави, та оперне сопрано Марія Лисогір, яка виступала на всіх чотирьох концертах Фестивалю і постійно збирала за свій блискучий голос щирі оплески признання.

Програму концерту і врочистості Дня УНСоюзу в Давфині закінчено могутнім співом українського національного гимну „Ще не вмерла Україна”. Все, що діялось тут упродовж цих трьох днів та все те, що ці дні пригадували і символізували, потверджувало ці слова нашого національного гимну. Справді: „Ще не вмерла Україна!”

ЗАКІНЧЕННЯ

Цим монтажем друкованих у „Свободі” вісток, дописів і репортажів Леоніда Полтави, Івана Кедрина, Богдана Зорича, д-ра Михайла Данилюка і А. Драгана далеко не вичерпано всіх ювілейних святкувань Українського Народного Союзу з нагоди його 75-річчя у 1969-му році. Але й подане та зацитоване характеризує розміри і велич того всенародного ювілею всенародної установи: Українського Народного Союзу.

А. Д.

КОСТЯ БЕЛИЙ

Написала Марія Стругинська

Про Костю Бєлого мені вже доводилося писати багато років тому в газеті української Управи Міста Львова „Щоденні Вісті“, що появлявся влітку 1941-го року, коли большевики покинули місто, помордувавши наших в'язнів. Комплект цієї газети загубився десь по дорозі у світ. Але саме тепер, коли на нашій землі пробивається крізь грубий шар пропаганди голос народу в самообороні перед загладою і, з другого боку, кар'єристи українського кореня силоміць здушують цей голос протесту з уст діячів культури в Києві чи у Львові і загрожують заглушити вияв самоствердження десь у далекому Пряшеві, — саме тепер мені гостро пригадався той кар'єрист у мундирі прокурора Верховного Суду УССР.

Аж до самого мого від'їзду до Києва в лютому 1941 року ні я, ні мій директор, Петро Іванович Франко не знали, чи дозволить НКВД мені, дружині арештованого, відбути службову поїздку від Літературно-Меморіального Музею ім. Івана Франка у Львові до наркомату освіти. Цей дозвіл я дістала в останню хвилину — і поїхала.

З цієї дороги до Києва, що тривала одну добу, мені добре вбилися в тямку мої три співпасажирки: тихий лєнінградський робітник, що повертався з лікування в Трускавці; круглий, чорнявий керівник фабрикама скла, який уболівав над низьким рівнем

скляного промислу в Польщі; верником скляної культури він уважав пляшки у формі тварин чи птахів, яких тут не виробляли; і довгий, худий і сірий на обличчі партієць, що поспішав у Крим рятувати розхитані нерви. У нього був уже припадок, йому потрібний режим, насамперед режим! „С детства в революції, всьо время в напряженіи, ви панімаєте?“ — пояснював, жестикулюючи тремтливими руками. А я дивилася на ті руки й думала: скільки людських існувань вони знищили?..

І ще запам'яталися вінницькі яблука. Ті увесь час їли: оселедці, сало, огірки, заливалися пивом, починали наново. А я жалкувала: і чому мені не було купити на „паску“ тих декілька яблук? Так хотілося відсвіжитись у цій дорозі при подвійних, заклесних вікнах, у тому чаді цигарок, в тому товаристві! Я задрімала — і збудили мене оклики: „Яблука! Смашні вінницькі яблука! Купіть вінницьких яблук!“

На все життя Вінниця залишилася в моїй уяві зі смаком і запахом чудових, дорідних, рум'яних яблук.

**

Ми приїхали до Києва в одинадцятій годині ранку, але місто стояло вже у заграві заходу, поки через Спільку Письменників і місце розподілу квартир в готелі „Україна“ (з ду-

же злющою офіціанткою) я дістала „ордер” на кімнату в готелі, близько Золотих Воріт. Це був „Красний Київ”, а чи „Красний Київ”, мова бо тут не про красу, а про колір.

Я опинилась у чистенькій, привітній і теплій кімнаті на своєму поверсі, куди привіз мене ліфт. Вже нанизу сказали мені, що я матиму співмешканку: мені дуже пощастило, бо саме цього ранку виїхала одна жінка. Помившись, я зразу ж і прилягла трохи відпочити. І тут же почувла кроки по коридору — двері відкрилися.

Вона стала на порозі — зовсім молодда, білява.

— О, как харашо, что бабушка усхала! А ви — кто такая?

І, не чекаючи відповіді, вона швиденько увійшла, скинула пальто, шпурнула його на кріселко і сіла на своєму ліжку, зацікавлено мене розглядаючи.

Моя мова її дуже роземішила. „С Западної?! А-а? Зачем приехали?”

Я пояснила і спитала в свою чергу:

— А хто ви?

Вона — Зоя. З Москви. Закінчила юридичний факультет, а тепер — прокурор у Кіровограді. Приїхала сюди „разгружать дела Верховного Суда УССР”.

Я аж сіла від несподіванки на моєму ліжку. Прокурор! Верховний Суд! Мої досвідченіші в цьому режимі приятелі наказували мені ніде, ні словом не згадувати про ув'язнення мого чоловіка, а оце...

Я спам'яталася. Нічого, кажу, як дивно.

— Что такое дивно?

Треба берегтися, думаю. А вголос:

— Та хіба не дивно, як це ми тут з'їхалися? Ви — з Москви, я — зі Львова...

— Ну, да...

І лягла на ліжку, тихенько наспівуючи. Лягла й я, гарячково думаючи над тим, куди я попала.

За півгодини постукали у двері.

— Да-да! — кликнула Зоя, і на порозі став великий і огрядний чорнявий мужчина з гарним лицем.

— Костя Білий — привітала його Зоя, тоді як я прийняла пристойнішу позу, сідаючи на красчку ліжка.

— Не Білий, а Бєлий, — виправив її прибулий. Але вона тільки засміялася і стала швиденько говорити:

— С Западної, что ви скажете на это? Как она смєшно розгаваривает! Работает в каком-то музее.

Костя повівся дуже „тонно”. Він шарматно привітався, прохав не перебувати собі відпочинку і, сівши на кріселку біля Зоїного ліжка, став мене делікатно випитувати. Як на ймення й по батькові? Що привело мене до Києва? О, о, як гарно, що я так хутко включилася у нове життя Західньої України!

Говорив він доброю українською мовою і тільки так до мене звертався.

Вони розмовляли потім потиху про свої справи, а я відпочивала. А тоді почула дует:

Не гаври. Я знаю все, что ты

[мне скажеш —

Ведь ты не можеш мне ничем

[помочь. Проходит все,

И сердцу верить не прикажеш,

Прощай, родной мой друг,

[прощай, мой друг!

У мене крутилося в голові. Київ, омріяний Київ... Прокурори!.. А тепер ще цей цілком „старорежимний”, циганський романс!..

**

Другої днини була неділя, „вихідний” у Наркоматі, але Зоя поспішала до праці, викінчувати якесь „отвратительное дело”. За пляном і наказом мого директора, мені треба було використати увесь вільний час на оглядини музеїв. Я саме збиралася вийти, коли знову з'явився Костя.

У нього був дуже серйозний вигляд. Він промовив:

—Я, Марія Василівна, хотів би ска-

зати вам на самому початку вашого перебування в Києві дещо, що вам — думаю — слід усвідомити.

І, не звертаючи уваги на мій рух рукою в бік кріселка, він продовжував, стоячи:

— Я з простих. Народився у шахті. З п'ятнадцятого року життя в ревкомі. Радянська влада дала мені все: освіту, високе місце. Як знаєте, я прокурор Верховного Суду УРСР.

Він хвилинку помовчав, пильно дивлячись на мене, а тоді докинув:

— Радянська влада зробила мене людиною. Таких, як я, мільйони. І ми будемо боронити Радянський Союз — зубами!

Я стояла перед ним розтрошена. Думка, що зродилася останньої ночі: а чи не просити мені Костю, щоб справу мого чоловіка рушили у тому Верховному Суді (там вона мала бути, сказав мені прокурор) — здалася божевільною.

Він зразу ж перейшов на інший тон: куди я зібралася йти? Чи не міг би він провести мене по „нашому чудовому Києву?“ Музеї? Прекрасно. Треба подивитись Музей Леніна, це найближче.

Я не в силі була його спекатися. Ми вийшли, спустилися ліфтом униз і пішли вулицею Короленка, що колись була Володимирською.

Київ іскрився снігом у сонці, а я йшла, аж до фізичного враження відчуваючи всю диковинність ситуації. У якомусь моменті, спитавши й не чекаючи згоди, він узяв мене „під ручку“. Господи, чи це був якийсь несамовитий сон?! Мій чоловік мучиться вже рік у щораз іншій в'язниці, я місяцями оббиваю прокурорські пороги, викрадаючись з праці, щоб знайти його слід, я від досвітку вистоюю під в'язницею, коли пощастить видерти дозвіл на передачу — а тут оце йду попід руку з експонентом того нелюдського суду, того страшного ладу, що його він готовий боронити зубами!..

Ми наблизилися до ротонди музею — і я усвідомила: адже ж тут засіда-

ла Центральна Рада! Ця думка, як солодкий, затасний гріх, чомусь повернула мені всю мою одчайдушність. Мені раптом пригадалося, як я дивилася на львівську цитаделю і з тугою думала: „Побачу я її ще в наших руках?“ А потім бачила відхід польської армії, роззброєної, приниженої... Усе пливе!

Ми здали речі в гардеробу й почали мандрівку по великих, чудово обладнаних залах музею. „Золоті слова“ Леніна на розкішних таблицях з дорогого дерева, льозунги, діаграми, макети. Картини, гравюри на стінах, у вітринах рукописи — тези, резолюції, листи.

Екскурсоводи фанатично деклямують про „геній людства“, а публіка, сіра й апатична, мовчки слухас. Я щось там нотую (аджеж і нам треба знати методологію музейництва, нам уже дорікали за „іконостас“ поетових приятелів), а Костя тихо ступас поруч і пильно слідкує за моїм враженням.

**

У наступні дні мене захопив у свої обійми Київ, те місто, де кожен камінь говорить нам про історію — і де публіка розмовляє російсько-українським волюнкомом, аж несподівано тут і там прорветься струмінь найкращої української мови, коли ви спитаєте окремого прохожого про напрямки, їдете в тролейбусі зі селянами, купуєте в черзі цукор, а чи побуваєте в задніх кріселках на ювілеї Тичини, нещасного манекета на вдекорованій естраді.

Уже на самому початку я поробила старання, щоб дістатись до головного прокурора Верховного Суду, лист до якого мені дав наш „примусовий депутат“ д-р Панчишин. Мене врешті прийняв заступник прокурора: ніякої такої справи тут нема, це вам набрехали у Львові „Всьо“...

**

Півднини я проводила в Наркоматі, багато часу перебувала із знайо-

мою зі Львова киянкою. Її кімната у спільному з шістьма іншими жінками помешканні, де в коридорі не вгавав шум примусів, була все ж затишна й мила, як її вмкють улаштувати в українських містечках: мені нагадалися затишні міщанські кімнати Володимира Волинського чи Старого Косова. Ходили ми їсти до Будинку Вчених, дряпалися на засніжену Володимирську Гірку, стояли даремне під св. Софією, закритою в той час. Торгували для моєї знайомої якийсь „сарафан” на Басарабці. Не могли, у завірюху, дочекатися автобуса на Дарницю, щоб провідати мистця Їжакевича, теплими картинами я захоплювалася в Будинку-Музеї Т. Шевченка на Хрещатицькому провулку, де так зворушливо бачити в мансардній поетовій кімнаті його мольберт, палітру, пензлі.

У цьому будинку я провела не одну годину в розмові з науковим робітником, якому наш музей вислав знімки для Франкової ювілейної виставки. Якось він показав мені нашу фотокопію ювілею Франка в 1913 р., де він передбачливо замазав обличчя Дмитра Донцова — і це дало привід до щирих розмов. Він учився на літературному факультеті Харківського університету, але це не зберегло його від ув'язнення і заслання.

За усім тим я поверталася до готелю пізно увечері, коли Костя вже прощався з Зосю. Вони також раді були такому порядку справ. Моя попередниця, „бабушка”, мусіла тут дуже заважати.

Одного разу все ж я застала їх у тракті якоїсь „сцени”. Костя, зразу попрощавшись, ще повернувся від дверей і сказав до мене:

— А ви знаєте, що у Зої с чоловік? Прекрасний, руденький Йося.

Ця пара, я тоді остаточно зрозуміла, була парою добре влаштованих російських міщан, що переживають „іщо адно увлечені”.

Нарешті, моє перебування в Києві добігло до кінця. Другого ранку також Зоя мала повертатися до свого

Кіровограду — і вона запросила на прощальний вечір Костю та ще одного прокурора, росіянина. Прийшла й моя знайома.

†

Прокурори з'явилися з вином, з „конфетами”. Костя був — а може вдавав, що був — у дуже піднесеному настрої. Він не переставав говорити, розказував анекдоти, поринав у спогадах, захоплювався майбутнім „странні”.

— ... Це було в якомусь лазареті — на нас напали пеглорівські бандити. Ми з Маргіт — вона навчила мене мистецтва кохання — лежали на даху. Маргіт тихо скрикувала, коли її оголені груди торкалися холодної бляхи. Я сказав їй у саме вухо: „Ще раз — і скину тебе вниз”. І я ладен був це зробити...

... Маяковський! Чи був коли де на землі такий поет? Ми бували разом на шахтах. Оце було захоплення, його просто розривали! І хто ще, справді, міг так прекрасно висловити думку:

*„І будь я негром преклонних лет,
Без лени*

*Я выучил би русский, потому, что им
Гаварил Ленин.”*

— Так, — продовжував Костя, — всі народи світу заговорять колись російською мовою, мовою Леніна! І цього певний!

Моя знайома почала прощатися: їй пора додому. Костя запропонував провести її. Чи й я не схотіла б?..

Ми йшли утрюх тих декілька кварталів до її помешкання, коли в мене не стало вже сили стриматися. Я сказала Кості зрозумілим йому аргументом:

— Те, що ви говорите про майбутнє володіння російської мови над світом — здається мені дуже ретроградним. Аджеж ви будете комунізм, інтернаціональне суспільство?

Костя засміявся:

— О, товариш Струтинська, ви багато дечого ще не розумієте. Воно прийде з часом.

(Що це, що це мені нагадується?! Розмова жінки прокурора з мосю львівською знайомою, у якої вони живуть: „Колись в Советському Союзі всі говоритимуть тільки по-російськи”. І злісний вигук доні: „Мама, що ти?! Етаво вельзья гаваріть!”).

— Невже ж ви справді думаєте, що

французи, англійці, німці заговорять колись по-російському?!

Він відповів мені одним коротким реченням, що чітко затрималося в пам'яті усі ці роки:

— Ми їх, паскуд, змусимо!

Хотілося б, щоб ці слова російського шовініста — яскравого, бо психічно обтяженого відступством сорту — щоб ці слова міг почути тепер увесь світ.

Аджеж таки так чи інакше „змушують”?!

КОРОНА КОРОЛЯ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО У ВАТИКАНІ

Написав С. Гела

З історії Русі-України знаємо, що в 1253 році Папа Інокентій IV переслав галицькому князеві Данилові (1202-1264), синові Романа, королівську корону, якою в тому ж році Данило коронувався в Дорогичині.

Традиція каже, що королівська корона Данила була перероблена на єпископську мітру. Вона аж до 1942 року переховувалася в музеї перемиської єпархії, що містився в будинку духовної семінарії в Перемишлі. По другій світовій війні пропав слід по тій мітрі-короні.

Тим часом виявляється, що в 1942 році перемиський єпископ-ординарій, Ісповідник віри Кир Йосафат Коциловський, щоб зберегти мітру від німців і большевиків, передав її на переховання до музею у Ватикані. В той час (1942) у Перемишлі стояв штаб італійських військ, які тоді були в союзі з гітлерівською Німеччиною. Владика-єпископ скористався з того, при італійських військах були священники, і через них передав мітру-корону до Ватикану з застереженням, що після війни вона буде повернена або перемиському єпископові або урядові української держави.

Таку вістку подає працівник Львівського історичного музею Микола Вірний (Львів) у своїй статті „Доля корони Данила Галицького”, вміще-

ній у київському науково-популярному місячнику „Наука і Суспільство” ч. 8 за серпень ц. р.

М. Вірний пише, що він ці інформації подав на основі листа юриста Олександра Ясеницького (с. Мирона), який живе в Димівці, Миколаївського району, Львівської області, і якого він — Ясеницький — вислав до Міністерства культури УРСР. Знову ж Ясеницький пише, що свою інформацію подав на основі розмови з Владикою-Ісповідником, який бував у домі Ясеницьких, і навіть був хресним батьком сестри Ясеницького. Він зазначає, що про цю справу може знати також о. Грицеляк, канцлер перемиської капітули, який тепер живе в Польщі.

Міністерство листа Ясеницького переслало Львівському історичному музеєві для перевірки. Працівники музею їздили до Ясеницького, і він potwierдив зміст свого листа.

Покликаючись на журнал „Наука і Суспільство”, думаємо, що круги Українського Католицького Університету ім. Папи Климента в Римі пороблять відповідні розшуки за мітрою-короною короля Данила Галицького, щоб бодай устійнити правдивість фактів, поданих Ясеницьким.

КАЛЕНДАР

ПОДЯКА: Календарні місяці від січня до грудня репродуковано фотографічним способом з календаря О. О. Василян „Світло”, Торонто, Канада, на 1970 рік.

Січень - January

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. Дні	Старого Стилю	Нового Стилю
1 19 Ч	Боніфатія, мч.	Обріз. ГНІХ. Н. Р.; св. Вас. Сильвестра папи (Пр. Бог.) Малахії, прор. Сүб. п. П.
2 20 П	Ігнатія Богон. свщмч.	
3 21 С	Юліянії, мч.	
4 22 Н	Отців, Анастасії, мч.	Н. п. Просв. Соб. 70 Ап. Навеч. Богоявл. Теопемп.
5 23 П	10 мч. у Криті	Богоявлення Господне
6 24 В	Навеч. Різдва, Євгенії, мч.	Собор св. Івана Хрест.
7 25 С	Різдво Г.Н.І.Х.	Юрія й Еміліяна, мч.
8 26 Ч	Собор Пресв. Богород.	Полієвкта, мч.
9 27 П	Степана, первомч.	Григорія з Нісси, св.
10 28 С	Св. мчк. спалених у Ніком.	
11 29 Н	Н. п. Різдва. Дітей уб. у В.	Н. 32 про Закхея. † Теод. Татіяни, мч.
12 30 П	Анисії, мч.	Єрмила і Стратоніка, мч.
13 31 В	Меланії, преп. (Відд. Різдва)	Отців убитих у Синаї
14 1 С	Обрізання ГНІХ, Н. Р., В. В.	Павла й Івана, преп.
15 2 Ч	Сильвестра папи (Пред. Б.)	Покл. оковам ап. Петра
16 3 П	Малахії, прор.	† Антонія Вел. преп.
17 4 С	Собор 70 Ап., Сүб. п. Пр.	
18 5 Н	Навеч. Богоявл. Теопемпта	Н. про Митаря й Фарисея
19 6 П	Богоявлення Господне	Макарія, преп.
20 7 В	Собор Івана Хрестителя	† Євтимія Вел. преп.
21 8 С	Юрія й Еміліяна, мч.	Максима, ісп.
22 9 Ч	Полієвкта, мч.	Тимотея, ап.
23 10 П	Григорія з Нісси, св.	Климентія, свщмч.
24 11 С	† Теодосія, преп.	Ксенії, преп.
25 12 Н	Нед. по Просвіщ.	Н. про Блудного Сина
26 13 П	Єрмила і Стратоніка, мч.	Ксенофонта, преп.
27 14 В	Отців убит. у Синаї (В. Бог.)	† Перен. мц. Ів. Золот.
28 15 С	Павла й Івана, преп.	Єфрема, преп.
29 16 Ч	Покл. оковам ап. Петра	Перен. мц. Ігн. Богон.
30 17 П	† Антонія Вел., преп.	Трьох Святителів
31 18 С	Атанасія й Кирила, св.	Кира й Івана, безсрбн.

Лютий - Февраль

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. Дні	Старого Стилю	Нового Стилю
1 19 Н	31 п. Сошестя. Макарія, пр.	Н. М'ясопусна. Трифона
2 20 П	† Євтимія Вел. преп.	Стрігіння Господнє
3 21 В	Максима, ісп.	Симеона й Анни, прор.
4 22 С	Тимотея, ап.	Ісидора, преп.
5 23 Ч	Климентя, свщмч.	Агафії, мч. (Відд. Стріт.)
6 24 П	Ксенії, преп.	Вукола, преп.
7 25 С	† Григорія Богосл., св.	Партенія, преп.
8 26 Н	32 нед. про Закхея. Ксеноф.	Н. Сиропусна. Теодора
9 27 П	† Перен. мощів Ів. Зол.	Никифора, св. П. Вел. П.
10 28 В	Єфрема, преп.	Харлампія, мч.
11 29 С	Перен. мщ. Ігн. Богон.	Власія, свщмч.
12 30 Ч	Трьох Святителів	Мелетія, св.
13 31 П	Кира й Івана, безсреб.	Мартиніяна, преп.
14 1 С	Трифона, мч. (Лютий)	† Пам. смерті св. Кирила
15 2 Н	Нед. Мит. і Фар. Стрігіння	Перша Нед. Вел. Посту
16 3 П	Симеона й Анни, прор.	Памфила, Порфира, мч.
17 4 В	Ісидора, преп.	Теодора Тир., влмч.
18 5 С	Агафії, мч.	Лева папи
19 6 Ч	Вукола, преп.	Архипа, ап.
20 7 П	Партенія, преп.	Лева, еп. катанського
21 8 С	Теодора Тир., влмч.	Тимотея, преп. (Зауп. с.)
22 9 Н	Нед. про Блуд. Сина. (В. Ст.)	Друга Нед. Вел. Посту
23 10 П	Харлампія, мч.	Полікарпа, свщмч.
24 11 В	Власія, свщмч.	† 1 і 2 відн. гол. Ів. Хрест.
25 12 С	Мелетія, св.	Тарасія, св.
26 13 Ч	Мартиніяна, преп.	Порфірія, св.
27 14 П	† Пам. см. св. Кирила, уч.	Прокопія, преп.
28 15 С	Онисима, ап. (Зауп. субота)	Василія, преп. (Зауп. суб.)

Березень — March

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. Дні	Старого Стилю	Нового Стилю
1 16 Н	Нед. М'ясопущна. Памфила	Третя Неділя Вел. Посту
2 17 П	Теодора Тир.	Теодота, свщмч.
3 18 В	Лева папи	Євтропія, мч.
4 19 С	Архипа, ап.	Герасима, преп.
5 20 Ч	Лева, сп. Катон.	Конона, мч.
6 21 П	Тимотея, преп.	42 мч. в Аморії
7 22 С	Відн. мц. мч. у Євгенії	Василія, свщмч. (Зауп. с.)
8 23 Н	Неділя Сиропущна. Полік.	Четверта Нед. Вел. Посту
9 24 П	† 1 і 2 Відн. гол. Ів. Хр.	† 40 мч. у Севастії
10 25 В	Тарасія, св.	Кондрата, мч.
11 26 С	Порфірія, св.	Софронія, св. (Поклони)
12 27 Ч	Прокопія, преп.	Теофана й Гр. Вел. папи
13 28 П	Василія, преп.	Перен. мц. Никифора
14 1 С	Євдокії, препмч. (березень)	Венедикта, преп. (Ак. сб.)
15 2 Н	Перша неділя Вел. Посту	П'ята Неділя Вел. Посту
16 3 П	Євтропія, мч.	Сазина папи
17 4 В	Герасима, преп.	Олексія, преп.
18 5 С	Конона, мч.	Кирила Єрусалим., св.
19 6 Ч	42 мч. в Аморії	Хрисанта, мч.
20 7 П	Василія, свщмч.	Отців убитих в об. Сави
21 8 С	Теофілакта, іспов. (Зауп. с.)	Якова, іспов. (Лазар. суб.)
22 9 Н	Друга неділя Вел. Посту	Квітна Неділя. Василія
23 10 П	Кондрата, мч.	Никона, преп.
24 11 В	Софронія, св.	Захарії, преп.
25 12 С	Теофана й Гр. Вел. папи	Благовіщення Преч. Д. М.
26 13 Ч	Перен. мц. Никифора	Вел. Четвер. Арх. Гавр.
27 14 П	Венедикта, преп.	Велика П'ятниця. Матр.
28 15 С	Агапія, мч.	Вел. Субота. Іларіона, пр.
29 16 Н	Третя Н. В. П. — Хрестопок.	Воскресення Г.Н.І.Х.
30 17 П	Олексія, преп.	Світлий Понеділок
31 18 В	Кирила єрусалм., св.	Світлий Вівторок

Квічень - Април

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. Дні	Старого Стилю	Нового Стилю
1 19 С	Хрисанта, мч.	Марії Єгипет., преп.
2 20 Ч	Отців уб. в обит. Сави	Тита, преп.
3 21 П	Якова, іспов.	Никити, іспов.
4 22 С	Василія, свщмч. (Зауп. суб.)	Йосипа й Григорія, преп.
5 23 Н	Четверга Нед. Вел. Посту	Неділя Ап. Томи
6 24 П	Захарії, преп.	Євтихія, св. † Методія
7 25 В	Благовіщення Преч. Д. М.	Георгія Мел., преп.
8 26 С	Собор Арх. Гавриїла (Покл.)	Іродіона й інш. ап.
9 27 Ч	Матрони, мч.	Євсихія, мч.
10 28 П	Іларіона, преп.	Терентія й Помпія, мч.
11 29 С	Марка й Кирила, мч.	Антипи, свщмч.
12 30 Н	П'ята Неділя Вел. Посту	Неділя Жінок-Миронос.
13 31 П	Іпатія, преп.	Артемона, свщмч.
14 1 В	Марії Єгипет., преп.	Мартина папи
15 2 С	Тита, преп.	Аристарха, ап.
16 3 Ч	Никити, іспов.	Агапії, мч.
17 4 П	Йосипа й Григорія, преп.	Симеона, преп.
18 5 С	Теодула й інш. мч. (Л. суб.)	Івана, преп.
19 6 Н	Квітна Неділя. † См. Метод.	Неділя про Розслаблен.
20 7 П	Георгія Мел., преп.	Теодора, преп.
21 8 В	Іродіона й інш. ап.	Януарія, свщмч.
22 9 С	Євсихія, мч.	Теодора Сикеот. (Переп.)
23 10 Ч	Вел. Четвер. Страсті. Терент.	† Георгія, влкмч.
24 11 П	Велика П'ятниця. Антипи	Сави Статил., мч.
25 12 С	Вел. Субота. Василія, ісп.	† Марка, ап.
26 13 Н	Воскресення Г.Н.І.Х.	Неділя про Самяр'янку
27 14 П	Світлий Понеділок	Симеона, сп.
28 15 В	Світлий Вівторок	Ясона, ап.
29 16 С	Агапії, мч.	9 мч. у Кизиці (Відд. Пр.)
30 17 Ч	Симеона, преп.	† Якова, ап.

Травень - Мау

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. Дні	Старого Стилю	Нового Стилю
1 18 П	Івана, преп.	Єремії, прор.
2 19 С	Івана Старопеч., преп.	Атанасія Великого, св.
3 20 Н	Неділя Ап. Томи. Теодора	Нед. про Сліпородженого
4 21 П	Януарія, мч.	Пелагії, мч.
5 22 В	Теодора Сик., преп.	Ірини, мч.
6 23 С	† Георгія, велкмч.	Йова Многострад. (Відд. П.)
7 24 Ч	Сави Страт., мч.	Вознесення Господне
8 25 П	† Марка, ап.	† Івана Богослова, ап.
9 26 С	Василія, свщмч.	† Перен. мщ. св. Миколи
10 27 Н	Неділя Жінок-Мироносиць	Н. Св. Отців. † Симона З.
11 28 П	Ясона, ап.	† Кирила й Мет., Сл. ап.
12 29 В	9 мч. у Кизиці	Єпіфанія, св.
13 30 С	† Якова, ап.	Глікерії, мч.
14 1 Ч	Єремії, прор. (травень)	Ісидора, мч.
15 2 П	Атанасія Великого	Пахомія, преп.
16 3 С	† Теодосія Печ., преп.	Теодора Освщ., преп.
17 4 Н	Неділя про Розслабленого	Сшестя Святого Духа
18 5 П	Ірини, мч.	Пресвятої Трійці
19 6 В	Йова Многострадальн.	Патрикія, свщмч.
20 7 С	Явл. Ч. Хреста (Перепол.)	Талалея, мч.
21 8 Ч	† Івана Богослова, ап.	† Константина і Єлени
22 9 П	† Перен. мщ. св. Миколи	Василиска, мч.
23 10 С	† Симона Зилоти, ап.	Михайла і Євфросинії
24 11 Н	Неділя про Самар'янку	Неділя Всіх Святих
25 12 П	Єпіфанія, св.	† Трете відн. гол. Ів. Хр.
26 13 В	Глікерії, мч.	Карпа, ап.
27 14 С	Ісидора, мч. (Відд. Препол.)	Терапонта, свщмч.
28 15 Ч	Пахомія В., преп.	Никити, преп. (Пр. Євх.)
29 16 П	Теодора Освщ., преп.	Теодосії, препмч.
30 17 С	Андроніка, ап.	Ісаакія, преп.
31 18 Н	Неділя про Сліпородженого	2 п. Сшестя. Єрмія, ап.

Червень - June

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. Дні	Старого Стилю	Нового Стилю
1 19 П	Патрикія, свщмч.	Юстина Філ., мч.
2 20 В	Талалея, мч.	Никифора, св.
3 21 С	† Конст. і Єлени (Відд. П.)	Лукиліяна, мч.
4 22 Ч	Вознесення Господне	Митрофана, св.
5 23 П	Михайла і Євросинії	Доротея, Хр. Чоловіколюб.
6 24 С	Симеона, преп.	Висаріона й Іларіона, пр.
7 25 Н	Неділя Св. Отців. † Обр. Г.	3 п. Сшестя. Теодота, св.
8 26 П	Карпа, ап.	Теодора Тир., преп.
9 27 В	Терапонта, свщмч.	Кирила Олекс., св.
10 28 С	Никити, преп.	Тимотея, свщмч.
11 29 Ч	Теодосії, препмч.	† Вартоломея й Варнави
12 30 П	Ісаака, преп. (Відд. Вознес.)	Онуфрія В., прп.
13 31 С	Єрмія, ап. (Задушна субота)	Акилини, мч.
14 1 Н	Сшестя Св. Духа.	4 п. Сшестя. Єлисея, пр.
15 2 П	Пресвятої Трійці	Амоса, прор.
16 3 В	Лукиліяна, мч.	Тихона, еп.
17 4 С	Митрофана, св.	Мануїла, мч.
18 5 Ч	Доротея, свщмч.	Леонтія, мч.
19 6 П	Висаріона й Іларіона, преп.	† Юди Тадея, ап.
20 7 С	Теодота, свщмч. (Відд. П'ят.)	Методія, свщмч.
21 8 Н	Неділя Всіх Святих	5 п. Сшестя. Юліяна Т.
22 9 П	Кирила Олекс. св.	Євсевія, мч.
23 10 В	Тимотея, свщмч.	Агрипіни, мч.
24 11 С	† Вартоломея й Варнави, ап.	Різдво Івана Хрестителя
25 12 Ч	Онуфрія В. преп. (Пр. Свх.)	Февронії, препмч.
26 13 П	Акилини, мч.	Давида, преп.
27 14 С	Єлисея, прор.	Самсона, преп.
28 15 Н	Друга після Сшестя	6 п. Сшестя. Пр. мщ. Кира
29 16 П	Тихона, еп.	Верх. Ап. Петра й Павла
30 17 В	Мануїла, мч.	† Собор 12 Апостолів

Липень - July

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. Дні	Старого Стилю	Нового Стилю
1 18 С	Леонтія, мч.	Косми й Дам'яна, безср.
2 19 Ч	† Юди Тадея, ап.	† Полож. Ризи Пресв. Бог.
3 20 П	Методія, свщмч. (Хр.-Чол.)	Якинта, мч.
4 21 С	Юліяна Тарс., мч.	Андрея Крит.
5 22 Н	Третя після Шестя. Євсевія	7 п. Шестя. † Атанас. А.
6 23 П	Агрипіни, мч.	Сісоя Вел.
7 24 В	Різдво Івана Хрестителя	Томи, преп.
8 25 С	Февронії, препмч.	Прокопія, влкмч.
9 26 Ч	Давида, преп.	Панкратія, свщмч.
10 27 П	Сампсона, преп.	† Антонія Печ. преп.
11 28 С	Перен. мщ. Кира й Івана	Євфимії й Ольги, кн. укр.
12 29 Н	Четверта п. С. Петра й Пав.	8 п. Шестя. Прокла, мч.
13 30 П	† Собор 12 Апостолів	Собор Арх. Гавриіла
14 1 В	Косми й Дам'яна, безср.	Акили, ап.
15 2 С	† Полож. Ризи Пресв. Бог.	† Володим. Вел., укр. кн.
16 3 Ч	Якинта, мч.	Антиногена, свщмч.
17 4 П	Андрея Крит., Марти	Марини, влкмч.
18 5 С	† Атанасія Атон., преп.	Якинта, мч. Еміліяна, мч.
19 6 Н	П'ята п. Шестя. Сісоя В.	9 п. Шестя. Макрини, п.
20 7 П	Томи, преп.	† Іллі, прор.
21 8 В	Прокопія, лкмч.	Симеона, преп.
22 9 С	Панкратія, свщмч.	Марії Магдалини, преп.
23 10 Ч	† Антонія Печ., преп.	Трофима й Теофіла, мч.
24 11 П	Євфимії й Ольги, кн. укр.	† Бориса й Гліба, мч.
25 12 С	Прокла, мч.	† Успення св. Анни
26 13 Н	Шоста після Шестя. Гавр.	10 п. Шестя. Ермолая
27 14 П	Акили, ап.	† Пантелеймона, влкмч.
28 15 В	† Володимира Вел., кн. укр.	Прохора, ап.
29 16 С	Антиногена, свщмч.	Калиника, мч.
30 17 Ч	Марини, мч.	Сили, ап.
31 18 П	Якинта, Еміліяна, мч.	Євдокима, преп.

Серпень - August

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. Дні	Старого Стилю	Нового Стилю
1 19 С	Макрини, преп.	Проісх. Ч. Хр. і 7 Бр. Мак.
2 20 Н	Сьома після Шестя. † Іллі	11 п. Шестя. Степана
3 21 П	Симеона, преп.	Ісаакія, мч.
4 22 В	Марії Магдалини	Сім молодців у Єфесі
5 23 С	Трофима, мч.	Євсигнія, мч.
6 24 Ч	† Бориса й Гліба, мч.	Преображення Господне
7 25 П	† Успення св. Анни	Дометія, препмч. Пасива
8 26 С	Єрмолая, свщмч.	Еміліяна, ісп.
9 27 Н	Восьма п. Шестя. † Пантел.	12 п. Шестя. † Матія, ап.
10 28 П	Прохора, ап.	Лаврентія, мч.
11 29 В	Калиника, мч.	Євпла, мч.
12 30 С	Сили, ап.	Фотія, мч.
13 31 Ч	Євдокима, преп.	Максима, ісп.
14 1 П	Проісх. Ч. Хр. 7 Бр. Макав.	† Перен. мщ. Теодосія П.
15 2 С	Пер. мщ. Степана	Успення Бресв. Богор.
16 3 Н	Дев'ята п. Шестя. Ісаакія	13 п. Шестя. Пер. Обр.
17 4 П	Сім молод. у Єфесі	Мирона, мч.
18 5 В	Євсигнія, мч.	Флора, мч.
19 6 С	Преображення Господне	Андрея Страт., мч.
20 7 Ч	Дометія, препмч.	Самуїла, прор.
21 8 П	Еміліяна, ісп.	Тадея, ап.
22 9 С	† Матія, ап.	Агатоніка, мч.
23 10 Н	Десята після Шестя	14 п. Шестя. (Відд. Усп.)
24 11 П	Євпла, мч.	Євтиха, свщмч.
25 12 В	Фотія, мч.	Тита, ап. і П. мщ. св. Вар.
26 13 С	Максима, ісп. (відд. Преоб.)	Адріана, мч.
27 14 Ч	† Перен. мщ. Теодос. Печ.	Пімена, преп.
28 15 П	Успення Пресв. Богородиці	Августина, св.
29 16 С	Перен. нерукотв. Образа	† Усієн. гол. Івана Хрест.
30 17 Н	Одинадцята після Шестя	15 п. Шестя. Олександра
31 18 П	Флора, мч.	† Пол. Пояса Пр. Богор.

Вересень — September

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. Дні	Старого Стилю	Нового Стилю
1 19 В	Андрея Страт., мч.	† Н. ц. Рік. Симеона Ст. Маманта, мч.
2 20 С	Самуїла, прор.	Антима, свщмч.
3 21 Ч	Тадея, ап.	Вавили, свщмч.
4 22 П	Агатоніка, мч.	Захарії, прор.
5 23 С	Луца, мч. (Відд. Усп.)	
6 24 Н	Дванадцята після Шестя	16 п. Шестя. Чудо Мих. Созонта, мч.
7 25 П	Вартоломея, Тита, ап.	Різдво Пресв. Богородиці
8 26 В	Адріана, мч.	Йоакима й Анни
9 27 С	Пімена, мч.	Минодори, мч.
10 28 Ч	Августина, св.	Теодори, преп.
11 29 П	† Усіки. голови Ів. Хрест.	Автонома, свщмч.
12 30 С	Олександра, св.	
13 31 Н	Тринадцята після Шестя	17 п. Шестя. Корнелія
14 1 П	† Н. церк. Рік. Симеона Ст.	Воздвиження Ч. Хреста
15 2 В	Маманта, мч.	Никити, влкмч.
16 3 С	Антима, свщмч.	Євфимії, влкмч.
17 4 Ч	Вавили, свщмч.	Софії, Віри, Над., Люб.
18 5 П	Захарії, прор.	Євменія, преп.
19 6 С	Чудо Арх. Михаїла	Трофима, мч.
20 7 Н	Чотирнадцята після Шестя	18 п. Шестя. Мих., мч.
21 8 П	Різдво Пресв. Богородиці	Кондрата, ап.
22 9 В	Йоакима й Анни	Фоки, свщмч.
23 10 С	Минодори, мч.	Зач. Ів. Хрест.
24 11 Ч	Теодори, преп.	Теклі, первмч. і рівноап.
25 12 П	Автонома, свщмч. (в. Різ. Б.)	Євфросинії, преп.
26 13 С	Корнелія, мч.	† Івана Богослова
27 14 Н	15 після Сш. Воздвиж. Ч. Х.	19 п. Шестя. Калистрата
28 15 П	Никити, влкмч.	† Харитона, преп. ісп.
29 16 В	Євфимії, влкмч.	Киріяка, преп.
30 17 С	Софії, Віри, Надії, Любови	Григорія, свщмч.

Жовтень — October

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. Дні	Старого Стилю	Нового Стилю
1 18 Ч	Евменія, преп.	† Покров Пр. Богородиці
2 19 П	Трофима, мч.	Кипріяна, свщмч.
3 20 С	Євстація, мч. Михаїла, ісп.	Дионісія Аеропаг., свщм.
4 21 Н	Шіснадцята після Сшестя	20 п. Сшестя. Єротея
5 22 П	Фоки, свщмч.	Харитини, мч.
6 23 В	Зачаття Ів. Хрестителя	† Томи, ап.
7 24 С	Теклі, првмч.	Сергія й Вакха, мч.
8 25 Ч	Євфросинії, преп.	Пелагії, преп.
9 26 П	† Смерть Ів. Борослова, ап.	† Якова, ап.
10 27 С	Калистрата, мч.	Євлампія, мч.
11 28 Н	Сімнадцята після Сшестя	21 п. Сшестя. Филипа
12 29 П	Киріяка, преп.	Прова, мч.
13 30 В	Григорія, свщмч.	Карпа, мч.
14 1 С	† Покров Пресв. Богородиці	Параскеви, преп.
15 2 Ч	Кипріяна, свщмч.	Євтимія, преп. Лукіяна
16 3 П	Дионісія Аеропаг. свщмч.	Лонгіна, мч.
17 4 С	Єротея, свщмч.	Осії, прор.
18 5 Н	Вісімнадцята після Сшестя	22 п. Сшестя. † Луки, ап.
19 6 П	† Томи, ап.	Йоїла, прор.
20 7 В	Сергія й Вакха, мч.	Артемія, влкмч.
21 8 С	Пелагії, преп.	Іларіона Вел., преп.
22 9 Ч	† Якова, ап.	Аверкія, свят.
23 10 П	Євлампія, мч.	Якова, ап.
24 11 С	Филипа, ап.	Арети, мч.
25 12 Н	Дев'ятнадцята п. Сшестя	23 п. Сшестя. Маркіяна
26 13 П	Карпа, мч.	Дмитрія, мч.
27 14 В	Параскеви, преп.	Нестора, мч.
28 15 С	Євтимія, преп.	Параскеви Іконійської
29 16 Ч	Лонгіна, мч.	Анастасії, препмч.
30 17 П	Осії, прор.	Зиновія й Зиновії, мч.
31 18 С	† Луки, ап.	Стахія й інш. ап.

Сістопад - November

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. Дні	Старого Стилю	Нового Стилю
1 19 Н	Двадцята п. Шестя. Йоїла	24 п. Шестя. Косми, Дам.
2 20 П	Артемія, мч.	Акиїдина, мч.
3 21 В	Іларіона В., преп.	Акепсима, мч.
4 22 С	Аверкія, св.	Іоанікія В., преп.
5 23 Ч	Якова, ап.	Галактіона, мч.
6 24 П	Арети, мч.	Павла, св.
7 25 С	Маркіяна й Мартирія, мч.	33 мч. у Мелетії
8 26 Н	Двадцять перша п. Шестя	25 п. Шестя. Арх. Мих.
9 27 П	Нестора, мч.	Матрони, преп.
10 28 В	Параскеви Ікон., мч.	Ераста, ап.
11 29 С	Анастасії, препмч.	Мини, мч.
12 30 Ч	Зиновія й Зиновії, мч.	† Йосафата, свщмч. Івана
13 31 П	Стахія й інш. ап.	† Івана Золотоустого, св.
14 1 С	Косми й Дам'яна, безсрб.	† Филипа, ап.
15 2 Н	Двадцять друга п. Шестя	26 п. Шестя. Гурія, мч.
16 3 П	Акепсима, мч.	† Матея, ап.
17 4 В	Іоанікія В., преп.	Григорія, св.
18 5 С	Галактіона, мч.	Платона й Романа, мч.
19 6 Ч	Павла, св.	Авдія, прор.
20 7 П	33 мч. у Мелетії	Григорія Декапол., преп.
21 8 С	Михайла Архангела	Введення у храм Пр. Бог.
22 9 Н	Двадцять третя п. Шестя	27 п. Шестя. Филимона
23 10 П	Ераста, ап.	Амфілохія, св.
24 11 В	Мини, мч.	Катерини, влкмч.
25 12 С	† Йосафата, свщмч.	Климентя, папи
26 13 Ч	† Івана Золотоустого	Алипія, преп.
27 14 П	† Филипа, ап.	Якова Перс., мч.
28 15 С	Гурія, мч.	Степана, препмч.
29 16 Н	Двадцять четверта п. Ш.	28 після Шестя
30 17 П	Григорія, св.	† Андрея, ап. перевоз.

Грудень - December

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. Дні	Старого Стилю	Нового Стилю
1 18 В	Платона й Романа, мч.	Наума, прор.
2 19 С	Авдія, прор.	Азакума, прор.
3 20 Ч	Григорія Декапол., преп.	Софонія, прор.
4 21 П	Введення в Храм Пр. Богор.	Варвари, мч.
5 22 С	Филимона, ап.	† Сави Освщ., преп.
6 23 Н	Двадцять п'ята п. Шестя	29 п. Шестя. † Миколая
7 24 П	Катерини, влкмч.	Амвросія, св.
8 25 В	Климента, папи (відд. Введ.)	Патапія, преп.
9 26 С	Алипія, преп.	Непор. Зач. Пр. Богор.
10 27 Ч	Якоза Перс., мч.	Мини, мч.
11 28 П	Степана, препмч.	Даниїла, преп.
12 29 С	Парамона, мч.	Спиридона, преп.
13 30 Н	Двадцять шоста п. Шестя	Праотців. † Євстратія, мч.
14 1 П	Наума, прор.	Тирса, мч.
15 2 В	Азакума, прор.	Елевтерія, свцмч.
16 3 С	Софонія, прор.	Аггея, прор.
17 4 Ч	Варвари, влкмч.	Даниїла, прор.
18 5 П	† Сави Освщ., преп.	Севастіяна, мч.
19 6 С	Миколая Чудотв. св.	Воніфатія, мч.
20 7 Н	Двадцять сьома п. Шестя	Н. Отців. Ігнатія Богон.
21 8 П	Патапія, преп.	Юліяній, мч.
22 9 В	Непорочне Зачаття Богор.	Анастасії, мч.
23 10 С	Мини, мч.	10 мч. у Криті
24 11 Ч	Даниїла, преп.	Навеч. Різдва. Євгенії
25 12 П	Спиридона, преп.	Різдво Г.Н.І. Христа
26 13 С	Євстратія, мч.	Собор Пресв. Богородиці
27 14 Н	Двадцять восьма і Праотців	Н. після Різдва. Степана
28 15 П	Елевтерія, свцмч.	Св. муч. у Никомидії
29 16 В	Аггея, прор. (відд. Неп. Зач.)	Дітей убитих у Вифлеємі
30 17 С	Даниїла, прор.	Анісії, мч.
31 18 Ч	Севастіяна, мч.	Меланії, преп.

УКРАЇНСЬКИЙ КОНГРЕСОВИЙ КОМІТЕТ АМЕРИКИ

В І Т А Є

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ
НАЙСТАРШУ БРАТСЬКУ ОРГАНІЗАЦІЮ АМЕ-
РИКАНСЬКИХ УКРАЇНЦІВ, ЙОГО КЕРІВНІ
ОРГАНИ ТА ВСЕ ЙОГО ЧЛЕНСТВО.

•

РІВНОЧАСНО СКЛАДАЄ ПОДЯКУ ЗА ВСЕБІЧНУ МО-
РАЛЬНУ І МАТЕРІАЛЬНУ ПІДДЕРЖКУ ЯК ЦЕНТ-
РАЛІ, ТАК І ВІДДІЛАМ УНСОЮЗУ ТА ПРЕСОВИМ
ОРГАНАМ УНСОЮЗУ: ЩОДЕННИКОВІ „СВОБОДІ”
І “UKRAINIAN WEEKLY”

•

**Ukrainian Congress Committee
Of America**

302 West 13th Street New York, N.Y. 10014

Tel.: WA 4-5617

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ! • ЧИТАЙТЕ! • ПОШИРЮЙТЕ!

СВІТЛО THE LIGHT

ВИДАЮТЬ ОО. ВАСИЛІЯНИ

ВИХОДИТЬ ЩО МІСЯЦЯ У ВИГІДНІМ ДО
ЧИТАННЯ ФОРМАТІ З ГАРНОЮ, МИС-
ТЕЦЬКОЮ ОБГОРТКОЮ.

ПЕРЕДПЛАТА ТІЛЬКИ 4.00 ДОЛ. РІЧНО.

Адреса :

THE BASILIAN PRESS

286 Lisgar Street • Toronto 3, Ont., Canada • Tel.: LE 5-6483

Ваші знайомі чи рідні будуть Вам вдячні весь
рік, коли як Різдвяний Дарунок замовите для
них „СВІТЛО”

ДРУКАРНЯ ОО. ВАСИЛІЯН

ІЗ ВЛАСНОЮ ПЕРЕПЛЕТНЕЮ

виконує сумлінно й за умірковані ціни всякі
друкарські роботи: ЧАСОПИСИ, ЖУРНАЛИ,
КНИЖКИ, ВІДОЗВИ, АФШІ, ЛЕТЮЧКИ,
КАНЦЕЛЯРІЙНІ ДРУКИ, КОВЕРТИ, ВІЗИ-
ТІВКИ, ВЕСІЛЬНІ ЗАПРОШЕННЯ, ДРУКИ
У ДВОХ АБО Й БІЛЬШЕ БАРВАХ, ТОЩО.

THE BASILIAN PRESS

286 Lisgar Street • Toronto 3, Ont., Canada • Tel.: LE 5-6483

**СКЛАДАЙТЕ СВОЇ ОЩАДНОСТІ
В НАЙСТАРШІЙ ЩАДНИЦІ КЛІВЛЕНДУ**

WEST SIDE FEDERAL SAVINGS

AND LOAN ASSOCIATION

(ОВ'ЄДНАНА З THE PARMA SAVINGS CO.)

Рік оснований 1886 року

- Тут Ваші гроші гарантовані високим резервовим фондом.
- Тут Ваші гроші обезпечені Державною Агенцією F.S.L.I.C. до \$15,000.
- Тут Ваші гроші одержують високу дивіденду виплачувану не два, а чотири рази в рік.
- Тут Ваші гроші опроцентовуються від 1-го кожного місяця, навіть якщо їх вложите 15-го того ж місяця.
- Тут маєте до вибору різні форми щадничих конг і щадничих сертифікатів.
- Тут можете легко щадити через пошту — ми оплачуємо кошта пересилки.
- Тут знайдете одиноку велику фінансову установу, яка для підкреслення тісного зв'язку з українською громадою, формально називає одну свою філію "Ukrainian Office".
- Тут можете свої справи залагодити в українській мові.

ПИШІТЬ ДО НАС ПО ІНФОРМАЦІЇ

WEST SIDE FEDERAL SAVINGS

AND LOAN ASSOCIATION

ЦЕНТРАЛІЯ

21510 Lorain Road — Cleveland, Ohio 44126

Тел.: 331-6800

ФІЛІЇ:

Середмістя
345 Euclid Ave.
Парма
5839 Ridge Rd.

Українська філія
2190 Professor St.
North Royalton
6465 Royalton Rd.

W. 25th Street
2025 W. 25th Street
Vermilion
4400 Liberty Avenue

WEST SIDE FEDERAL SAVINGS

AND LOAN ASSOCIATION

Рік оснований 1886 року

SINCERE FELICITATIONS

**DIMITRI HORBAY
MARY HORBAY**

SERVING UKRAINIAN CLIENTS

IN

REAL ESTATE

**FINE HOMES IN THE HIGHLY DESIRABLE NORTH SHORE
AREAS OF FLUSHING, BAYSIDE, WHITESTONE, FRESH
MEADOWS, DOUGLSTON, LITTLE NECK.**

INSURANCE

**ALL TYPES OF COVERAGE FOR THE HOME, BUSINESS,
HEALTH & ACCIDENT, AUTO.**

TRAVEL

**INDEPENDENT OF GROUP VISITS TO UKRAINE, FOREIGN
AND DOMESTIC TOURS & CRUISES.**

**THE ONLY UKRAINIAN OWNED AND UKRAINIAN SPEAKING
AGENCY OF ITS KIND IN GREATER QUEENS.**

SCOPE AGENCY

192-12 Northern Blvd.

Flushing, N.Y. 11358

Phone: 357-5400, area code 212

УВАГА ТИМ, ЩО ВИСИЛАЮТЬ

ДАРУНКИ ДО ССРС

З ПРИСМНІСТЮ ПОВІДОМЛЯЄМО, ЩО З УВАГИ НА СКОРИЙ ЗРІСТ ЧИСЛА НАШОЇ КЛІЕНТЕЛІ І ВИСИЛОК, МИ ОДИН ЗА ОДНИМ ВПРОВАДЖУЄМО ТАКІ УДОСКОНАЛЕННЯ:

1. Скорість доставки усіх замовлень.
2. Упрощення процедури у виконанні замовлень через Внешпосилторг.
3. Додаткові крамниці і магазини Внешпосилторгу скрізь в ССРС.
4. Багато більший вибір всіх родів товару, включаючи одяг, текстиль, взуття і т. д.
5. Нова система потверджень доставки замовлень.
6. Замовлення на автомобілі МОСКВИЧ — 408 Е приймається до часу, як довго вистарчить означений запас.

НАСЛІДУЙТЕ ТИСЯЧІ НАШИХ КЛІЕНТІВ, ЯКІ ПЕРЕКОНАЛИСЯ,
ЩО ДАРУНОК ЧЕРЕЗ

PODAROGIFTS, INC.

Є КРАЦІЙИ ЯК:

- a. ПАЧКА ВИСЛАНА ЗВІДСИ. (Жадного мита на замовлення Podarogiffts).
 - б. „МОНІ ОРДЕР” або БАНКОВИЙ ПЕРЕКАЗ. (Не є важний у спеціальних крамницях Внешпосилторгу).
- Відвідайте нашу виставову залю в Нью Йорку.

ШЛІТЬ СВОЇ ЗАМОВЛЕННЯ І ЗАПИТИ ДО:

PODAROGIFTS, INC.

(ОДИНОКЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО ДАРУНКІВ В ЗСА)

220 PARK AVENUE SOUTH

NEW YORK, N.Y. 10003

Tel.: (212) 228-9547

УВАГА!

- На продаж чудовий вибір оригіналів, рідкісних пам'яток і мистецьких скарбів з України.
- Захоплюючі своєю красою українські різьблені дерев'яні предмети, українські ляльки, вишивки, дерев'яні інкрустовані різьби, керамічні фігурки та гуцульські мистецькі вироби.
- Також рибні продукти та присмаки.

ЦІ ПРЕДМЕТИ МОЖНА ОГЛЯНУТИ У ВИСТАВОВИХ ЗАЛЯХ
PODAROGIFTS, INC.

Спеціальна знижка для харитативних організацій, купців та гуртівників.
На бажання даром каталоги.

УКРАЇНСЬКИЙ ПОГРЕБНИК

ПЕТРО ЯРЕМА

ЗАЙМАЄТЬСЯ ПОХОРОНАМИ

В

**BRONX — BROOKLYN — NEW YORK
і ОКОЛИЦЯХ.**

**КОНТРОЛЬОВАНА ТЕМПЕРАТУРА.
МОДЕРНА КАПЛИЦЯ ДО УЖИТКУ — ДАРОМ**

PETER JAREMA

129 EAST 7th STREET

NEW YORK, N.Y. 10009

Tel.: ORchard 4-2568

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК у США

**THE UKRAINIAN ACADEMY OF ARTS AND SCIENCES
IN THE U.S., INC.**

206 West 100th Street

New York, N.Y. 10025

Українська Вільна Академія Наук заснована в Німеччині в 1945 році,
а в Сполучених Штатах Америки — заснована в 1949 році.

Академія має чартер і Tax Exempt Privilege granted by U.S. Treasury Department.

Українська Вільна Академія Наук у США продовжує традиції Української Академії Наук у Києві, заснованої у вільній Українській Державі у 1918 році. В найбільших державних та університетських бібліотеках світу є науковий англійський журнал "The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S." та інші видання Академії українською і англійською мовами.

За час своєї діяльності Академія знайшла визнання в науковому світі своїми науковими публікаціями, науковими конференціями і засіданнями.

Українська Вільна Академія Наук у США провадить свою наукову та видавничу діяльність тільки на базі пожертв та внесків від українського громадянства.

ПІДТРИМУЙТЕ НАУКОВУ ТА ВИДАВНИЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ АКАДЕМІЇ

- внесками до Фундації Академії (щорічні внески — члени Фундації 25.00, прихильники \$10.00);
- пожертвами на ремонт будинку Академії;
- пожертвами на наукову та видавничу діяльність загальну і за спеціальним призначенням.

ЗАМОВЛЯЙТЕ ТА НАБУВАЙТЕ ВИДАННЯ АКАДЕМІЇ.

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ім. ШЕВЧЕНКА

найстарша українська Академія Наук, що продовжує світлі традиції

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО і ІВАНА ФРАНКА

та буде обходити, через кілька років, сторіччя своєї діяльності — (основане 1873 року у Львові), веде у вільному світі свою наукову, видавничу, педагогічну та суспільно-громадську діяльність.

Свою працю, веде воно за допомогою своїх Секцій в центральній в Нью-Йорку, та через Осередки НТШ у Вашингтоні, Дітроїті, Клівленді та у Філадельфії. НТШ видало досі понад 670 томів праць з різних ділянок науки, влаштує наукові конференції для вшанування визначних наших вчених і письменників, веде в Університеті Українознавства курси для нашої університетської молоді та гуртує у своїх рядах найвизначніших українських і чужих науковців.

Вся діяльність Наукового Товариства ім. Шевченка спирається виключно на жертвенність нашої спільноти. Тому купуйте видання НТШ для себе та для американських бібліотек і університетів. Допоможіть Вашими щедрихми пожертвами сплатити довг, що тяжить ще на домі НТШ в Нью-Йорку, та продовжувати діяльність вільної української науки, перед якою стоять сьогодні так важливі для нашого народу завдання.

Адреса НТШ така:

SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY, INC.

302-304 West 13th Street

New York, N.Y. 10014

MANOR JUNIOR COLLEGE

Small Size Classes on a Full Size Campus

Fully Accredited

Liberal Arts: Transfer and Terminal Curricula. Secretarial: Executive, Legal and Medical Curricula. Degrees: Associate in Arts (A.A) and Science (A.S.). Modern Resident Facilities and Day, Evening and Summer Classes. Located in Suburban Philadelphia at Fox Chase Manor, Jenkintown, Pa. 19046.

CONDUCTED BY THE SISTERS OF BASIL THE GREAT

Phone 885-2360

Telephone: 254-8779 or 8717
Area Code: 212

Established 1920

KOWBASNIUK AGENCY

286 EAST 10th STREET

NEW YORK, N.Y. 10009

**AIRLINE and STEAMSHIP TICKETS
TOURS • CRUISES • HOTELS**

IMMIGRATION

**WORLD-WIDE, UKRAINE, POLAND and EAST
EUROPEAN TOUR SPECIALISTS**

FOREIGN REMITTANCES TO ALL PARTS OF THE WORLD
Authorized agents for:

TUZEX, PEKAO, HASKOBA, AMERICAN EXPRESS

NOTARY PUBLIC

GENERAL INSURANCE

Vera Kowbasniuk Shumeyko

Anthony Shumeyko

1. **ЧИ ВИ МАЛИ НЕПРИЄМНОСТІ**, посилаючи Вашим рідним посилку-дарунок?
2. **ЧИ ПОБИРАЛИ ДОДАТКОВІ ОПЛАТИ В КРАЮ** від Ваших рідних?
3. **ЧИ ЗАВЕРТАЛИ** Вашу посилку до ЗСА?
4. **ЧИ ПРОПАДАЛИ РЕЧІ** з Вашої посилки?
5. **ЧИ ВИ ВИЖИДАЛИ НЕТЕРПЕЛИВО** на potwierдження відбору посилки, що оставала довго в дорозі?

ЩОБ ОМИНУТИ ТАКИХ МОЖЛИВИХ ВПАДКІВ,
користайтеся з услуг давньої й солідної фірми
GLOBE PARCEL SERVICE, INC.

яка своєю 39-ти річною солідною працею придбала собі добре ім'я серед своїх численних задоволених клієнтів в ЗСА і рідних в СССР.

Усі наші Відділи мають фахових працівників, які мають до розпорядимости великий вибір різномодних товарів. Маючи уповноваження „Подарогіфтс“, Інк., приймають замовлення на

**СПОЖИВЧІ, ПРОМИСЛОВІ І ДАРУНКОВІ ЦЕРТИФІКАТИ
ТОВАРІВ СОВЕТСЬКОГО ВИРОБУ.**

Звертайтеся до головного бюро, або до його Відділів за інформаціями і каталогами.

ГОЛОВНЕ БЮРО:

GLOBE PARCEL SERVICE, INC.

716 WALNUT STREET

Philadelphia, Pa. 19106

Tel.: (215) 925-3455

NEW YORK OFFICE

220 Park Avenue South, cor. 18th Street

New York, N.Y. 10003

Phone: (212) 982-8410

Відділи в головних містах ЗСА.

TRIDENT SAVINGS

Р
И
З
У
Б

760 CLINTON AVE., NEWARK, N. J. 07108

**Всестороння
фінансова
обслуга**

ЩАДІТЬ І ПОЗИЧАЙТЕ У СВОЇЙ УСТАНОВІ

Tel.: 456-2654

ROHACH REALTY COMPANY, INC.

1323 West Lindley Avenue

PHILADELPHIA, Pa. 19141

REAL ESTATE

GENERAL INSURANCE

ВЕСЕЛКА

The Rainbow

ЖУРНАЛ ДЛЯ ДІТЕЙ КОЖНОГО ВІКУ

з кольоровими ілюстраціями виходить кожного місяця у Видавництві „Свобода” заходами Українського Народного Союзу. Редагує Колегія з членів Об'єднання Працівників Дитячої Літератури. Річна передплата становить у ЗСА — 4,00 долари, у інших країнах — рівновартість цієї суми. Ціна окремого числа — 40 центів. Ціна подвійного числа — 60 центів.

“THE RAINBOW” — “VESELKA”

81-83 Grand Street

Jersey City, N.J. 07303

ХАРЧОВА КРАМНИЦЯ

— власники —

ВАСИЛЬ і КАТЕРИНА НОВАК

631 Morton Avenue
Chester, Pa. 19013

Різномодні харчі — тутешні і
імпортовані. Спеціальність:
українська ковбаса.

Українська переплетня

BIBLOS, CO.

107½ St. Mark's Place
New York, N.Y. 10009

Tel.: DRegon 7-0370

LYTWIN & LYTWIN

UKRAINIAN FUNERAL DIRECTORS

801 Springfield Avenue • IRVINGTON, N.J. 07111 • ESsex 5-5555

50 YEARS OF SERVICE

50-ЛІТНЬ ОБСЛУГА

NOW PROVIDING TWO LOCATIONS FOR BETTER SERVING
THE NEEDS OF FAMILIES THROUGHOUT THE
DELAWARE VALLEY.

NASEVICH FUNERAL HOME

CONSCIENTIOUS SERVICE

CENTER CITY

**Franklin and Brown Streets
Philadelphia, Penna. 19123
MA 7-1320**

NORTH PHILADELPHIA

**109 E. Tabor Road
(5400 N. Front Street)
Philadelphia, Pa. 19120
DA 9-1844**

MICHAEL and ANNE NASEVICH

ФЕДЕРАЛЬНА КРЕДИТОВА КООПЕРАТИВА

„Самопоміч”

2351 West Chicago Avenue

Chicago, Illinois 60622

ГОЛОВНЕ БЮРО:

2351 West Chicago Avenue
Chicago, Illinois 60622
Телефон: NU 9-0520

ФІЛІЯ:

5000 North Commercial
Chicago, Illinois 60656
Телефон: 625-9830

Платить від вкладів 5%. • Обслуговує найдешевшим кредитом.

“The Old Beehive” – Найстарший Вулик

THE PROVIDENT INSTITUTION FOR SAVINGS IN JERSEY CITY

- В НЮ ДЖЕРЗІ НАЙСТАРШИЙ ВЗАЇМНИЙ ОЩАДНОСТЕВИЙ •
- БАНК НАЙБІЛЬШИЙ У ПОВІТІ ГАДСОН. •

Member Federal Deposit Insurance Corporation

“The Old Beehive”

THE PROVIDENT INSTITUTION FOR SAVINGS IN JERSEY CITY

- NEW JERSEY'S OLDEST MUTUAL SAVINGS BANK •
- LARGEST IN HUDSON COUNTY •

Member Federal Deposit Insurance Corporation

Телефон: GL 5-1400

Іван Гасин

Найстарший Український Погребник у Філадельфії й околицях.
“AIR CONDITIONED PARLORS”

HASYN FUNERAL HOME

4244-48 Old York Rd.

Philadelphia, Pa.

Branch 63, U.N.A. of Ford City, Pa.

NICK FYCYK, President
MIKE TURKO, Branch Secretary
MARION MADZY, Financial Secretary

ПРИВИТ ВІД

Ukrainian Savings and Loan Association

1321 West Lindley Avenue

Philadelphia, Pa. 19141

DA 9-7080-81-82-83

VISIT OUR SHOWROOMS BEFORE YOU BUILD

Liberty
Tel.: 292-6100

Monticello
Tel.: 794-5656

Sullivan County Wholesalers, Inc.

109 Broadway
MONTICELLO, N.Y.

100 Mill Street
LIBERTY, N.Y.

Phone: 434-5131

Kowalchyk Funeral Home

WILLIAM F. RASLOWSKY, Mgr.

129 Grand Street

Jersey City, N.J.

HAVE YOUR CHOICE OF SAVINGS PLANS.

5¼ SAVINGS CERTIFICATES — CAN EARN 5.35% PER YR. WHEN LEFT TO BE COMPOUNDED QUARTERLY. 90-DAY NOTICE SAVINGS BOOK ACCOUNTS EARN 5% PER. YR.

We invite your account where the Ukrainian language is spoken and written fluently.

Liberty Federal Savings

ADRIAN HAWRYLIW, Asst. Treas.

202 N. Broad St. • 1625 Wadsworth • Stenton & Duval
PHILADELPHIA, PA.

SO 8-6890

748-4860

Trzaska Funeral Home

EST. 1924

HELEN E. TRZASKA

ADELE TRZASKA MARCHAK

LICENSED FUNERAL DIRECTORS

South Brooklyn Chapel
648 — 4th Avenue
Brooklyn, N.Y. 11232

Bay Ridge Chapels
6741 — 5th Ave., near 68th St.
Brooklyn, N.Y. 11220

CHAPELS AVAILABLE IN ALL LOCALITIES

ВИСИЛКОВЕ БЮРО

Cosmos Parcels Express Corp.

5879 State Rd., CLEVELAND, Ohio 44134

Тел. 884-1738

під управлінням МАРЦІ ГІРНЯК

Полагаджує всі справи зв'язані з пересилкою посилок в Україну і всі сумезні країни. ● Гарантована швидка і точна доставка. ● Всі посилки асекуровані. ● Приймається поштові посилки з усіх Стейтів США і негайно їх посилається в УССР. ● На складі великий вибір товарів, які найкраще надаються до посилок, по найдешевших цінах. ● Приймаємо замовлення на явта і т. зв. „Гіфт сертифікати“ на товарі продукований в УССР. ● Жадайте цінників і інформацій.

European Imports & Travel Service

Ferenc Gajdatsy

1310 Grant Street, Akron, Ohio, 44301

Phone: 773-2284

Specialist in european travel. Complete foreign & domestic travel service anywhere. Air, steamship, cruises, immigration and visitors. Free consultation. American Express Money orders and travelers check.

The store has a complete line of European foods, chocolates, candys, wines.

Ukrainian and Polish kolbassy, shinken (ham), wurst, German and Hungarian lunch meats, etc.

Translations, Notary Public Service

Visit once our store and travel office, and you will be a steady customer.

Congratulations and Best Wishes
on your 75th Anniversary

ST. ANNIS SOCIETY
BRANCH No. 343

Rochester, N.Y.

Pres. Katherine Behley
Sec. Mary Sweryda
Treas. Anne Roman

JOHN MOLCHANOW

J. M. SERVICE
PLUMBING • HEATING

1645 Germantown Avenue
Philadelphia, Pa. 19122
POplar 9-2879

371-4197

Jim M. Melnychuk
Vic Romanyshyn

FERNCO FLORISTS

Weddings — Funerals — Corsages
Одинока українська квітарня
в околиці.

890 Springfield Avenue
Irvington, N.J. 07111

COMMERCIAL TRUST
COMPANY OF
NEW JERSEY

CE 6-5260

CE 6-4262

BENSON FUEL OIL CO.

Immediate Delivery Service

Кличте негайно нашу компанію,
а ми фахово обслужимо Вас.
BINCAROUSKY

512 W. Montgomery Avenue
Philadelphia, Pa. 19122

"Your Comfort is our Concern"

KINGSTON OIL SUPPLY
CORP.

GL 7-0300

GL 7-0300

KARBINYK REAL ESTATE

153 W. Wyoming Avenue
Philadelphia, Pa. 19140

Якщо бажаєте собі мати
приємні вакації над озером
Lake George, N.Y.,
то ідьте до:

TWIN BAY VILLAGE
Bolton Landing, N.Y. 12814
Tel.: Area Code (518) 644-9777

Жадайте кольорових
проспектів і цінників.
СТЕФАН і ЛЕОНІЯ ХОМЯК
Власники

Compliments of

**FRESKEETO FROZEN
FOODS, INC.**

P.O. Box 207 — Rt. 209
Ellenville, New York 12428

Carrying a complete line of Frozen
Foods and Canned Grocier's.

Phone
945-2009

Phone
945-2009

Free delivery on orders over \$5.00

**DEPOT
GROCERY & VARIETY
54 Ontario Street**

Across from Niagara Packers
Grimsby, Ont., Canada

The Difference Shows- Call

HALL-OGILVIE LIMITED

Residential — Commercial —
Industrial Building
Contractors

Winona — Grimsby — Vineland
Clinton — Beamsville

4 Nelles Rd. S.
Grimsby, Ont.
Canada

Phone
945-5451

NU-WAY STORE

**HAFFORD, SACK.
CANADA**

PROP. JOHN H. HERMAN

В. ГАЛАМАЙ СТУДІО

W. Halamay Photo Finishers

Викінчує всякого рода портрети і
комерційні роботи, кольорві і чорні

Тел.: студіо 773-4216, дім 644-9315
1311 Grant St., Akron, Ohio 44301

Phone
549-2353

Phone
549-2150

Allied Hardware Store
RYBRYNA HARDWARE

W. J. DAVIDUK PROP.

Sporting goods — Watch repair —
Frigidaire — Admiral — Beatty
gifts — Photo suplies — Jewellery
C-I-L paints — Martin Senour paint

P.O. Box 190
Hafford, Sask., Canada

Тел. 494-9400

ПЕКАРНЯ ВАСИЛЯ КИШ

2702 Вест 3-тя вулиця
Честер, Па. 19013

Смачні, европейського стилю, ви-
роби • Декоровання весільних
тортів.

KYJ'S BAKERY

2702 West 3rd Street
Chester, Pa. 19013

Decorated & European Style Cakes
Our Specialty • Wedding & Birth-
day Cakes.

Тел.: 494-9400

A. BRUNEAU CANADA LTD.

Wholesalers — Importers
Tel. 861-6771

1000 Clark Street
Montreal 128, Canada

All Lines Available from Stock
Hardanger • Aida Cloth
Penelope Canvas • Panama Cloth
Irish Linen
Needlepoint canvases stamped in
colors tapisserie wool "anchor"
stranded cotton

Saveon Stationery Co., Inc.

MACO OFFICE SUPPLIES

Commercial Stationers
Printers • Office Furniture

1000 Kennedy Boulevard
Union City, N.J. 07087

100 Years of Quality Service

Wm. H. DEYO & CO., INC.

LUMBER — BUILDING
MATERIALS — FUEL

216 Canal Street
Ellenville, N.Y.

THEODORE WOLINNIN, INC.

E. Joseph & Ruth E. Zebrowski
FUNERAL DIRECTORS

123 E. 7th Street
New York 9, N.Y.
GRamercy 5-1437

PROC BEAUTY SALON

95 Second Avenue
New York, N.Y. 10003

**McCONNEL COAL & FUEL
OIL CO.**

87 Van Horne Street
Jersey City, N.J. 333-2820

"Service When You Need It!"

Tel.: MAin 5-4650

THEO. GAUS' SONS, INC.

BOOK, PUBLICATION AND
JOB PRINTERS
Since 1874

30 Prince Street
Brooklyn, N.Y. 11201

Warmest Greetings to Svoboda and
the 88,000 Members of the
Ukrainian National Ass'n.

INK & CHEMICAL CO. INC.

1199 Main Avenue
Clifton, N.J.

**GOTHAM CARD & PAPER
CO. INC.**

334-340 Hoboken Avenue
Jersey City, N.J. 07306

HOLSEY CHEVROLET

Kennedy Blvd. & Communipaw Ave.
Jersey City, N.J.
333-3500

Phone: 371-1212

ІВАН РОМАНИШИН
АДВОКАТ

760 Clinton Ave. Newark, N.J.

Adam Hordynsky &
Alexander E. Smal

ALEXANDER E. SMAL & CO.

776 Springfield Avenue
Irvington, N.J. 07111
Dial 374-4400

ST. JOHN SOCIETY
BRANCH No. 96

Pittsburgh, Pa., So. — Side

OFFICERS:

Mr. Walter Humenycky, Pres.
Mr. Nick Drapala, Sec'y
Mr. Joseph Polatajko, Rec. Sec'y
Miss Mildred Dukryn, Auditor

Tel.: 372-5154

BRODY CO.

М'ясна і харчова крамниця,
імпортовані товари і
алькогольні напоїтки.

954 — 18th Ave. Newark, N.J.

GRamercy 3-3830

ANASTASIA G. BRODIN

TRI-DENT INSURANCE
AGENCY

99 East 4th Street
New York, N.Y. 10003

372-9888

БРАТИ ІВАСЕЧКО
JERRY'S ESSO SERVICE

General Repairs on Domestic &
Foreign Cars. Automatic
Transmissions. Motor
Tune-Ups. Disc &
Drum Type
Brakes

908 Stuyvesant Avenue
Irvington, N.J. 07111

Phone: 373-6271

STUYVESANT
SUPERMARKET

249 Stuyvesant Avenue
Newark, N.J.

Власники:

МАРІЯ і ПАВЛО ГАРМАТИ

**GOURMET
LIQUORS — DELICATESSEN**

М'ясна і харчова крамниця,
імпортовані товари,
алькогольні налітки.

990 Clinton Avenue
C. Таланчук Irvington, N.J.

DUNN — QUIGLEY

**Funeral Home and Ambulance
Service**

811 Grant St. & 3333 Kent Road
Akron, Ohio 44311. Stow, Ohio 44224
Tel.: 253-8121

LONGacre 5-2768 UNION 7-3281

**BELL
PHOTOENGRAVING CO.**

QUALITY & SERVICE

2814 Jeannette Street
Union City, N.J.

ІВАН ГУРІН, власитель

John Huryn, d.b.a.

VAN DEVERE BODY SHOP

526 Grant Street
Akron, Ohio 44311

Phone: 253-7426

WEST END DAIRY, INC.

Route 52
Ellenville, N.Y. 12428

Phone: 434-2020 or 434-5178

**JOHNNY'S
AUTO & TRUCK TOWING, INC.**

Hydro-Crane Service — Erection of
Beams — 24 Hours Towing Service
JOHN LABAY

1122 Sweitzer Avenue
Akron, Ohio 44301

24 Hours Service Phone: 372-6812;
371-0979

Однока Українська Фірма
в Ньюарку і околиці

SMOOK & SON OIL CO.

П. Смуок, Син і Є. Лозовий
власники

Heating Oil • Sales • Service

Oil Burners, Repairs, Installations
2206 Stanley Ter. & 77 Schofield St.
Newark, N.J. 07108

**KUCKO — HECKER
FUNERAL HOME**

З М І С Т

1. Державні гимни	5
2. Богдан Ленкий: З Новим Роком (вірш)	6
3. Шістдесятій календар-альманах	7
4. Методій Борецький: Епохальна подія	9
5. Лев Яцкевич: Нова земля (вірш)	17
6. Антін Драган: На грані двох світів	18
7. Леся Храплива: ** (вірш)	37
8. Собор Української Автокефальної Православної Церкви	38
9. У. С.: Українське Православне Торжество в Парижі	43
10. Леонід Полтава: Вождь (вірш)	44
11. А. Д.: Всенародний Ювілей	45
12. Степан Шах: Де і як народився гімн „Ще не вмерла Україна”	65
13. В. Гренджа-Донський: П'ятнадцяте велике свято у Свиднику (вірш)	72
14. Іван Кедрин: Адам Коцко і його жертва	73
15. Богдан Кравців: Студентський Львів	81
16. 50-річчя УВУ (табльо)	90
17. Степан Куропась: Українська Бригада в Чехо-Словаччині і Академічна Громада в Празі	91
18. Йосип Лисогір: Мій досвід з українськими втікачами	94
19. Ярослав Падоз: Останні загальні збори „Просвіти” у Львові	99
20. Леонід Полтава: Революційна поезія і поетична революція	105
21. Роман С. Голят: Ньюйоркська підземка	113
22. Володимир Кедровський: „Материнській язик” у школі	114
23. Лука Луців: Советська біографія Івана Франка	120
24. Андрій Німенко: Тарас Шевченко — скульптор	127
25. Іван Світ: Хто був о. Агапій Гончаренко?	132
26. Олекса Веретенченко: Біля Сяну (вірш)	135
27. Йосиф Бакай: Призабута справа	136
28. Герась Соколенко: Матері (вірш)	142
29. Борис Ващук: Чи ми ще стрінемося знову	143
30. Дж.: Чи ви знаєте	145
31. Юліян Колесар: До історії югослав'янських українців	146
32. Т. Ляшович: Українці в Австралії в 1969 році	154
33. Українські моря й ріки та їх назви	158
34. А. Д. Сольчаник: Українська людина в світі поштової марки	159
35. Микола Щербак: Отаман (вірш)	177
36. Ікер: Засідання з перешкодами	178
37. Роман Войтович: Оборона проти атомової ракетної зброї	182
38. Остап Гарнавський: Людський крок на Місяці (вірш)	189
39. Олекса Солтисик: Життя на інших планетах	190
40. Іван Падалка: Розгадка давньої таємниці	192
41. А. Височенко: Звідун звітуватиме згодом	196
42. Марія Струтинська: Костя Бєлий	218
43. С. Гела: Корона короля Данила Галицького у Ватикані	223
44. Календар	223
Оголошення	236
Зміст	255

Керівник друкарні: *Анатоль Домарацький*.
Складачі: *Е. Гарасимчук, Роман Ференцевич, Яр. Сидорак, Ст. Чума*. Верстальник:
Мілан Пеціва. Наклад: 20 000 прим. Друковано в друкарні „Свобода”, 81-83 Гренд вул.,
Джерзі Ситі, Н. Дж. 1969 р.